

REKENING 2018

Inhoudsopgave

Inleiding en leeswijzer	5
-------------------------------	---

Deel 1 2018 in vogelvlucht

2018 in vogelvlucht	8
---------------------------	---

Deel 2 Programmaverantwoording

1. Ruimte en water	21
2. Milieu en energie	33
3. Platteland en natuur	53
4. Bereikbaarheid	67
5. Economie	87
6. Cultuur en maatschappij	103
7. Openbaar bestuur	117
8. Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	127

Deel 3 Paragrafen

1. Weerstandsvermogen en risicobeheersing	137
2. Financiering	152
3. Bedrijfsvoering	161
4. Lokale heffingen	169
5. Onderhoud kapitaalgoederen	176
6. Grondbeleid	179
7. Verbonden partijen	181

Deel 4 Jaarrekening

1. Financieel beleid 2018 en rekeningresultaat 2018	199
2. Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening	200
3. Toelichting op overzicht van baten en lasten in de jaarrekening	202
4. Balans per 31 december	220
5. Toelichting op de balans	222
Controleverklaring	259
Afkortingenlijst	261

Inleiding en leeswijzer

Algemeen

Hierbij presenteren wij u de Rekening 2018. In de Rekening 2018 leggen wij verantwoording af over onze doelen, prestaties en middelen zoals die door Provinciale Staten zijn vastgesteld in onze Begroting 2018. Tussentijds hebben wij aan Provinciale Staten via onze P&C-cyclus verantwoording afgelegd over de voortgang van de Begroting 2018.

Ten aanzien van onze doelen en prestaties zoals opgenomen in ons Collegeakkoord 2015-2019 zijn in 2018 op vele terreinen resultaten geboekt. Deze resultaten zijn onder meer terug te vinden in het eerste deel van deze Rekening 2018 waarin we de highlights hebben weergegeven die zich in 2018 hebben voorgedaan. Een uitgebreide verantwoording van onze prestaties is opgenomen in deel 2, Programmaverantwoording.

We hebben 2018 afgesloten met een positief vrij besteedbaar resultaat van ca. € 9,8 miljoen, waarvoor wij in onze voordracht enkele bestedingsvoorstellen doen.

De rekening is opgesteld volgens de comptabiliteitsvoorschriften, vervat in het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (BBV). Het BBV bevat de regels voor de opzet en de inrichting van de begroting en de jaarstukken voor gemeenten en provincies.

Digitale versie rekening

De rekening is via [onze website](#) te downloaden.

Leeswijzer

De Rekening 2018 is opgebouwd uit vier delen, aangevuld met een bijlagenboek.

Deel 1 Rekening in één oogopslag

In deel 1 is '2018 in vogelvlucht' opgenomen, waarin de highlights van het afgelopen jaar zijn uitgelicht.

Deel 2 Programmaverantwoording

De Programmaverantwoording vormt inhoudelijk gezien de kern van de rekening. Dit deel is opgezet volgens de programma-indeling die vanaf 2018 leidend is. Deze indeling bestaat uit de acht programma's en 21 deelprogramma's volgens de zeven kerntaken van het Profiel provincies Kompas 2020 ([voordracht nr. 22/2016](#)).

Ieder programma bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Inleiding waarin de prioriteiten 2018 aan de orde komen;
2. Uitwerking op deelprogrammaniveau, opgebouwd uit:
 - a. Beleidsdoel;
 - b. Verantwoording indicatoren;
 - c. Verantwoording prestaties waarbij onderscheid is gemaakt in prioriteiten en regulier;
3. Totaal lasten/baten/saldo en toelichting.

Deel 3 Paragrafen

De voorgeschreven zeven paragrafen in deel 3 zijn nadere toelichtingen op onderwerpen die van belang zijn voor het inzicht in de financiële positie.

Deel 4 Jaarrekening

In dit deel is het financieel beleid 2018 en het rekeningresultaat opgenomen. Daarnaast treft u in deel 4 het Overzicht van baten en lasten en de Balans en een toelichting op beide aan.

Bijlagen

De bijlagen bij de rekening hebben we opgenomen in een apart bijlagenboek.

Deel 1

2018 IN VOGELVLUCHT

[illegible]

Inleiding

Wij hebben in ons Collegeakkoord 2015-2019 'Vol vertrouwen' aangegeven te willen werken aan een mooi, veilig en sterk Groningen. In dit deel van de Rekening 2018 worden de belangrijkste resultaten van het afgelopen jaar beschreven.

Sterk Groningen

Economie en werkgelegenheid

Werk voor alle Groningers is ook in 2018 het belangrijkste doel geweest in ons economisch beleid. We doen dat via het versterken en stimuleren van bedrijven via innovatie en vergroening, het verbeteren van de balans arbeidsmarkt en het bevorderen van participatie en het vergroten van de aantrekkelijkheid van de regio voor bedrijven, instellingen en werknemers.

Programma Groningen@Work

2019 is het laatste jaar uitvoering van het programma Groningen@Work. We zien een stijging van het aantal banen en investeringen ten opzichte van 2017. In 2018 werd gewerkt aan de volgende onderwerpen:

- De eerste acquisities onder de vlag Chemport zijn binnengehaald (Avantium en Photanol). Daarnaast zijn diverse projecten in ontwikkeling, waaronder de Chemport Industry Campus
- We hebben bijgedragen aan de Industrieagenda; een waardevolle agenda met een visie op een CO₂-negatieve emissie in 2050.
- Samen met Gasunie, Groningen Seaports en ongeveer twintig bedrijven is in het najaar een waterstofinvesteringsagenda gemaakt.
- We zijn in het najaar gestart met het lobbytraject voor de Hydrogen Valley Call and Hydrogen Joint Undertaking. Deze call biedt een cofinancieringsregeling van € 20 miljoen op een totaal projectbudget van € 80 miljoen. Een belangrijk doel in deze lobby is Noord-Nederland op de kaart te zetten als waterstofregio.
- We werken aan de uitvoering van onze digitale agenda. Het project Snel Internet heeft belangrijke vorderingen gemaakt, waardoor het mogelijk is begin 2019 de eerste adressen in het aardbevingsgebied aan te sluiten op snel internet.
- In 2017 zijn we gestart met het project arbeidsbemiddelingscoördinatiepunt. Inmiddels hebben 160 personen voor minimaal een half jaar een baan gehad. Daarnaast volgen 170 personen momenteel een scholingstraject.
- In 2017 zijn we gestart met het initiatief De Kansrijke Leerweg. De eerste resultaten en die over 2018 zijn erg positief. Het aantal plaatsingen vertaald naar banen is 85.
- Onze internationale acquisitiecampagne voor Noord-Nederland TopDutch heeft in 2018 meer inhoudelijk vorm gekregen. Er is gewerkt aan het voorbereiden van inhoudelijke proposities. In het najaar van 2018 is gestart met een campagne gericht op de chemische sector. Momenteel wordt verder gewerkt aan de thema's logistiek, agri-dairy, digitalisering en med-tech.

Circulaire economie

Circulaire economie is sinds 2017 een speerpunt ons beleid. In het afgelopen jaar is de grondstofstromenanalyse afgerond en besproken met belanghebbenden in de sectoren landbouw, bouw, chemie en afval- en reststromen. Momenteel werken tijdelijke aanjagers aan kansrijke projecten die commitment hebben bij de bedrijven. In de loop van 2019 zal een tussenbalans worden opgemaakt.

Retailagenda - toekomstbestendig maken winkelgebieden

Provinciale Staten hebben in 2017 € 2,5 miljoen beschikbaar gesteld voor het toekomstbestendig maken van winkelgebieden in de provincie. Om deze middelen goed te benutten is in 2018 de Retailagenda vastgesteld samen met een bijbehorende subsidieregeling. De middelen worden ingezet op drie sporen:

- Duurzame versterking ondernemerschap
- Kennisontwikkeling
- Opstellen en uitvoeren van regionale detailhandelsvisies.

Bereikbaarheid

Pilot zelfrijdend vervoer

In 2018 zijn er in Groningen twee proeven op de weg uitgevoerd met een autonome shuttle:

- 1) Test op het Zerniketerrein in combinatie met 5G-techniek. Daarbij zijn 360-gradencamera's gebruikt om de situatie rondom het voertuig goed in beeld te brengen, zodat dit in de toekomst ook ingezet kan worden voor aansturing op afstand.
- 2) Daarna is het voertuig naar Scheemda gegaan, waar vanaf begin augustus gereden werd op een traject van iets meer dan één kilometer tussen de bushalte aan de provinciale weg en de hoofdingang van het Ommelander Ziekenhuis Groningen. De proef is tot nu toe succesvol en inmiddels hebben al meer dan 3000 reizigers gebruik gemaakt van de shuttle en op deze manier kennis gemaakt met deze innovatieve vorm van openbaar vervoer.

Intentieverklaring ATO (Automatic Train Operating system)

In maart 2018 is met ProRail en Arriva een intentieverklaring ondertekend voor het testen met (semi-) autonome techniek voor personentreinen (het zogeheten ATO-systeem). Vervolgens is in september 2018 de marktverkenning afgerond voor de eerste fysieke test in 2019 en het proces voor toestemming van ILT (Inspectie voor Leefbaarheid en Transport) is doorlopen. De voorbereidingen voor de eerste test in maart 2019 zijn daarmee in 2018 volledig in gang gezet.

Tot slot zijn samen met onder meer Groningen Seaports in 2018 ook de eerste stappen gezet om in 2019 te komen tot testen met autonoom varen.

Ketenmobiliteit

In 2018 is ingezet op kwaliteitsverbetering van knooppunten in onze provincie om zo de 'ketenreis', een reis met verschillende vervoersmiddelen, te verbeteren voor reizigers en nog-niet-reizigers. Deze ketenreis is duurzaam (want vaak met openbaar vervoer), gezond (want vaak lopend of fietsend voor- en natransport) en zorgt voor een goede bereikbaarheid van stad en ommeland (vervoer passend bij de vraag aan elkaar verknoopt door hubs). Hiervoor worden stapsgewijs op bushaltes tweede-levenabri's geplaatst en indien nodig de volledige halte opgewaardeerd waarbij ook fietsenstallingen worden geplaatst.

Hubs

Er zijn in Groningen drie hubs geopend en zijn bijna alle hubs voorzien van een hubbord. Alle hubs zijn vanaf april 2018 in werking als de knooppunten waar het publiek vervoer kan halteren. Op verschillende hubs is de uitvoering voorbereid en gestart om de hub op te waarderen. De verschillende werkzaamheden en activiteiten hebben voor een verdere ontwikkeling van het concept hubs gezorgd. Hiermee kunnen we in 2019 een versnelling van de opwaardering van hubs realiseren en ook het concept breed delen met gemeenten, andere provincies en het Rijk.

Uitvoeringsprogramma Fiets

In 2018 is gewerkt aan alle thema's uit het Uitvoeringsprogramma Fiets 2017-2020. Verschillende projecten zijn uitgewerkt of voorbereid, zoals de aanpak van fietsenstallingen bij bushaltes, een strategie voor het herkenbaarder maken van onze Fietsroutes Plus en hoofdfietsroutes (inclusief een pilot op de fietsroute tussen Groningen en Ten Boer) en verschillende herinrichtingsplannen voor het verkeersveiliger maken van fietspaden in combinatie met groot onderhoud.

Eerste fase fietssnelweg Groningen-Assen

Het eerste gedeelte van de fietssnelweg Assen-Groningen (tussen de Van Ketwich Verschuurlaan in Groningen en de tunnel bij transferium Haren) is gerealiseerd.

Fietsmakelaar

In februari is de fietsmakelaar begonnen bij de provincie Groningen. De fietsmakelaar heeft als taak om gemeenten te ondersteunen en te enthousiasmeren om (meer) met fietsbeleid aan de slag te gaan. Dit doet zij onder andere door slimme verbindingen te leggen tussen initiatieven overal in de provincie en de gemeenten goede voorbeelden aan te reiken.

Monitoringsplan voor fiets en ketenmobiliteit

In 2018 is een monitoringsplan voor fiets en ketenmobiliteit opgesteld waarmee we scherp krijgen in hoeverre wij onze ambities hebben gerealiseerd, hoe dit bijdraagt aan provinciale doelstellingen zoals bereikbaarheid, leefbaarheid, duurzaamheid en ook hoe dit ervaren en gewaardeerd wordt door onze inwoners.

Zero emissie bussen en treinen

Voor de trein is het nodige voorwerk gedaan om stappen te maken naar zero-emissie. Zo is er een onderzoek afgerond naar de mogelijkheden van waterstoftreinen en batterijtreinen met 'opportunity charging' en zijn voorbereidingen getroffen voor een pilot met een waterstofrein in onze provincie die in 2019 zal worden uitgevoerd.

De aanbesteding voor de nieuwe busconcessie is afgerond met als resultaat dat vanaf de start van de nieuwe busconcessie (december 2019) de helft van de bussen in de dienstregeling zero-emissie rijden en dat alle overige bussen worden getankt met biodiesel. Bij elkaar levert dat een CO₂-reductie op van meer dan 90%. Op dit moment is dit de meest duurzame OV-busconcessie in Nederland.

Gestart is met de voorbereiding van de opschaling van 2 naar 22 waterstofbussen in Groningen. Naast de aanschaf van 20 bussen, die in de aanbesteding 'bus' is meegenomen, is ook de aanbesteding van de waterstoftankinstallatie voor deze 20 extra bussen op de markt gezet. De gunning vindt in de eerste helft van 2019 plaats.

Daarnaast is:

- gewerkt aan de bouw van een duurzaam inspectieschip;
- gestart met de aanbesteding van 700 publieke - en waar mogelijk innovatieve - laadpalen (1000 incl. Drenthe); de gunning vindt eerste helft van 2019 plaats;
- deelgenomen aan een pilot met elektrische deelauto's via het project Testrijders van Natuur en Milieu met de gemeente Groningen.

Wunderline

In december stemden Provinciale Staten van Groningen in met de voordracht om een eerste krediet van € 9,5 miljoen beschikbaar te stellen voor de realisatiefase van de Wunderline, de kwaliteitsverbetering van de spoorverbinding tussen Groningen en Bremen.

Door de aanleg van de Wunderline wordt de spoorverbinding tussen Groningen, Bremen en de tussenliggende gebieden verbeterd met als positief gevolg dat de ruimtelijke, sociale en economische samenhang tussen de provincie Groningen en Land Niedersachsen verder wordt versterkt.

Aanpak Ring Zuid

In 2018 is met de partijen die betrokken zijn bij Aanpak Ring Zuid in gezamenlijkheid besloten om onder leiding van prof. dr. ing. Marcel Hertogh te kijken hoe Aanpak Ring Zuid weer de juiste kant op te krijgen.

Dit heeft geresulteerd in een rapport met zeven aanbevelingen dat op 20 december werd opgeleverd. In 2019 wordt verder gewerkt aan het uitwerken en toepassen van de door de Commissie Hertogh gedane aanbevelingen.

Milieu

Meetnet en luchtapp

In 2018 hebben wij een applicatie 'de luchtapp' ontwikkeld. Met deze app kunnen bedrijven en de omwonenden van het industriegebied Oosterhorn melden wanneer er sprake is van bijvoorbeeld geuroverlast. Hierdoor kunnen de bedrijven sneller op deze waarnemingen reageren en indien nodig, actie ondernemen. Daarnaast kunnen bedrijven melden wanneer er sprake kan zijn van geuroverlast. Tevens is in het industriegebied Oosterhorn een speciaal meetnet gerealiseerd. Het meetnet meet de hoeveelheid concentraties stoffen in de lucht. Deze informatie wordt gedeeld in de luchtapp.

De Staat van Groningen

Er zijn enorm veel data beschikbaar over de provincie Groningen. De website [De Staat van Groningen](#) brengt deze informatie onder één paraplu. De website bevat feiten, cijfers en kaarten over het woon-, werk- en leefklimaat in Groningen en wordt de komende jaren stap voor stap uitgebreid.

Op dit moment staan de Milieumonitor, de Erfgoedmonitor en de Omgevingsbalans online. Door de gegevens toegankelijk te maken, wil de provincie transparant maken wat zij doet.

Duurzaamheid

Duurzaamheid wordt steeds meer een onderdeel van de cultuur van de provinciale medewerker en is steeds vaker een standaard onderdeel van de besluitvorming in projecten, programma's en beleidsvorming. Dit heeft geleid tot een aantal mooie concrete projecten: van afvalscheiding in het provinciehuis en het nemen van duurzame maatregelen bij de gevelrenovatie tot aan een duurzame aanpak op het gebied van openbaar vervoersprojecten.

Energie

Realiseren taakstelling wind op land

We liggen op koers om in 2020 855,5 MW wind op land te realiseren. Dit is in lijn met de taakstelling van het Rijk. In 2017 heeft de provincie de omgevingsvergunning verleend aan vijf windparken. Van deze vijf windparken zijn inmiddels vier definitief vergund.

Nieuw beleid windenergie

Inwoners en andere belanghebbenden krijgen een grotere rol bij de opwek van windenergie in de provincie Groningen. Meedenken over mogelijke locaties, mede-eigenaar worden van windparken en delen van lusten en lasten zijn onderdeel in de nieuwe aanpak. Dit krijgt vorm via de maatschappelijke dialoog.

Realiseren doelstelling zonneparken.

De verwachting is dat de doelstelling van 300 MWp ruimschoots gehaald gaat worden. Er is reeds 523 MWp vergund, is 102 MWp in aanvraag en is 538 MWp in voorbereiding.

Energiebesparing bij bedrijven

Alle Groningse middel- en grootverbruikers van energie, in totaal 564 bedrijven, zijn door de Omgevingsdienst Groningen (ODG) aangeschreven en geattendeerd op hun verplichting om de komende maanden energiebesparingsplannen op te stellen. Bedrijven die veel energie gebruiken, zijn wettelijk verplicht om energie te besparen: zij moeten een bespaarplan maken en alle maatregelen uitvoeren die zij in vijf jaar terug kunnen verdienen. Begin 2019 wordt gestart met de volgende fase, het houden van toezicht.

Fonds Nieuwe Doen

In 2018 hebben wij € 25 miljoen extra ter beschikking voor het energiedeel van Fonds Nieuwe Doen (FND). Het gaat om investeringen in energiebesparende maatregelen, het opwekken van duurzame energie of energiezuiniger produceren. FND financiert maximaal 50% van het benodigde investeringsbedrag. FND bestaat nu twee jaar en heeft inmiddels voor bijna € 10 miljoen aan leningen verstrekt.

Vogeltrekvoorspellingsmodel

Onder leiding van de Universiteit van Amsterdam doen wij onderzoek naar een vogeltrekvoorspellingsmodel; een model dat op basis van meteorologische data de vogeltrek kan voorspellen. Dit voorspellingsmodel wordt gebruikt om windmolens tijdig stil te zetten, om zo vogelslachtoffers door windmolens te reduceren. De pilot wordt in de Eemshaven uitgevoerd. Doordat er veel windmolens in de Eemshaven worden gerealiseerd en doordat er veel vogels over de Eemshaven vliegen, is dit bij uitstek een interessant gebied om het vogeltrekvoorspellingsmodel te testen. Op basis van de huidige voortgang is de verwachting dat er na 2020 een werkend voorspellingsmodel zal zijn.

Warmtekansenkaart

Er is een openbare energiekansenkaart gebouwd en openbaar gemaakt via het Gegevensknooppunt Groningen (GKG). In deze energiekansenkaart is ook een warmtekansenkaart toegevoegd. Warmtetransport van de Eemdelta naar de stad Groningen blijkt kansrijk en in samenwerking met de Gasunie, gemeente Groningen, gemeente Delfzijl, Groningen Seaports, Enpuls en WarmteStad is een haalbaarheidsonderzoek opgestart.

Ontwikkelingen provinciale organisatie

Pilot anoniem solliciteren

In 2018 zijn wij gestart met een pilot anoniem solliciteren. De pilot heeft inzicht gegeven of anoniem solliciteren drempelverlagend werkt en of het leidt tot een andere keuze van kandidaten. Uit de evaluatie is gebleken dat het anoniem solliciteren niet drempelverlagend werkt en dat het niet heeft geleid tot een andere keuze van kandidaten. De pilot heeft laten zien dat, middels de oorspronkelijke werkwijze, zorgvuldig wordt omgegaan met de keuze van kandidaten in het licht van gelijke kansen en het voorkomen van discriminatie.

Negen trainees gestart

In september 2018 zijn er negen trainees gestart. De trainees zijn werkzaam bij diverse afdelingen en zullen gedurende een jaar ervaring op doen binnen de provinciale organisatie. Daarnaast volgen de trainees een ontwikkelprogramma.

In de jaren 2016 en 2017 zijn er in totaal veertien trainees gestart. Van deze veertien trainees zijn er twaalf bij de provincie in dienst getreden.

Gasloos provinciehuis

Het provinciehuis gaat van het gas af. Met de huidige voortgang is de verwachting dat het provinciehuis vanaf 2021 geen gas meer verbruikt. Hiermee wordt er gemiddeld circa 250.000 m³ gas per jaar bespaard.

Gastvrij beveiligen

Het is een groot goed dat ons provinciehuis goed toegankelijk is. In 2018 zijn daarom de eerste stappen gezet met de uitwerking van het beleid 'gastvrij beveiligen'. Dit heeft onder andere geresulteerd in het aanstellen van een beveiligingscoördinator. Daarnaast wordt er gewerkt aan zonering van het gebouw. Dit houdt in dat bepaalde delen van het provinciehuis alleen toegankelijk zijn voor pashouders. Bovendien wordt er gewerkt aan het vergroten van de gastvrijheid in de organisatie. Onderdeel daarvan is dat gasten nu worden ontvangen door een gastdame of gastheer die bezoek begeleidt naar de betreffende locatie.

Leefbaarheid

Met het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020 en de reserve Leefbaarheid Krimpgebieden geeft de provincie de leefbaarheid in dorpen en wijken een impuls en zet ze zich in voor een vitale provincie. Het Programma omvat verschillende regelingen ter ondersteuning van projecten waarmee inwoners, gemeenten, maatschappelijke organisaties, ondernemers en anderen de leefbaarheid in dorpen en wijken vergroten.

In 2018 is de tweede monitor Leefbaarheid gehouden. Hieruit bleek dat de zes subsidieregelingen in het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid en de reserve Leefbaarheid krimpgebieden hebben toegevoegde waarde voor de leefbaarheid in dorpen, wijken en buurten in de provincie Groningen.

- De regelingen gebiedsgerichte (1) en locatiegerichte (2a en 2b) aanpak leiden ertoe dat dorpscentra toekomstbestendig worden of blijven. Projecten die uit deze regeling zijn gefinancierd hebben leegstand en verpaupering een halt toegeroepen en voorzieningen weten te behouden of te centraliseren. Bewoners, ondernemers en andere betrokkenen zijn gaan samenwerken en dat heeft positief effect op de sociale cohesie in de dorpen.
- De regeling voor Bewonersinitiatieven (3) zorgt voor meer ontmoeting en sterkere verbindingen tussen bewoners. Ook geven deze initiatieven meer 'reuring' in de omgeving, in de zin dat er meer activiteiten worden georganiseerd. De ervaren leefbaarheid neemt door dit alles toe.
- Dankzij de regeling Zorgvoorzieningen en regionale Zorgprojecten (4a) kan een vijftal veelbelovende projecten in uitvoering worden gebracht. De ambitie bij deze projecten is zorg(voorzieningen) te behouden, in het bijzonder in krimpgebieden, en kwaliteit te verbeteren.
- De regeling voor Bewonersinitiatieven zorg (4b) heeft twee nieuwe, grotendeels informele, zorgvoorzieningen opgeleverd, die een aanvulling vormen op het bestaande zorgaanbod en voorzien in een zorg- of ondersteuningsbehoefte van inwoners. Beide voorzieningen kregen al snel meer gasten/gebruikers dan verwacht.
- Het accent van de drie onderzochte projecten gesubsidieerd vanuit de reserve Leefbaarheid Krimpgebieden ligt op duurzaamheid en toekomstbestendigheid.

Kortom: De financiële steun van de provincie stimuleert inwoners, maatschappelijke organisaties, gemeenten en bedrijven om leefbaarheidsprojecten op te zetten en uit te voeren. De subsidie vergroot het vertrouwen van de initiatiefnemers in de eigen plannen en fungeert bovendien als vliegwiel naar andere geldverstrekkers.

Mooi Groningen

Erfgoedmonitor

De erfgoedmonitor is een database waarin alle rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten, karakteristieke en beeldbepalende panden en objecten staan in de provincie Groningen. Ook alle archeologische monumenten en archeologisch waardevolle terreinen zijn in 2018 in deze database opgenomen. Met behulp van deze monitor hebben we zicht op de staat van onderhoud, leegstand en herbestemming van ons Groninger erfgoed.

In de tweede helft van 2018 is gestart met het opnemen van de karakteristieke panden en de archeologie. Eind 2019 is naar verwachting een groot gedeelte van alle karakteristieke panden opgenomen.

Subsidieregelingen rijksmonumenten: GRRG en RORG

In 2018 is de pilot fondsvorming gestart en zijn twee subsidieregelingen voor regulier en groot onderhoud rijksmonumenten opgesteld: de RORG voor regulier onderhoud van woonhuismonumenten en de GRRG voor groot onderhoud en restauratie.

In acht maanden is voor beide regelingen door meer dan 250 eigenaren een aanvraag gedaan, waarmee € 6,2 miljoen voor onderhoud aan rijksmonumenten is gemoeid. Samen met de eigen bijdrage van de eigenaren is ruim € 9 miljoen geïnvesteerd in het onderhoud aan rijksmonumenten in de provincie en specifiek in het aardbevingsgebied.

Natuur en landschap

Nederland telt veel natuurgebieden, verspreid over het hele land. Planten en dieren kunnen een ander natuurgebied moeilijk of niet bereiken, waardoor het gevaar bestaat dat ze uitsterven en deze natuurgebieden hun unieke karakter verliezen. Als provincie werken we er hard aan om dit Natuurnetwerk Nederland te vergroten en met elkaar te verbinden.

De laatste grote opgave van het Natuurnetwerk binnen de provincie die nog moet worden ingericht ligt in het Zuidelijk Westerkwartier. Het Zuidelijk Westerkwartier verbindt het Natuurnetwerk natte natuurgebieden langs het Dwarsdiep met de natuurgebieden rond het Leekstermeer en de Drentsche Aa. In 2018 is in het Zuidelijk Westerkwartier 56 hectare Natuurnetwerk beschikbaar gekomen en is 174 hectare ruilgrond aangekocht. We combineren hier natuurontwikkeling met de inrichting van waterbergingsgebieden.

In 2018 hebben wij weer een aantal faunapassages aangelegd. Faunapassages zorgen ervoor dat de natuurgebieden verbonden worden, waardoor dieren zich veilig kunnen verplaatsen. Bijvoorbeeld in Scharmer, waar drie faunaduikers zijn aangelegd. De drie duikers zijn onderdeel van de ecologische verbindingszone bij Westerbroek, die 't Roegwold en het Zuidlaardermeergebied met elkaar verbindt.

Ook besloten de provincies Groningen en Drenthe om onder andere onder de rijkswegen A7 en A28 tunnels voor dieren aan te leggen, zodat ze veilig kunnen oversteken. Deze wegen belemmeren het leefgebied van met name de otter en de ringslang. Beide provincies krijgen een bijdrage vanuit Europa voor de aanleg. In totaal werd er € 6,5 miljoen uitgetrokken.

Waddenkust/Eemsdelta

Om de ecologische kwaliteit van de Waddenzee te versterken zijn pilots gestart voor het versterken van het onderwaterleven van de Waddenzee en is de pilot ophogen landbouwgrond van start gegaan. Met deze pilot wordt ervaring opgedaan met het ophogen van landbouwgrond in het Groningse veenoxidatiegebied met slib uit de Eems-Dollard.

De zeedijk tussen de Eemshaven en Delfzijl wordt versterkt om de veiligheid van de inwoners van Groningen te garanderen. De provincie Groningen heeft samen met het waterschap Noorderzijlvest een nieuwe, innovatieve dijk ontwikkeld, de Dubbele dijk. De aannemerscombinatie Ommelandezeedijk is in 2018 gestart met de het versterken van de primaire kering en de aanleg van de tweede dijk. Tussen beide dijken wordt getijdewater ingelaten. Het zuidelijke deel van dit gebied is bedoeld voor slibvang en natuurontwikkeling; het noordelijke gedeelte wordt met deze aanbesteding beschikbaar gesteld voor de teelt van zilte landbouw en aquacultuur. Het aanbestedingstraject voor het werven van ondernemers voor het tussengebied is inmiddels gestart.

Voor het versterken van het toeristisch product UNESCO Werelderfgoed is een zesjarig programma voor het vermarkten van het Waddengebied opgesteld. Holland Boven Amsterdam, Merk Fryslân en Marketing Groningen hebben van het Waddenfonds en de drie provincies die grenzen aan de Waddenzee de opdracht gekregen om het Waddenzee UNESCO Werelderfgoed te gaan vermarkten.

Visserij

Lauwersoog heeft een bijzondere ligging: op de grens van zout en zoet water, tussen de natuurgebieden het UNESCO Werelderfgoed Waddenzee en Nationaal Park Lauwersmeer. Samen met de gemeente De Marne, ondernemers en de visserijsector werken wij er hard aan om van Lauwersoog een duurzame, toekomstgerichte vissershaven en een aantrekkelijke plek voor toeristen te maken. Nu het Westgat in juli 2018 gebaggerd is, kunnen de grotere viskotters Lauwersoog ook weer bij laag water bereiken.

Landbouw

Wij willen de reguliere landbouw verder verduurzamen met aandacht voor dierenwelzijn, natuur en landschap. Dit doen we onder andere door biologische landbouw te stimuleren en (financieel) te ondersteunen. Hierbij is tot nu toe vooral ingezet op activiteiten als het informeren van boeren, het inrichten van demonstratiebedrijven en het openstellen van investeringsregelingen binnen het POP3-programma specifiek voor de biologische landbouw. Vanaf 2019 leggen we de focus op de afzet- en verwerkingskant.

In het najaar van 2018 hebben we groen licht gekregen van het Rijk voor de Regiodeal Natuurinclusieve Landbouw. De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit heeft € 10 miljoen beschikbaar gesteld om te investeren in de ontwikkeling van duurzame, natuurinclusieve landbouw in de provincies Drenthe, Fryslân en Groningen. In een programma, dat wordt gefinancierd met de regiodeal, zetten de provincies samen met landbouw- en natuurorganisaties activiteiten in die bijdragen aan een duurzame, natuurinclusieve landbouw in 2030. Samen met Drenthe en Fryslân en het ministerie van LNV zullen wij de verschillende onderdelen verder uitwerken. Voor Groningen worden onder andere proeftuinen ontwikkeld in de gebieden Hogeland, Oldambt, Veenkoloniën en Westerwolde, met een focus op akkerbouw.

Recreatie en toerisme

In ons toeristisch beleid ligt de focus op het versterken van promotie en marketing, routeontwikkeling en vaarrecreatie en het stimuleren en faciliteren ondernemerschap. Wij willen bewerkstelligen dat de toeristisch-recreatieve potentie van onze provincie beter benut wordt, dat meer toeristen kiezen voor een bezoek aan onze provincie en dat de toeristische bestedingen en de werkgelegenheid in de toeristische sector in onze provincie toenemen. Voor de promotie en marketing werken we nauw samen met Marketing Groningen, Routebureau Groningen, stichting Landelijk Fietsplatform, stichting Wandelnet en stichting Waterrecreatie.

In 2018 zijn 9 subsidieaanvragen voor toeristische themaroutes gehonoreerd. Hierdoor komen naar verwachting in totaal 29 fiets-, 18 wandel- en 11 vaarroutes beschikbaar in de periode tussen 2019 en 2020.

Cultuur

Groningen wil een aantrekkelijke en leefbare provincie zijn, met een breed en kwalitatief hoogstaand cultureel aanbod. Omdat de samenwerking met gemeenten veel kansen biedt voor een sterker cultuurbeleid, zijn we vorig jaar begonnen om deze samenwerking verder te versterken.

In 2018 is ook een gastconservator benoemd, die zich zal inzetten om de culturele infrastructuur, in samenwerking met het veld en gemeenten, duurzaam te versterken.

Op 22 november 2018 is een gezamenlijk regioprofiel namens We the North aangeboden aan de minister van Cultuur. Daarin staan vier proeftuinen waarin we beschrijven hoe wij de uitdagingen en kansen van de noordelijke infrastructuur gezamenlijk oppakken. Wij zien het profiel als uitnodiging aan het Rijk om mee te doen aan ons programma. Wij zijn overigens de enige regio die al aan de slag is en hiervoor middelen heeft gereserveerd (€ 2,4 miljoen).

Het Rijk en de provincies in Noord- en Oost-Nederland tekenden op 10 oktober 2018 het convenant voor de erkenning van de Nedersaksische taal. Met de ondertekening van het convenant laten de bestuurders zien dat zij het Nedersaksisch erkennen als een volwaardig onderdeel van de taal in Nederland. In het convenant is onder andere afgesproken om meer samen op te trekken op het gebied van de streektaal om zo van elkaars goede voorbeelden te leren.

In november 2018 is de startnotitie voor de kadernota cultuur vastgesteld met hierin de eerste contouren van het nieuwe cultuurbeleid. Deze is vastgesteld door de Staten en aan GS is de opdracht verleend om deze uitgangspunten gezamenlijk met instellingen en gemeenten verder uit te werken in de kadernota cultuur.

Veilig Groningen

Gevolgen gaswinning

In 2018 zijn, in wat wij het gasdossier zijn gaan noemen, een aantal in het oog springende stappen gezet. Wij gaan daar hieronder op in. Maar voordat wij dit doen staan wij stil bij de hoofddoelen van onze inspanningen ten aanzien van het gasdossier. Die inspanningen zijn gericht op afbouw gaswinning, een snelle en ruimhartige schadeafhandeling, een vlot lopende maatschappelijk aanvaardbare versterking, het bieden van perspectief en het terugwinnen van vertrouwen. Bitter moeten wij vaststellen dat er in 2018 stappen gezet zijn maar dat de hiervoor benoemde doelen te weinig voorgang is geboekt. Duizenden bewoners wachten nog op schadeherstel en versterking en uit onderzoek bleek dat het vertrouwen in de overheid nog nooit zo laag is geweest.

Schadeprotocol

Geen reden om bij de pakken neer te gaan zitten. Wij blijven onverminderd werken aan het bereiken van eerdergenoemde doelstellingen. Zoals vermeld zijn er in 2018 wel stappen gezet. Zo is in januari het al lang gekoesterde schadeprotocol tot stand gekomen. Het basisfundament waarop de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade Groningen (TCMG) berust, stoelt op de door de regio gewenste uitgangspunten: (1) verantwoordelijke staat, (2) rechtvaardige schadeafhandeling, (3) menselijke maat en (4) onafhankelijkheid. In maart is de TCMG van start gegaan om uitvoering te geven. De commissie zag zich geconfronteerd met een zeer grote stapel van duizenden schademeldingen die de voorgaande periode was ontstaan. Dat maakt dat de commissie onder moeilijke omstandigheden van start is gegaan. Wij kijken samen met maatschappelijke organisatie naar manieren waarop de TCMG sneller schades kan afhandelen.

Beëindigen gaswinning

Op 29 maart werd bekend dat de gaswinning uit het Groningenveld op zo kort mogelijke termijn volledig wordt beëindigd. Een bericht dat in Groningen met gejuich werd ontvangen. De minister van EZK presenteerde bij deze bekendmaking dat de beëindiging van de gaswinning in grote stappen gaat, onder andere door de bouw van een extra stikstofinstallatie. Op zijn laatst per oktober 2022, maar mogelijk al een jaar eerder, daalt het gaswinningsniveau tot onder de 12 miljard m³. De beëindiging van winning Groningengas is op basis van de huidige inzet te verwachten vanaf 2030.

Versterking

Kort na het nieuws van de voorgenomen beëindiging van de gaswinning uit het Groningenveld maakte de minister van EZK bekend dat hij de Mijnraad en vier andere onderzoeksinstituten een opdracht had gegeven. Op basis van het gewijzigde toekomstbeeld van de Groningen gaswinning dienden de instanties aan advies te geven hoe het verder moest met de versterking. Zeer tegen de zin in van de Groninger bestuurders en maatschappelijke organisaties zette de minister eenzijdig de lopende versterking 'on hold'. Op 30 mei besloot de Nationaal Coördinator Groningen (NCG), Hans Alders, zijn functie ter beschikking te stellen. Belangrijke reden die hij aangaf was dat hij afspraken met bewoners had gemaakt en die door de minister genomen besluiten niet meer kon nakomen. Hij stelde dat zijn integriteit in het geding is.

Maandag 2 juli 2018 is naar aanleiding van het advies van de Mijnraad (en onderliggende rapporten van NEN, KNMI, SodM en TNO) aan de NCG de opdracht gegeven om een plan van aanpak te maken. Mede op basis van het Mijnraadadvies maar zeker met regionale inbreng over de lokale aanpak van versterking zijn er in september basisafspraken gemaakt op welke manier de versterking, inclusief de 'on hold' gezette lopende versterking weer op gang kan komen. De Nationaal Coördinator Groningen (NOG) presenteerde het plan eind november 2018. In dit plan staan onder andere de te versterken gebouwen op dorpsniveau. Dit plan is vormgegeven binnen de eerder afgesproken bestuurlijke kaders van september.

Nationaal Programma Groningen

Dit jaar is er gewerkt aan een collectief gedragen toekomstperspectief voor Groningen met een daarop gebaseerde samenhangende Groninger aanpak. Daarbij geven provincie en gemeenten zelf sturing aan de inhoud en vorm van de fysieke, sociale en economische ontwikkeling van de regio. Dat werk resulteerde begin oktober in de ondertekening door Rijk, provincie en gemeenten van het startdocument Nationaal Programma Groningen met een startbudget van € 1,15 miljard. Het doel van het Nationaal Programma Groningen is gezamenlijk te investeren in de toekomst van Groningen. Het programma wordt ingedeeld langs drie programmalijnen die gezamenlijk het gewenste perspectief ondersteunen en een samenhangend programma vormen om de uitdagingen en ambities in Groningen te verbinden met nationale uitdagingen en ambities:

- *Groningse kracht en trots*, gericht op toekomstbestendig wonen in een aantrekkelijke en leefbare omgeving met voldoende voorzieningen. Stads- en dorpsvernieuwing, verstedelijking en krimp, welzijn, leefbaarheid en gezondheid - zowel fysiek als mentaal - staan hierbij centraal.
- *Groningse natuur, energie en klimaat*, gericht op de energietransitie en klimaatadaptatie. Het gaat dan vooral om energiebesparing en het produceren, gebruiken en distribueren van hernieuwbare energie. Het is niet alleen de ambitie om Groningen maar ook andere delen van het land van duurzame energie te voorzien.
- *Groningse economie en arbeidsmarkt*, gericht op het creëren van een toekomstbestendige regionale economie. Dit gaat over vergroening en verduurzaming, digitalisering, het stimuleren van innovatie en kansrijke sectoren, maar ook om de aansluiting van werk en vaardigheden. Infrastructuur en bereikbaarheid zijn daarbij van cruciaal belang.

Deel 2

PROGRAMMAVERANTWOORDING

1. Ruimte en water

Inleiding

Het programma Ruimte en water heeft als doel:

Een veilige en bewoonbare provincie met een zo hoog mogelijke ruimtelijke kwaliteit en voorzien van betrouwbare watersystemen

Het programma bestaat uit de deelprogramma's:

- Ruimtelijke ontwikkeling
- Waterbeheer.

Voor het programma Ruimte en water is het volgende onderwerp als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2018:

- Provinciale Retailagenda
De retailsector is een belangrijke drager van de (regionale) economie. Daarnaast is een goed functionerende retailsector van groot belang voor de leefbaarheid en de ruimtelijke kwaliteit van de steden en kernen in onze provincie. In de afgelopen jaren is met het ondertekenen van de provinciale Retaildeal het besef gekomen dat vernieuwing van het winkellandschap en reductie van vierkante meters noodzakelijk zijn voor een toekomstbestendige winkelstructuur in onze provincie. Om de kwaliteit en leefbaarheid van de dorpskernen en binnensteden te behouden, moet het aantal vierkante meters winkelloppervlak per saldo worden teruggebracht. Provinciale Staten hebben in juni 2017 € 2,5 miljoen beschikbaar gesteld voor de retailsector. Om deze middelen goed weg te zetten hebben wij op 29 mei 2018 de [Retailagenda provincie Groningen](#) vastgesteld samen met de bijbehorende [Subsidieregeling Retailagenda provincie Groningen](#). Deze middelen worden daarmee ingezet op drie sporen:
 - Duurzame versterking ondernemerschap
 - Kennisontwikkeling
 - Opstellen en uitvoeren van regionale detailhandelsvisies.Uit de subsidieregeling zijn twee subsidieverzoeken gehonoreerd. We hadden meer aanvragen verwacht, maar gemeenten hebben een langere aanlooperperiode nodig dan ingeschat voor zij een goed onderbouwde subsidieaanvraag voor visieontwikkeling en/of uitvoering kunnen indienen.

1.1. Ruimtelijke ontwikkeling

Beleidsdoel

Een zo hoog mogelijke ruimtelijke kwaliteit in onze provincie, zowel in stedelijk gebied als in het buitengebied

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantal verkochte bouw kavels Blauwestad	3	23	66	53 ¹⁾	27	43	24	18
Groei woningvoorraad regio MEDAL	50	-133	71	61 ²⁾	-80	-80	-80	-140

¹⁾ Het realisatiegetal in 2018 bedraagt 53, bestaande uit de overdracht van 36 bouw kavels (vrije of projectmatige) en 17 kavels in het woningbouwplan Blauwestad Haven. In de Begroting 2018 was voor 2018 een streefwaarde van 21 kavels opgenomen en voor 2019 13 kavels. (Deze streefwaarden waren gebaseerd op de GREX 2017.) Op basis van de GREX 2018, vastgesteld bij de Rekening 2017, zijn deze aangepast naar 27 resp. 53 kavels (zie ook Begroting 2019). De streefwaarde van 27 voor 2018 bestaat uit 8 bouw kavels (vrije of projectmatige) en een perceel bouwterrein omvattende ten hoogste 19 bouw kavels in het woningbouwplan Blauwestad Haven in Het Havenkwartier (levering d.d. 1 november 2018).

Op basis van de GREX 2019 - die voorafgaand aan deze Rekening 2018 wordt vastgesteld - zijn de streefwaarden voor 2019 en 2020 (53 resp. 14 kavels) gewijzigd in 43 resp. 24 kavels. Dit vanwege een andere fasering.

²⁾ Betreft de gemeenten De Marne, Eemsum, Delfzijl, Appingedam en Loppersum. In 2018 is de voorraad in de regio MEDAL met 61 gegroeid, terwijl voor dat jaar gestreefd werd naar een vermindering van 80. De regio is momenteel bezig met de uitwerking van de regionale woonvisie in uitvoeringsprogramma's per gemeente. Hieruit zal blijken of de afwijking in 2018 gecompenseerd wordt door extra krimp van de woningvoorraad in de latere jaren.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

Retailagenda gericht op het toekomstbestendig maken van winkelgebieden: - Uitwerken van provinciale Retaildeal in een provinciale Retailagenda gericht op het toekomstbestendig maken van winkelgebieden, met als concrete resultaten/activiteiten: - in regionaal verband hebben alle gemeenten een detailhandelsvisie en een uitvoeringsprogramma opgesteld; - gemeenten zijn gestart met de uitvoering van de regionale visie gericht op het	- Op 29 mei 2018 hebben wij de Retailagenda provincie Groningen en de bijbehorende subsidieregeling Retailagenda provincie Groningen vastgesteld. De subsidieregeling is vanaf 1 september 2018 tot en met 31 december 2019 opengesteld voor gemeenten en/of ondernemersverenigingen. Voortgang concrete activiteiten: - De gemeenten zijn gestart met het voorwerk voor de totstandkoming van regionale c.q. regionaal afgestemde retailvisies of uitwerkingsplannen. Wij zijn daarover met alle gemeenten in gesprek. Voor visieontwikkeling en uitvoering van visies op het gebied van retail is de subsidieregeling Retailagenda provincie Groningen opengesteld op 1 september 2018. Gemeenten hebben een langere aanlooperperiode nodig dan ingeschat voor zij een goed onderbouwde subsidieaanvraag voor visieontwikkeling en/of uitvoering kunnen indienen. - Na de openstelling van de subsidieregeling op 1 september 2018 hebben zowel gemeenten als
--	---

compacter maken van centra en de aanpak van de leegstand; - samen met het mkb programma's ontwikkelen voor het bevorderen ondernemerschap: innovatie, profilering en samenwerking; - een koopstromenonderzoek voor de perifere detailhandelslocaties is uitgevoerd.	ondernemersverenigingen projecten ingediend. Eén van die projecten is gericht op het compacter maken van het winkelgebied. - Op 4 december 2018 hebben wij opdracht gegeven aan MKB Noord om van start te gaan met het programma 'Jouw zaak - jouw toekomst'. Dit programma heeft de versterking van het ondernemerschap in de retail ten doel. (De eerste bijeenkomsten voor dit programma vinden plaats in januari 2019.) - Het koopstromenonderzoek naar de positie en positionering van perifere en grootschalige winkelconcentraties wordt begin 2019 afgerond. Dit is iets vertraagd, omdat op één van de locaties extra enquêtes moesten worden gehouden om voldoende respons te krijgen.
• Uitwerken van een noordelijke Retailagenda met de provincies Drenthe en Fryslân. • Uitwerken van een uitvoeringsregeling retail, bestaande uit het beschikbaar stellen van middelen om gemeenten te ondersteunen om in regionaal verband detailhandelsvisies op te stellen, en een fonds voor de uitvoering van regionale detailhandelsvisies.	• Periodiek vindt ambtelijk en bestuurlijk overleg plaats met de provincies Drenthe en Fryslân over noordelijke samenwerking op het gebied van retail. De subsidieregeling Retailagenda provincie Groningen voorziet hierin (zie ook bij prioriteit nr. 1). Dit overleg richt zich op strategische thema's die de provinciale schaal overschrijden. Door dit overleg is gebleken dat een noordelijke retailagenda niet van toegevoegde waarde is, omdat alle drie provincies inmiddels een eigen beleid hebben vastgesteld of daarmee bezig zijn en een gezamenlijke agenda daar weinig aan toevoegt. Afgesproken is dat op termijn een noordelijk koopstromenonderzoek zal worden uitgevoerd. • De subsidieregeling Retailagenda provincie Groningen voorziet hierin (zie ook bij prioriteit nr. 1).

Regulier

• Up-to-date houden Omgevingsvisie provincie Groningen 2016-2020 en Omgevingsverordening provincie Groningen 2016.	• Wij hebben een aangepast projectplan 2018 opgesteld. De voorgestelde wijzigingen in de verordening zijn besproken met de gemeenten. Om te voorkomen dat de inspraakperiode in de zomervakantie zou vallen en we daarmee zorgvuldig willen omgaan, is afgesproken dat de besluitvorming door Provinciale Staten, iets later dan gepland, is voorzien in februari 2019. Provinciale Staten hebben op 6 februari 2019 het besluit genomen tot vaststelling van een aantal wijzigingen in de visie en de verordening.
--	---

• Blauwestad: - realisatie projectmatige woningbouw (kavel en woning) in vier nieuwe deelgebieden in Het Havenkwartier en De Wei en uitbreiding projectmatige deelgebieden (Misthoorn 2 en Kievit 2); - realisatie woningbouwplan Het Havenkwartier (fase 1 en 2); - planvorming en realisatie nieuwe brugverbindingen in Het Havenkwartier (Azuurjuffer, Beekjuffer en brugopening in steigerpromenade Redersplein-Strand Zuid); - planuitwerking en planrealisatie aanleg brugverbinding Winschoten-Blauwestad (Blauwe Loper); - verkennen investeringsagenda Ring Blauwestad: projecten, budget en planning; - uniformering beheer- en onderhoudsregime provincie Groningen en gemeente Oldambt en fasegewijze	• Blauwestad: - De ontwikkeling verloopt volgens planning. Drie van de vier in 2016 in ontwikkeling gebrachte deelgebieden voor projectmatige woningbouw zijn geheel of nagenoeg geheel verkocht. Een van deze deelgebieden (Kievit) krijgt een vervolgfase, de verkoop start in het voorjaar van 2019. Verder is in 2018 een vijfde deelgebied (Misthoorn II/Kaap de Goede Hoop) in ontwikkeling gebracht. Andere nieuwe projecten in 2018 betreffen woongebied Het Riet (15 vrijstaande woningen: Falster) en Het Havenkwartier (18 geschakelde bungalows: plan Havenmeester). - De verkoop is gestart. Voor wat betreft het plan Havenmeester start de verkoop in het voorjaar van 2019. De planuitwerking van fase 2 (hofwoningen) is afgerond. De overdracht van het betreffende perceel bouwterrein is gepasseerd in het najaar, waarna de verkoop is gestart. De start van de bouw is gepland in de eerste maanden van 2019. In 2019 wordt tevens fase 3 van dit woningbouwplan tot ontwikkeling gebracht. - De uitwerking van het Definitief Ontwerp (DO) is afgerond. Het project wordt in 2019 aanbesteed en uitgevoerd, in afstemming met andere ter plaatse uit te voeren infrawerken. De vertraging is ontstaan door het vertrek van de projectleider in het najaar. Het project is in principe 'aanbestedingklaar', het is de verwachting dat een nieuwe projectleider dit voorjaar de aanbesteding in gang zet. In het najaar van 2018 is het Voorlopig Ontwerp (VO) verder uitgewerkt, in het bijzonder met betrekking tot de aanlandingen van de brugverbinding en verder op het gebied van innovatie ten behoeve van duurzaamheid en toekomstig beheer en onderhoud, materialen en integraal ontwerp en ecologie. Bestuurlijke accordering voor het Definitief Ontwerp is gepland maart 2019. De geplande start van de bouw is direct vóór of na de bouwvak 2019. - Het projectplan en daarin opgenomen projecten en financiering voor de Investeringsagenda Ring Blauwestad is bestuurlijk vastgesteld. De daarmee samenhangende REP-subsidieaanvraag (RSP-ZZL) werd ingediend en is ultimo 2018 lopende. - Een inventarisatie van de openbare infra, toekomstige kosten en opbrengsten, als ook een planning voor overdracht is
---	--

overdracht beheer en eigendom openbare gebiedsdelen en kunstwerken aan gemeente Oldambt.	lopende. Bestuurlijke agendering en accordering van het projectplan is gepland maart 2019. Zie ook bijlage Rapportage Blauwestad.
Naar verwachting beschikken in de loop van 2018 alle regio's over vastgestelde regionale woonvisies. Deze woonvisies bevatten per gemeente de gewenste omvang van de groei dan wel krimp van de woningvoorraad voor de komende jaren. Voor de regio MEDAL (gemeenten De Marne, Eemsmond, Delfzijl, Appingedam, Loppersum) is de gewenste ontwikkeling van de woningvoorraad in de komende jaren bekend.	De regionale woonvisie voor de regio Groningen-Assen is voorjaar 2018 vastgesteld. De regio MEDAL beschikt over een vastgestelde woonvisie. De betrokken partijen in de regio Oost-Groningen hebben in september 2018 een regionaal prestatiekader ondertekend, de woonvisies volgen in het voorjaar van 2019. Het proces is iets vertraagd als gevolg van de gemeentelijke herindeling van een aantal gemeenten (informerende nieuwe gemeenteraden over ontwikkelingen).
- Ruimtelijke kwaliteit te bevorderen in de hele provincie met speciale aandacht voor: - het aardbevingsgebied via het stimuleren van een zorgvuldig gebruik van de ondergrond (zie Programma 2. Milieu en energie, 2.4.1 Milieu) en de opgave Erfgoed, Ruimtelijke Kwaliteit en Landschap (zie Programma 6 Cultuur en maatschappij onder 6.4.2. Erfgoed en archeologie); - ruimtelijke inpassing van ingrepen die het gevolg zijn van ons duurzame energiebeleid (zie Programma 2. Milieu en energie, 2.4.2 Energie en klimaat).	Zie genoemde programma's voor deze drie punten.

1.2. Waterbeheer

Beleidsdoel

Zorgen voor integrale waterveiligheid en zoetwatervoorziening

Indicatoren								
	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
De regionale waterkeringen voldoen aan de veiligheidsnormen ¹⁾	715 km	741 km	881 km	971 km			1066 km	

¹⁾ De regionale waterkeringen van de waterschappen Noorderzijlvest, Hunze en Aa's en Wetterskip Fryslân moeten uiterlijk op 1 januari 2020 aan de veiligheidsnormen voldoen met uitzondering van de regionale waterkeringen van het waterschap Noorderzijlvest langs de Eemskanaal-Dollardboezem, die uiterlijk op 1 januari 2019 aan de veiligheidsnormen moeten voldoen. In totaal moet 1066 km aan de veiligheidsnormen voldoen (wijziging POV ingaande 1 januari 2018). Er zijn geen streefwaarden per jaar benoemd. In de jaarlijkse toezichtgesprekken wordt de voortgang gemeten.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Beleidsdoel

Verbeteren waterkwaliteit

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
% waterlichamen met een goede ecologische kwaliteit (oppervlaktewater)	0,0%	0,0%	0,0%	n.n.b. ¹⁾				
Landelijke waarde	0,5%	0,5%	0,5%	n.n.b.				

¹⁾ Dit is met ingang van begrotingsjaar 2018 een verplichte beleidsindicator (BBV). Nederland kent verschillende watertypen: 'natuurlijk', 'kunstmatig' of 'sterk veranderd'. Binnen deze watertypen is een aantal subcategorieën te onderscheiden. Ieder aangewezen KRW-waterlichaam wordt ondergebracht bij één van deze categorieën. Ieder watertype heeft zijn eigen GEP (gewenst ecologisch potentieel) dat bepaald wordt door verschillende parameters. De parameter die het laagst scoort bepaalt de ecologische kwaliteit van het oppervlaktewaterlichaam in de range van 'zeer goed', 'goed', 'matig', 'ontoereikend' en 'slecht'. Een waterlichaam kan geen goede ecologische kwaliteit hebben als één van de parameters niet voldoet. Van de 33 KRW-waterlichamen in de provincie Groningen had geen enkel waterlichaam in 2015 de score 'goed'. Het volgende ijkmoment voor de KRW is 2021. In 2021 moeten alle waterlichamen over een goede ecologische kwaliteit beschikken. In 2015 had 27% van de waterlichamen een matige ecologische kwaliteit. De streefwaarde voor 2021 is dat gemiddeld 80% van de waterlichamen een matige ecologische waterkwaliteit heeft. De waterschappen voeren in 2018 watersysteemanalyses uit, die een beeld moeten geven van de mate waarin de oorspronkelijk gestelde doelen realiseerbaar zijn. In het waterschap Noorderzijlvest is inmiddels 47% van de KRW-maatregelen uitgevoerd. In het waterschap Hunze en Aa's bedraagt het percentage uitgevoerde KRW-maatregelen 97%. De realisatiewaarden over 2018 worden in het tweede kwartaal van 2019 bekend. De gegevens worden door de waterschappen aangeleverd.

Prestaties

Gepland

Gerealiseerd

Prioriteiten

N.v.t.

N.v.t.

Regulier

N.v.t.

N.v.t.

Bijdrage Verbonden partij Waterbedrijf Groningen aan dit beleidsdoel

Zorg dragen voor de drinkwatervoorziening (het produceren en leveren van drinkwater) in haar verzorgingsgebied.	Het Waterbedrijf Groningen heeft zorg gedragen voor de drinkwatervoorziening (het produceren en leveren van drinkwater) in haar verzorgingsgebied.

Beleidsdoel

Duurzaam gebruik grondwater

Indicatoren

Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
				n.v.t.	n.v.t.			

NB. Evt. indicatoren met streefwaarden zijn op dit moment niet te benoemen.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Lasten en baten Ruimte en water

Deelprogramma's	Rekening 2017	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil
LASTEN					
Ruimtelijke ontwikkeling	5.930	3.655	10.626	4.728	5.898
Waterbeheer	1.671	1.760	2.662	2.097	565
Totaal lasten	7.601	5.415	13.288	6.825	6.463
BATEN					
Ruimtelijke ontwikkeling	5.153	169	6.479	4.712	-1.767
Waterbeheer	454	383	383	336	-47
Totaal baten	5.607	552	6.862	5.048	-1.814
Saldo	1.994	4.863	6.426	1.777	4.649
RESERVEMUTATIES					
Toevoegingen		0	0	3.979	-3.979
Onttrekkingen		0	825	901	75
Saldo reservemutaties	0	0	-825	3.079	-3.904
Saldo na reservemutaties	1.994	4.863	5.601	4.856	745

Bedragen x € 1.000

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Ruimtelijke ontwikkeling			
- <i>Grondexploitatie Blauwestad</i> Wij gingen er vanuit dat binnen de grondexploitatie Blauwestad voor € 6 miljoen aan kosten zou worden gemaakt. De gerealiseerde kosten bedragen € 4,1 miljoen. De oorzaken van deze onderschrijding (ca. € 1,9 miljoen) zijn onder andere dat de bijdrage voor de Blauwe Loper nog niet volledig heeft plaatsgevonden (€ 1 miljoen), diverse grondwerkzaamheden hebben nog niet plaatsgevonden (€ 0,4 miljoen) en diverse overige werkzaamheden (€ 0,6 miljoen) hebben nog niet plaatsgevonden en/of zijn goedkoper uitgevallen. Als gevolg van de door uw Staten vastgestelde grondexploitatie 2019 is tevens een bedrag van € 2 miljoen vrijgevallen vanuit de voorziening Blauwestad. Dit voordeel gaat, zoals wij in de voordracht bij de Rekening 2016 hebben aangegeven, terug naar de reserve Compensatie dividend Essent. De geraamde baten in verband met de grondexploitatie Blauwestad zijn € 6 miljoen. De daadwerkelijke opbrengsten binnen de Grondexploitatie Blauwestad bedragen € 3,9 miljoen. Daarnaast is naar de balanspost Voorraad bouwgrond een bedrag van ca. € 0,148 miljoen geboekt. Dit bedrag is bepaald als gevolg van het saldo gemaakte kosten en opbrengsten binnen de grondexploitatie. Doordat er minder lasten zijn gemaakt en meer opbrengsten is er een lager bedrag dan begroot geboekt naar de balanspost Voorraad bouwgrond.	3.849	-1.803	-2.046
- <i>Retailagenda; vertraging visieontwikkeling en uitvoering visies</i> Voor visieontwikkeling en uitvoering van visies op het gebied van retail is de subsidieregeling Retailagenda provincie Groningen opengesteld op 1 september 2018. Gemeenten hebben een langere aanlooperperiode nodig dan ingeschat voor zij een goed onderbouwde subsidieaanvraag voor visieontwikkeling en/of uitvoering kunnen indienen. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	1.382		-1.382
- <i>Retailagenda; vertraging duurzame versterking</i> MKB Noord ontwikkelt op verzoek van de provincie een traject voor de duurzame versterking van het ondernemerschap. Dit traject is inmiddels geknipt in twee onderdelen: startbijeenkomsten en uitvoering. Hiermee kon niet meer in 2018 worden begonnen, omdat de laatste maanden voor retailondernemers te druk waren om extra activiteiten te ondernemen. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	211		-211
- <i>Uitvoering Omgevingsvisie</i> Het beschikbare budget voor uitvoering Omgevingsvisie hoefde in 2018 niet volledig te worden aangesproken. Tevens zijn enkele niet begrote bijdragen van gemeenten ontvangen voor de uitgevoerde analyse hightechsector. De niet bestede middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	100	20	
- <i>Vrijval op gesubsidieerde projecten Leefbaarheid</i> Op enkele in het verleden toegekende bijdragen in projecten hebben we vrijval gerealiseerd omdat de bijdragen lager vastgesteld konden worden. Hiervan blijft € 51.000 beschikbaar in de reserve Leefbaarheid krimpgebieden en € 19.000 komt ten gunste van het rekeningresultaat.	70		-51
- <i>Overig</i>	8	16	47
- <i>Apparaatslasten</i>	278		
Totaal verschil	5.898	-1.767	-3.643

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Waterbeheer			
- <i>DU Hydrologische maatregelen</i> Vanuit diverse beleidsvelden hebben we gewerkt aan het opstellen van hydrologische maatregelen die voldoen aan de criteria. Daarmee kunnen we begin 2019 concrete projecten beschrijven en in uitvoering brengen. De door het Rijk hiervoor beschikbare middelen zijn daarom nog niet in 2018 besteed. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	311		-311
- <i>Overig</i>	-24	-47	50
- <i>Apparaatslasten</i>	278		
Totaal verschil	565	-47	-261
Totaal verschillen programma	6.463	-1.814	-3.904

Bedragen x € 1.000

2. Milieu en energie

Inleiding

Het programma Milieu en energie heeft als doel:

Een gezonde, schone en veilige duurzame leefomgeving in Groningen

Het programma bestaat uit de deelprogramma's:

1. Milieu
2. Energie en klimaat.

Voor het programma Milieu en energie zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2018:

- *Omgevingswet*
 - 2018 was vooral het jaar van verkenning en voorbereiding op de implementatiefase in 2019 en 2020. Er heeft een verkenning plaatsgevonden waarbij in kaart is gebracht wat de minimale vereisten (letter van de wet) zijn en wat we moeten doen om Omgevingsvisie en verordening te laten voldoen aan de geest van de Omgevingswet. In 2019 en 2020 zal een herziening plaatsvinden.
 - Binnen het regionale platform is de samenwerking geïntensiveerd. Een gezamenlijke basistraining, de afstemming van Omgevingsvisies en de afstemming van VTH-processen zijn een paar voorbeelden waarop wordt samengewerkt.
 - Er is een eerste succesvolle regionale bestuurlijke conferentie georganiseerd. In 2019 volgt een regionale managementconferentie.
- *De gaswinning: de aardbevingsproblematiek als gevolg van mijnbouwactiviteiten*
(zie ook Najaarsnota 2018, Nationaal Programma)

In 2018 heeft het kabinet het besluit genomen om de gaswinning zo spoedig mogelijk terug te brengen en per 2030 volledig te beëindigen. Als gevolg hiervan is de versterkingsoperatie tijdelijk stopgezet en heeft de Mijnraad een advies uitgebracht over hoe de versterkingsoperatie opnieuw ingestoken moet worden uitgaande van afname van de seismische dreigingen. Op 20 september 2018 hebben Rijk en regio naar aanleiding van dit advies van de Mijnraad verdere afspraken gemaakt die uitmonden in versterkingsplannen per gemeente waarover in 2019 besluitvorming moet plaatsvinden.

Voor het gasjaar 2018-2019 is op 14 november 2018 een nieuw instemmingsbesluit gepubliceerd door de minister van EZK inhoudende een winningsniveau van 19,4 miljard kuub. In het voortraject is door de provincie, de gemeenten, waterschappen en veiligheidsregio een advies en een zienswijze op het ontwerp-instemmingsbesluit ingediend. In december 2018 hebben deze partijen besloten om tegen het definitieve instemmingsbesluit beroep aan te tekenen omdat met name de afspraken rondom de versterkingsoperatie van 20 september 2018 hier onvoldoende in meegewogen waren. In dit proces zijn het college en Provinciale Staten samen opgetrokken. Op 19 maart 2018 is de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade (TCMG) gestart met de afhandeling van mijnbouwschade. Daarmee is NAM uit het systeem van de schade-afhandeling. Het tijdelijke karakter van deze commissie wordt opgeheven door vaststelling van het wetsvoorstel Instituut Mijnbouwschade. Deze heeft in 2018 ter inzage gelegen via een internetconsultatie waarop vanuit de regio (gemeenten/provincie) een reactie is ingediend. De verwachting is dat het wetsvoorstel begin 2019 in de Tweede Kamer wordt behandeld.

In 2018 zijn de oude schades (schades uit het tijdperk voor de TCMG) door NAM afgewikkeld. Hierop hebben de minister en de commissaris van de Koning toe gezien.

Ten behoeve van een Toekomstperspectief voor de regio is toegewerkt naar een Nationaal Programma Groningen. Het Rijk heeft in 2018 besloten hiervoor bij wijze van startkapitaal € 1,15 miljard ter beschikking te stellen. Tijdens het Bewindslidenoverleg van 5 oktober 2018 zijn afspraken tussen Rijk en de regio over de uitwerking van het Nationaal Programma Groningen bekrachtigd en is het startdocument ondertekend. Hierna is een start gemaakt met de kwartiermakersfase. In deze fase wordt nauw samengewerkt met bewoners, stakeholders en maatschappelijke organisaties uit de regio.

- *Radarvoorziening Eemshaven*

Uw Staten hebben onder handhaving van het beleidsdoel bij de Najaarsnota 2018 ingestemd met andere besteding van het budget. Gebleken is dat stilzetten op basis van een vogelradar niet mogelijk is: plotseling vermogensverlies leidt tot hoge onbalanskosten en risico's voor het elektriciteitsnetwerk. Stilzetten van een groep windturbines moet dus ruim van tevoren bekend zijn. Daarom zetten wij in op het ontwikkelen en gebruik van een voorspellingsmodel voor de vogeltrek in de Eemshaven. Dit onderzoek is in 2018 gestart onder leiding van de Universiteit van Amsterdam. Het vraagt om radargegevens gedurende de vogeltrek (drie maanden in 2018 en drie maanden in 2019); hiervoor wordt de vogelradar tijdelijk gehuurd. Ook is inzet van ecologische adviesbureaus nodig en wordt de provincie ambtelijk ondersteund door specialisten. Op basis van de gunstige voortgang van het project gaan wij ervan uit dat er na 2020 een werkend voorspellingsmodel zal zijn. Dit is op tijd voor de reductie van vogelslachtoffers bij de nieuwe windparken. Mogelijk wordt het model Eemshaven dan opgenomen in een landelijk voorspellingsmodel, waarmee op nationale schaal nog meer onnodige vogelslachtoffers worden voorkomen.

- *Intensivering inzet programma Energietransitie 2016-2019 (Voorjaarsnota 2018)*

In de tweede helft van 2018 heeft de intensivering voor de onderwerpen zonneweides en waterstof vorm gekregen. Het aantal initiatieven op het gebied van zonne-energie is in de afgelopen jaren enorm toegenomen. De extra capaciteit die bij de Voorjaarsnota 2018 beschikbaar is gesteld is ingezet voor adequate begeleiding en inpassing van de zonneparken en voor gemeenten om te komen tot een visie op zonneparken. Daarnaast is inpassing van zonneparken op het net ook een steeds pregnanter vraagstuk aan het worden waar de provincie een van de partners is van de netbeheerders. Ook hebben wij intensivering gepleegd op het onderwerp (groene) waterstof. Dit thema doorloopt in onze provincie een snelle ontwikkeling en de inzet is erop gericht om versnelling aan te brengen in de waterstofeconomie. Vanuit de industriële partijen wordt gewerkt aan een regionaal plan voor de waterstofeconomie. Wij ondersteunen dit proces.

2.1. Milieu

Beleidsdoel

Behoud en ontwikkeling van de milieukwaliteit in Groningen door het voorkomen en wegnemen van milieuhinder

Indicatoren								
	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Percentage verleende omgevingsvergunningen met uitgebreide procedure binnen wettelijke termijn van 26 weken	57%	82%	53%	33% ¹⁾	>90%	>90%	>90%	
Percentage verleende omgevingsvergunningen met reguliere procedure binnen 8 weken	97%	97%	90%	98% ²⁾	100%	100%	100%	

¹⁾ Het genoemde percentage is op basis van onze (provinciale) database. De uitgebreide procedure kent geen 'fatale termijn'. In totaal zijn 54 vergunningen verleend. 18 procedures zijn binnen 26 weken verleend, in 36 gevallen heeft de procedure langer geduurd dan 26 weken. De overschrijding van de termijn bij de uitgebreide procedure wordt vaak veroorzaakt door complexe vergunningen waarvoor aanvullende informatie nodig is.

²⁾ In totaal zijn 60 reguliere vergunningen verleend, waarvan 1 van rechtswege (lex silencio positivo). De 35 overige vergunningen zijn binnen de wettelijke termijn verleend, waarvan een deel formeel is verlengd.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Implementatie Omgevingswet: - leveren bijdrage in IPO-verband aan de totstandkoming van de Omgevingswet en de aanvullende regelgeving; - leveren bijdrage in IPO-verband aan de totstandkoming van het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO); - versterken regionale samenwerking door het uitbouwen van het ambtelijke regionale platform Omgevingswet; - Omgevingsvisie en verordening Omgevingswet aanpassen aan de vereisten van de Omgevingswet.	- Implementatie Omgevingswet: - We hebben actief inbreng geleverd bij de IPO-advisering over nieuwe wetgeving. - We hebben selectief maar wel actief geparticipeerd in landelijke (fora voor de) ontwikkelingen van het DSO. In het tweede kwartaal van 2019 wordt een versie van het DSO opgeleverd waarmee alle bevoegd gezagen kunnen oefenen c.q. voorbereiden op alle benodigde aansluitingen en aanlevering van Omgevingsdocumenten en informatie. Tevens hebben wij in IPO-verband actief geparticipeerd in de inbreng op het onderwerp beheer. - Binnen het regionale platform is de samenwerking in 2018 geïntensiveerd. Een gezamenlijke basistraining, de afstemming van Omgevingsvisies en de afstemming van VTH-processen zijn een paar voorbeelden waarop wordt samengewerkt. Om de samenwerking te verstevigen en de koppeling met de opdrachtgevers te versterken is het directeurenoverleg in het leven geroepen. Ook is in 2018 een eerste succesvolle bestuurlijke conferentie georganiseerd. - In 2018 heeft een verkenning plaatsgevonden waarin in kaart gebracht is wat de minimale vereisten (letter van de wet) zijn en wat we moeten doen om
---	--

	de Omgevingsvisie en -verordening te laten voldoen aan de geest van de Omgevingswet. In 2019 en 2020 zal een herziening plaatsvinden.
--	---

Regulier

• Verbeteren Meldingen toezicht en handhaving (zie brief PS d.d. 25 februari 2016).	• De Omgevingsdienst (ODG) heeft in 2016 haar Verbeterplan opgesteld. De activiteiten uit dat plan zijn voor het grootste deel gereed. Daarmee heeft de ODG een grote stap gezet in het uniformeren, standaardiseren en professionaliseren van de organisatie. Verder heeft de ODG in eerste instantie in 2018 voorrang gegeven aan het primaire proces. Hierdoor zijn de nog af te ronden activiteiten doorgeschoven naar 2019.
• Uitvoering Milieuplan 2016-2020: - opstellen gezondheidskaart ultrafijnstof; - opstellen actieplan geluid provinciale wegen; - vastleggen geuremissies provinciale bedrijven in gezondheidskaart; - verder ontwikkelen en implementeren geurapp; - doorvoeren van wijzigingen in vergunningverlening voor afvalbedrijven;	• Uitvoering Milieuplan 2017-2020: Uitvoering Milieuplan verloopt conform planning. - Het onderzoek of ultrafijnstof c.q. roet in kaart kan worden gebracht is afgerond. 2018 is gebruikt om te beoordelen of de kaart kon worden ontwikkeld (gezien de aard van de stof). De kaart staat gepland in het eerste halfjaar 2019. - Actieplan wegverkeerslawaaï 3^e tranche hebben wij vastgesteld op 3 juli 2018. - Vastleggen geuremissies provinciale bedrijven in gezondheidskaart is een reguliere taak. Voor alle provinciale bedrijven zijn voor 2018 inmiddels de (cumulatieve) geurcirkels berekend en op kaart vastgelegd. - De luchtapp is gebouwd en de pilot is gestart en loopt door in 2019. Meetnet Oosterhorn is ontwikkeld en operationeel vanaf 2019. Wij hebben met de vertegenwoordigers van de omwonenden van het industrieterrein Oosterhorn en met de vertegenwoordigers van de bedrijven de luchtapp ontwikkeld. Waarnemingen kunnen daarmee digitaal worden gemeld, sneller worden doorgegeven aan bedrijven, waardoor de bedrijven daarop sneller kunnen reageren. Hiermee loopt de implementatie conform planning. - De ODG heeft van 72 afvalbedrijven waar de provincie bevoegd gezag is beoordeeld of de vergunning aangepast moet worden op basis van veranderde wetgeving. Gebleken is dat de vergunning van 31 afvalbedrijven aangepast moet worden. Gezien de omvang van de opdracht is het niet gelukt deze opdracht in 2018 volledig uit te voeren. De wijzigingen zullen derhalve in het eerste halfjaar van 2019 door de ODG in de vergunningen worden opgenomen.

- implementatie Noordelijke Maat voor majeure risicobedrijven in het jaarprogramma VTH; - uitvoeren intentieverklaring Dark Sky Park Werelderfgoed Wadden; - evalueren van de effecten convenant lichtuistoot melkveestallen.	- Implementatie Noordelijke Maat voor majeure risicobedrijven in het jaarprogramma VTH is in uitvoering. Prioriteit lag in 2018 bij de vorming van BRZO Noord. (Provinciale Staten worden jaarlijks geïnformeerd over resultaten werkprogramma BRZO en programma SUK). - Het ministerie van Defensie en het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) hebben een speciale verklaring ondertekend waarbij Defensie nu ook deel uitmaakt van Dark Sky Werelderfgoed Waddengebied. Na ondertekening is de nieuwe duurzame terreinverlichting van de Willem Lodewijk van Nassaukazerne in het Lauwersmeergebied in gebruik genomen, is een uitkijktoren gebouwd en heeft een excursie van raads- en Statenleden plaatsgevonden. - De evaluatie zal in de eerste helft van 2019 alsnog plaatsvinden. In 2018 is eerst het onderzoek van LTO onder haar achterban ten aanzien van de lichtuistoot melkveestallen afgewacht.
---	--

Bijdrage Verbonden partij Omgevingsdienst Groningen aan dit beleidsdoel

• Uitvoeren vergunningverlenende, toezichthoudende en handhavingstaken op het gebied van het omgevingsdomein voor de deelnemers (waaronder de provincie Groningen), waarmee de deelnemers de kwaliteit van de uitvoering van deze taken willen verbeteren.	• De Omgevingsdienst (ODG) heeft in 2016 haar Verbeterplan opgesteld. De activiteiten uit dat plan zijn voor het grootste deel gereed. Daarmee heeft de ODG een grote stap gezet in het uniformeren, standaardiseren en professionaliseren van de organisatie. De nog af te ronden activiteiten zijn doorgeschoven naar 2019. Verder heeft de ODG in eerste instantie in 2018 voorrang gegeven aan het primaire proces.
--	---

Beleidsdoel

Duurzaamheid verankeren en een plaats geven in alle portefeuilles, opgaven en beleidskeuzes én in de genen van de medewerkers

Indicatoren

Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
				n.v.t.	n.v.t.			

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

Uitvoering geven aan het Programma Duurzame Ontwikkeling: - Duurzaamheid steeds meer onderdeel van de besluitvorming in projecten, programma's en beleidvorming laten zijn; - Duurzaamheid verder verankeren in onze houding en ons gedrag (cultuur), in een netwerk van collega's (structuur) en in de inhoud van ons werk; - Duurzaamheid wordt praktisch toepasbaar. Medewerkers weten wat ze er mee kunnen of moeten; - Alle afdelingen werken aan duurzaamheid. Zowel inhoudelijk als op gebied van bewustwording, houding en gedrag. De afdelingen hebben zelf plannen geformuleerd op het gebied van duurzaamheid en blijven dit ook doen.	Uitvoering Programma Duurzame Ontwikkeling: - De gekozen werkwijze van het Programma Duurzame Ontwikkeling draagt bij aan de transitie op het gebied van duurzame ontwikkeling. Op basis van het programma duurzame ontwikkeling en het uitvoeringsprogramma duurzame ontwikkeling is een tussenevaluatie opgesteld waarin conclusies en aanbevelingen terug te vinden zijn. Naar aanleiding van de evaluatie zijn verbeteracties uitgezet. Zo is er een samenwerking gestart met het Leerhuis om leden van de Duurzame Ambassade op te leiden als facilitator. Afsproken is om de communicatie te versterken door er meer continuïteit en herkenbaarheid in te brengen. - Er is nog steeds aandacht nodig voor het borgen van duurzaamheid in werkprocessen, beleidvorming, projecten, programma's en besluitvormingsstukken. Verder worden de mogelijkheden onderzocht voor het opnemen van duurzaamheid in projectformats. - Duurzaamheidsactiviteiten georganiseerd door het netwerk de duurzame ambassade hebben ertoe geleid dat medewerkers duurzaamheid tussen de oren krijgen en hun verantwoordelijkheid op het gebied van duurzaamheid hebben opgepakt of kunnen gaan oppakken. Dit is een continu proces dat in deze fase van het programma blijvende aandacht nodig heeft. Communicatie over bewustwordingsactiviteiten en projecten is daarbij essentieel. - Een aantal afdelingen heeft stappen gemaakt in duurzame ontwikkeling. Afdelingshoofden geven aan duurzaamheid belangrijk te vinden en eraan te werken. Het ambitieniveau en de aanpak verschillen sterk. Gezien de aard van het programma ('laten
---	--

	ontstaan' in plaats van opleggen), is dat geen verrassing. Bij iedere afdeling wordt echter aangegeven dat er belang wordt gehecht aan en aandacht is voor duurzaamheid. Duurzaamheid wordt steeds meer onderdeel van het organisatieproces en wordt ook steeds meer praktisch toegepast en gecommuniceerd.
• Duurzame projecten 2018: - Bos en Hout; - Fietsstrategie en Fietsroute Plus Groningen-Leek; - Verduurzaming OV (waterstof- en elektrische bussen, openbaar toegankelijke elektrische laadinfrastructuur, Pilots autonoom vervoer); - Aanpak Ring West; - Renovatie buitengevel provinciehuis; - Afvalscheiding in het provinciehuis;	• De projecten die in het programma zijn opgenomen, waarvan hiernaast een aantal voorbeelden staan, worden of zijn duurzaam uitgevoerd door de afdelingen die de projecten uitvoert. Hierbij ondersteunt en adviseert de duurzame ambassade. - Bos en Hout is benut als pilot om te toetsen of het instrument Duurzaam GWW (Grond-, Weg- en Waterbouw) ook toepasbaar is voor niet-infrastructurele projecten. Hiermee is de basis gelegd voor het Ambitiweb. - Voor duurzame aanpak van genoemde projecten op het gebied van openbaar vervoer zie programma 4. Bereikbaarheid. Voor de Fietsroute Plus Groningen-Leek geldt dat er nog besluitvorming moet plaatsvinden over de realisatie. De aanpak van de Ring West bevindt zich nog in de fase van voorverkenning. - Het project Gevelrenovatie+ (GR+) is het vervolg op de Basisrenovatie+ (BR+) en kent drie hoofddoelen: noodzakelijk onderhoud aan de gevels en daken, verbeteren van het binnenklimaat en verduurzamen van het pand. Om deze doelen te halen zullen tal van maatregelen worden genomen, waarbij een enkele maatregel vaak meerdere doelen kan dienen. Een goed voorbeeld hiervan is het vervangen van dakbedekking, waarbij direct betere isolatie wordt aangebracht. Dit is noodzakelijk onderhoud, verlaagd energieverlies en draagt bij aan een comfortabeler provinciehuis. Een ander voorbeeld is het vervangen van glas en kozijnen waarmee enerzijds tocht en koudeval worden tegen gegaan en anderzijds energie wordt bespaard. Het energielabel van Sint Jansstraat 4 is door BR+ van E naar C gegaan en met GR+ gaan we minimaal A halen. - Het afvalbeleid binnen de provincie is aangepast. Binnen het provinciehuis wordt sinds december 2018 alle afval gescheiden ingezameld en afgevoerd. Hiervoor zijn onder andere contracten met de afvalverwerker aangepast. In het provinciehuis zijn op elke afdeling

- Duurzaamheid Award: Uit de organisatie van de Duurzaamheid Award komen bijvoorbeeld nieuwe initiatieven naar voren die door onze organisatie duurzaam kunnen worden opgepakt. Het programma is een groeiprogramma waardoor deze projectenlijst niet statisch is.	verschillende afvalbakken geplaatst. Er is breed gecommuniceerd over dit project om mensen te informeren en mee te krijgen om afval gescheiden in te zamelen. - Duurzaamheidsaward 2018: Het project is uitgevoerd door het Team duurzame ontwikkeling en de Duurzame Ambassade. Het heeft veel aandacht gegenereerd binnen het provinciehuis. Er zijn 24 duurzame projecten in kaart gebracht. Het werkt daardoor ook als een duurzame verbindende factor tussen afdelingen. De winnaar heeft in navolging een excursie georganiseerd voor de medewerkers. Verder wordt voortdurend aandacht besteed aan duurzaamheid in de projecten. Het programma Duurzame Ontwikkeling houdt een lijst met duurzaamheidsprojecten bij. Daarin is ook terug te vinden welke projecten gebruik hebben gemaakt van het Ambitiweb.
--	---

Beleidsdoel

Inzetten op een zorgvuldig gebruik van de ondergrond waarbij sprake is van een veilig en verantwoord niveau van gaswinning en daarbij bijdragen aan oplossingen voor schadeherstel en versterking en het creëren van een kansrijk perspectief voor het aardbevingsgebied waardoor het vertrouwen bij de Groninger bevolking wordt hersteld

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
				n.v.t.	n.v.t.			

Voor gaswinning worden geen afzonderlijke streefwaarden benoemd omdat de provincie niet bepalend is in de besluitvorming over het niveau van gaswinning. De provincie trekt samen met gemeenten, maatschappelijke instellingen en inwoners op om de gaswinning tot een verantwoord niveau terug te brengen.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

Afbouw gaswinning: Er wordt geprobeerd de gaswinning in Groningen verder terug te brengen. Hiervoor wordt ingezet op een ambitieus afbouwplan, opgesteld door de rijksoverheid.	- Met de brief van 29 maart 2018 heeft de minister het besluit genomen om de gaswinning op zo kort mogelijke termijn af te bouwen en per 2030 te beëindigen. Om de vraag naar het Groningse gas af te bouwen, worden diverse maatregelen genomen (onder andere een stikstofinstallatie bij Zuidbroek, de ombouw van industriële grootverbruikers en de additionele inkoop van stikstof). Hiermee heeft het kabinet een eerste stap gezet, maar het feitelijk resultaat (een dalende winning) moet in de komende jaren zijn beslag gaan krijgen. - Voor het gasjaar 2018-2019 is op 14 november 2018 een nieuw instemmingsbesluit gepubliceerd. Het gaswinningsniveau is in het betreffende besluit op 19,4 miljard kuub vastgesteld. In het voortraject hebben wij samen met uw Staten een advies en een zienswijze op het ontwerp-instemmingsbesluit ingediend. Op 19 december 2018 hebben uw Staten besloten samen met ons college beroep aan te tekenen tegen het definitieve instemmingsbesluit middels een voordracht.
Verantwoordelijke rijksoverheid: Schade waarmee Groningers als gevolg van de gaswinning worden geconfronteerd, moet snel en ruimhartig worden vergoed. De wettelijke aansprakelijkheid van NAM blijft hierin overeind. Om versneld vertrouwen te herwinnen moet het Rijk de verantwoordelijkheid voor de schadeafhandeling overnemen. De doelstelling is dat het Rijk daartoe een fonds opricht voor mijnbouwschade en versterking. Dit fonds wordt idealiter gevuld door NAM en de Staat. De NAM heeft dan geen inhoudelijke bemoeienis met besluiten.	- Op 19 maart 2018 is de Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade (TCMG) gestart met de afhandeling van mijnbouwschade. Daarmee is NAM uit het systeem van de schadeafhandeling. - Het wetsvoorstel Instituut Mijnbouwschade heeft middels een internetconsultatie ter inzage gelegen. Wij hebben op basis van een regionaal afgestemd raamwerk, een reactie op het wetsvoorstel ingediend. In onze reactie dringen wij aan om het wetsvoorstel aan te passen en aan te vullen op enkele principiële punten. Daarbij wordt verwezen naar de door

	de regio vastgestelde uitgangspunten (vier pijlers) waaraan de schadeafhandeling dient te voldoen. De verwachting is dat het wetsvoorstel in het tweede kwartaal van 2019 in de Tweede Kamer wordt behandeld. • Wij hebben inzet gepleegd op het monitoren van de werkzaamheden van de TCMG en de afwikkeling van de oude schadegevallen door NAM. Op 1 oktober 2018 heeft de minister van EZK de Tweede Kamer geïnformeerd over het eindrapport van NAM over de afwikkeling van de oude schades. De minister is hierin samen met de CdK opgetrokken.
• Een collectief gedragen toekomstperspectief voor Groningen én een uitvoeringsparagraaf, met een daarop gebaseerde samenhangende Groninger aanpak: - Provincie en gemeenten geven zelf sturing, inhoud en vorm aan de fysieke, sociale en economische ontwikkeling van de regio. - Provincie en gemeenten beschikken daarvoor over een gedeeld toekomstperspectief gericht op een gezamenlijke koers bij versnelde keuzes die gemaakt moeten worden ten aanzien van de ontwikkeling van kernen, het combineren van ingrijpende versterking met Groninger identiteit, het benutten van de opgave voor een brede energiesprong etc. - Wij kijken op economisch gebied niet alleen naar de aardbevingsregio, maar zeker ook naar de gebieden zoals de stad Groningen en de Eemshaven als steunpilaren van de regionale economie. - Wij willen werken bij dit alles in het besef dat de opgave op onderdelen ons voorstellingsvermogen te boven gaat, maar wel enorme kansen biedt om een grote stap vooruit te zetten. Wij geven elkaar ruimte voor zowel in tijd als in creativiteit en het ontwikkelen van alternatieve antwoorden.	• Ten behoeve van een Toekomstperspectief voor de regio wordt toegewerkt naar een Nationaal Programma Groningen. Het Rijk heeft aangegeven hiervoor € 1,15 miljard ter beschikking te stellen. Tijdens het Bewindsliedenoverleg van 5 oktober 2018 zijn afspraken tussen Rijk en de regio over de uitwerking van het Nationaal Programma Groningen bekrachtigd en het startdocument ondertekend. Hierna is een start gemaakt met de kwartiermakersfase. Onder leiding van kwartiermakers Maarten van Poelgeest en Frank de Vries wordt de (financiële) structuur van het programma uitgewerkt, per deelprogramma de doelen, indicatoren en criteria bepaald en een voorstel voor de besturing gedaan. Tijdens de kwartiermakersfase wordt nauw samengewerkt met bewoners, stakeholders en maatschappelijke organisaties uit de regio.

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

2.2. Energie en klimaat

Beleidsdoel

Versnellen van de energietransitie

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Realisatie taakstelling wind (aantal MW)	446,3 MW	452,5 MW	452,5 MW	460 MW ¹⁾	465 MW	470 MW	855,5 MW	
Percentage duurzame energie t.o.v. totale energievoorziening ²⁾	11,8%	11,9%	14,9%	n.n.b.	27,6%	28,7%	33,0%	
Energie door zonnepanelen (aantal MWp zon-PV)	0 MWp	0 MWp	42 MWp	72 MWp ³⁾	110 MWp	300 MWp	300 MWp	
Energiebesparing per jaar (%)		0%	0,5%	n.v.t. ⁴⁾	1,5%	1,5%	1,5%	
Lokale initiatieven ondersteunen		5	14	18	15	20		
Aantal energieneutrale dorpen		0	0	0 ⁵⁾	0	5		
Totale emissie broeikasgassen (uitgedrukt in CO ₂ -equivalenten) per provincie in absolute hoeveelheden ^{6) 7)}	13.989 mln. ton	17.323 mln. ton	n.n.b.	n.n.b.				
Landelijke waarde	142,2 mln. ton	139,5 mln. ton	n.n.b.	n.n.b.				
Totale productie van hernieuwbare energie in PJ ^{6) 7)}	9,04 PJ	10,78 PJ	11,23 PJ	n.n.b.				
Landelijke waarde	111,28 PJ	111,19 PJ	n.n.b.	n.n.b.				

De energiemonitor provincie Groningen heeft geen vastgesteld verslagjaar omdat we de energiemonitor willen blijven updaten zodra op een aantal relevante onderdelen nieuwe informatie beschikbaar is gekomen. De monitor kunt u vinden op <http://energiemonitor.provincie-groningen.nl/>. De cijfers in onze Energiemonitor zijn in november 2018 bijgewerkt op basis van de meest actuele en best beschikbare data en informatie. Hierdoor zijn de cijfers van het aandeel duurzame energie in onze provincie van 2015, 2016 en 2017 aangepast naar de nieuwste inzichten. Zie voor meer info voetnoot twee onder deze tabel.

¹⁾ Vier windparken zijn definitief vergund.

²⁾ Er is nu meer gedetailleerde informatie beschikbaar gekomen over het energieverbruik van bedrijven in onze provincie. Dit heeft geleid tot het naar beneden bijstellen van het aandeel duurzame energie. De reden hiervoor is dat het finale energieverbruik van bedrijven substantieel hoger lag dan op basis van de beschikbare informatie van de voorgaande jaren bekend was. Er zijn nog niet voldoende gegevens beschikbaar om het aandeel hernieuwbare energie in 2018 te kunnen bepalen (verwachting niet eerder beschikbaar dan eind 2019).

³⁾ Betreft zonneparken Sunport Delfzijl, Wolderspoor, Vierverlaten, Zernike Campus, P+R Reitdiep, Industrieweg Veendam, Energiestreek Winschoten en Albedaheerd Marum. Verder is reeds 523 MWp vergund, is 102 MWp in aanvraag en is 538 MWp in voorbereiding. Verwachting is dat doelstelling van 300 MWp ruimschoots gehaald gaat worden.

⁴⁾ De daadwerkelijke besparing wordt niet gemeten. Provinciale bedrijven worden bezocht door de speciaal hiervoor aangestelde toezichthouder van de ODG en gewezen op hun plichten. Komend jaar worden - van bedrijven die nog geen besparingsplicht hebben - de vergunningen aangepast zodat ook deze bedrijven op hun plicht aangesproken kunnen worden. Bedrijven worden hier nu op voorbereid door middel van gesprekken met de toezichthouder. De ODG voert daarnaast ook energietoezicht uit voor gemeenten, onder regie en met cofinanciering van de provincie. Omdat de meeste gemeenten hun medewerking en cofinanciering toegezegd hebben betekent dit dat in 2019 provincie breed veel grootgebruikers van energie aan de slag gaan met energiebesparingsplannen en vervolgens ook energiebesparende maatregelen. Het effect (de daadwerkelijke besparing) zal pas na 2019 duidelijk worden. Zie verder bij 'Bijdrage verbonden partij ODG'.

⁵⁾ De provincie helpt zes dorpen en buurten energieneutraal te worden.

⁶⁾ De realisatiecijfers die wij gebruiken zijn afkomstig uit de jaarlijkse rapportage van Rijkswaterstaat in de klimaatmonitor (zoals ook in de voetnoot bij het cijfer wordt aangegeven). Rijkswaterstaat maakt ten onrechte gebruik van onvolledige cijfers: de emissies van de energiecentrales maken geen onderdeel van hun cijfers en dan komt Groningen uit op ongeveer 6,6 miljoen ton CO₂. Om die reden ontbreken in Groningen een aantal grote CO₂-emitters en geeft dit een vertekend beeld van de daadwerkelijke emissie. Deze zijn voor Groningen 17,3 miljoen ton CO₂ (2016) en 13,9 miljoen ton CO₂ (2015). Wij zullen de cijfers van de nationale emissieregistratie in het vervolg ook gebruiken. Overigens merken wij voor de volledigheid nogmaals op dat wij als provincie op dit moment geen sturingsinstrumenten hebben ten aanzien van de CO₂-emissie.

⁷⁾ Dit is met ingang van begrotingsjaar 2018 een verplichte beleidsindicator (BBV). Hiervoor is geen landelijke of provinciale doelstelling. De provincie heeft niet of nauwelijks instrumenten om te sturen op de CO₂-emissie in onze provincie.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

Realiseren Opgave Wind op Land;	Van de op 12 september 2017 verleende omgevingsvergunningen zijn er inmiddels vier onherroepelijk. Door de vernietiging van het bestemmingsplan Delfzijl Zuid Uitbreiding, komt het tijdig realiseren van de taakstelling onder druk te staan. Met de gemeente Delfzijl en de initiatiefnemers wordt gekeken om tot een snelle reparatie te komen.
- Uitvoeren Programma Energietransitie 2016-2019: - bewerkstelligen energiebesparing bij bedrijven in samenwerking met ODG en gemeenten; - lobbyen voor wind op zee en groene waterstofeconomie;	- Uitvoeren Programma Energietransitie 2016-2019: - Vergunningverlening, toezicht en handhaving energiebesparing bij bedrijven binnen Omgevingsdienst Groningen (ODG) is opgestart en gemeenten hebben in samenwerking met de provincie en ODG de eerste fase (inventarisatie) van toezicht houden afgerond. Begin 2019 wordt gestart met de volgende fase, het houden van toezicht. De meeste bedrijven zullen pas na 2019 energiebesparende maatregelen nemen waardoor de resultaten pas na 2019 zichtbaar zullen worden. Dit doel wordt daarom later in het tijdspad behaald. - In samenwerking met diverse partijen voert de provincie een lobby voor wind op zee, omdat we hiermee werkgelegenheid kunnen creëren en onze economie kunnen vergroenen. Onze lobby heeft in 2018 geresulteerd in de formele aanwijzing van 700 MW wind op zee naast de bestaande Gemini-parken. Vanaf 2018 is een start gemaakt met de verkenning voor de aanlanding van de kabel voor dit nieuwe offshore-windpark, in voorbereiding op de Rijkscoördinatieregeling procedure. In het Nationaal Programma Groningen is afgesproken dat er een 'joint fact finding' Wind op zee komt die een kennisbasis moet opleveren voor goed geïnformeerde beslissingen over meer wind boven de Wadden. Rijk en regio trekken samen op in deze 'joint fact finding'. Ook voor groene waterstof wordt stevig gelobbyd, met name door middel van een Waterstofplan Noord-Nederland. Vanuit de industrietafel Noord-Nederland is aan het einde van 2018 (doorlopend in 2019) gewerkt aan het opstellen van een noordelijk waterstofplan.

- uitwerken warmtekansenkaart tot businesscases; - mogelijk maken ruimtelijke inpassing zonneweides; - vastleggen nieuw beleid voor hernieuwbare energie; - beklinken samenwerking met Groninger gemeenten om te komen tot besparing in gemeentelijk vastgoed;	- Er is een openbare energiekansenkaart gebouwd en openbaar gemaakt via het Gegevensknooppunt Groningen (GKG). Onder andere de warmtekansenkaart is hierin geïntegreerd. - Warmtetransport van de Eemsdelta naar de stad Groningen is een interessante optie, die in 2018 verkend is en kansrijk blijkt te zijn. Daarom heeft de verkenning een vervolg gekregen. - Wij hebben eind 2018 samen met Gasunie, gemeente Groningen, gemeente Delfzijl, Groningen Seaports, Enpuls en WarmteStad een haalbaarheidsonderzoek opgestart. - De drie noordelijke provincies hebben gemeenten en netbeheerders ondersteund met het Warmteplatform Noord-Nederland. Met dit platform kunnen gemeenten de transitie naar een duurzame warmtevoorziening makkelijker maken. - Wij hebben een project voor het aardgasvrij maken van een wijk in Hoogezand georganiseerd. De gelden komen vanuit het Nationaal Programma Groningen. - Door middel van het beleid op zonne-energie, de maatwerkmethode en de handreiking 'Locatiekeuze en ontwerp zonneparken' is ruimtelijke inpassing mogelijk en wordt gestuurd op ruimtelijke kwaliteit en participatie. De vliegende brigade ondersteunt de gemeenten op tal van onderwerpen, zoals het tot stand brengen van de gebiedsvisies voor zonneweides. - De aanpak om windprojecten middels een maatschappelijke tender te organiseren is verder uitgewerkt en aan Provinciale Staten voorgelegd. Op basis van de bespreking in de Staten zullen in 2019 voorstellen aan Provinciale Staten gedaan worden om de provinciale omgevingsvisie en provinciale verordening overeenkomstig aan te passen. Daarbij wordt ook rekening gehouden met de samenloop met de Regionale Energiestrategie (RES). - Vijf (fusie)gemeenten gaan intensiever samenwerken om het energieverbruik binnen Groninger gemeenten terug te dringen. Ze gaan samenwerken op het gebied van kennis, inkoop en financieringsconstructies om het terugdringen van het energieverbruik van het gemeentelijk vastgoed te versnellen. - Wij hebben de gemeenten een aanbod gedaan om samen met ons een organisatie in te richten die
---	--

- realiseren energiebesparing bij versterkingsopgave van de NCG.	energiebesparing realiseert, Progresco. Vijf (fusie)gemeenten hebben dit aanbod opgepakt, mogelijk participeren de resterende gemeenten in een later stadium. - De versterkingsopgave loopt grote vertraging op. Er zit volgorde in de aanpak van huizen: van versterking naar energiebesparing. Ondertussen zijn er veel activiteiten geweest: a. De subsidieregeling 'Postcoderoospremie' (uit 2016) loopt nog steeds. Van de zes met een postcoderoospremie gehonoreerde initiatieven zijn er inmiddels (bijna) vijf gerealiseerd. Alleen de Energie Coöperatie Stedum heeft door omstandigheden nog geen project weten te realiseren. Daarnaast gebruiken de Lopster Energie Coöperatie (LOPEC) en Garnwerd Lokaal Onafhankelijk En Duurzaam (GLOED) de premie om nog een tweede postcoderoosproject te realiseren. b. Er loopt nog een door de provincie gefinancierde haalbaarheidsstudie naar het concept Zon-Op-Alle-Daken (ZOAD) om de realisatie van zonnepanelen op onbenutte daken te versnellen. c. Met zestien projectpartners is er een energietransitieplan opgesteld dat het dorp Loppersum verder moet verduurzamen. Dit project gaat het huidige verbruik van gas en elektriciteit van de inwoners in beeld brengen en hen hulp bieden bij energiebesparing en duurzame energieopwekking (vooral via zonnepanelen). d. Zes gemeenten (waarvan drie binnen het aardbevingsgebied) doen mee met de proeftuin aardgasvrije wijken van BZK. We hebben deze gemeenten financieel ondersteund met het aanvragen van de subsidie.
• We ondernemen de volgende activiteiten om zorg te dragen voor de ruimtelijke kwaliteit bij de ruimtelijke inpassing van ingrepen die het gevolg zijn van ons duurzame energiebeleid: - We zoeken naar locaties voor een tweetal soorten pilots voor kleinschalige windenergie. - De Groninger gemeenten zijn op ons verzoek gebiedsvisies aan het opstellen,	- Er zijn inmiddels vijf gemeenten aangewezen als pilotgemeente: Midden-Groningen, Zuidhorn, Winsum, Bedum en Loppersum. Het gaat om totaal zeven pilotprojecten. Er is één pilotproject type 'rand agrarisch bouwperceel' reeds gerealiseerd in Noord-Groningen. Zes pilotprojecten zijn nog in ontwikkeling. Vijf zijn van het bovengenoemde type en één daarvan is het type 'los in het buitengebied'. De pilotregeling wordt in het tweede kwartaal van 2019 geëvalueerd. - De gemeenten Ten Boer, Haren en Stadskanaal hebben een gebiedsvisie

waarin zij zelf aangeven voor welke gebieden van hun gemeente zij mogelijkheden zien voor zonneparken en aan welke voorwaarden initiatieven moeten voldoen. Wij begeleiden gemeenten in het opstellen hiervan. - Afhankelijk van de schaal en locatie van een zonnepark, begeleidt de provincie zonneparkprojecten door middel van het doorlopen van de maatwerkmethode met als doel tot een goede ruimtelijke inpassing te komen. - Om initiatiefnemers en overheden een ruimtelijk afwegingskader te bieden, waarin ontwerpprincipes staan voor locatiekeuze en inpassing van zonneparken is een handreiking opgesteld en gepubliceerd. - Om provinciale belangen met betrekking tot akkervogels en bodem beter te kunnen behartigen bij de ontwikkeling van zonneparken hebben wij een onderzoek laten uitvoeren over de mogelijkheden voor een ecologische inrichting van zonneparken. - In 2017 is een uitgebreide inventarisatie geweest onder onze inwoners en experts, om de randvoorwaarden voor nieuwe hernieuwbare energie in kaart te brengen. Dit wordt de komende jaren in nieuw beleid uitgewerkt.	vastgesteld. De gemeenten Het Hogeland (fusiegemeenten Bedum, De Marne, Winsum en Eemsmond), Westerwolde, Pekela, Midden-Groningen en Groningen hebben een conceptversie gereed. We hebben in het kader van de gebiedsvisie ruimtelijke kwaliteit subsidie verleend aan: 1. de Hogeland-gemeenten voor een 'Beleidskader grondgebonden zonnepanelen Hogeland-gemeenten'; 2. de gemeenten Delfzijl, Appingedam en Loppersum voor een 'Integrale ruimtelijke gebiedsvisie op duurzame energieopwekking'; 3. de coöperatie Steendam voor een 'Onderzoek beste locaties kleine windmolens Steendam'; 4. de gemeente Stadskanaal voor een 'Ruimtelijke visie oplaadzone Stadskanaal'. - De maatwerkmethode is afgerond voor zonnepark De Mikkellhorst, Vleddermond, Stadskanaal Noord, zonnewal Oostwold, Fledderbosch, slibdepot Dorkwerd, Duurkenakker, Zuidwending Energystock en Alteveer. - De maatwerkmethode loopt voor slibdepot Heveskeslaan en Roodehaan Fase 2 en 3. - Verkennende gesprekken lopen voor Stadskanaal Tweede Boerendiep, vuilstort Grootslaan Haren, Zandwinning Sellingerbeetse en depot Lutjegaster-molenpolder, - Een ruimtelijke verkenning van mogelijkheden voor windenergie is onderdeel van de voorgestelde aanpak van de maatschappelijke tender. - Een rapport van dit onderzoek is opgeleverd en is openbaar beschikbaar. De resultaten en aanbevelingen uit het rapport betrekken wij bij de toekomstige (beleidsmatige) ontwikkelingen rond zonneparken. - De aanpak om windprojecten middels een maatschappelijke tender te organiseren is in Provinciale Staten besproken. De uitkomsten van deze bespreking zullen in 2019 in de vorm van een voordracht aan Provinciale Staten worden voorgelegd. Daarbij wordt ook rekening gehouden met de samenloop met de RES.
---	---

Bijdrage Verbonden partij Omgevingsdienst Groningen aan dit beleidsdoel

• Uitvoeren vergunningverlenende, toezichthoudende en handhavingstaken (VTH) op het gebied van de energiebesparende maatregelen bij bedrijven.	• Het team van toezichthouders is operationeel en het afgelopen jaar bezig geweest met het maken van brieven (ten behoeve van het opvragen van energiegegevens), deze afstemmen met gemeenten en ze vervolgens versturen naar bedrijven. De ODG heeft de binnengekomen energiegegevens van bedrijven geanalyseerd en op basis hiervan worden er afspraken gemaakt met gemeenten over het vervolg: het uitvoeren van toezicht. Dit toezicht zal voor deelnemende gemeenten in 2019 plaatsvinden. De ODG organiseert elk kwartaal een kennisbijeenkomst voor gemeenten om ze bij te praten over het project en veranderende wetgeving en om ze na te laten denken over hoe VTH op energiebesparing de komende jaren blijvend op te pakken (zelf of via de ODG). De gemeenten zijn zeer positief over het hele project; de ontzorging door de ODG, de regierol en de cofinanciering van toezicht door de provincie en het opdoen van meer kennis en ervaring met VTH op energiebesparing worden zeer waardevol geacht. Dit komt de positionering van de ODG ten goede en dit zorgt nu voor een gelijkmatige en gecoördineerde provincie brede aanpak van energiebesparing bij bedrijven.
--	---

Lasten en baten Milieu en energie

Deelprogramma's	Rekening 2017	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Verschil
LASTEN					
Milieu	17.682	17.354	18.019	14.049	3.970
Energie en klimaat	6.270	3.541	4.955	6.163	-1.208
Totaal lasten	23.952	20.895	22.974	20.212	2.762
BATEN					
Milieu	2.927	1.871	1.702	357	-1.345
Energie en klimaat	572	77	247	3.447	3.200
Totaal baten	3.499	1.948	1.949	3.804	1.855
Saldo	20.453	18.947	21.025	16.408	4.617
RESERVEMUTATIES					
Toevoegingen		0	0	2.341	-2.341
Onttrekkingen		3.188	3.947	3.114	-833
Saldo reservemutaties	0	-3.188	-3.947	-773	-3.175
Saldo na reservemutaties	20.453	15.759	17.078	15.635	1.442

Bedragen x € 1.000

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Milieu			
- <i>Bodemsanering</i> De uitgaven ten behoeve van de bodemsaneringsprojecten zijn vooraf moeilijk te voorspellen. Zo zijn voor de voormalige stortplaats Veelerveen en het project luchtapp/meetnet de verwachte uitgaven in 2018 (deels) nog niet gedaan, terwijl de sanering van de voormalig stortplaats Bierum te Delfzijl is afgerond en afgerekend. Als gevolg hiervan zijn in 2018 minder uitgaven gedaan dan begroot. Voor diverse bodemsaneringsprojecten (onder andere voormalig stortplaats Woltersum) zijn bijdragen ontvangen van het Rijk en gemeenten. De niet bestede middelen (€ 1,1 miljoen) zijn verrekend met de reserve Bodemsanering.	1.023	138	-1.161
- <i>Interimregeling waardevermindering</i> De baten en lasten van de interimregeling waardevermindering zijn niet begroot. De regeling is uitgevoerd door SNN, de middelen komen van het ministerie van EZK. Voor de provincie verloopt deze regeling budgettair neutraal.	1.464	-1.464	
- <i>Legesopbrengsten Wabo</i> Dit jaar waren de legesopbrengsten Wabo ca. € 398.000. Dit is lager dan begroot (€ 612.000) als gevolg van het feit dat enkele verwachte vergunningen in 2018 niet zijn verleend. Verrekening vindt plaats met de egalisatiereserve Wabo. Zie ook paragraaf Lokale heffingen.	-15	-214	365
- <i>North Refinery</i> Dit jaar hebben wij als gevolg van de handhaving bij North Refinery kosten gemaakt voor met name juridische ondersteuning en schoonmaak. Voorgesteld wordt deze, niet begrote, kosten via de bestemming van het rekeningresultaat te dekken ten laste van het weerstandsvermogen binnen de Algemene reserve.	-262		
- <i>Omgevingswet</i> Omdat de Omgevingswet is uitgesteld tot 2021 is het implementatieprogramma en de fasering van het krediet aangepast. Bij de implementatie en fasering daarvan is de provincie ook afhankelijk van de landelijke voortgang en ontwikkelingen. Voornoemde heeft ervoor gezorgd dat de beschikbare middelen 2018 niet volledig zijn ingezet. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	444		-444
- <i>Participatietraject en projectorganisatie NPG</i> In 2018 zijn de eerste kosten gemaakt voor de voorbereiding en uitvoering van het Nationaal Programma Groningen. De kosten voor het inrichten van de projectorganisatie en het participatieproces, worden gedekt uit het tussen Rijk en regio afgesproken Projectenplan Nationaal Programma Groningen 2018. De in 2018 niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	72		-72
- <i>Programma Duurzame Ontwikkeling</i> Diverse projecten binnen het programma Duurzame Ontwikkeling uit voorgaande jaren zijn (financieel) afgerond. De vrijval komt ten gunste van het rekeningresultaat.	97		

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>Rente nazorg stortplaatsen</i> Met betrekking tot het nazorgfonds gesloten stortplaatsen is eind 2017 circa € 6,7 miljoen uitgezet middels een duurzaam aandelen fonds. Dit fonds wordt op balansdatum 31 december jaarlijks gewaardeerd tegen de dan geldende marktwaarde. Eind 2018 zijn de internationale aandelenkoersen hard onderuit gegaan. Deze koersval veroorzaakte een lagere marktwaarde van het fonds op balansdatum van ca. € 6,3 miljoen. Dit heeft ertoe geleid dat de rentebaten met betrekking tot deze middelen lager zijn en hierdoor is er ook minder aan de voorziening nazorg stortplaatsen (€ 331.000) toegevoegd (zie ook deelprogramma 8.2 Algemene dekkingsmiddelen).	331		
- <i>Werkbudget advisering dossier gaswinning</i> In 2018 zijn voornamelijk kosten gemaakt voor de zogenoemde experttafels voor de onderwerpen schade, versterking, governance en toekomstvisie. Deze kosten zijn echter volledig gedekt uit het tussen Rijk en regio afgesproken Projectenplan Nationaal Programma Groningen 2018. Hierdoor hoefde het werkbudget 2018 niet of nauwelijks aangesproken te worden. Omdat het een meerjarig werkbudget betreft ter uitvoering van verschillende actielijnen en activiteiten in dit dossier, is het saldo van de niet bestede middelen toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	724	47	-769
- <i>Werkzaamheden bestuurlijke strafbeschikkingen</i> Er zijn werkzaamheden uitgevoerd in het kader van bestuurlijke strafbeschikkingen (BSB). De hiervoor ontvangen rijksmiddelen (€ 134.000) zijn verrekend met de apparaatskosten.		134	
- <i>Overig</i>	73	14	-72
- <i>Apparaatslasten</i>	19		
Totaal verschil	3.970	-1.345	-2.153
Energie en klimaat			
- <i>Programma Energietransitie 2016-2019</i> Dit betreft een meerjarig programma, waarbij 2019 het laatste jaar is van het huidige programma. De tot en met 2017 niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de budgetten 2018. De afgelopen periode heeft intensivering op meerdere terreinen plaatsgevonden. Zo zijn er diverse initiatieven ontplooid, acties in gang gezet en activiteiten gestart op het gebied van waterstof, warmtevoorziening, zonneparken, aardgasvrije wijken, energie-infrastructuur, windenergie en energiebesparing. Veelal zijn dit initiatieven, acties en activiteiten die een langere doorlooptijd kennen (over de jaargrens heen) en waarbij de kosten zich de komende periode zullen doorzetten en/of nog zullen volgen. Aan de batenkant zijn niet begrote bijdragen van derden ontvangen ten behoeve van (gezamenlijk) uitgevoerde activiteiten en projecten. Het saldo van niet bestede middelen is toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	549	300	-849
- <i>Uitvoeringsprogramma Lokale Energietransitie</i> De provincie coördineert in opdracht van de NCG het programma Lokale Energietransitie in het aardbevingsgebied. Het programma is gefinancierd met middelen van de NAM (via NCG) en wordt uitgevoerd samen met Grunneger Power, de Groningse Energiekoepel en de Natuur en Milieufederatie Groningen. In 2018 is het in het programma opgenomen revolverend energiefonds ondergebracht bij stichting Fonds Nieuwe Doen Groningen. Baten en lasten zijn niet begroot, per saldo verloopt het voor de provincie budgettair neutraal.	-2.247	2.247	

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>Internationaal Kenniscentrum voor Klimaatadaptatie</i> Met de Voorjaarsnota 2018 zijn (eerst eenmalig) middelen beschikbaar gesteld voor het Internationaal Kenniscentrum voor Klimaatadaptatie (Global Centre of Excellence on Climate Adaptation; GCECA). Samen met de Hanzehogeschool, RUG, gemeente Groningen en UMCG dragen wij bij in de personele kosten en huisvestingskosten van GCECA. Door de langere aanlooptijd is deze bijdrage nog niet opgevraagd. Gezien de toezeggingen en afspraken die er liggen, worden de middelen via bestemming van het resultaat overgeboekt naar 2019. - <i>Duurzaamheidsleningen</i> In gezamenlijkheid met de provincies Drenthe en Friesland zijn zogenoemde duurzaamheidsleningen verstrekt aan particulieren voor energiebesparende maatregelen. De provincie Drenthe was daarbij penvoerder en financiering vond plaats via een EFRO-subsidie. Inmiddels is de subsidie vastgesteld en valt daarmee de opgenomen balanspost voor mogelijke terugbetaling vrij. De vrijvallende middelen moeten worden ingezet voor het doel waarvoor het destijds was bestemd. Via bestemming van het resultaat wordt hiertoe een voorstel gedaan. - <i>Green Deal</i> Met de zogenoemde Green Deal Noord-Nederland zijn destijds middelen beschikbaar gesteld voor onderzoeks- en ontwikkelingsprojecten bij de Energy Academy Europe. Voor 2018 was nog ca. € 282.000 beschikbaar. Hiervan is € 155.000 toegekend aan het project Human Capital voor de Energietransitie. Het resterende saldo zal worden ingezet voor het innovatieve programma gekoppeld aan het project 1.000 laadpalen. Voor dit project lag in 2018 de focus eerst op de aanbesteding. Het saldo van niet bestede middelen is toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten. - <i>Vogelradarvoorziening Eemshaven</i> Doordat het zwaartepunt van de werkzaamheden voor de Vogelradarvoorziening Eemshaven in het jaar 2019 komt te liggen, is het merendeel van het budget voor 2018 niet besteed. De resterende middelen worden overgeboekt naar 2019 via bestemming van het rekeningresultaat. - <i>Overig</i> - <i>Apparaatslasten</i>	100		
	-13	703	
	127		-127
	208	-79	
	83	28	-46
	-15	1	
Totaal verschil	-1.208	3.200	-1.022
Totaal verschillen programma	2.762	1.855	-3.175

Bedragen x € 1.000

3. Platteland en natuur

Inleiding

Het programma Platteland en natuur heeft als doel:

Landschappelijke kwaliteit is van belang voor een gevoel van verbondenheid met en eigenheid van de streek en een plezierige leefomgeving

Het programma bestaat uit de deelprogramma's:

1. Natuur en landschap
2. Landbouw.

Voor het programma Platteland en natuur zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2018:

- *Programma Duurzame Landbouw provincie Groningen 2017-2020*

In de afgelopen periode is een stevig begin gemaakt met de uitvoering van de ambities uit het collegeprogramma. Al vanaf 2016 loopt het stimuleringsprogramma Biologische landbouw. Hierbij is tot nu toe vooral ingezet op activiteiten als het informeren van boeren, het inrichten van demonstratiebedrijven en het openstellen van investeringsregelingen binnen het POP3-programma specifiek voor de biologische landbouw. Vanaf 2019 leggen we de focus op de afzet- en verwerkingskant. De boeren die in eerste instantie geïnteresseerd waren in omschakeling, zijn hierbij nadrukkelijk betrokken. Door de ketenpartijen meer te betrekken, hopen we in 2019-2020 op een 'tweede' golf met omschakelaars.

In het najaar van 2018 hebben we groen licht gekregen van het Rijk voor de Regiodeal Natuurinclusieve Landbouw. Samen met de provincies Drenthe en Fryslân en LNV zullen wij de verschillende onderdelen verder uitwerken. Voor Groningen wordt via gebiedsproces een kwaliteitsbeeld opgesteld en worden proeftuinen ontwikkeld in de gebieden Hogeland, Oldambt, Veenkoloniën en Westerwolde, met een focus op akkerbouw.

Het huidige Europese landbouwbeleid loopt tot 2020. In Brussel wordt op dit moment hard gewerkt aan een nieuwe opzet, waarbij in eerste instantie vooral ook de nieuwe begroting (MFK: meerjarig financieel kader) leidend is. We hebben dit het afgelopen jaar nauwlettend gevolgd en zullen dat ook in 2019 blijven doen.

Na een onderzoek naar de stand van zaken in de landbouw in Noord-Nederland (foto van de landbouw Noord-Nederland) in 2017, is in 2018 een begin gemaakt met het Kwaliteitsbeeld Landbouw 2020-2027. Hierin schetsen overheden, sector, landbouwbedrijfsleven en ngo's een beeld van de landbouw in Noord-Nederland in de komende jaren en geven zij aan op welke manier zij denken daaraan bij te kunnen dragen. De bestaande programma's die zijn opgezet onder de AgroAgenda worden in het Kwaliteitsbeeld voortgezet. De drie noordelijke provincies werken samen in de uitwerking van de doelen en ambities van het Kwaliteitsbeeld.
- *Waddenkust/Eems-Dollard*

In 2018 is rond de opgaven voor het Waddengebied veel energie gestoken in de ontwikkeling van grotere projecten en het zodanig faciliteren van initiatiefnemers, dat deze de projecten in principe in uitvoering kunnen nemen. Er heeft daarbij afstemming plaatsgehad met het Waddenfonds. Alle initiatieven ontvangen een subsidie van het Waddenfonds of hebben deze ontvangen. De uitvoering is een verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer waarbij subsidieverleners voorwaarden stellen.

Voor het versterken van het toeristisch product UNESCO Werelderfgoed is een zesjarig programma voor het vermarkten van het Waddengebied opgesteld. Om de ecologische kwaliteit van de Waddenzee te versterken zijn pilots gestart voor het versterken van het onderwaterleven van de Waddenzee en is in het kader van nuttig toepassen van slib uit de Eems-Dollard de pilot ophogen landbouwgrond van start gegaan. Voor de vergroening van de chemie, die met name gericht is op de thema's biorefinery, stoom en waterstof zijn diverse initiatieven ontwikkeld, zoals een faciliteit voor gezamenlijke benutting van stoom en restwarmte op chemiepark Delfzijl, de ontwikkeling van een innovatieve pijpleiding voor transport waterstof (Waterstof Backbone) en een demonstratiefabriek voor productie waterstof uit windenergie.

3.1. Natuur en landschap

Beleidsdoel

Beschermen en ontwikkelen van de biodiversiteit binnen het Natuurnetwerk Nederland

Indicatoren								
	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Toename areaal verworven gronden ten behoeve van NNN (in ha)	54	70	111	88 ¹⁾	149			
Ingerichte NNN: Ontwikkeling van (nieuwe) natuurwaarden binnen het NNN (in ha)	488	415	100	10 ²⁾	100			
Landelijke waarde	4.888	7.859	n.n.b.	n.n.b.				
Beheer NNN: Natuurwaarden binnen het NNN (in ha)	20.366	13.066	13.263	n.n.b. ³⁾	13.263			
Landelijke waarde	606.896	458.932	n.n.b.	n.n.b.				

¹⁾ Realisatie is inclusief 7 ha functieverandering. Verwerven van gronden binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) vindt plaats op basis van vrijwilligheid. De omvang van deze aankoopmogelijkheden binnen het NNN loopt achter als gevolg van een beperkt aanbod. Er wordt substantieel geïnvesteerd in ruilgrond (in 2018 254 ha). Deze gronden worden ingezet om te ruilen met grondeigenaren binnen het NNN waardoor deze gronden op termijn beschikbaar komen voor het NNN.

²⁾ Dit is met ingang van begrotingsjaar 2018 een verplichte beleidsindicator (BBV). Vooruitlopend op de inrichting lag het accent in 2018 op het verwerven van voldoende ruilgronden en de planvorming van grote inrichtingsprojecten. In 2019 zal gestart worden met de inrichting van natuurgebieden in onder andere Zuidelijk Westerkwartier, Westerbroek en Westerwolde (Renneborg).

³⁾ Dit is met ingang van begrotingsjaar 2018 een verplichte beleidsindicator (BBV). Elk jaar wordt de Voortgangsrapportage Natuur (VRN) opgesteld welke als datum de stand per het eind van het vorige jaar weergeeft. Afgesproken is dat we deze cijfers opnemen in de digitale monitor. Het gevolg is dat we telkens een jaar achterlopen en de gegevens 2018 pas in 2019 bekend worden.

Prestaties

Gepland

Gerealiseerd

Prioriteiten

- Waddenkust/Eems-Dollard: <i>Eemsdelta:</i> Uitvoering van de projecten die deel uitmaken van het deelprogramma 'Vitale Kust Eems-Delta', onderdeel van het adaptief programma Eems-Dollard 2050 dat gericht is op ecologische en economische versterking van de Eems-Dollard. In concreto: - Rijke dijk Eemshaven-Delfzijl (provincie Groningen); - Dubbele dijk (provincie Groningen in combinatie met Waterschap Noorderzijlvest);	- Waddenkust/Eems-Dollard: <i>Eemsdelta:</i> Het Programma Eems-Dollard 2050 is in uitvoering: - Het palenbos is gerealiseerd. Er is één getijdenpoel aangelegd. Ten opzichte van oorspronkelijke plannen wordt de oppervlakte van de getijdenpoelen uitgebreid. In 2018 is gebleken dat de aanleg van de hoogwatervluchtplaatsen niet binnen het beschikbare budget mogelijk is. Met het Waddenfonds wordt overlegd hoe de beschikbare middelen anders aangewend kunnen worden, passend binnen de afgesproken doelen. - De aannemerscombinatie Ommelanderveedijk is in 2018 gestart met het versterken van de primaire kering en de aanleg van de tweede dijk. De
--	--

- Kleirijperij (Groningen Seaports, Waterschap Hunze en Aa's, Groninger Landschap, provincie Groningen); - Herstel polder Breebaart (Groninger Landschap); - Brede Groene Dijk / kwelderontwikkeling (Waterschap Hunze en Aa's); - Herinrichting Polders Termunten (Groninger Landschap). <i>Programma Lauwersmeer/Lauwersoog:</i> - Uitvoering van het meerjarige project Rondje Lauwersmeer 'Beleef Lauwersmeer';	relevante onderzoeken naar kansen voor aquacultuur en zilte teelt zijn afgerond. Het aanbestedingstraject voor het werven van ondernemers voor het tussengebied is inmiddels gestart en wordt rond de zomer van 2019 afgerond. Start inrichting tussengebied in 2020, start exploitatie in 2021. - De kleirijperij bij Delfzijl is conform planning in 2018 aangelegd en gevuld met ca. 200.000 m³ slib uit de haven van Delfzijl. De milieukundige kwaliteit van het ingebrachte slib is getest en blijkt goed te zijn. Door de droge zomer is de rijping van de ingebrachte slib snel gestart, aan de hand van de monitoringsgegevens worden de te volgen rijpingsstrategieën bepaald. De kleirijperij op de kwelder bij de Brede Groene Dijk is aangelegd en de werkzaamheden voor het vullen zijn gestart, planning is dat deze in april 2019 worden afgerond. - De uitvoering van de werkzaamheden is gestart in het najaar van 2018. Er is besloten om naast de 70.000 m³ slib ook alle vrijkomende klei (circa 15.000 m³) naar de kleirijperij te transporteren. Naar verwachting worden de werkzaamheden aan Polder Breebaart voor het broedseizoen voorjaar 2019 afgerond. - De slibvang c.q. klutenplas is op 2 mei 2018 opgeleverd. De vrijgekomen klei is gebruikt voor de kleirijperij op de kwelder. Na een rijpingsperiode van drie tot vier maanden is de vrijgekomen klei gebruikt om de dijken voor het slibdepot te maken. Eind oktober waren deze werkzaamheden afgerond en is het buitendijkse depot gereed om slib en klei te ontvangen uit de polder Breebaart. - Voor de Kleine Polder is een concept-inrichtingsplan opgesteld. De uitvoering start begin 2019. De inrichting van de Groote polder is onderdeel van de verkenning naar de kustzone Delfzijl-Termunten. Naast het oorspronkelijke deel van de Groote Polder dat door Delfzijl is overgedragen aan Het Groninger Landschap, wordt het gebied uitgebreid met het deel van de Groote Polder dat nu in bezit is van Groningen Seaports. Hierdoor is de realisatie ten opzichte van de oorspronkelijk planning vertraagd. Het streven is de polder in 2019 in te richten. <i>Programma Lauwersmeer/Lauwersoog:</i> - Rondje Lauwersmeer is in uitvoering (conform planning, tot en met 2020).
---	--

- Uitvoering herinrichting van de Strandweg Lauwersoog; - Uitvoering pilot Verdieping Westgat; - Financiering/Subsidiëring Werelderfgoedcentrum Waddenzee in Lauwersoog (planning realisatie circa 2020); - Faciliteren van projectontwikkeling ten behoeve van Programma Duurzame Haven Lauwersoog; - Verkennen koppelkansen versterking Lauwersmeer-Afsluitdijk; - Cofinanciering Vismigratieproject Vissen voor verbinding.	- Uitvoering Strandweg door gemeente Het Hogeland loopt (conform planning, tot en met 2019). - Vaargeul is medio 2018 op diepte gebracht. (In 2019 start evaluatie.) - De subsidies van € 15,6 miljoen, waarvan € 5 miljoen provinciale subsidie, zijn in 2018 toegekend aan de initiatiefnemer. (Realisatie is vertraagd wegens bestemmingsplanprocedure en zal plaatsvinden in 2021.) - Onderzoeken Varen op waterstof en Natuur in de haven Lauwersoog zijn in uitvoering (conform planning, afronding in 2019). - Verkenning met waterschap is gestart in 2018 en loopt tot en met 2019. - Besluitvorming financiering is afgerond. Project gaat vanaf 2019 in uitvoering.
---	---

Regulier

• Natuurnetwerk Nederland (NNN): - uitruilen strategische grondvoorraad ten behoeve van realisatie NNN Zuidelijk Westerkwartier; - realisatie waterbergingsbieden Zuidelijk Westerkwartier; - realisatie verbinding natuurgebieden Zuidlaardermeer - Midden-Groningen: Westerbroek; - Natura2000-gebied Lauwersmeer: starten peilproef; - obstakelvrij maken gronden ten behoeve van realisatie waterverbinding Drentsche Aa - Paterswoldsemeer.	• Natuurnetwerk Nederland (NNN): - Er worden strategische gronden aangekocht en ruilingen met gronden binnen het NNN vinden doorlopend plaats. Mede door de ruilingen is in het Zuidelijk Westerkwartier 56 ha NNN beschikbaar gekomen en is 174 ha ruilgrond aangekocht (voor toekomstige ruilingen). - De inrichtingsplannen voor de waterbergingsgebieden zijn gereed. De voorbereiding van de uitvoering vindt plaats. De gerealiseerde inrichtingsplannen vormen de basis voor de uitvoering die doorloopt tot 2022. - Bestekken van het grondwerk en de faunaduikers voor de ecologische verbinding Westerbroek zijn opgesteld. De faunaduikers in gemeentelijke wegen zijn aanbesteed en worden aangelegd in 2018 en 2019. Alle gronden zijn verworven met uitzondering van die van een particuliere eigenaar. - De ingestelde beroepen tegen de door het waterschap Noorderzijlvest afgegeven watervergunning voor de rietproef zijn inmiddels door zowel de Rechtbank Noord-Nederland als de Raad van State verworpen. Tegen het monitoringsplan loopt nog een procedure bij de Rechtbank. Vooralsnog gaan we ervan uit dat de rietproef in 2020 kan starten. - Voor het realiseren van een ecologische verbinding en een waterverbinding tussen de Drentsche Aa en het Paterswoldsemeer worden in een onteigeningstraject gronden verworven. Naar verwachting ligt de eigendom in de
---	---

	loop van 2019 bij de provincie. Mogelijk verdere uitloop in tijd als cassatie bij de Hoge Raad wordt ingesteld. Realisatie vindt conform planning plaats in 2019.
--	---

Bijdrage Verbonden partij Prolander aan dit beleidsdoel

Het vertalen van provinciaal beleid op het gebied van plattelands- en gebiedsontwikkeling in concrete gebiedsprojecten.	Er zijn diverse projecten in het Natuurnetwerk Nederland in voorbereiding of uitvoering (Zuidelijk Westerkwartier, verbindingszone in Westerbroek, Westerwolde, de Medenertilsterpolder en diverse ontsnipperingsmaatregelen).
---	--

Bijdrage Verbonden partij Waddenfonds aan dit beleidsdoel

Het behartigen van de belangen van de deelnemende provincies (waaronder dus de provincie Groningen) met betrekking tot het beheer van het Waddenfonds en de besteding van middelen ten laste van dit fonds.	Lauwersmeergebied en Eemsdelta zijn belangrijke onderdelen van opgave Waddengebied. In samenwerking met het bedrijfsleven wordt gewerkt aan een programma voor vergroening van de chemie. Diverse partners werken op verzoek van de Waddenprovincies aan een integraal programma voor duurzaam kusttoerisme en met provincies Noord-Holland en Fryslân is een meerjarenprogramma uitgewerkt voor het Investeringskader Waddengebied.
---	--

Beleidsdoel

Beschermen en versterken van het landschap en het culturele erfgoed

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
				n.v.t.	n.v.t.			

NB. Eventuele indicatoren met streefwaarden zijn op dit moment niet te benoemen.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

In 2016 is de digitale Kwaliteitsgids Groningen operationeel geworden. 2017 en 2018 staat in het teken van de verdere intensivering van de samenwerking met de gemeenten, waterschappen en de maatschappelijke organisatie. De digitale kwaliteitsgids vormt hierbij de verbindende schakel om inspirerende projecten en plannen te ontwikkelen op het gebied van landschap, erfgoed en ruimtelijke kwaliteit.	In 2018 is een gebruikersonderzoek uitgevoerd om de gebruiksvriendelijkheid van de kwaliteitsgids te vergroten en is, in aansluiting op de opgave Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (ERL), een themasessie georganiseerd met de gemeenten over deze drie onderwerpen. De uitkomsten uit het gebruikersonderzoek hebben geleid tot enkele aanpassingen aan de website. Dit zijn aanpassingen in structuur, tekst, fotografie en vindbaarheid, waarbij de gebruiker centraal staat. Verder hebben we ons in 2018 gericht op het plaatsen van projecten en visies (waaronder gemeentelijke) en actualisering van de informatie.
--	--

Bijdrage Verbonden partij Prolander aan dit beleidsdoel

Het vertalen van provinciaal beleid op het gebied van plattelands- en gebiedsontwikkeling.	De zestien ondertekenaars van het Landschapsconvenant Groningen hebben zich op 3 maart 2015 verbonden aan dit beleidsdoel. Gezamenlijk initiëren zij projecten, dragen zorg voor burgerparticipatie en collectief beheer door de verschillende partijen in het gebied. Prolander verleent de beschikkingen namens de provincie Groningen. Concrete projecten zijn Herstel houtwal Haren, Herstel Kolk Oudeschans, Agrarisch landschappelijk bouwen, Levend Landschap.
--	---

Bijdrage Verbonden partij Waddenfonds aan dit beleidsdoel

Het behartigen van de belangen van de deelnemende provincies (waaronder Groningen) met betrekking tot het beheer van het Waddenfonds en de besteding van middelen ten laste van dit fonds.	Lauwersmeergebied en Eemsdelta zijn belangrijke onderdelen van opgave Waddengebied. In samenwerking met het bedrijfsleven wordt gewerkt aan een programma voor vergroening van de chemie. Diverse partners werken op verzoek van de Waddenprovincies aan een integraal programma voor duurzaam kusttoerisme en met provincies Noord-Holland en Fryslân is een meerjarenprogramma uitgewerkt voor het Investeringskader Waddengebied.
--	--

3.2. Landbouw

Beleidsdoel

Verduurzaming en innovatie in de landbouw, met ruimte voor schaalvergroting binnen begrenzing

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantal deelnemers aan inspiratie- en netwerkbijeenkomsten innovatie in het kader van POP3			15	75 ¹⁾	50	50		
Aantal deelnemende boeren aan pilots en experimenten natuurinclusieve landbouw				8 ²⁾	15	10		
Aantal deelnemers aan bijeenkomst natuurinclusieve Landbouw				75 ³⁾	50	100		
Aantal deelnemers aan het netwerk natuurinclusieve Landbouw				10	10	15		

¹⁾ Bijeenkomsten voor POP3-maatregel 1 en 2, 7 en 8.

²⁾ Er doen in ieder geval acht boeren mee aan de pilot Westeresch die loopt van 2018-2020. Dit aantal is exclusief het aantal deelnemers via POP3-maatregel 7 en 8. Dit loopt via het SNN.

³⁾ In juli is er een brede bijeenkomst georganiseerd over natuurinclusieve landbouw bij de Groninger Kroon. Hier waren 45 deelnemers. Naast de deelnemers aan deze bijeenkomst zijn er nog tientallen boeren en burgers bereikt via het project van de Natuur en Milieufederatie Groningen en het Gronings Agrarisch Jongeren Kontakt (GrAJK) dat we vanuit de provincie hebben gefinancierd.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Uitvoering activiteiten in het kader van Programma Duurzame Landbouw provincie Groningen 2017-2020 (zie blz. 69 en verder van de Voorjaarsnota 2017): In het programma is het provinciaal landbouwbeleid uitgewerkt met als speerpunten onder andere: - Natuurinclusieve landbouw; - Verduurzaming intensieve veehouderij; - Samenwerking in de sector;	- Uitvoering Programma Duurzame Landbouw provincie Groningen 2017-2020, met als specifieke resultaten per speerpunt: - Afgelopen najaar heeft het Rijk groen licht gegeven voor de Regiodeal Natuurinclusieve Landbouw. - Samen met het WNF en diverse ketenpartijen is een routekaart ontwikkeld voor een biodiversiteitsmonitor akkerbouw. - De motie Intensieve veehouderij is afgehandeld. In een brief aan de Staten hebben wij toegezegd te zullen onderzoeken hoe de ingezette ontwikkeling richting een duurzame veehouderij verder vorm kan krijgen en kan worden ondersteund. Resultaten van dit onderzoek verwachten wij in de loop van het voorjaar 2019. - De publiek-private samenwerking rond de pootgoed-, aardappelzetmeel- en melkveesector loopt. Vanuit deze samenwerkingsverbanden worden verschillende projecten ontwikkeld en uitgevoerd, bijvoorbeeld een project 'smart farming' in de pootgoedteelt.
--	--

- Ondersteuning innovatieve projecten. Voor 2018 is de ontwikkeling van een programma voor natuurinclusieve landbouw prioriteit met als specifieke resultaten: - realiseren van een bijzondere leerstoel natuurinclusieve landbouw bij de Rijksuniversiteit Groningen; - realiseren van een netwerk voor natuurinclusieve landbouw.	- Twee projecten hebben een bijdrage gekregen van uit de nieuwe subsidieregeling 'Innovatieve verduurzaming in de landbouw provincie Groningen'. - De RUG heeft meer tijd nodig om de organisatie voor de bijzondere leerstoel rond te krijgen. - Het netwerk natuurinclusieve landbouw is gerealiseerd en 'loopt'.
---	---

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Beleidsdoel

Stimuleren van biologische landbouw

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantal hectare biologische landbouw	4.130	4.143	4.145	n.n.b.	> 4.130	> 4.130	5.130	

Bron: Skal Biocontrole.

De meest recente cijfers zijn van 2017. Bovenop de 4.145 ha is nog 466 ha in omschakeling. Naar verwachting zijn de realisatiegegevens 2018 juni/juli 2019 beschikbaar.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

- Uitvoering activiteiten in het kader van Programma Duurzame Landbouw provincie Groningen 2017-2020 (zie blz. 69 en verder van de Voorjaarsnota 2017) inzake speerpunt biologische landbouw. Specifieke activiteit voor 2018: - verkennen mogelijkheden bij uitgifte gronden: verkend zal worden of bij uitgifte van grond (verkoop of pacht) biologische bedrijven voorrang kunnen krijgen.	- Uitvoering Programma Duurzame Landbouw provincie Groningen 2017-2020 inzake speerpunt biologische landbouw: - De verkenning van de mogelijkheden is in 2018 gestart en loopt nog door in 2019. - Om de biologische landbouw in de provincie verder te stimuleren, is in december een convenant gesloten met marktpartijen, waarin deze partijen zich sterk maken voor verwerking en afzet van biologische producten.
--	---

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Lasten en baten Platteland en natuur

Deelprogramma's	Rekening 2017	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil
LASTEN					
Natuur en landschap	35.066	30.706	39.009	36.614	2.395
Landbouw	3.843	3.259	4.848	3.715	1.133
Totaal lasten	38.909	33.965	43.857	40.329	3.528
BATEN					
Natuur en landschap	6.141	259	4.801	10.614	5.813
Landbouw	2	0	0	169	169
Totaal baten	6.143	259	4.801	10.783	5.982
Saldo	32.766	33.706	39.056	29.546	9.510
RESERVEMUTATIES					
Toevoegingen		0	0	4.116	-4.116
Onttrekkingen		3.380	5.782	5.300	-482
Saldo reservemutaties	0	-3.380	-5.782	-1.184	-4.597
Saldo na reservemutaties	32.766	30.326	33.274	28.362	4.913

Bedragen x € 1.000

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Natuur en landschap			
- <i>Dubbele dijk en Kleirijperij (Eems-Dollard 2050)</i> Het Programma Eems-Dollard 2050 is een meerjarig adaptief programma. De ambitie is dat de Eems-Dollard in 2050 voldoet aan het ecologisch streefbeeld dat door acht samenwerkende partijen is geformuleerd. Vanuit dit gezamenlijke streefbeeld worden in tranches projecten uitgevoerd. Het programma bevindt zich in de eerste tranche (2016-2021) van de uitvoeringsfase. In deze eerste tranche worden langs de kust van de Eems-Dollard pilotprojecten uitgevoerd. In 2019 wordt begonnen met de evaluatie van het programma en wordt een aanzet gemaakt voor de tweede tranche van 2021-2026. De projecten Kleirijperij en Dubbele dijk zijn onder andere onderdeel van dit programma. Voor deze projecten geldt dat via de Najaarsnota 2018 de bijdrage van de provincie voor de resterende looptijd in 2018 is geraamd. Voor de resterende looptijd wordt een meerjarig nieuw bestedingsritme voorgesteld. De last wordt na rato van de projectvoortgang genomen in betreffend jaar. De niet bestede middelen worden via de bestemming van het rekeningresultaat 2018 overgeboekt naar 2019. Bij het bepalen van het projectbudget voor Kleirijperij hebben we € 188.000 opgenomen voor financiële risico's. In 2018 hebben zich die risico's niet voorgedaan. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	2.419		-188
- <i>Werelderfgoed</i> Deze afwijking betreft een administratieve afwijking. De bate is namelijk begroot bij de uitkering Provinciefonds. Zie ook onderdeel Algemene dekkingsmiddelen.		2.074	
- <i>Weide- en Wadvogels</i> De Stuurgroep Waddenprovincies heeft niet meer in 2018 het (positieve) advies kunnen geven over het project Weide- en Wadvogels. We hebben dus ook niet meer de betreffende subsidie verstrekt. Dit gebeurt in 2019. De hiervoor gereserveerde middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	592		-592
- <i>Meerjarenprogramma ED2050</i> De in 2017 ontvangen decentralisatie-uitkering voor het Meerjarenprogramma Eems-Dollard 2050 is in 2018 nog niet besteed. Met name omdat projectvertraging is ontstaan bij het project Polder Breebaart. In 2019 zal dit bedrag worden ingezet. Ook de bijdragen van derden zijn niet besteed. Derhalve zijn de niet bestede middelen toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	386		-386
- <i>DU Waddenslib</i> De in 2016 en 2017 ontvangen decentralisatie-uitkering ontvangen rijksmiddelen voor Waddenslib is bedoeld voor Groningen Seaports, die verantwoordelijk is voor de uitvoering van dit project. De middelen worden begin 2019 ter beschikking gesteld aan Groningen Seaports. Derhalve zijn de niet bestede middelen toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	200		-200
- <i>Regionaal College Waddengebied</i> Voor het Programma Rijke Waddenzee zijn dit jaar meer kosten gemaakt dan oorspronkelijk verwacht. Deze kosten worden gedekt door niet begrote bijdragen van de provincies Fryslân en Noord-Holland.	-110	115	
- <i>Openstelling subsidieregeling Biodiversiteit *</i> We hebben een openstelling gedaan voor de subsidieregeling maar de definitieve toekenningen voor de projecten vinden in 2019 plaats. Daardoor komen niet alle lasten in het boekjaar 2018 terecht.	249		-249

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>Uitvoeringsmaatregel valt goedkoper uit *</i> Voor het project Bochtjesplaat in het Lauwersmeergebied is onze maximaal toegekende bijdrage niet geheel nodig gebleken dankzij het aanbestedingsvoordeel.	150		-150
- <i>Uitstel rietproef *</i> Ook in 2018 hebben we in het Lauwersmeergebied niet de rietproef kunnen doen. Uit zorgvuldigheidsoverwegingen willen we de uitkomst van de bodemprocedure. Voor de rietproef is een bedrag van in totaal € 223.000 gereserveerd binnen de reserve PLG.	105		-105
- <i>Aanleg faunapassages later *</i> We hebben de faunapassages A7/A28 niet meer in 2018 kunnen aanleggen. We willen met de aanleg meeliften met werkzaamheden van de wegbeheerder en deze is nog niet zover.	280		-280
- <i>Cyclus monitoring natuur en landschap *</i> De monitoring doen we in een cyclus van zes tot twaalf jaar, met fluctuerende kosten in de jaren. 2018 was een jaar met lagere kosten dan gemiddeld.	118		-118
- <i>Ontvangen POP EU-bijdragen *</i> We hebben in 2018 een nabetaling van EU gehad voor natuurprojecten Westerwolde, Midden-Groningen en Zuidelijk Westerkwartier. Het is lastig om te begroten wanneer we de inkomsten krijgen. Er is nog onvoldoende rekening gehouden met de jaarschijven met als gevolg dat er verschillen kunnen ontstaan tussen begroting en realisatie. Voor de resterende looptijd wordt een meerjarig nieuw bestedingsritme voorgesteld en worden de lasten naar rato van de projectvoortgang genomen en verantwoord.		1.500	-1.500
- <i>Bijdragen waterschappen *</i> Waterschappen hebben bijgedragen aan natuurinrichting Zuidelijk Westerkwartier en Midden-Groningen. Hier staan voor dezelfde omvang kosten tegenover. Baten en lasten hebben we niet begroot. (Ook voor dergelijke bijdragen geldt dat we vanaf 2019 de baten en lasten van derden gaan begroten in onze projecten.)	-1.000	1.000	
- <i>Verkoopopbrengsten grond *</i> Aan- en verkoop van gronden ten behoeve van het Natuurnetwerk doen we op basis van vrijwilligheid en daarvoor zijn we dus afhankelijk van de markt. In 2018 hebben we meer opbrengsten uit verkoop gronden kunnen realiseren omdat we meer grond hebben kunnen verkopen dan we hebben ingeschat.		335	-335
- <i>Bijdragen Waddenfonds *</i> We hebben van het Waddenfonds de nabetaling ontvangen voor natuurprojecten, waaronder Westerwolde. Voor deze ontvangsten geldt dat het moment van ontvangen moeilijk in te schatten is. Er is nog onvoldoende rekening gehouden met de jaarschijven met als gevolg dat er verschillen kunnen ontstaan tussen begroting en realisatie. Voor de resterende looptijd wordt een meerjarig nieuw bestedingsritme voorgesteld en worden de lasten naar rato van de projectvoortgang genomen en verantwoord.		280	-280
- <i>Pachtopbrengsten en -kosten *</i> Pachtopbrengsten uit gronden en daaraan gerelateerde kosten hebben we niet begroot en daarom hebben we ten opzichte van de begroting een overschrijding op de kosten en voor hetzelfde bedrag meer aan opbrengsten. (Vanaf 2019 nemen we zowel de lasten als de baten op in de begroting.)	-500	500	

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>Hoge uitvoeringskosten POP3 *</i> De aan het RVO te betalen uitvoeringskosten voor het POP3-programma zijn hoger dan begroot. RVO is het enige betalingsorgaan voor POP3. Realistisch ramen van kosten is moeilijk. De werkelijke hoogte van de kosten is pas laat in het jaar definitief bekend en door ons niet te beïnvloeden.	-374		374
- <i>Hogere bijdrage IPO BIJ12 (Gemeenschappelijke Werkorganisatie) *</i> We hebben aan het Faunafonds (IPO) een nabetaling moeten doen voor Faunaschade uit 2017. De Faunaschade wordt landelijk geregistreerd en uitbetaald. Hiervan krijgen we pas achteraf de rekening. Het is moeilijk vooraf in te schatten of we geld terugontvangen of moeten nabetalen.	-203		203
- <i>Openstelling Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) *</i> We hebben de eerste openstelling van het DAW gehad. Hierbij hebben we meer projecten kunnen financieren dan verwacht als kosten begroot (€ 330.000). De waterschappen dragen circa 50% bij tot maximaal € 500.000 van de openstelling. Dat laatste bedrag hebben we onterecht volledig voor 2018 begroot. Het aandeel van de waterschappen voor de toekenningen in 2018 is € 390.000. Het restant wordt ingezet voor de openstelling in 2019. * De extra benodigde middelen worden onttrokken en de niet bestede middelen worden toegevoegd aan de reserve PLG.	-330	-110	440
- <i>Overig</i>	15	119	-35
- <i>Apparaatslasten</i>	398		
Totaal verschil	2.395	5.813	-3.401
Landbouw			
- <i>Kavelruil</i> We hebben voor kavelruil een EU-bijdrage kunnen krijgen waardoor we meer kavelruil voor landbouw hebben kunnen ondersteunen. De afwijkingen worden verrekend met de reserve PLG.	-57	73	-17
- <i>Landbouw</i> Voor Natuurinclusieve landbouw (€ 385.000) en Ombouw/uitbreiding biologische landbouw (€ 225.000) hebben we deels een beroep gedaan op de provinciale budgetten. Dit jaar hebben we de cofinanciering van projecten zo veel mogelijk via de POP3-regeling laten verlopen. De laatste toekenningen vanuit het POP3-programma zullen in 2019 plaatsvinden. Om die reden zal daarna in toenemende mate een beroep worden gedaan op de provinciale landbouwbudgetten. De niet bestede middelen (€ 697.000), zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten. Verder is er om dezelfde reden minder gebruik gemaakt van het jaarlijkse budget vanuit de reserve Provinciale Meefinanciering voor landbouwprojecten. De niet bestede middelen (€ 482.000) blijven beschikbaar in de reserve Provinciale Meefinanciering.	1.083	96	-1.179
- <i>Overig</i>	1		
- <i>Apparaatslasten</i>	106		
Totaal verschil	1.133	169	-1.196
Totaal verschillen programma	3.528	5.982	-4.597

Bedragen x € 1.000

4. Bereikbaarheid

Inleiding

Het programma Bereikbaarheid heeft als doel:

Ons mobiliteitsbeleid heeft tot doel om ruimtelijke functies met elkaar te verbinden zodat mensen en goederen zich vlot, veilig en duurzaam van de ene naar de andere plek kunnen verplaatsen. Een goede bereikbaarheid van steden en dorpen is van belang voor de leefbaarheid en verdere ontwikkeling van onze provincie.

Het programma bestaat uit de deelprogramma's:

1. Infrastructuur
2. Openbaar vervoer.

Voor het programma Bereikbaarheid zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2018:

- *Slim en Groen Vervoer*

In 2018 hebben we ten aanzien CO₂-neutraliteit van de bus enkele grote stappen en voor de trein de eerste voorbereidende stappen in gezet.

De aanbesteding van de nieuwe busconcessie is afgerond. Dit heeft opgeleverd dat vanaf de start van de nieuwe busconcessie (december 2019) de helft van de bussen in de dienstregeling zero emissie zullen rijden en dat alle overige bussen zullen worden getankt met biodiesel. Op dit moment is dit de meest duurzame openbaar vervoer busconcessie in Nederland. Een belangrijke verdere stap is de waterstofbus en de opschaling daarvan. Er is een waterstoftankinstallatie voor de 2 waterstofbussen in Delfzijl geopend en zijn de 2 waterstofbussen ook volledig in de busdienstregeling mee gaan draaien. Daarbovenop is ook de voorbereiding van de opschaling van de 2 naar 22 waterstofbussen in Groningen gestart.

Voor de trein is er een onderzoek afgerond naar de mogelijkheden van waterstoffreinen en batterijtreinen met 'opportunity charging' en zijn voorbereidingen getroffen voor een pilot met een waterstoffrein in onze provincie. (Die pilot wordt in 2019 uitgevoerd.) Bij de trein zijn verder voorbereidingen getroffen voor een eerste proef met ATO (autonoom rijdende trein) die in het eerste kwartaal van 2019 zal plaatsvinden. We hebben niet alleen op het spoor voorbereidingen getroffen voor autonoom vervoer. Ook op de weg zijn we daar intensief mee bezig. Zo loopt er een langdurige pilot met autonoom vervoer in Scheemda tussen het Ommelander Ziekenhuis Groningen en de bushalte. Daarnaast hebben wij een kort lopende testpilot bij Entrance Zernike gehad. En ook hebben wij reeds de eerste voorbereidingen getroffen voor een in 2019 te starten pilot met autonoom vervoer over de weg bij Bourtange. Naast het autonoom vervoer en het verduurzamen van het openbaar vervoer hebben wij op tal van andere vlakken stappen gezet. Zo wordt ons inspectieschip, een duurzaam inspectieschip. Daarnaast zijn we gestart met de aanbesteding van 700 publieke en waar mogelijk innovatieve laadpalen (1000 inclusief Drenthe). De gunning van deze aanbesteding vindt in de eerste helft van 2019 plaats. Ook is het MIC (Mobility Innovation Center) opgericht. Dit is een samenwerking tussen provincie, gemeente Groningen, Rijksuniversiteit Groningen, Hanzehogeschool, Noorderpoort en bedrijven en andere instanties die er aan willen deelnemen.

Naast het MIC werken we binnen het innovatieplatform ook nog samen met ingenieursbureaus en aannemers. Tenslotte is er geparticipeerd in een pilot met elektrische deelauto's via het project Testrijders van stichting Natuur & Milieu. Hierbij sponsort de provincie samen met de gemeente Groningen een aantal elektrische deelauto's in de provincie. We hebben de ambitie om ook dit de komende jaren verder te gaan stimuleren.

- *Bushaltes en hubs*

In 2018 heeft opwaardering van bushaltes in lopende projecten plaatsgevonden. Ook zijn er gereviseerdeabri's aangeschaft die geplaatst worden op bushaltes. De uitvoering aan haltes is voorbereid en in 2019 worden de haltes opgewaardeerd metabri's, fietsenstallingen en veilige en toegankelijke aanleg. Er is verder een monitoringsplan voor fiets en ketenmobiliteit opgesteld waarmee we scherp krijgen in hoeverre wij onze ambities hebben gerealiseerd, hoe dit bijdraagt aan provinciale doelstellingen zoals bereikbaarheid, leefbaarheid, duurzaamheid en ook hoe dit

ervaren en gewaardeerd wordt door onze inwoners. Er zijn in Groningen 3 hubs geopend en zijn bijna alle hubs voorzien van een hub-bord. Alle hubs zijn vanaf april 2018 in werking als de knooppunten waar het publiek vervoer kan halteren. Op verschillende hubs is de uitvoering voorbereid en gestart om de hub op te waarderen. De verschillende werkzaamheden en activiteiten hebben voor een verdere ontwikkeling van het concept hubs gezorgd. Hiermee kunnen we in 2019 een versnelling van de opwaardering van hubs realiseren en ook het concept breed delen met gemeenten, andere provincies en het Rijk.

- *Fietsstrategie (incl. Fietssnelweg Groningen-Assen)*

In 2018 is gewerkt aan alle thema's uit het Uitvoeringsprogramma Fiets 2017-2020. Verschillende projecten zijn uitgewerkt c.q. voorbereid, zoals de aanpak van fietsenstallingen bij bushaltes, een strategie voor het herkenbaarder maken van onze Fietsroutes Plus en hoofdfietsroutes (inclusief een pilot op de fietsroute tussen Groningen en Ten Boer) en verschillende herinrichtingsplannen voor het verkeersveiliger maken van fietspaden in combinatie met groot onderhoud. Daarnaast hebben we ook een aantal projecten daadwerkelijk gerealiseerd, zoals het eerste gedeelte van de fietssnelweg Assen-Groningen (tussen de Van Ketwich Verschuurlaan in Groningen en de tunnel bij transferium Haren) en de plaatsing van twee keer vier fietskluizen op twee hubs. Door middel van een subsidieregeling in duVV-verband van ruim € 1,7 miljoen zijn fietsveiligheidsprojecten van gemeenten gestimuleerd. In totaal hebben 34 gemeentelijke projecten subsidie gekregen. In februari is de fietsmakelaar begonnen bij de provincie Groningen. De fietsmakelaar heeft als taak om gemeenten te ondersteunen en enthousiasmeren om (meer) met fietsbeleid aan de slag te gaan. Dit doet zij onder andere door slimme verbindingen te leggen tussen initiatieven overal in de provincie en de gemeenten goede voorbeelden aan te reiken.

Tot slot is een monitoringsplan voor fiets en ketenmobiliteit opgesteld waarmee we scherp krijgen in hoeverre wij onze ambities hebben gerealiseerd, hoe dit bijdraagt aan provinciale doelstellingen zoals bereikbaarheid, leefbaarheid, duurzaamheid en ook hoe dit ervaren en gewaardeerd wordt door onze inwoners.

4.1. Infrastructuur

Beleidsdoel

Meer mensen op de fiets, om daarmee bij te dragen aan de bereikbaarheid van onze provincie, aan duurzaamheid en aan de gezondheid van onze inwoners, daarnaast een afname van het aantal (ernstige) ongevallen met betrokkenheid van fietsers

Indicatoren								
	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Klanttevredenheid Fietsroutes Plus minimaal een 8 ¹⁾	7,9	7,9	7,9	7,9	≥ 8	≥ 8	≥ 8	≥ 8
Beoordeling fietsvoorzieningen bij overstappunten minimaal een 7,5 ²⁾			n.v.t.	n.v.t.	≥ 7,5	≥ 7,5	≥ 7,5	≥ 7,5
Daling aantal fietsdoden met 47% t.o.v. 2002 (2002: 5 doden) ³⁾			2	n.n.b.	< 2017	< 2018	≤ 3	≤ 3
Daling aantal ziekenhuisgewonden (fiets) met 34% t.o.v. 2002 (2002: 126) ³⁾			167 ⁴⁾	n.n.b.	< 2017	< 2018	≤ 83	≤ 83

- ¹⁾ Realisatiewaarde heeft betrekking op Fietsroutes Plus Groningen-Zuidhorn en Groningen Bedum; het gemiddelde cijfer was een 7,9 (2012). In het Uitvoeringsprogramma Fiets 2017-2020 hebben wij aangegeven één en drie jaar na realisatie van een Fietsroute Plus de beleving van de gebruikers te gaan meten. In 2019 is de Fietsroute Plus Groningen-Haren (langs de Helperzoom/Kerklaan) aan de beurt (in overleg met de heringedeelde gemeente Groningen).
- ²⁾ In 2019 zal een eerste meting worden gedaan van de beoordeling door gebruikers. Daarom kunnen voor 2018 geen realisatiewaarden worden weergegeven.
- ³⁾ Ten opzichte van de laatste Digitale Monitor zijn nu de definitieve gegevens 2017 weergegeven. De realisatiegegevens voor 2018 komen pas in het vierde kwartaal van 2019 beschikbaar. Deze gegevens zijn afkomstig van de dienst Water, Verkeer en Leefomgeving van Rijkswaterstaat. NB. Omdat de doelstelling betrekking heeft op de gehele provincie zijn ook inspanningen van andere partijen zoals gemeenten en politie aan de orde.
- ⁴⁾ Het aantal van 167 betreft het aantal fietsers dat naar het ziekenhuis is vervoerd. In dit aantal missen de fietsers die op eigen gelegenheid nog naar het ziekenhuis zijn gegaan. De stijging van het aantal ziekenhuisgewonden doet zich niet alleen in onze provincie voor maar is een landelijke trend. Een rol daarbij speelt is dat het gebruik van de fiets sinds 2002 sterk is toegenomen en dit ook zijn weerslag heeft op het aantal ongevallen.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Fietssnelweg Groningen-Assen fase 1: - Realiseren tweede gedeelte (tunnel A28 tot en met Witte Molen) van de fietssnelweg. - Als het samen met de provincie Drenthe uitgevoerde onderzoek naar het aanleggen van het aansluitende gedeelte tussen Witte Molen en de Oosterbroekweg positief uitpakt zal ook dit gedeelte in 2018 worden gerealiseerd.	- Fietssnelweg Groningen-Assen fase 2 en 3: - De realisatie van het tweede gedeelte van de fietssnelweg (tunnel transferium Haren-Witte Molen) is vertraagd doordat aanvullend onderzoek benodigd was. Realisatie is nu gepland in 2019 (voorbesteding) en 2020 (aanleg fietspad). - Het derde gedeelte (Witte Molen-provinciegrens) doen we in afstemming met de provincie Drenthe. Vanwege hoge natuurwaarden (NNN) en benodigde aanpassing van het bestemmingsplan vergt dit meer tijd. Voor dit gedeelte is begin 2018 gestart met een tracéstudie om de verschillende varianten tegen elkaar af te wegen. Besluitvorming wordt in 2019 verwacht.
- De fiets in de keten: - Ervoor zorgen dat bij de belangrijkste overstappunten kwalitatief goede fietsenstallingen zijn. Op basis van een inventarisatie zullen de aantallen en locaties voor 2018 worden bepaald.	- De fiets in de keten: - Er is nagegaan op welke locatie welke behoefte is. Vervolgens is gestart om dit per locatie verder uit te werken. Realisatie volgt in 2019.

- Op verschillende - nader te bepalen - locaties fietskluizen aanbieden.	- Op de hubs in Zuidhorn (treinstation) en in Ten Boer (bushalte) zijn de eerste acht fietskluizen geplaatst. In de eerste helft van 2019 volgen nog driemaal vier fietskluizen op de hubs in Leens, Leek (P+R) en Stadskanaal. De realisatie betreft in eerste instantie een pilot op basis waarvan we bepalen op welke manier we hier een vervolg aan willen geven.
• Herkenbaarheid Fietsroutes Plus: - Samen met provincie Drenthe en gemeente Groningen de Fietsroutes Plus naar de steden Groningen en Assen en de hoofdfietsroutes in de stad Groningen herkenbaarder inrichten (Samen met onze partners vindt in de loop van 2017 besluitvorming plaats over de uiteindelijk concreet te treffen maatregelen).	• Herkenbaarheid Fietsroutes Plus: - Eind 2017 heeft Initio een voorstel gedaan voor een naam en beeldmerk en de mogelijk toepassing daarvan. Voor de zomer van 2018 heeft Sweco dit vervolgens uitgewerkt in een implementatiestrategie. In september 2018 is de strategie als pilot uitgerold op de fietsroute tussen Ten Boer en Groningen. Er is daarbij gekozen deze strategie voor een langere periode in de praktijk te testen alvorens een definitief besluit te nemen over de verdere uitrol. In februari 2019 is mede op basis van de pilot door het POVV (portefeuillehoudersoverleg Verkeer en Vervoer) het besluit genomen over het vervolg, waardoor de uitrol op de overige fietsroutes in 2019 kan plaatsvinden.
• Veiligheid regionale basisfietspaden: Fietspad veiliger maken bij groot onderhoud N363 tussen Roodeschool en Oosteinde: - aanleggen fietspad verder van de rijbaan; - verwijderen obstakels; - aanbrengen belijning. Verder gaan we in combinatie met groot onderhoud de fietspaden tussen Noordhorn-Niezijl (N355), Grijpskerk-'t Hoekje (N388) en Dr. Ebelsweg-Borgweg (N860) vergevingsgezind inrichten (onder andere via belijning en/of aanpassing bermen).	• Veiligheid regionale basisfietspaden: - Het voorstel voor Roodeschool is afgerond. De uitvoering zal in combinatie met de herinrichting van de traverse Roodeschool en groot onderhoud plaatsvinden. Uitvoering van dit gecombineerde werk staat gepland voor 2019. - Voor het fietspad N355 (Noordhorn-Niezijl) heeft het bepalen van de wijze van uitvoering in relatie tot het beschikbare budget geleid tot vertraging. De uitvoering schuift daarom door naar 2019. - Voor de fietsmaatregelen bij de N388 (Grijpskerk-'t Hoekje) geldt dat de uitvoering van deze maatregelen meelift met het groot onderhoud aan de weg. Dit onderhoud staat gepland voor 2019. - Het ontwerp voor het fietspad langs de N860 tussen Groningen en Hoogezand is klaar en de maatregelen worden naar verwachting in 2019 gerealiseerd. De te treffen maatregelen zijn doorgeschoven naar 2019 omdat ze worden uitgevoerd in combinatie met groot onderhoud aan de weg, vervanging van de geleiderail en damwanden Winschoterdiep. Gelijktijdige uitvoering maakt dat de overlast voor de weggebruikers en omgeving wordt beperkt.

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Beleidsdoel

Een wegennet van voldoende kwaliteit en veiligheid

Indicatoren								
	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Daling % provinciale wegen met I/C-verhouding > 80%	15%	17%	18% ¹⁾	18%	n.v.t.		0%	
De onderhoudsachterstand van de wegen bedraagt niet meer dan de landelijke norm van 7-9 %	13%	12%	11%	10%	10%	9%	8%	7%

¹⁾ De I/C-verhouding is de verhouding tussen de intensiteit en de capaciteit op de wegen. Een percentage van > 80% geeft aan dat op (delen van) wegen op bepaalde momenten congestie kan optreden, met name tijdens de spits. De groei manifesteert zich met name op de toeleidende wegen naar de stad Groningen.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

Uitvoeren Ombouw Ring Zuid Groningen;	Met onze brief van 13 november 2018 (2018-076.363/46/A.21 hebben wij u de PS-rapportage Aanpak Ring Zuid toegezonden, waarmee wij u geïnformeerd hebben over de stand van zaken van het project. Met onze brief van 20 december 2018 (2018-088.616/51/A.40) hebben wij u geïnformeerd over het advies van de commissie Hertogh en de uitwerking daarvan. In die brief hebben wij u tevens gemeld dat Combinatie Herepoort verder gaat met werkzaamheden waarvoor toestemming is of kan worden verleend om verdere vertraging te voorkomen.
Starten Verkenning Ring West Groningen;	In onze informerende brief aan uw Staten van 30 oktober 2018 met documentnummer 2018-070.152/44/A.23 hebben wij de verwachting uitgesproken dat wij uw Staten in het tweede kwartaal van 2019 kunnen informeren over de opgaven en ambities en daarbij horende financiële, verkeerskundige en ruimtelijke kaders waarmee wij de verkenning Westelijke Ringweg in willen gaan. Dan liggen ook de resultaten voor van het onderzoek naar de meerwaarde van een nieuwe verbinding tussen de N355 en de A7 voor de ontsluiting van het Westerkwartier. Deze resultaten kunt u dan betrekken in uw afwegingen ten aanzien van de voorstellen voor het vervolg van aanpak Ring West.
Besluit nemen over voorkeursalternatief en Ontwerp Tracébesluit N33 Zuidbroek-Appingedam;	Op 19 december 2018 hebben uw Staten door vaststelling van het bij voordracht 46/2018 behorende besluit ingestemd met het voorkeursalternatief voor verdubbeling van de N33 Midden. Binnen de systematiek van het provinciaal MIT hebben uw Staten tevens een

	planuitwerkings- en bijbehorend reserveringsbesluit genomen. De verkenningsfase is daarmee afgerond. Als volgende stap wordt het Ontwerp Tracébesluit (OTB) uitgewerkt.
Realisatiebesluit nemen ter afronding planuitwerking N355 Zuidhorn-Groningen;	Uw Staten hebben op 3 oktober 2018 voordracht 34/2018 die betrekking heeft op het realisatiebesluit voor de eerste fase van het project N355 Groningen-Zuidhorn behandeld. Het besluit dat bij deze voordracht hoort is zonder stemming of beraadslaging vastgesteld.
Opstellen Wegenstrategie provincie Groningen;	De afgelopen periode zijn activiteiten uitgevoerd die moeten leiden tot een integrale wegvisie en -strategie. Niet alleen binnen de provinciale organisatie zelf maar ook, meest in de vorm van werksessies, met externe betrokkenen waarbij de Groninger gemeenten een belangrijke plaats innemen. Dit proces zal zeker ook in 2019 om inzet vragen. Zoals wij ook in onze brief van 30 oktober 2018 met documentnummer 2018-070.152/44/A.23 hebben aangegeven vormen de uitkomsten te zijner tijd onder meer input voor het opstellen van het nieuwe MIT vanaf 2021.
Uitvoeren groot onderhoud aan acht wegvakken op de wegen N355 (Aduard-Slaperstil), N361 (Groningen-Winsum; integraal project met aanpassen bebouwde kom Aduard en Sauwerd), N372, N993 (Bedum-Sint Annen), N366 Pekela-Alteveer, N366 Alteveer-Stadskanaal, N980 Grootegast-Doezum en N363 (in en rond Roodeschool).	- Uitvoeren groot onderhoud: - N355: Werk is gereed. - N361: Bestek is gereed, realisatie is uitgesteld omdat wordt meegelift met de uitvoering van het project N361 (herinrichting bebouwde kommen). - N372: Werk is aanbesteed, uitvoering zal in 2019 worden afgerond. Door afstemming met vier opdrachtgevers heeft de voorbereiding en het maken van een bestek meer tijd gekost. - N993: Bestek is in voorbereiding. Groot onderhoud wordt in samenhang met de aanleg van de oostelijke ontsluitingsweg Bedum uitgevoerd. Dat project kent een langere doorlooptijd onder andere in verband met afstemming met Friesland Campina Domo over uitbreiding van het zuivelpark. - N366 Pekela-Alteveer: Werk is in voorbereiding. Groot onderhoud lift hier mee met het project N366 dat vanwege grondverwerving een langere doorlooptijd kent. - N366 Alteveer-Stadskanaal: Werk is gereed. - N980: Definitief ontwerp is klaar, wordt in 2019 uitgevoerd in combinatie met herinrichting Doezum.

	- N363: Uitvoering vindt plaats in 2019 in combinatie met de herinrichting Roodeschool.
• Beweegbare bruggen en sluizen: - Vervangen conservering en slijtlaag Rengersbrug; - Vervangen elektrische installatie en beweegbaar deel Gasselterbrug (verschoven uit 2017); - Vervangen elektrische installatie Nulwegbrug; - Vervangen elektrische installatie/slijtlaag en aanpassen aandrijving Meerwegbrug; - Vervangen van één paar sluisdeuren Robbengatsluis.	• Beweegbare bruggen en sluizen: - Rengersbrug: Onderhoudswerk is uitgesteld naar 2019 wegens gewijzigde prioriteitstelling. - Gasselterbrug: Werk is gereed. - Nulwegbrug: Werk is gereed. - Meerwegbrug: Werk is gereed. - Robbengatsluis: Vervanging is voorbereid, waarbij gaande het traject ook gekeken is of de vervanging op innovatieve wijze kan plaatsvinden. De keuze over de wijze waarop de vervanging uiteindelijk gaat plaatsvinden wordt in 2019 gemaakt.
• Vaste bruggen, geleiderail en geluidsscherm: - Uitvoeren groot onderhoud (asfalt vervangen, betonconservering aanbrengen en dergelijke) Tunnel Heerenlandweg (N366), Brug Bourtangerstraat (N365), Brug Moddermansdiep (N365) en Fietstunnel Leens (N361); - Vervangen damwand voor landhoofden en geleiderail op dek Brug Munnikesloot (N987); - Vervangen geleiderail N860 (Westerbroek-Waterhuizen); - Vervangen geluidsscherm vaste brug Pekelderhoofddiep.	• Vaste bruggen, geleiderail en geluidsscherm: - Tunnel Heerenlandweg: Werk is gereed. - Brug Bourtangerstraat: Bestek is in voorbereiding. - Brug Moddermansdiep: Werk is voor de helft uitgevoerd, het resterende deel wordt in 2019 uitgevoerd. - Fietstunnel Leens: Bestek is gereed en is medio januari 2019 aanbesteed. Met de voorbereiding en uitvoering van de drie hiervoor genoemde projecten, is meer tijd nodig dan wij in 2017 bij de opstelling van de Begroting 2018 hadden voorzien. Tevens speelde hierbij de reorganisatie van de mobiliteitsafdelingen een rol in verband met het niet op voorhand invullen van de ontstane vacatures, maar ook invloeden van buitenaf (werkenaanbod aannemers) die enige herprioritering noodzakelijk maakte. - Brug Munnikesloot: Geleiderail is vervangen, vervangen van damwanden onder het brugdek is in voorbereiding (complexe werkzaamheden). - Geleiderail N860: Werk wordt uitgevoerd in 2019 vanwege de mogelijkheid om diverse andere werkzaamheden in één keer uit te voeren, op deze manier ondervindt het verkeer slechts eenmaal hinder. - Geluidsscherm Pekelderhoofddiep: Aanbesteding heeft in januari 2019 plaatsgevonden, uitvoering in 2019 vanwege aankoop gronden (onteigening).

Beleidsdoel

Betere verkeersveiligheid in de hele provincie Groningen

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Maximaal 25 verkeersdoden in 2020	23	14	25	23	< 2017	< 2018	max. 25	
Maximaal 300 ziekenhuisgewonden in 2020	629	580	463	430	< 2017	< 2018	max. 300	

De realisatiewaarden 2018 zijn voorlopige cijfers. De definitieve realisatiegegevens komen jaarlijks in het vierde kwartaal van het daaropvolgende jaar beschikbaar. Dit betekent dat de definitieve gegevens over 2018 eind 2019 beschikbaar komen. (Deze zijn afkomstig van de dienst Water, Verkeer en Leefomgeving van Rijkswaterstaat.)

NB. In het Beleidsplan Verkeersveiligheid Provinciale Wegen 2012-2020, dat uw Staten op 21 maart 2012 hebben vastgesteld, zijn de streefwaarden voor de afzonderlijke jaren niet gedefinieerd.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

Herinrichten komtraverse Doezum en Grootegast (N980) in samenhang met groot onderhoud. Zie Meerjarenuitvoeringsprogramma verkeersveiligheid provinciale wegen (MUP) 2017-2020.	De planfase van het project is afgerond en de benodigde budgetten van de provincie en gemeente zijn beschikbaar. Overleg over de groeninvulling (bomen en hagen) heeft in verband met de aanwezigheid van kabels en leidingen meer tijd gevegd dan vooraf was voorzien. De aanbesteding wordt begin 2019 gestart, zodat de realisatie in combinatie met het groot onderhoud in het voorjaar 2019 kan starten.
Herinrichten komtraverse Roodeschool in samenhang met groot onderhoud.	Op 28 juni 2018 is het eindrapport van de verkenningsfase opgeleverd. In dit eindrapport is ook de nota van reactie op de inspraak opgenomen. De volgende fases (planuitwerking en realisatie) gaan onder regie van de gemeente Eemsmond. Hoe dit uitgevoerd zal worden is vastgelegd in de in juli 2018 ondertekende samenwerkings-overeenkomst tussen gemeente Eemsmond en de provincie. Wij verwachten dat de gemeente de planuitwerking in het eerste kwartaal van 2019 zal afronden waarna, in combinatie met het groot onderhoud, de realisatie zal starten. Zoals wij u eerder hebben gemeld kon het oorspronkelijk ontwikkelde plan voor de herinrichting van deze traverse niet binnen het beschikbare budget worden uitgevoerd. Dit betekende dat dit plan in overleg met betrokkenen moest worden herzien.

Beleidsdoel

Een vaarwegennet van voldoende kwaliteit en veiligheid

Indicatoren								
	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
				n.v.t.	n.v.t.			

In de Nota beheer provinciale vaarwegen Groningen (2011-2020) is geen beleidshorizon opgenomen waarbinnen de knelpunten moeten worden opgelost. Dit betekent ook dat per kalenderjaar geen streefwaarden zijn vastgelegd. De tabel met realisatie- en streefwaarden hebben wij daarom niet ingevuld.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

Afronden vervanging brug Aduard;	Het project is in uitvoering. De planning van dit project is enigszins aangepast. Enerzijds is hier het faillissement van aannemer BSB debet aan. Daardoor heeft het mechanische en elektrotechnische gedeelte vertraging opgelopen. Ook de aangetroffen grondvervuiling heeft invloed gehad op de planning. Over de constatering van grondvervuiling hebben wij in de Statencommissie MEE van 21 februari 2018 mededeling gedaan. De rondweg is op 19 december 2018 in gebruik genomen. Door een meevaller in de (geactualiseerde) planning was dit eerder mogelijk. De nieuwe brug Aduard over het Van Starckenborghkanaal wordt eind februari 2019 in gebruik genomen. Vervolgens moet de oude brug nog gesloopt worden en het kanaal ter plaatse aangepast. Oplevering van het totale project (incl. sloop oude brug en ingebruikstelling uitvalswegen naar nieuwe brug) is gepland in november 2019.
Afronden rondweg Aduard en aansluiting Nieuwklap;	Het project is in uitvoering. Het hele knooppunt Nieuwklap inclusief bruggen over het Aduarderdiep en het Lindt en de onderdoorgang is in gebruik genomen. In het najaar van 2018 is de laatste hand gelegd aan de rondweg Aduard. Eind 2018 is deze tot aan Aduard gereed gekomen en kan het bestemmingsverkeer hier al gebruik van maken. Oplevering van het project wordt begin 2019 verwacht. Dit is vanwege aangetroffen grondvervuiling (zie afronding vervanging brug Aduard) iets later dan aanvankelijk gepland. De openstelling van de rondweg voor doorgaand verkeer wacht op de aansluiting op de nieuwe brug bij Aduard. Dit zal eind februari 2019 geheel gereed zijn. Dit

	is circa vier maanden vroeger dan de eerder afgegeven planning.
• Starten vervanging Gerrit Krolbrug;	• In het BO MIRT van eind 2018 is overeengekomen dat het Rijk de planvorming voor de vervanging van de Gerrit Krolbrug van de provincie overneemt. De projectgroep heeft de opdracht gekregen om een overdrachtdossier te maken. Het project wordt meegenomen in het programma Hoofdvaarweg Lemmer Delfzijl fase 2 van Rijkswaterstaat. Tot de overdrachtsdatum van 1 maart 2019 is een deel van de projectgroep nog in functie, het overdrachtdossier is ondertussen gereed. Voor frictiekosten volgt nader overleg.
• Afwerken baggerdepots Reitdiep en Winschoterdiep;	• Vanwege de droge zomer is depot Schillegeham (Reitdiep) nagenoeg gereed. In 2019 zal nog ingezaaid worden. Het depot Scheemda kan nog niet worden afgewerkt omdat die ook in 2019 nog in gebruik is voor het inbrengen van bagger uit het Winschoterdiep. Dit baggerwerk heeft vanwege onenigheid met de aannemer vertraging opgelopen.
• Vervangen remmingwerken bij bruggen in het Winschoterdiep en A.G. Wildervanckkanaal in combinatie met het verwijderen van de sluis Zuidbroek en bochtverruiming.	• De aannemer is gestart met de werkzaamheden. Het remmingwerk bij de Meedenerbrug is bijna gereed en hierna worden de remmingwerken van de bruggen tot Groningen één voor één aangepakt. Ter voorbereiding op de sloop van de sluis bij Zuidbroek is een nieuwe damwandconstructie aangelegd. Een vertraagde vergunning-aanvraag alsmede de noodzaak om tot Europese aanbesteding over te gaan maakt dat de afronding van dit werk wat doorschuift in de tijd en later in 2019 zal plaatsvinden.
• Uitvoeren diverse damwandprojecten in het Winschoterdiep en Oude Eemskanaal (incl. baggerwerk).	• Het project in het Winschoterdiep is vertraagd. Enerzijds vanwege een scopewijziging (vrijkomende stalen damwand wordt hergebruikt in het talud van aanliggende kwelsloten), anderzijds vanwege samenloop met andere provinciale projecten aan de N860, zoals asfalt vervangen, verbreden fietspad en vervangen geleiderail. Inzet is om deze werkzaamheden gelijktijdig uit te voeren, zodat de overlast naar de omgeving beperkt is. De voorbereiding van het vervangen van damwanden in het Oude Eemskanaal, inclusief baggerwerk van jachthaven 't Dok is gaande. De uitvoering zal plaatsvinden in het najaar van 2019, omdat de bezettingsgraad van de jachthaven dan het laagst is.

4.2. Openbaar vervoer

Beleidsdoel

Een dekkend netwerk van openbaar vervoer bestaande uit HOV+-basisnet en aanvullend vervoer, van voldoende kwaliteit en veiligheid

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Reizigersgroei HOV 2% per jaar					2%	2%	2%	
Reizigersgroei OV als geheel 1% per jaar					1%	1%	1%	
specifiek ¹⁾ :								
- HOV trein (reizigerskilometers) ²⁾	7% (270,5 mln.)	1% (273,6 mln.)	n.v.t. (239,9 mln.)	1,0% (242,4 mln.)				
- HOV bus (passagiers) ^{3) 4)}			n.v.t. (12,9 mln.)	-1,6% (12,7 mln.)				
- Overig OV (GD en KLOV) ⁴⁾ (passagiers)			(13,1 mln.)	-2,3% (12,8 mln.)				
Klanttevredenheid regionaal openbaar vervoer:								
- trein	7,3	7,6	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	
- bus	7,6	7,7	7,7	7,6	7,5	7,5	7,5	
Landelijke waarde	7,5	7,6	7,6	7,7				
Daling CO ₂ -uitstoot bus (t.o.v. 2016) ⁵⁾	127 gram	125 gram	112 gram	113 gram	4%	6%	26%	40%
Aantal te realiseren hubs ⁶⁾			0	3		11		

- ¹⁾ Omdat de ontwikkelingen in het gebruik van het OV bij de bus (passagiers) anders worden gemeten dan bij de trein (reizigerskilometers) zijn meer uitgebreide realisatiewaarden opgevoerd. De gegevens voor HOV-trein zijn inclusief de treinverbinding Groningen-Leeuwarden en Groningen-Leer. De gegevens voor wat betreft het busvervoer hebben betrekking op de provincies Groningen en Drenthe (GD = Groningen Drenthe, KLOV = kleinschalig openbaar vervoer).
- ²⁾ Er was van 2016 op 2017 sprake van een trendbreuk, omdat de sterabonnementen sinds september 2016 als chipkaartproduct worden verkocht en het gebruik sindsdien door in- en uitchecken wordt afgeleid. Dat gebruik blijkt lager te zijn dan voorheen uit reizigersonderzoek werd afgeleid. Aan de hand van de vervoeropbrengsten, gecorrigeerd voor indexatie, is afgeleid dat het gebruik van de regionale treindiensten van 2016 op 2017 met 1,6% is toegenomen.
- ³⁾ De daling in 2018 wordt door het OV-bureau Groningen Drenthe vooral verklaard door het feit dat er in 2018 sprake is geweest van negen stakingsdagen (zeven dagen landelijk en twee dagen beperkt regionaal). De staking heeft op de dagen dat er rondom de stakingsdagen wel gereden is ook reizigers 'weggejaagd', onder meer vanwege voortdurende onduidelijkheid of er wel of niet gestaakt zou gaan worden.
- ⁴⁾ Omdat Qlink onderdeel is van de GD-concessie gaf het in eerdere jaren vermelde aantal passagiers een vertekend beeld. Dit is met ingang van 2017 hersteld. Daarom zijn de waarden van 2015 en 2016 niet meer opgenomen.
- ⁵⁾ Het betreft hier de CO₂-uitstoot per reizigerskilometer. Het OV-bureau GD geeft aan dat de totale CO₂-uitstoot in 2018 wel is gedaald ten opzichte van 2017. Echter, het aantal reizigerskilometers is harder gedaald dan de CO₂-uitstoot waardoor per saldo het aandeel CO₂ per reizigerskilometer verhoudingsgewijs iets gestegen is.
- ⁶⁾ Per september 2018 is de basis op alle hubs (met uitzondering van hubs waar gebouwd wordt) gerealiseerd. Er zijn 3 hubs geopend en met de opwaardering van 5 hubs is begonnen.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Verduurzaming openbaar vervoer: - Investeren in infrastructuur (laadinfrastructuur op eind- en tussenstations) die elektrisch rijden (waaronder ook rijden op waterstof)	- Verduurzaming openbaar vervoer: - Aanvankelijk was het de bedoeling de investeringen in elektrische laadinfrastructuur los van de concessie te laten plaatsvinden. Later is besloten deze
---	--

mogelijk maakt. Concreet gaat het dan in elk geval om de benodigde laadinfrastructuur om delen van het Qlink-systeem elektrisch (opportunity charging) te kunnen maken. Hiervoor is al geïnvesteerd in Zuidhorn en Reitdiep en dit is ook op een aantal andere haltes nodig. En daarnaast het investeren in onder meer een vulpunt voor waterstof in Groningen geschikt voor minimaal 20 bussen, indien de opschaling van twee naar 20 waterstofbussen gerealiseerd wordt; - Investeren in duurzaam busmaterieel (bussen op zero emissie brandstoffen zowel waterstof als batterijen en ook de tussenstap met biodiesel (HVO)); - Treffen voorbereidingen voor een pilot met een waterstoffrein; - Uitvoeren onderzoeken ten behoeve van de transitie naar het volledig zero emissie rijden in 2030 per bus en in 2050 met de trein. Bovenstaande stappen zijn onder meer conform het PvE (Programma van Eisen) voor de nieuwe trein- en busconcessie, zoals deze in PS besproken en akkoord bevonden zijn.	investeringen (voor Qlink en stadsbussen) toch onder te brengen in de concessie. De aanbesteding van de busconcessie is inmiddels definitief gegund aan Qbuzz. De bedoelde laadinfrastructuur moet voordat de nieuwe concessie ingaat zijn gerealiseerd. Voor het vulpunt voor waterstof in Groningen geldt dat de aanbesteding hiervoor loopt. Hiermee kon pas worden gestart nadat er duidelijkheid was over de cofinanciering van de opschaling van het aantal waterstofbussen. - De busconcessie bevat, naast de laadinfrastructuur, ook een aanbidding voor de opschaling met 20 waterstofbussen. Verder worden vanaf eind 2019 alle stadsdiensten zero-emissie en heeft Qbuzz ook voor een deel van de regionale lijnen een aanbod gedaan om deze met zero-emissiebrandstoffen te gaan rijden. In totaal rijden er dan bijna 180 zero-emissiebussen. - Voor de transitie van de treinen is samen met de provincie Fryslân een onderzoek uitgezet. Over de uitkomsten van dit onderzoek hebben wij uw Staten bij brief van 18 oktober 2018 met documentnr. 2018-068.346/42/A.12 uitvoerig geïnformeerd. Op basis van deze uitkomsten vindt komende jaren in Fryslân een test met een batterijtrein plaats en in Groningen wordt in 2019 een eerste test met een waterstoffrein gedaan. - Met Arriva onderzoeken we ook de mogelijkheid om een langere test te gaan doen met één of twee Stadler-treinen. In het voorjaar van 2019 willen we hier meer duidelijkheid over hebben. - Voor de bus hebben de onderzoeken geleid tot de eisen in de nieuwe concessie die eind 2019 ingaat met als uitkomst een aanbidding waardoor we op dit moment de concessie met het grootste aantal zero-emissiebussen in Nederland hebben. Over de resultaten van onderzoek naar zero-emissietrein hebben wij uw Staten geïnformeerd in onze hierboven aangehaalde brief van 18 oktober 2018.
• Zelfrijdend vervoer: - Continueren pilotprojecten met zelfrijdend vervoer in de Eemshaven en Loppersum;	• Zelfrijdend vervoer: - De pilots in de Eemshaven en Loppersum zijn in 2018 niet gecontinueerd. Er is

- Starten pilots bij het nieuwe Ommelandse Ziekenhuis Groningen in Scheemda, in Bourtange en in Lauwersoog en/of Blauwestad; - Onderzoek doen naar zelfrijdende treinen, in navolging van de projecten met zelfrijdende busjes.	gekozen voor een 5G-pilot bij Zernike. Aanleiding hiervoor was dat er bij het 5G-lab op Zernike meer faciliteiten/technische mogelijkheden voorhanden waren alsook een afgebakend testterrein. De 5G-pilot bij Zernike heeft van half maart tot half juli plaatsgevonden. Er is onder meer getest met 360-gradencamera's om goed beeld van de omgeving rond het hele voertuig te krijgen. In 2019 krijgen deze testen een vervolg, onder andere in de Eemshaven. - Vanaf half juli zijn we gestart met de programmering en het daadwerkelijk rijden bij het Ommelandse Ziekenhuis Groningen. In het tweede deel van 2018 is vanaf augustus elke maand een passagiersrecord gehaald. De proef hier loopt nog tot en met januari 2019. Reizigers waarderen het voertuig over het algemeen goed en wennen er snel aan. Qua techniek zijn er inmiddels ook voertuigen beschikbaar die op het traject in Bourtange kunnen rijden. De voorbereidingen voor een proef hier hebben we daarom vanaf november weer opgepakt met de vesting en de gemeente. Daarnaast is gestart met onderzoek naar nog twee andere trajecten. - De marktverkenning voor de pilot met een zelfrijdende trein is in september 2018 afgerond. Daarna is het veiligheidsproces met Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) doorlopen en is de pilot qua simulaties in december in kaart gebracht. (De eerste fysieke test heeft in maart 2019 plaatsgevonden.) - Samen met onder meer Groningen Seaports is een start gemaakt met het verkennen van de mogelijkheden van autonoom varen. In 2019 worden hier de eerste testen voor verwacht.
• Opwaardering bushaltes: - Opwaarderen bushaltes binnen infrastructurele projecten en groot onderhoud (aantal wordt in het najaar 2017 bekend); - Opwaarderen bushaltes per buslijn en wegvak (naar verwachting ca. 3 HOV-lijnen);	• Opwaardering bushaltes: - Aan het opwaarderen van bushaltes binnen infrastructurele projecten en groot onderhoud is uitvoering gegeven. Er zijn in dit verband enkele tientallen bushaltes aangepakt. Omdat er nog geen sprake is van centrale registratie op dit vlak is nu geen beeld te schetsen van het exacte aantal. - De werkzaamheden aan bushaltes zijn in het bredere kader van ketenmobiliteit opgenomen en worden gepland voor uitvoering, waarbij het plaatsen van aangeschafte gereviseerde abri's de start vormt. Ook wordt hierbij plaatsing/verbetering van fietsenstallingen meegenomen.

- Vervangen slechte abri's en plaatsen nieuwe abri's (naar verwachting in totaal 90); - Afsluiten meerjarig contract (gezamenlijk met gemeenten) beheer en onderhoud haltes en abri's.	- Opwaarderen van haltes binnen lopende projecten loopt mee conform de planning van die projecten. - In juli 2018 zijn gereviseerde abri's aangeschaft. Het gaat om een partij van 52 abri's die aan onze eisen voldoen. Ook bij de vervolgpoging zetten wij in op zo duurzaam mogelijke abri's. De voorbereidende werkzaamheden zijn uitgevoerd om vanaf januari 2019 stapsgewijs deze abri's op provinciale haltes te plaatsen. Hierbij worden alle onderdelen van de halte indien nodig opgewaardeerd. Voor het opwaarderen van gemeentelijke abri's in slechte staat zijn middelen vanuit de duVV beschikbaar gesteld aan gemeenten. - Per 1 februari 2019 is een meerjarig contract afgesloten gezamenlijk met zeven gemeenten voor het beheer en onderhoud van abri's.
• Realisatie hubs: - Bijdragen aan realiseren van 11 hubs in de provincie Groningen, op termijn worden in de provincie 32 hubs gerealiseerd; (Aan de hand van ontwikkeling en uitvoering van twee voorbeeld-hubs worden in de loop van 2017 de concrete maatregelen voor de hubs in 2018 helder, zoals bijvoorbeeld (fysieke) herkenbaarheid (landmark), toepassingen voor goede beleving (verfraaien, veiliger maken), voorzieningen als wifi, watertappunten, oplaadpunten voor de fiets/fietskluizen en uniforme reisinformatie.) - Bijdragen aan overkoepelende zaken zoals website hubs, marketing en communicatie hubs, en beheer en doorontwikkeling van de huisstijl en het merk 'hub'.	• Realisatie hubs: - Per september 2018 is de basis op alle hubs (met uitzondering van hubs waar gebouwd wordt) gerealiseerd en zijn drie hubs geopend. De website reisviahub.nl is per april 2018 live. De voorbeeldhub Zuidhorn is opgewaardeerd met bewegwijzering, fietskluizen en kunst en is op 7 september 2018 geopend. De voorbeeldhub Ten Boer is in november 2018 geopend. De hub Leek Centrum is in het kader van HOV Leek opgewaardeerd en voorzien van een watertappunt. Bij de hub P+R Leek en station Delfzijl is met een starthandeling gestart met de werkzaamheden. De hubs station Bedum, station Uithuizen zijn in ontwikkeling. - Wij dragen doorlopend bij aan overkoepelende zaken. Eind 2018 is het communicatieplan voor 2019 gereed gekomen en is er gewerkt aan de voorbereiding van een meldfunctie voor (voorzieningen op) de hubs.

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Bijdrage Verbonden partij OV-bureau Groningen Drenthe aan het beleidsdoel

• Voor de bijdrage van het OV-bureau Groningen Drenthe wordt verwezen naar voordracht nr. 25/2017 zoals besproken in de Commissievergadering MEE van april 2017, waarin is besloten geen zienswijze in te dienen met betrekking tot de ontwerpbegroting 2018 van het OV-bureau Groningen Drenthe en de ontwerpbegroting 2018, zoals deze bij voornoemde voordracht was bijgevoegd.	Via onze brief van 16 april 2019 heeft u het Jaarverslag en de Jaarrekening 2018 van het OV-bureau Groningen Drenthe ter informatie ontvangen. In onze brief zijn beide documenten op hoofdlijnen weergegeven.
--	---

Lasten en baten Bereikbaarheid

Deelprogramma's	Rekening 2017	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Verschil
LASTEN					
Infrastructuur	68.895	88.310	87.034	71.130	15.904
Openbaar vervoer	118.193	108.409	118.317	97.892	20.425
Totaal lasten	187.088	196.719	205.351	169.022	36.329
BATEN					
Infrastructuur	22.844	29.310	27.146	26.775	-371
Openbaar vervoer	8.365	16.745	8.040	4.428	-3.612
Totaal baten	31.209	46.055	35.186	31.203	-3.983
Saldo	155.879	150.664	170.165	137.819	32.346
RESERVEMUTATIES					
Toevoegingen		0	0	5.655	-5.655
Onttrekkingen		44.356	40.218	29.499	-10.719
Saldo reservemutaties	0	-44.356	-40.218	-23.844	-16.374
Saldo na reservemutaties	155.879	106.308	129.947	113.975	15.972

Bedragen x € 1.000

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Infrastructuur			
- <i>Onderhoud Wegen</i> Per saldo zijn de kosten voor projecten onderhoud van wegen lager uitgevallen. Dit komt vooral omdat de uitvoering van een aantal groot onderhoudsprojecten is doorgeschoven naar 2019. Wij hebben dit verantwoord binnen de programmaverantwoording (4.1. Infrastructuur). De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Beheer wegen en kanalen.	1.854	455	-2.309
- <i>Project afstandsbediening bruggen</i> De investeringskosten in het jaar 2018 voor het project afstandsbediening bruggen waren niet in de begroting opgenomen . Deze kosten worden (voor)gefinancierd uit de reserve Afkoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep.	-884	29	884
- <i>Bermen en sloten</i> De kosten voor berm en sloten zijn hoger uitgevallen doordat het maaien en slootschonen overeenkomstig het gevoerde beleid steeds minder door eigen personeel wordt uitgevoerd en daardoor meer is uitbesteed. Op de loonkosten zijn hierdoor besparingen opgetreden, waarmee dit tekort binnen de reserve Beheer wegen en kanalen opgevangen kan worden. Daarnaast zijn extra werkzaamheden uitgevoerd ten behoeve van maaien voor de zichtbaarheid van bebording langs vaarwegen. De extra benodigde middelen worden onttrokken aan de reserve Beheer wegen en kanalen.	-593	-71	664
- <i>Diensten voor derden</i> Per saldo zijn de materiële kosten als gevolg van werken voor derden (voornamelijk onderhoud vaarweg Lemmer-Delfzijl) lager uitgevallen dan begroot, doordat de vergoeding van derden evenredig lager is uitgevallen heeft dit per saldo geen effect op het resultaat. Voor de inzet van personeel zijn vergoedingen ontvangen. Per saldo heeft dit geleid tot een positief resultaat. Deze middelen zijn toegevoegd aan de reserve Beheer wegen en kanalen.	564	534	-862
- <i>Afkoopsommen wegen</i> In 2018 is een afkoopsom betaald aan de gemeente Ten Boer voor de overdracht van de Fietsroute Plus Groningen-Ten Boer als uitvloeisel van uw besluit op voordracht 70/2015. Dit wordt onttrokken aan de reserve Beheer wegen en kanalen.	-470	0	470
- <i>Onderhoud en beheer vaarwegen</i> Als gevolg van het doorschuiven van diverse kleine projecten naar 2019 voor onder andere baggerwerk en aanlegvoorzieningen zijn de kosten lager uitgevallen dan begroot. Doorschuiving is veelal een gevolg van het doorschuiven van (grotere) projecten, waar deze werkzaamheden een onderdeel van zijn. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Beheer wegen en kanalen.	127	0	-127
- <i>Verkeersmanagement</i> De lagere lasten voor verkeersmanagement zijn met name het gevolg van de lagere kosten voor gladheidsbestrijding. Door de zachte winter in 2018 zijn minder strooibeurten uitgevoerd. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Beheer wegen en kanalen.	180	-24	-156
- <i>Sluizen provinciale vaarwegen</i> De kosten voor onderhoud en beheer van de bruggen en sluizen zijn per saldo lager uitgevallen doordat enkele kleinere onderhoudsprojecten zijn doorgeschoven naar 2019. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Beheer wegen en kanalen.	267	-86	-181

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>Bruggen provinciale vaarwegen</i> Aanvullende kosten als gevolg van meerwerk voor de Meerwegbrug en de Nulwegbrug hebben geleid tot hogere kosten dan begroot. De inkomsten voor de bediening van gemeentelijke bruggen zijn verantwoord bij diensten voor derden. Hierdoor is een nadelig verschil in de baten ontstaan. De extra benodigde middelen worden onttrokken aan de reserve Beheer wegen en kanalen.	-172	-359	531
- <i>RSP-projecten</i> Bereikbaarheid Lauwersmeergebied: Dit onderdeel bestaat uit zeven projecten met een gezamenlijke begroting met een omvang van circa € 44 miljoen. In 2018 zijn de lasten € 2,92 miljoen lager uitgevallen. Grondaankopen zijn in 2018 nog niet afgerond. Hierdoor zijn de realisatiewerkzaamheden en conditionerende werkzaamheden, zoals het verleggen van kabels en leidingen in 2018 niet gestart. Wel is gestart met onteigening als beheersmaatregel in het geval aankoop niet in den minne kan geschieden. Deze zaken waren nog niet bekend bij het opzetten van de Najaarsnota 2018. Als gevolg hiervan zijn de baten eveneens lager uitgevallen. N33 midden: Ten behoeve van dit project zijn voor een bedrag van € 375.000 aan kosten gemaakt. Per abuis was in de begroting zowel een bijdrage van € 375.000 vanuit de RSP-middelen (RMF) begroot als een bijdrage van € 375.000 vanuit het MIT. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve RSP.	3.109	-1.735	-1.419
- <i>Capaciteitskredieten</i> Het verschil wordt verklaard doordat de planning van de uitvoering van projecten in de tijd naar achteren zijn geschoven als gevolg van onder andere stagnerende grondaankopen. De baten zijn voornamelijk hoger uitgevallen door een niet begrote inkomst van het project Herinrichting Winsum (voordracht 21/2018) waarover PS in oktober 2018 hebben beslist. Het verschil tussen de werkelijke baten en lasten wordt verrekend met de reserve Overboeking kredieten.	1.123	415	-1.538
- <i>Mutaties reserve MIT</i> Het verschil heeft betrekking op de uitvoering van 13 projecten met een gezamenlijke begroting van circa € 86 miljoen bestaande uit diverse financiers. Het verschil wordt voor € 1,14 miljoen verklaard door het project Aansluitingen N366 en N391 (voordracht 54/2014). De provincie Drenthe is trekker van dit project. De financiële afwikkeling zal plaatsvinden in 2019 terwijl de verwachting 2018 was. Vanwege een andere financieringswijze dan bij de begroting bekend bij het project Blauwe Loper en de aanpassing hierop bij de rekening, is er een verschil van € 0,7 miljoen. Een te optimistische planning en lagere uitvoeringskosten bij het BVCW-deelproject Optimalisatie rotondes Hoogkerk (voordracht 43/2015) zorgt voor een onderschrijding van € 0,5 miljoen. Ten slotte hebben de projecten Kadewerken Noord-Willemskanaal (voordracht 18/2017) en Fietsroute Plus Groningen-Ten Boer in 2018 een andere fasering gekregen. Wij hebben dit verantwoord binnen de programmaverantwoording (4.1. Infrastructuur). De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve MIT.	3.267		-3.267
- <i>Mutaties reserve ESFI</i> Het verschil wordt verklaard doordat de uitvoering van drie projecten (met een gezamenlijk begroting van circa € 13 miljoen bestaande uit diverse financiers) voor 2018 een te hoge verwachting van de uitgaven had. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve ESFI.	115		-115

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>Resultaat investeringen waterwegen</i> In het jaar 2018 zijn er een viertal projecten financieel afgewikkeld. Dit heeft geleid tot een nadeel (bij één project) van € 0,245 miljoen en een voordeel (op de overige drie) van circa € 0,071 miljoen. Dit resulteert in een nadeel van € 0,174 miljoen. Dit bedrag kan voor € 0,14 miljoen worden gedekt vanuit de vrijval ten gunste van het rekeningresultaat op het krediet nagekomen kosten wegen. Wij willen het resterende tekort ten laste van het rekeningresultaat brengen. Bij de Rekening 2017 zijn er ook infrastructurele projecten afgerekend, zowel wegen- als vaarwegenprojecten. Dit heeft geresulteerd in een voordeel ten gunste van het rekeningresultaat van € 1,84 miljoen.	-245	71	
- <i>Reserve Vervanging kunstwerken Winschoterdiep</i> Het verschil van € 0,541 miljoen meer lasten dan begroot betreft een niet begrote dekking voor het jaar 2018 vanuit de reserve Vervanging kunstwerken Winschoterdiep voor de kosten van de uitvoering van het project Nautische verbeteringen Winschoterdiep en A.G. Wildervanckanaal. Bij voordracht 52/2016 zijn deze middelen reeds ter beschikking gesteld en gereserveerd binnen de reserve. Op projectniveau is er geen sprake van overschrijdingen.	-541		541
- <i>Blauwe Loper</i> Het project Blauwe Loper heeft een begroting van € 6,5 miljoen en is omschreven in voordracht 2/2017. Het verschil wordt verklaard Vanwege een andere financieringswijze dan bij de begroting bekend en de aanpassing hierop bij de rekening. Op projectniveau is er geen sprake van overschrijdingen. Het verschil wordt verrekend met de beschikbaar gestelde middelen binnen de reserve MIT.	-1.138		1.138
- <i>Kadewerken Noord-Willemskanaal</i> Het verschil is te verklaren door de aangepaste fasering van het project als het gaat om de uitvoering. Gekozen is om het project in drie delen op te splitsen. Dit heeft effect op de uitvoeringsplanning. De initiële planning was dat het project in 2018 nagenoeg gereed zou zijn. De huidige planning geeft een verschuiving aan tot medio 2020. De niet bestede middelen worden via de bestemming van het rekeningresultaat 2018 overgeboekt naar 2019.	1.068		
- <i>Nagekomen kosten wegen en waterwegen</i> Het verschil wordt verklaard door nagekomen kosten uit financieel reeds afgesloten projecten en de opbrengst van de verkoop van gronden. Het saldo voor het jaar 2018 komt uit op circa € 0,195 miljoen positief. Aan het einde van 2017 was de stand € 0,125 miljoen positief. Dit maakt dat het meerjarige saldo aan het einde van 2018 op € 0,320 miljoen uitkomt. Conform eerdere besluitvorming bij de Integrale Bijstelling 2012 zal in het geval het saldo hoger is dan € 0,18 miljoen het surplus vrijvallen ten gunste van het rekeningresultaat. Hierdoor ontstaat een voordeel ten gunste van het rekeningresultaat van circa € 0,14 miljoen.	-89	284	-55
- <i>Uitvoering Actieplan Verkeersveiligheid</i> Het verschil wordt vooral veroorzaakt doordat de projecten Herinrichting traverse Grootegast-Doezum en middengeleider/fietsoversteek Roodeschool (onderdeel van Herinrichting Roodeschool) zijn doorgeschoven naar 2019. Wij hebben dit verantwoord in de programmaverantwoording onder deelprogramma 4.1 Infrastructuur. Daarnaast zijn er enkele kleinere projecten die worden uitgevoerd dan wel afgerekend in 2019. Het gaat om de N969 Blijham, N860 wegverbreding, N46, fietspad Noord-Willemskanaal en N372 bermverharding. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	580	45	-625

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>Beleidsnota Fiets</i> Het restant betreft vooral middelen voor twee grote projecten die nog gerealiseerd moeten worden, 3E-aanpak fietsroute Hoogezand-Groningen (realisatie in 2019) en het tweede deel van de fietssnelweg Assen-Groningen (realisatie in 2019 en 2020). Wij zijn daar in de programmaverantwoording op ingegaan. Daar is ook gemeld dat een paar kleinere projecten zijn doorgeschoven naar 2019. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve MIT.	416	53	-469
- <i>Bestedingsplan duVV</i> Op het bestedingsplan duVV resteert circa € 6,9 miljoen. Een deel van de budgetten vallen onder het deelprogramma Openbaar vervoer. Het restant wordt veroorzaakt doordat een aantal projecten nog niet (volledig) zijn uitgevoerd. Dit betreft de projecten Hubs, Onbewaakte spooroverwegen, Ketenmobiliteit voor bushaltes, Abri's, Kaartautomaat NS, Sneltrain Groningen-Winschoten en Aanpassen infra spoor Groningen-Winschoten. Oorzaak hiervan is met name dat de projecten een lagere doorlooptijd kennen. De niet bestede middelen worden verrekend met de reserve duVV.	6.903		-6.332
- <i>Overig</i>	-62	-24	0
- <i>Apparaatslasten</i>	525	42	
- <i>Kapitaallasten</i>			
Totaal verschil	15.904	-371	-13.225
Openbaar vervoer			
- <i>RSP-MIT projecten</i> Spoor Roodeschool-Eemshaven: Op dit project is een overschrijding ontstaan doordat ten opzichte van het oorspronkelijke kasritme een verschuiving is ontstaan van 2017 naar 2018. In 2017 zijn minder kosten gemaakt, die zijn doorgeschoven naar 2018. Deze middelen worden gedekt uit de daarvoor beschikbare middelen binnen de reserve MIT. Facelift stations RSP: Het zwaartepunt van de werkzaamheden stationsoutillage door ProRail ligt in 2019, waar het bij het opstellen van de begroting 2018 nog de verwachting was dat deze bijna geheel in 2018 zouden zijn afgerond. Verbeteren Busverbinding Corridor West (BVCW): De afstemming met de gemeente heeft meer tijd gekost dan wij hadden kunnen voorzien. Hierdoor is de uitvoering van het project vertraagd. Spoor Groningen-Bremen/kortere reistijd: Het verschil wordt verklaard doordat in de begroting voor project Spoorverbinding Groningen-Bremen zowel de begrote kosten voor project Sneltrain Winschoten-Groningen als voor kwaliteitsverbetering spoorlijn Groningen-Bremen (Wunderline) waren opgenomen. Voor het project Sneltrain Winschoten-Groningen is dit een bedrag van circa € 2 miljoen. Hiervan is maar € 0,2 miljoen gefactureerd in 2018. De financiële afwikkeling zal plaatsvinden in 2019 terwijl de verwachting 2018 was. Dit is de reden van de onderbesteding voor dit project. Voor het project de Wunderline is een bedrag van € 4 miljoen opgenomen in de begroting 2019. Hiervan is ca. € 2,3 miljoen aan RSP-middelen. Hiermee lijkt er een onderbesteding te zijn. Echter, er is voor circa € 2,1 miljoen aan kosten gemaakt die gedekt worden door de verkregen Connecting Europe Facility Transport subsidie. Groningen Spoorzone RSP (CP): Door ProRail zijn in 2018 minder kosten in rekening gebracht dan begroot. Dit is het gevolg van het feit dat de provincie in voorgaande jaren een deel van de kosten heeft voorgefinancierd, die anders in rekening bij de overige financiers van het project gebracht zouden moeten worden. In 2018 is dit gecorrigeerd en verrekend met de kosten die in 2018 in rekening zouden moeten worden gebracht.	11.040	-3.581	503

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Spoor Groningen-Leeuwarden (RSP): Als gevolg van projectwijzigingen binnen het onderdeel onderdoorgang Paterswoldseweg zijn de kosten hoger uitgevallen dan begroot. Dit heeft betrekking op onder andere saneringskosten. Deze kosten worden gedekt binnen de beschikbare projectmiddelen, dan wel door derden. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve MIT dan wel reserve RSP.			
- <i>Verduurzamen OV (incl. waterstofbussen)</i> Verduurzamingsprojecten kennen veelal een lange aanlooptijd. Enerzijds doordat deze vernieuwend zijn en anderzijds geldt dat wij in een vroeg stadium zelf over middelen moeten beschikken om subsidies van zowel het Rijk als ook Europa binnen te kunnen halen. Opdrachten of subsidies kunnen vervolgens veelal pas worden verstrekt als de totale kosten gedekt zijn. Subsidietrajecten kosten veel tijd. Tot slot gaat er tijd overheen voordat een bestelling uitgeleverd kan worden. Voor aanpassing dan wel aanschaf van bussen of treinen geldt dat de levering pas één tot drie jaar later is. Dit is de oorzaak dat reeds in de begroting opgenomen middelen resteren en gereserveerd moeten blijven voor latere jaren. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve MIT dan wel worden via het rekeningresultaat 2018 overgeboekt naar 2019.	6.783		-1.283
- <i>Opwaarderen bushaltes</i> In de afgelopen periode is vooral gewerkt aan de nadere uitwerking van het beleid en de ambitie Ketenmobiliteit gezamenlijk met de gemeenten. Hiermee is bepaald welke prioriteiten gelegd worden. Vervolgens is de uitvoering voorbereid. Vanaf begin 2019 wordt de opwaardering van bushaltes uitgevoerd. Hierover hebben wij ook in de programmaverantwoording gerapporteerd. Met de opwaardering zijn kosten gemoeid waarbij de verwachting is dat het budget in 2019 grotendeels uitgeput zal worden. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve MIT.	1.303		-1.303
- <i>Hubs openbaar vervoer</i> In de afgelopen periode is gewerkt aan uitwerking van het concept, het realiseren van de basisvoorzieningen en is een aantal hubs geopend. Voor de realisatie van de hubs is grotendeels aangesloten bij lopende projecten zoals bij hub station Zuidhorn en de hubs in Leek die vallen onder het project HOV. Daarnaast zijn we, zoals ook in de programmaverantwoording is aangegeven, voor meerdere hubs bezig met de voorbereiding van uitvoering waarvoor middelen zijn gereserveerd maar nog niet vastgelegd. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve MIT.	1.090	6	-1.096
- <i>Overig</i>	-109	-39	30
- <i>Apparaatslasten</i>	318	2	
Totaal verschil	20.425	-3.612	-3.149
Totaal verschillen programma	36.329	-3.983	-16.374

Bedragen x € 1.000

5. Economie

Inleiding

Het programma Economie heeft als doel:

Een aantrekkelijke en leefbare provincie met voldoende werk en dynamiek

Het programma bestaat uit de deelprogramma's:

1. Economie en werkgelegenheid
2. Recreatie en toerisme
3. Grensoverschrijdende samenwerking.

Voor het programma Economie zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2018:

- *Toekomst Groningen Airport Eelde*
Als uitvoering van de gekozen beleidsoptie 'investeren' is met ingang van het zomerseizoen 2018 de frequentie op de hubbestemming Kopenhagen verhoogd net als op de bestemming Londen (voordracht [nr. 89/2016](#)). München is als nieuwe hubbestemming toegevoegd. Gedurende 2018 is steeds meer gebruik gemaakt van de hubbestemmingen Kopenhagen en München. Nordica heeft eind 2018 het contract over deze hubbestemmingen opgezegd vanwege onvoldoende passagiers en daardoor te lage toestelbezetting.
Inmiddels is het gewijzigde bestemmingsplan voor nieuwbouw van de brandweerkazerne vastgesteld, loopt de aanbesteding en is de subsidie beschikbaar.
- *Acquisitie Noord-Nederland*
De drie noordelijke gedeputeerden Economische Zaken (EZ) hebben besloten om na de succesvolle Tesla-campagne het label TopDutch verder te gaan gebruiken als instrument voor de branding en acquisitie van Noord-Nederland.
In het afgelopen jaar is er veel tijd en energie gestopt in het inhoudelijk voorbereiden van de proposities. Daarnaast is er fors geïnvesteerd in de 'online tools' om zo goed te kunnen monitoren wie waar ter wereld kennis neemt van de campagne-uitingen. Zo kunnen we veel gericht dan voorheen potentiële leads identificeren en gericht laten benaderen door de NOM.
- *Programma Innovatief en Duurzaam MKB 3*
Op basis van de positieve evaluatie van het eerste programma en de stand van zaken van het lopende tweede programma, wordt een vervolg gegeven aan dit instrument. Het nieuwe (derde) programma is in februari 2019 gestart.

5.1. Economie en werkgelegenheid

Beleidsdoel

Versterken en stimuleren van bedrijven via innovatie en vergroening

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantal (groene) banen, wo/hbo/mbo (RIG/lenD)	182	114	154	177	230	200	180	150
Bedrag aan investeringen (RIG/lenD) ¹⁾	€ 42,9 mln.	€ 29,8 mln.	€ 76 mln.	€ 89 mln.	€ 68 mln.	€ 60 mln.	€ 50 mln.	€ 40 mln.
Aantal ondersteunde bedrijven aan regelingen (RIG/lenD/GO excl. export) ²⁾	21	20	58	109	170	150	100	75

Ten opzichte van 2017 is een duidelijke stijging voor alle drie indicatoren te zien. Het aantal ondersteunde bedrijven is minder toegenomen dan verwacht, maar de gemiddelde investering ligt hoger.

¹⁾ In de Begroting 2019 zijn de realisatiecijfers van 2016 en 2017 naar beneden bijgesteld, deels als gevolg van correcties achteraf (niet uitgevoerde of ingetrokken projecten).

²⁾ De realisatie in 2015 en 2016 is exclusief Groninger Ondernemersregeling (GO).

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

Speerpunt Circulaire Economie (CE): Het plan van aanpak voor het speerpunt Circulaire Economie is in april 2017 door uw Staten besproken. De uitvoering van het programma is gestart. Een aanvulling op het plan van aanpak zal in het najaar 2017 aan uw Staten worden gestuurd.	Speerpunt Circulaire Economie (CE): - De voortgangsrapportage Circulaire Economie is in juli 2018 aan Provinciale Staten gestuurd en op 19 september besproken in de Statencommissie MEE. De rapportage is later dan aangekondigd opgeleverd, zodat we meteen de resultaten van de grondstofstromenanalyse (GSA) konden meenemen, zie hierna. - De grondstofstromenanalyse is in het voorjaar afgerond. Op 31 mei 2018 is de analyse besproken met belanghebbenden van buiten de vier sleutelsectoren Landbouw, Bouw, Chemie en Afval/reststromen. Op alle vier sectoren bleek een behoefte aan een vervolgstap. Voor drie van de vier sleutelsectoren Bouw, Chemie en Afval/reststromen zijn er nu tijdelijk aanjagers actief. Zij moeten kansrijke projecten met commitment van bedrijven gaan vormgeven. (In juni 2019 wordt de tussenbalans opgemaakt.) Voor Landbouw is er nog geen vervolg in gang gezet; eerst moeten de nieuwe Noordelijke Toekomstbeelden 2030 worden geformuleerd tegen de achtergrond van voorgestelde wijzigingen in landelijk beleid (nota Kringlooplandbouw).
Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019, Innovatief en Groen Groningen:	Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019. 2019 is het laatste jaar van uitvoering van het programma. In de brief aan uw Staten d.d. 12 december 2018 geven we aan welke

• Opstellen vervolg op het Actieplan Chemiecluster op Stoom, inclusief vervolg op Noord4Bio-rapport over Biobased Economy; • Ondersteunen activiteiten in het kader van de Industrieagenda; • Waterstof: Concretiseren van de high level routekaart van Northern Innovation Board (NIB) in een masterplan; (In 2017 wordt gewerkt aan concrete waterstofprojecten zoals electrolyzers, opslag, tankstations, omgebouwde pijpleidingen, waterstofproductie uit vergassing, een waterstofinnovatiepark in Delfzijl en opleidingen. Als provincie werken we aan een Green Deal Groene waterstof waarvan een conceptversie in 2017 opgeleverd zal worden. Ook zetten we ons in voor het stroomlijnen van de vergunningverlening voor waterstofprojecten, laten we studies uitvoeren naar de kansen en randvoorwaarden voor een groene waterstofeconomie en onderhouden we levendig contact met alle relevante partijen, van technologieleveranciers tot gemeenten en van ministeries tot energiebedrijven. Een niet te onderschatten deel van de provinciale inzet is het lobbyen voor de waterstofeconomie, als provincie en in noordelijk verband.) • Vervolg uitvoering activiteiten in het kader van IT-agenda (bijlage bij Groningen@Work).	activiteiten tot en met november 2018 zijn uitgevoerd en welke projecten nog lopen. Innovatief en Groen Groningen: • De eerste acquisities voor Chemport Europe zijn 'binnen' (Avantium en Photanol). Diverse projecten zijn in ontwikkeling, waaronder Chemport Industry Campus. • De Industrieagenda (het vervolg op het Actieplan Chemiecluster op Stoom én op het Noord4Bio-rapport), een product van het bedrijfsleven, is opgeleverd. Wij hebben hierin voornamelijk een faciliterende rol gespeeld. Het is een waardevolle agenda met een visie op 95% CO₂-reductie in 2050. De agenda is tevens gebruikt als input voor diverse andere nota's in ontwikkeling: Nationaal Programma Groningen, Industrietafel Noord-Nederland in het kader van het Klimaatakkoord, regiodeal Vergroenen Chemie. • NEC (New Energy Coalition) geeft vervolg aan het Waterstofrapport van de NIB (Noordelijke Innovation Board), in opdracht van onder andere provincie en Gasunie. Dit vormt een high-level routekaart voor waterstof in Noord-Nederland. Diverse projecten op het gebied van onderzoek, productie, infrastructuur en mobiliteit in relatie tot waterstof zijn in ontwikkeling. Dit wordt ook weer gebruikt in de genoemde nota's als perspectief, klimaatakkoord en regiodeal. • In het najaar is een begin gemaakt met het opstellen van een masterplan voor waterstof. Het masterplan staat bekend als het Waterstofplan Noord-Nederland en zal in 2019 worden overhandigd aan het Rijk en biedt een investeringsagenda van de grote waterstofprojecten in de regio. • Op 18 en 19 oktober 2018 heeft de provincie in nauwe samenwerking met de New Energy Coalition en de Beneluxunie de conferentie Wind meets Gas georganiseerd. Op dit succesvolle evenement is Noord-Nederland eens te meer als veelbelovende waterstofregio gepositioneerd. Er kwamen ongeveer 350 bezoekers op af. • In het najaar is het lobbytraject gestart voor de Hydrogen Valley call van de Fuel Cell and Hydrogen Joint Undertaking (FCH JU). Dit is een cofinancieringsregeling van € 20 miljoen vanuit de FCH JU op een totaal projectbudget van € 80 miljoen. • De uitvoering van de IT-agenda loopt. Zo zijn er belangrijke vorderingen gemaakt in de uitvoering van de Regeling Snel Internet, waardoor het mogelijk is dat begin 2019 de eerste adressen in het aardbevingsgebied worden aangesloten. Ook hebben we een inhoudelijke en financiële bijdrage geleverd aan de invulling van Trendship 2018, hét innovatie-event van het jaar.
---	--

Beleidsdoel

Verbeteren van de balans arbeidsmarkt en bevorderen van participatie

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Jaarlijkse groei werkgelegenheid Groningen t.o.v. Nederland (bron: LISA)	Gron.: -0,4% NL: 0,4%	Gron.: 0,4% NL: 1,1%	Gron.: 2,2% NL: 1,5%	Gron.: 3,2% NL: 2,2%	Gron.: 1,2% NL: 1,3%	Gron.: 0,9% NL: 0,9%	Gron.: 0,6% NL: 0,6%	Gron.: 0,2% NL: 0,6%
Regionale component in de werkloosheid (verschil nationale en Groninger werkloosheid)	1,6%	1,4%	1,3%	1,3%	1,1%	0,9%	0,8%	0,7%
Percentage bruto arbeidsparticipatie t.o.v. de totale beroepsbevolking ¹⁾	68,1%	67,7%	67,8%	67,6%	67,9%	68,2%	68,5%	68,8%
Landelijke waarde	70,1%	70,0%	70,1%	70,5%	70,2%	70,5%	70,8%	71,1%

¹⁾ Dit is met ingang van begrotingsjaar 2018 een verplichte beleidsindicator (BBV).

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

Uitvoeren motie Route Arbeid (M293, Voorjaarsnota 2017): Wij zullen in overleg met de betrokken partijen gaan om voor 2018 een mogelijk vervolg van het project Route Arbeid te bepalen. (Eventueel benodigde financiering voor 2018 tot en met 2021 zal plaatsvinden uit bestaande middelen.)	Uitvoeren motie Route Arbeid (M293, Voorjaarsnota 2017): In het najaar hebben wij een eenmalige subsidie toegekend voor het doorontwikkelen van Route Arbeid. Werkplein Fivelingo zal het project uitvoeren. De motie is hiermee afgerond.
--	--

Regulier

Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019: - Realiseren van ArbeidsbemiddelingsCoördinatiepunt (ABC); - Uitvoering REP-project Kansrijke Leerweg; - Uitvoeren arbeidsmarktonderzoek: In 2017 haken we nog aan bij een noordelijk arbeidsmarktonderzoek, vanaf 2018 gaan we een eigen provinciaal arbeidsmarktonderzoek houden. De intentie is om de opdracht voor drie jaar weg te zetten (2018-2020). Dit betekent dat dan ieder jaar een onderzoek wordt uitgevoerd.	Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019. 2019 is het laatste jaar van uitvoering van het programma. In de brief aan uw Staten d.d. 12 december 2018 geven we aan welke activiteiten tot en met november 2018 zijn uitgevoerd en welke projecten nog lopen. - Het project loopt nu ruim een jaar. Er zijn inmiddels ongeveer 160 personen duurzaam (dat wil zeggen dat ze voor minimaal een half jaar een baan hebben gehad) geplaatst. Daarnaast volgen 170 personen een scholingstraject. - Het project loopt. De resultaten over 2018 van het project De Kansrijke Leerweg zijn erg positief. Het aantal plaatsingen vertaald in banen is 85. - Het arbeidsmarktonderzoek is opgeleverd. De resultaten worden in de Omgevingsbalans opgenomen.
--	--

Beleidsdoel

Vergroten van de aantrekkelijkheid voor bedrijven, instellingen en werknemers

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantal startende bedrijven ¹⁾	445	5.198	5.124	5.566	5.000	5.000	5.000	5.000
Percentage toename Bruto Regionaal Product (BRP) excl. aardgas	1,5%	2,2%	2,5%	n.n.b.	2,7%	2,7%	2,4%	2,0%
Percentage toename Bruto Regionaal Product (BRP) incl. aardgas ²⁾	-6,9%	-1,8%	-0,6%	n.n.b.	0,7%	0,7%	0,4%	0,0%
Landelijke waarde	2,0%	2,2%	3,2%	n.n.b.	2,5%	2,5%	2,4%	2,0%

¹⁾ Met ingang van 2016 wordt een andere bron gehanteerd, namelijk de KvK-bedrijvendynamiek. Om die reden zijn de streefwaarden aangepast cf. Begroting 2019.

²⁾ Dit is met ingang van begrotingsjaar 2018 een verplichte beleidsindicator (BBV). Realisatie 2016 (in Begroting 2018 -1,7%) is aangepast cf. Begroting 2019.

NB. Realisatiegegevens 2018 komen in het voorjaar 2019 beschikbaar.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

Toekomst Groningen Airport Eelde: - Ondersteunen en faciliteren dat er een succesvolle Europese aanbesteding plaats vindt voor het verlenen van een concessie aan een private partij voor de LEM (Luchthaven Exploitatie Maatschappij); - Ondersteunen en faciliteren wijzigingen in besturingsmodel GAE NV. Concreet betekent dit, dat als er een private partij voor de LEM gevonden is, wij Provinciale Staten een voordracht voorleggen voor wensen en bedingen ten aanzien van de voorgestelde wijziging in de deelneming GAE. - Verstrekken en vaststellen van NEDAB-subsidies (Niet Economische Diensten van Algemeen Belang, zoals brandweer en veiligheid/beveiliging); - Verstrekken van aanvullende middelen voor nieuwbouw brandweerkazerne; - Monitoren van passagiersbewegingen in relatie tot verstrekken van aanvullende middelen voor upgrade passagiersterminal.	Toekomst Groningen Airport Eelde: - Aanbesteding is op dit moment niet opportuun in verband met het beëindigen van de vluchten op de hubs Kopenhagen en München door Nordica ultimo 2018. We wachten op een geschikter moment om de aanbesteding te laten plaatsvinden. - GAE NV is gestart met het project leidend tot splitsing van de onderneming in een Luchthavenexploitatie maatschappij (LEM) en Luchthavenontwikkelingsmaatschappij (LOM). - De NEDAB-subsidie 2017 is vastgesteld en voor 2018 beschikbaar. - Gewijzigd bestemmingsplan voor nieuwbouw brandweerkazerne is vastgesteld, de aanbesteding loopt en subsidie is beschikbaar. - In 2018 is een nieuw passagiersrecord behaald. In totaal hebben 241.737 passagiers van en naar de luchthaven gereisd. Dit is een groei van 6% ten opzichte van 2017 (227.982 passagiers).
Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019:	Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019. 2019 is het laatste jaar van uitvoering van het programma. In de brief aan uw Staten d.d. 12 december 2018 geven we aan welke activiteiten tot en met november 2018 zijn uitgevoerd en welke projecten nog lopen.

- Bredere uitrol van de Tesla-campagne onder het label TopDutch. De Europese aanbesteding heeft plaatsgevonden. Hier hebben twee bedrijven op gereageerd en de opdracht wordt gegund aan Initio. Samen met de drie noordelijke provincies gaat Initio de komende twee jaar zorgen voor vier tot zes campagnes om internationale ondernemingen te verleiden zich in Noord-Nederland te vestigen. De campagneonderwerpen zullen in overleg met de EZ-gedeputeerden in het vierde kwartaal van 2017 worden bepaald. Net als rond de Tesla-campagne zal er de komende twee jaar intensief met overheden, bedrijven, kennisinstellingen en intermediairs worden samengewerkt om het Noorden goed op de kaart te zetten. De totale kosten van de campagne bedragen € 1,2 miljoen. - Opzetten van het vervolg op het Programma Innovatief en Duurzaam MKB Groningen. Na de zomer van 2017 vinden de voorbereidingen plaats voor een vervolg op het Programma Innovatief en Duurzaam MKB Groningen. Begin 2018 start de uitvoering van het nieuwe programma.	- De TopDutch-thema's waarvoor proposities worden ontwikkeld zijn: Vergroening Chemie, Digitalisering, Logistiek, Agri/Dairy, Medtech en Water. In het afgelopen jaar is er veel tijd en energie gestopt in het inhoudelijk voorbereiden van de proposities. Voor Vergroening Chemie is dat nu gereed en voor Logistiek en Agri/Dairy zijn de proposities bijna gereed. De proposities voor de overige thema's (Digitalisering en Medtech) volgen in het voorjaar 2019. Op basis van de proposities wordt nu nauwkeuriger bepaald wat de targetlanden zijn waar de verschillende onlinecampagnes moeten landen. Vervolgens wordt er met ingekochte media gericht campagne gevoerd. Er is software aangeschaft om exact te kunnen bepalen wie de content leest en indien relevant worden deze partijen vervolgens door de NOM benaderd. - De criteria van het tweede Programma Innovatief en Duurzaam MKB zijn verscherpt ten opzichte van het eerste programma. Daarnaast heeft behandeling van een aantal projecten langer geduurd. Mede daarom duurde het langer voordat het budget van het tweede programma was uitgeput, namelijk in oktober 2018. Start van het nieuwe (derde) programma is om die reden verschoven naar februari 2019.
---	---

Regulier

Uitvoering Groningen@Work, Programma Economie & Arbeidsmarkt 2016-2019: - Inzetten op NOM als centrale uitvoerder van activiteiten in het kader van Business Development-activiteiten; - Realiseren van snel internet voor de hele provincie.	Uitvoering Groningen@Work, Economie en Arbeidsmarkt: - De subsidieverstrekking vanuit de drie noordelijke provincies voor Business Development loopt via de NOM. - Op dit moment is de uitvoering van snel internet in volle gang. Vraagbundeling loopt tot nu toe conform ambitie. Er is begonnen in de aardbevingsgemeenten. De eerste gebruikers zijn begin 2019 aangesloten in de gemeente De Marne. De verdere uitrol vergt intensieve afstemming tussen de gemeente, inwoners en de aanleggende partij.
---	---

Bijdrage Verbonden partij Groningen Seaports (GSP) aan dit beleidsdoel

het vervullen van de publieke taken in verband met het nautisch beheer, de scheepvaart, de havens en de vaarwegen in het beheergebied;	Het vervullen van de publieke taken is een continu proces.
het bevorderen van de verdere ontwikkeling en het gebruik van de havens en de daarbij behorende industrieterreinen gelegen in de gemeenten Delfzijl en van de Eemshaven en de daarbij behorende industrieterreinen gelegen in de gemeente Eemshaven.	De samenwerking op het gebied van Chemport Europe loopt. Participerende partijen zijn GSP, NOM, SBE, de provincie en kennisinstellingen. GSP en NOM zijn primair uitvoerders van dit plan van aanpak.

	De CEO GSP is daarnaast voorzitter van de Industrietafel Noord-Nederland in het kader van het Klimaatakkoord.
--	---

Bijdrage Verbonden partij Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM) aan dit beleidsdoel

het verstrekken van risicodragend kapitaal (leningen, aandelenkapitaal) voor het bedrijfsleven ten behoeve van vestiging, groei en vernieuwing van ondernemingen;	Het verstrekken van risicodragend kapitaal loopt en is een continue activiteit.
het bevorderen van investeringen door onder andere het acquireren van (buitenlandse) bedrijven;	De samenwerking op gebied van Chemport Europe loopt. NOM en GSP zijn primair uitvoerders van dit plan van aanpak.
het initiëren en ontwikkelen van innovatieve projecten.	Het initiëren en ontwikkelen van innovatieve projecten loopt en is een continue activiteit.

Bijdrage Verbonden partij Investeringsfonds Groningen (IFG) aan dit beleidsdoel

als revolverend fonds deelnemen in andere fondsen voor het bedrijfsleven ten behoeve van vestiging, groei en vernieuwing van ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf in Groningen; de opbrengsten van de investeringen worden weer ingezet voor nieuwe aanvragen.	Tot nu toe is geïnvesteerd in vier doelfondsen, Carduso Capital, Pharma Connect Capital, G-force Capital en Berk Partners Groeifonds. Begin 2019 wordt de investering in het vijfde doelfonds geëffectueerd. Eind 2018 hebben wij uw Staten de evaluatie van Investeringsfonds Groningen aangeboden en het verzoek om het fondsvermogen tijdelijk met € 20 miljoen uit te breiden. In de eerste PS-vergadering van 2019 (op 6 februari) is dit behandeld en conform besloten.
als Acquisitiefonds Groningen (onderdeel van IFG) rechtstreeks deelnemen in ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf in Groningen en rechtstreeks risicodragend kapitaal verstrekken aan nieuw te vestigen kleine en middelgrote ondernemingen in Groningen.	Tot nu toe is geïnvesteerd in twee doelondernemingen: Photanol en Protonen Therapiecentrum Groningen. Momenteel zijn investeringen in drie bedrijven in onderzoek.

Bijdrage Verbonden partij Groningen Airport Eelde (GAE) aan dit beleidsdoel

bevorderen van het regionale acquisitieklimaat, economie en werkgelegenheid en logistieke infrastructuur.	- Activiteiten die vanaf eind maart 2018 zijn uitgevoerd: - De frequentie is verhoogd en het aantal bestemmingen is uitgebreid (met name interessant voor de zakelijke reiziger). - Tijdens werkdagen kan driemaal daags (dag/rand en middag) naar Londen, tweemaal daags (dag/rand) naar hub Kopenhagen en eenmaal daags naar hub München worden gevlogen. Helaas heeft Nordica per ultimo 2018 haar contract beëindigd.
---	---

5.2. Recreatie en toerisme

Beleidsdoel

Betere benutting van de toeristisch-recreatieve potentie door het aantrekken van meer bezoekers, waardoor de toeristische bestedingen en de werkgelegenheid toenemen

Indicatoren

Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Ontwikkeling aantal toeristische overnachtingen (bron: CBS) ¹⁾	+13,2%	-2,8%	+7,2%	+19,2%	+5%	+5%	+5%	+5%
Ontwikkeling aantal banen in toeristisch-recreatieve sector (bron: LISA)	+0,2%	+2,9%	+5,5%	+5,1%	+3%	+3%	+3%	+3%

¹⁾ Realisatiewaarden 2018 zijn voorlopige cijfers.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

In de Toerismevisie 2016-2020 zijn de kaders vastgelegd voor het toeristisch-recreatieve beleid. De kaders zijn nader uitgewerkt in het Uitvoeringsplan Toerismevisie 2016-2019 dat wij op 29 november 2016 hebben vastgesteld. In 2018 zullen wij een vervolg geven aan: • Versterken promotie en marketing: - opdrachtverlening aan Marketing Groningen voor reguliere taken en subsidiëring van een toeristische campagne door Marketing Groningen; - Routeontwikkeling en vaarrecreatie: subsidiëring van projecten op het gebied van routeontwikkeling door het Routebureau Groningen, het landelijke Fietsplatform, Wandelnet en Waterrecreatie Nederland; - openstelling subsidieregeling Toeristische Themaroutes. • Stimuleren en faciliteren ondernemerschap: - informeren van ondernemers over subsidiemogelijkheden;	Uitvoering Uitvoeringsplan Toerismevisie 2016-2019: • Versterken promotie en marketing: - De werkzaamheden van Marketing Groningen voor reguliere taken en het gesubsidieerde project Toeristische campagne 2017-2020 zijn volgens planning uitgevoerd. - Routebureau Groningen (RBG), stichting landelijk Fietsplatform, stichting Wandelnet en stichting Waterrecreatie Nederland hebben de werkzaamheden conform de ingediende werkprogramma's uitgevoerd. - Het gesubsidieerde project Routegebonden recreatie Groningen verloopt volgens planning. - In het kader van de subsidieregeling toeristische themaroutes provincie Groningen zijn 9 aanvragen gehonoreerd. Daarmee is een provinciale bijdrage gemoeid van in totaal € 754.000. Naar verwachting worden in totaal 29 fiets-, 18 wandel- en 11 vaarroutes gerealiseerd, die tussen medio 2019 en eind 2020 beschikbaar komen. • Stimuleren en faciliteren ondernemerschap: - Het model Leefstijlvinder is opgeleverd. Tot en met 2020 wordt het model beheerd en tussentijds geactualiseerd door SAMR.
--	---

- (mede)organiseren van thema- en netwerkbijeenkomsten.	Marketing Oost zal het gebruik van het model door ondernemers stimuleren. - Er zijn dit jaar in totaal drie thema- of netwerkbijeenkomsten georganiseerd (maart, oktober en november). Een bijeenkomst van Marketing Groningen in april is ondersteund.
---	--

5.3. Grensoverschrijdende samenwerking

Beleidsdoel

Versterken van internationaal economisch profiel en internationale kennisuitwisseling

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantal deelnemende mkb-bedrijven aan regeling internationaal ondernemen	n.v.t.	n.v.t.	7	26 ¹⁾	50	50	50	50
Aantal deelnemende mkb-bedrijven aan grensoverschrijdende innovatieve trajecten	17	32	32	66	60	60	60	40
Omvang Europese en nationale subsidies	€ 14 mln.	€ 16 mln.	€ 17 mln.	€ 20 mln.	€ 17 mln.	€ 17 mln.	€ 14 mln.	€ 12 mln.

¹⁾ De streefwaarde is niet gehaald omdat één organisatie later wordt geaccrediteerd dan verwacht en omdat er iets minder bedrijven meedoen bij de al geaccrediteerde organisaties.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

- Uitvoering geven aan de Agenda Internationalisering Provincie Groningen 2016-2019: - samen met gemeente Groningen, VGG, Europe Direct en anderen een Week van Europa organiseren rondom de Dag van Europa op 9 mei 2018, gericht op het communiceren over kansen op EU-funding, beleidsbeïnvloeding en betekenis van Europa in relatie tot de provincie Groningen; - uitvoering van activiteiten en lobby in het kader van de Europese Programmaperiode na 2020; - investeren in duurzame relaties met Niedersachsen samen met de provincies Drenthe, Fryslân en Overijssel.	- Uitvoering geven aan de Agenda Internationalisering Provincie Groningen 2016-2019: - Uitvoering van EU-lobbyklas gericht op versterking van EU-lobbyvaardigheden op Groningse EU-dossiers heeft plaatsgevonden. - Rondom 9 mei heeft de Week van Europa plaatsgevonden met diverse sessies over EU-projecten en Europese samenwerking. - De Tussenbalans Internationaliserings-agenda provincie Groningen is gepubliceerd via de website. - In SNN-, IPO- en IBW-verband is gewerkt aan standpuntbepaling nieuwe Europese verordeningen voor regionaal beleid (EFRO/Interreg) en gemeenschappelijk landbouwbeleid/POP3. De lobby en communicatie is gericht op steun van het kabinet voor behoud Europese structuur en investeringsfondsen voor Nederland en Noord-Nederland (regionale programmering) in het bijzonder. - Tijdens de European Week of Regions and Cities in oktober is de inzet van Noord-Nederland voor de Europese verkiezingen gepresenteerd. - In het vierde kwartaal 2018 is met Niedersachsen een Samenwerkings-agenda Nederland-Niedersachsen opgesteld. Daarin zijn afspraken gemaakt
---	--

	over de governancestructuur en over de inhoud van de gezamenlijke agenda. De Samenwerkingsagenda Nederland-Niedersachsen is in december besproken tijdens het bestuurlijk overleg van de vier noordelijke CdK's en de minister-president van Niedersachsen en is begin 2019 vastgesteld. - In het kader van de GROS-agenda is eind 2018 voor de periode van twee jaar een regioverbinder aangesteld.
• Impuls geven aan Netwerk-projecten in het Interreg A-programma.	• De mogelijkheden van het Netwerk programma (voor ontmoetingen, studies, netwerken, culturele evenementen) zijn actief onder de aandacht gebracht. Het aantal gerealiseerde projecten blijft echter nog wat achter, waardoor het nodig blijft de mogelijkheden voor deze kleinschalige grensoverschrijdende projecten goed te promoten.
• Aanjagen en uitvoering geven aan diverse Interreg-projecten, bijvoorbeeld Power to Flex, Groene Cascade, Electromobiliteit.	• De uitvoering van Interreg-projecten loopt voorspoedig. Het Interreg A-programma als geheel loopt goed. In oktober is het project Kontaktloos Laden van start gegaan. De provincie Groningen is leadpartner van dit project waarin 13 Nederlandse en Duitse bedrijven samenwerken aan innovatieve draadloze oplaadsystemen. De projecten Power to Flex en Groene Cascade boeken hun eerste resultaten. Er worden respectievelijk pilots gerealiseerd voor de opslag van duurzame energie en technologie ontwikkeld voor de ontwikkeling van de biogas waardeketen. In dit jaar is tevens de voorbereiding voor de nieuwe programmaperiode (2021-2027) gestart, waarbij in EDR-verband gewerkt is aan het actualiseren van de Strategie Nord.

Lasten en baten Economie

Deelprogramma's	Rekening 2017	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Verschil
LASTEN					
Economie en werkgelegenheid	84.091	39.651	49.620	56.498	-6.878
Recreatie en toerisme	5.287	2.520	2.155	2.401	-246
Grensoverschrijdende samenwerking	477	291	376	366	10
Totaal lasten	89.855	42.462	52.151	59.265	-7.114
BATEN					
Economie en werkgelegenheid	16.210	876	8.745	16.009	7.264
Recreatie en toerisme	396	131	23	-19	-42
Grensoverschrijdende samenwerking	4	0	0	0	0
Totaal baten	16.610	1.007	8.768	15.990	7.222
Saldo	73.245	41.455	43.383	43.275	108
RESERVEMUTATIES					
Toevoegingen		0	0	1.339	-1.339
Onttrekkingen		7.346	13.711	14.991	1.280
Saldo reservemutaties	0	-7.346	-13.711	-13.652	-59
Saldo na reservemutaties	73.245	34.109	29.672	29.623	49

Bedragen x € 1.000

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Economie en werkgelegenheid			
- <i>Sectorplan Groningen op Voorsprong</i> Het project Sectorplan Groningen op Voorsprong wordt uitgevoerd door het SNN. Dit jaar is € 1.442.000 aan kosten gemaakt: € 928.000 meer dan begroot. De extra benodigde middelen worden gedekt door een bijdrage van het Rijk.	-928	928	
- <i>Acquisitie Noord-Nederland</i> In 2016 zijn bij de aandelentransactie inzake NOM tussen het ministerie en de drie noordelijke provincies middelen beschikbaar gesteld. Deze zogenoemde 'terugploegkorting' wordt door de provincie Drenthe beheerd. Dit jaar hebben wij van het Groningse deel (€ 3,75 miljoen) opgevraagd ten behoeve van acquisitiedoeleinden. Deze middelen zijn echter niet besteed. Het betreft middelen van derden en zijn daarom teruggeboekt naar de balans om in 2019 in te zetten ten behoeve van economische structuurversterking. In het kader van noordelijke acquisitie (onder andere TopDutch) zijn dit jaar wel bestedingen, € 774.000, gedaan. Deze bestedingen worden gedekt uit niet begrote baten van de provincie Drenthe.	4.072	-4.072	
- <i>Programma Innovatief en Duurzaam MKB 3</i> Dit jaar zijn de begrote middelen voor deel 3 van het programma Innovatief en Duurzaam MKB Groningen niet besteed. Het nieuwe (derde) programma is later gestart dan gepland, omdat de beschikbare middelen voor deel 2 nog niet uitgeput waren. Deel 2 van het programma Innovatief en Duurzaam MKB Groningen is succesvol verlopen. Er zijn veel aanvragen ingediend en gehonoreerd met een bijdrage. Het restant van € 44.000 wordt ingezet voor de afhandeling van deel 2 en voor promotie- en communicatiedoeleinden van deel 3. Uw Staten hebben besloten opnieuw middelen, zijnde € 300.000, beschikbaar te stellen voor een vervolg. Begin februari 2019 is deel 3 van het programma van start gegaan. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	344		-344
- <i>Groningen Airport Eelde (subsidies Routeontwikkelingsfonds, NEDAB, capaciteitsinvestering GAE)</i> De subsidies die betrekking hebben op Groningen Airport Eelde zijn door de provincie Groningen namens alle subsidieverstrekkende overheden verleend. Ten opzichte van de begroting hebben wij meer bestedingen gedaan. Het blijkt lastig om hier een goede inschatting van te maken. De bestedingen worden gedekt uit bijdragen van de subsidieverstrekkende overheden. Hiermee is bij de Begroting 2018 deels rekening gehouden. De niet bestede provinciale middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	-4.832	6.560	-1.728
- <i>Projecten Provinciale Meefinanciering</i> Vanuit de reserve Provinciale Meefinanciering wordt bijgedragen aan subsidies, het betreft regelingen die we zelf uitvoeren en regelingen waarvan de uitvoering door derden (SNN/RVO) plaatsvindt. In de tweede helft van 2018 zijn subsidies verleend die we ten tijde van het opstellen van de Najaarsnota 2018 niet voorzien hadden. Het resultaat wordt verrekend met de reserve Provinciale Meefinanciering.	-44	166	-122
- <i>Ruimtelijk Economisch Programma (REP)</i> Deze afwijking heeft betrekking op het intrekken van een toegekende RSP-subsidie die in de begroting ten onrechte bij het onderdeel provinciefonds is geboekt. Zie ook programma 8.2 Algemene dekkingsmiddelen.	-1.348		

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>Regionale Investeringssteun Groningen (RIG) 2018</i> Voor de subsidieregeling Regionale Investeringssteun Groningen (RIG) hebben het Rijk en Economic Board Groningen middelen beschikbaar gesteld. De regeling wordt uitgevoerd door het SNN. In 2018 hebben wij via de decembercirculaire in het Provinciefonds € 5 miljoen ontvangen. De verwachting was dat dit in 2018 niet benodigd was en is begrotingstechnisch toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten. De overschrijding wordt verrekend met de reserve Overboeking kredieten.	-5.045	3.110	1.935
- <i>Uitvoering Groninger Ondernemersregeling</i> Dit jaar is in het kader van de Groninger Ondernemersregeling € 351.000 besteed. Deze niet begrote kosten worden gedekt vanuit de hiervoor beschikbaar gestelde RSP-middelen.	-351	428	16
- <i>Innovatief Actieplan Groningen 4 (IAG4)</i> De regeling Innovatief Actieplan Groningen wordt door het SNN uitgevoerd. In totaal is dit jaar ca. € 155.000 aan subsidies verleend, waarvoor we vervolgens baten hebben ontvangen. Dit hadden we in de Begroting 2018 niet opgenomen.	155	-155	
- <i>SER Noord-Nederland</i> Voor de SER Noord-Nederland zijn dit jaar bestedingen gedaan (ca. € 176.000). Deze bestedingen waren niet geraamd. De bestedingen worden gedekt uit niet begrote baten.	-176	176	
- <i>Leven-lang-lerenfonds</i> Voor de afstemming over de invulling van het Leven-lang-lerenfonds hebben we meer tijd nodig dan verwacht. Als gevolg hiervan hebben we in 2018 geen bestedingen gedaan. Samen met betrokken partijen onderzoeken we of er meer projecten ontwikkeld kunnen worden. Begin 2019 verwachten we een indiening van een project. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	90		-90
- <i>Overig</i>	121	122	-88
- <i>Apparaatslasten</i>	1.064	1	
Totaal verschil	-6.878	7.264	-421

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Recreatie en toerisme			
- <i>Toeristische themaroutes</i> Een deel van het beschikbare budget voor recreatie en toerisme is nog niet besteed. Hiervoor worden in de komende periode activiteiten ontwikkeld. De niet bestede middelen (€ 244.600) zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	245		-245
- <i>Projecten recreatie en toerisme Provinciale Meefinanciering</i> Dit jaar hebben wij bijgedragen aan meerdere projecten op het gebied van toerisme en recreatie. Eind 2018 hebben nog bestedingen plaatsgevonden die bij het opstellen van de Najaarsnota 2018 nog niet voorzien waren. In totaal is € 699.000 meer besteed dan begroot. Dit bedrag wordt onttrokken aan de reserve Provinciale Meefinanciering.	-699		699
- <i>RSP-project Upgrading Termunterzijldiep</i> Voor het RSP-project Upgrading Termunterzijldiep zijn de kosten in de begroting te hoog ingeschat. Als gevolg van lagere kosten zijn ook de baten lager dan begroot. De ontvangen rijksmiddelen van € 0,14 miljoen voor dit project zijn abusievelijk begroot bij het onderdeel Algemene dekkingsmiddelen. De gerealiseerde opbrengsten zijn hier wel verantwoord waardoor er sprake is van een klein voordeel op de baten. De lagere lasten leiden tot een lagere REP-bijdrage. De niet bestede middelen blijven beschikbaar.	220	-21	-62
- <i>Overig</i>	7	-21	-30
- <i>Apparaatslasten</i>	-19		
Totaal verschil	-246	-42	362
Grensoverschrijdende samenwerking			
- <i>Overig</i>	8		
- <i>Apparaatslasten</i>	2		
Totaal verschil	10	0	0
Totaal verschillen programma	-7.114	7.222	-59

Bedragen x € 1.000

6. Cultuur en maatschappij

Inleiding

Het programma Cultuur en maatschappij heeft als doel:

Een aantrekkelijke en leefbare provincie. Inwoners voelen zich uitgenodigd volwaardig mee te doen aan de maatschappij en hebben grip op hun eigen leefomgeving. Er is een breed en kwalitatief hoogstaand cultureel aanbod.

Het programma bestaat uit de deelprogramma's:

1. Cultuur
2. Erfgoed en archeologie
3. Maatschappij
4. Versterking leefbaarheid

Voor het programma Cultuur en maatschappij zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2018:

- *Compensatiepakket Groningen Airport Eelde - Leefbaarheid zorggerichte aanpak*
Eind 2017 is aan het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020 een [onderdeel Zorg](#) ter grootte van € 3,6 miljoen toegevoegd. Met deze middelen kan een impuls worden gegeven aan ontwikkelingen om de zorginfrastructuur op een duurzame en toekomstgerichte manier in stand te houden. Het beschikbaar gestelde budget is verdeeld over twee subsidieregelingen: 'Zorgvoorzieningen en Regionale Zorgprojecten' en 'Bewonersinitiatieven zorg'. Voor wat betreft de eerste regeling wordt aangesloten bij de tenderstructuur van de overige onderdelen van het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid; in 2018 zijn twee tenders geweest. Maandelijks kunnen projecten ingediend worden voor het onderdeel Bewonersinitiatieven Zorg.
- *Opgave Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (ERL)* (zie ook VJN2018)
In 2018 hebben we grote stappen gezet in het toekomstbestendig maken van ons gebouwd erfgoed. Minister Van Engelshoven liet ons weten dat zij voor de komende jaren aanvullend € 15 miljoen beschikbaar stelt voor gebouwd erfgoed. Bij de Voorjaarsnota 2018 zijn vervolgens provinciale middelen beschikbaar gesteld voor de periode tot en met 2026, de looptijd van het programma ERL. Hieruit is onder andere de [pilot subsidieregelingen gebouwd erfgoed](#) ontstaan waarmee we in 2018 succesvol hebben proefgedraaid. Het animo voor deze regelingen is zeer groot. Naast de financiering van het gebouwd erfgoed hebben we in 2018 gewerkt aan het opbouwen van een (inter)nationaal netwerk (onder andere via een aanvraag voor Interreg Europe), het verlenen van opdrachten aan voorbeeldprojecten (via pitchrondes), het nader uitwerken van de Kwaliteitsgids en het verder vullen van de erfgoedmonitor met de categorie Karakteristieke panden. Vanwege het belang van zowel de Kwaliteitsgids als de Erfgoedmonitor is bij de Voorjaarsnota 2018 geregeld dat het budget voor beide instrumenten na 2020 wordt voortgezet. In de tweede helft van 2018 is gestart met het ontwikkelen van nieuwe instrumenten voor de onderwerpen Ruimtelijke kwaliteit en Landschap en voor Herbestemming en verduurzaming van het erfgoed.

6.1. Cultuur

Beleidsdoel

Vergroten van de culturele aantrekkingskracht van de provincie met een breed en kwalitatief hoogstaand cultureel aanbod

Indicatoren								
	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantal en bezoekers deelnemers uitvoerende instellingen (gesubsidieerd uit cultuurnota)			n.v.t.	n.v.t.	> 2017	> 2017	> 2017	
Geografische spreiding van gesubsidieerde activiteiten uit cultuurnota			n.v.t.	n.v.t.	even-wichtig	even-wichtig	even-wichtig	
Aantal scholen primair onderwijs waarbij Cultuureducatie met Kwaliteit (aandeel)	< 70%	80%	68%	75%	> 2017	> 2017	90	
Aandeel private financiering in budgetten (1) Matchfunding en (2) Fonds Digitalisering Collectie Groningen			76%; 0%	n.n.b. ¹⁾	> 50%	> 50%	> 50%	

NB. Vanwege de nog korte resterende looptijd van de nota, twee jaar, handhaven we de huidige indicatoren. We kiezen ervoor om het ontwikkelen van de monitor en het definiëren van nieuwe indicatoren mee te nemen in het proces van de nieuwe Cultuurnota.

¹⁾ Ten aanzien van matchfunding is de verwachte realisatie voor budget 2018 67%. De realisatie hiervan vindt grotendeels plaats in 2019. Ten aanzien van Fonds Digitalisering Collecties is de verwachte realisatie van dit budget 21%. Dit wordt in 2019 gerealiseerd en volgt uit onderbesteding van dit budget in 2018, die veroorzaakt is omdat er minder aanvragen zijn binnengekomen dan verwacht. Naar verwachting zijn de cijfers vóór de zomer 2019 beschikbaar.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

- Uitvoering geven aan het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 Provincie Groningen dat wij hebben opgesteld als uitwerking van het Strategisch beleidskader Cultuur 2017-2020. Speerpunten voor 2018 zijn: - Herijken rol en opzet Kunstraad op basis van evaluatie 2017; - Ontwikkelen van een gemeenschappelijke agenda voor cultuurinstellingen en overheden;	- Uitvoering Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 Provincie Groningen: - In november 2017 hebben wij de Staten geïnformeerd over de uitkomsten van de evaluatie. Op basis van deze uitkomsten zijn we momenteel met de Kunstraad in gesprek over hun nieuwe opdracht. De Kunstraad heeft het afgelopen jaar, net als voorgaande jaren, ons geadviseerd over incidentele subsidie aanvragen voor professionele kunst initiatieven. - De afgelopen periode is met name door de steuninstellingen en de stichting De Verhalen van Groningen (DVvG) gewerkt aan een gemeenschappelijke agenda, bijvoorbeeld op het gebied van digitalisering en het delen van deskundigheidsbevordering.
---	--

- Formuleren werkplannen Gastconservator en We the North; - Geven van gezamenlijke opdracht van gemeenten en provincie voor bibliotheekwerk; - Borgen van cultureel erfgoed in themaroutes toerisme.	Erfgoedpartners is regisseur van deze agenda. - Er is een gastconservator benoemd voor de periode 2018-2020. Deze is nu bezig met de ontwikkeling van het werkplan 2019 en volgende jaren. Op 22 november is een gezamenlijk regioprofiel namens We the North aangeboden aan minister Van Engelshoven. - De eindverantwoording en de verbeterde subsidieaanvraag 2018 inzake Biblionet zijn inmiddels ontvangen. Op de aanvraag is op 12 juli positief besloten. - Zie 5.2 deelprogramma Recreatie en toerisme.
--	--

6.2. Erfgoed en archeologie

Beleidsdoel

Versterken van de culturele identiteit van de inwoners van de provincie

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantal thema's en verhalen (Stichting De Verhalen van Groningen: DVvG)		75	183	n.n.b. ¹⁾	≥ aantal peiljaar 2016	≥ aantal peiljaar 2016	≥ aantal peiljaar 2016	
Aantal digitale bezoekers (DVvG) ²⁾	56.000	126.000	160.000	n.n.b. ¹⁾	n.n.b.	n.n.b.	n.n.b.	
Aantal gedigitaliseerde items binnen de Collectie Groningen	n.v.t.	n.v.t.	302	406	600	750	900	
Rijksmonumenten (excl. functie woonhuis) dat in slechte en matige staat verkeert (percentage en m ³)				slecht: ³⁾ 3,2%; (157.528 m ³) matig: ³⁾ 14% (691.592 m ³)				
Landelijke waarde				n.n.b. ⁴⁾				
Aantal gerealiseerde ⁵⁾ restauraties (waarvan in combinatie met herbestemming)			11 (waarvan 1 i.c.m. herbestem- ming)	16 (waarvan 3 i.c.m. herbestem- ming)				

1) Bij de jaarafsluiting van de stichting (naar verwachting juni 2019) komen de cijfers van 2018 beschikbaar.

2) Oplage artikelen regionale media betrof in 2016 en 2017 3.600.000.

3) Dit is met ingang van begrotingsjaar 2018 een verplichte beleidsindicator (BBV). Deze cijfers zijn op basis van 99% van de in beeld gebrachte rijksmonumenten.

4) De benchmark onder alle provincies moet nog worden uitgevoerd. Zie waarstaatjeprovincie.nl.

5) 'Gerealiseerd' betekent 'waaraan subsidie verleend'.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Opgave Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (ERL): Voor deze opgave is in 2017 een programma opgesteld. In 2018 zal hieraan uitvoering worden gegeven. Dit bevat onder andere: - De basis verder op orde brengen (in beeld brengen en monitoren erfgoed en landschap); - Het uitvoeren van projecten ten aanzien van bewustwording en het 'vermarkten' van ERL;	- Uitvoering Programma opgave ERL (Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap): - De gemeenten werken verder aan het aanwijzen van karakteristieke panden. Steeds meer gemeenten hebben daarvoor hun bestemmingsplan gewijzigd c.q. laten het binnenkort wijzigen en vaststellen in de raad. De erfgoedmonitor wordt momenteel gevuld met deze categorie Karakteristieke panden. Alle rijksmonumenten zijn al opgenomen in de monitor. - In het kader van de bewustwordingsprojecten is onder andere invulling gegeven aan een opdracht vanuit ERL voor het ontwikkelen van Typisch Gronings en de Belevingskaart Ulrum. Deze instrumenten worden breed inzetbaar voor andere dorpen. In het
--	---

- Het toekomstbestendig maken van ons beleid en financieringsconstructies; - Het verstrekken van opdrachten aan pilotprojecten; - Het uitvoering geven aan fondsvorming.	kader van het 'vermarkten' van ERL hebben we diverse excursies georganiseerd, onder andere voor raads- en Statenleden. - In 2018 hebben we onderzocht hoe we, met de andere overheden, het beleid (en de uitvoering) ten aanzien van ruimtelijke kwaliteit en landschap verder kunnen verbeteren. Het concept plan van aanpak hiervoor is met de wethouders besproken en zal in 2019 worden uitgewerkt. In het eerste halfjaar 2019 volgt ook een plan van aanpak voor de onderwerpen herbestemming en verduurzaming. Eind maart 2019 bleek dat de aanvraag voor het Europees project MoMAR gehonoreerd is door de Europese Commissie. In dit project staat kennisuitwisseling centraal tussen krimpregio's in Europa in relatie tot erfgoed en landschap. Ook proberen we de opgave ERL een goede plek te geven in het Nationaal Programma voor het aardbevingsgebied. Hiervoor is een gezamenlijk voorstel vanuit het kernteam Erfgoedprogramma voorbereid en ingebracht in de uitwerking van het NPG. In 2018 is een eerste bijdrage vanuit het NPG toegekend voor de pilot Overschild. - Met alle opdrachtnemers van de lopende pilotprojecten heeft een voortgangsgesprek plaatsgevonden. Op 9 november vond de derde ronde plaats met pitches, waaruit wederom drie opdrachten zijn verstrekt. (In de eerste helft van 2019 organiseren wij enkele infodagen over de uitkomsten van de projecten tot nu toe, onder andere tijdens het symposium Dorpen in Groningen.) - De subsidieregelingen voor gebouwd erfgoed en het Cultuurfonds lopen goed. Er zijn veel aanvragen. De evaluatie van de regelingen is bijna afgerond. Ook nieuwe financieringsstromen zijn op gang gebracht. Onder andere voor het vervolg van de genoemde regelingen en via het ministerie van OCW is € 1 miljoen gestort ten behoeve van opleiding, herbestemming en verduurzaming van erfgoed.
--	---

Regulier

• Uitvoering geven aan het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 Provincie Groningen dat wij hebben opgesteld als uitwerking van het Strategisch beleidskader Cultuur 2017-2020.	• De uitvoering van het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 Provincie Groningen loopt volgens planning. • (Op 11 september 2018 is de startnotitie Kadernota cultuur 2020-2024 door uw Staten vastgesteld. Hierin leggen we de basis voor de nieuwe beleidsperiode 2020-2024.)
---	--

• In gebruik nemen van het nieuwe landelijke databasesysteem in NAD Nuis;	• De analyse van de impact van de overgang van TMS (The Museum System) naar PDBS (Provinciaal Depot Beheer Systeem) neemt meer tijd in beslag dan voorzien. Wij verwachten dat de overgang naar het nieuwe systeem nu medio 2019 zal plaatsvinden.
• Uitrol van de erfgoedmonitor over de gehele provincie. Op basis hiervan investeren we in het behoud en herbestemming van het erfgoed. Eind 2018 is deze voor 90% ingevuld.	• Eind 2018 zijn we niet aan de 90% gekomen omdat we afhankelijk zijn van het tempo waarin de gemeenten de karakteristieke en beeldbepalende panden hebben vastgelegd in de bestemmingsplannen. Dit risico is in het plan van aanpak van de erfgoedmonitor ook voorzien.

6.3. Maatschappij

Beleidsdoel

Maatschappelijke voorzieningen (zorg, educatie, bibliotheek, archieven, sport) bereikbaar en waar mogelijk op maat beschikbaar voor alle inwoners, waaronder asielzoekers, waar nodig met steun van de provincie

Indicatoren								
	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantal: - leners - bezoekers - (innovatieve) projecten i.h.k.v. bibliotheken	101.156 1.330.208 onbekend	100.391 1.564.855 onbekend	95.375 1.492.203 20	n.n.b. n.n.b. n.n.b. ¹⁾	minimaal gelijk aan landelijk gemiddelde			
Alle gemeenten halen hun halfjaarlijkse taakstelling huisvesting vergunninghouders	1 ^e halfjaar: 3 gemeenten 2 ^e halfjaar: 13 gemeenten	1 ^e halfjaar: 6 gemeenten 2 ^e halfjaar: 12 gemeenten	1 ^e halfjaar: 12 gemeenten 2 ^e halfjaar: 20 gemeenten	1 ^e halfjaar: 16 gemeenten 2 ^e halfjaar: 4 ²⁾ gemeenten	1 ^e halfjaar: alle (20) gemeenten 2 ^e halfjaar: alle (20) gemeenten			
Stichting Provinciaal Groninger Studiefonds: Aantal afgehandelde aanvragen; Aantal gehonoreerde aanvragen	100% (400); In het schooljaar 2014-2015 zijn 291 aanvragen gehonoreerd	100% (466); In het schooljaar 2015-2016 zijn 313 aanvragen gehonoreerd	100% (544); In het schooljaar 2016-2017 zijn 385 aanvragen gehonoreerd	100% (504); In het schooljaar 2017-2018 zijn 375 aanvragen gehonoreerd	100%; 500			
Aantal bezoekers zorgmonitor	5.707	6.301	5.459	6.742	6.500			
Sport en bewegen:								
Groeiend aantal digitale bezoekers Sportplein Groningen	24.606	26.669	22.557	40.924	> aantal 2017	> aantal 2018		
Minimaal 10 initiatieven per jaar voor stimulans beweegvriendelijke omgeving		12	9	7	≥ 10	≥ 10		
Bereik van minimaal 3000 basisschool-leerlingen via Sportief Gezonde School per jaar (≥ 1.500 in 2016)		1.580	3.580	3.108 ³⁾	≥ 3.000	≥ 3.000		
Groeiend aantal (v)mbo-leerlingen via Sportief Gezonde School			700	975 ⁴⁾	600	800		

¹⁾ De cijfers 2018 komen medio 2019 beschikbaar. (Aantallen bezoekers betreffen enkel fysieke bezoekers, geen digitale en zijn excl. aantallen Stad Groningen.)

²⁾ De belangrijkste oorzaak voor het niet halen van de taakstelling is dat er door de IND te weinig verblijfsvergunningen worden afgegeven. Concreet betekent dat dat de taakstelling hoger is dan het aantal asielzoekers dat een verblijfsvergunning krijgt en door de gemeente gehuisvest moet worden. Ergo: het is een papieren probleem.

³⁾ In het voorjaar hebben 580 leerlingen uit het basisonderwijs meegedaan aan het Programma (Sportief) Gezonde School. In het najaar zijn er 1828 leerlingen gestart. Door de continuering van een vakleerkracht op scholen die eerder hebben meegedaan doen er nog 700 leerlingen mee. (NB.: Realisatie 2016 betreft 6 maanden.)

⁴⁾ In het voorjaar hebben 375 leerlingen meegedaan aan het project SGS in het vmbo, in het najaar zijn 600 leerlingen gestart.

Prestaties	
Gepland	Gerealiseerd

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

• Uitvoering geven aan het Uitvoeringsprogramma sport- en bewegvisie 2016-2019. Uitvoering vindt plaats langs drie strategische lijnen: - Kennisdeling en netwerkorganisaties - Sport en bewegen als middel om participatie en gezondheidswinst te vergroten - Ondersteuning gemeenten in stimuleren van sporten en bewegen in openbare ruimte Zie het uitvoeringsprogramma voor een nadere concretisering.	• De uitvoering van de sport- en bewegvisie 2016-2019 gaat goed: - Kennisdeling en netwerkorganisaties gaat voornamelijk via Sportplein Groningen. - Sport en bewegen als middel om participatie en gezondheidswinst gaat via diverse subsidies (Sportief Gezonde School basisonderwijs en vmbo, kwetsbare groepen en talenten). Vanuit het budget Sportevenementen zijn er een aantal side-events gesubsidieerd. - Vanuit het Flexibel budget Groningers in beweging zijn vijf projecten gesubsidieerd. - Vanuit het budget Bewegen in de openbare ruimte zijn zeven projecten gesubsidieerd.
---	--

6.4. Versterking leefbaarheid

Beleidsdoel

Inzetten voor een vitale provincie waarin mensen grip hebben op hun directe woon-, werk- en leefomgeving en zelf kunnen kiezen wat zij belangrijk vinden

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantallen ontplooide projecten per onderdeel ¹⁾ :								
1. gebiedsgerichte aanpak			2	0 ²⁾	2			
2a. locatiegerichte aanpak, voorzieningen op peil			7	7 ³⁾	4			
2b. Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad			3	3 ³⁾				
3. bewonersinitiatieven			102	92 ⁴⁾	100			
4a. zorgvoorzieningen en regionale zorgprojecten			2	7 ⁵⁾	5			
4b. bewonersinitiatieven zorg			2	5 ⁶⁾	5			
Waardering van de leefbaarheid		7,6	7,6	7,7 ⁷⁾	niet aan te geven			

¹⁾ De onderdelen maken deel uit van het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020 incl. Addendum Zorg.

²⁾ Vanwege de vele goede aanvragen was het budget al in 2017 uitgeput, de eerder vastgestelde streefwaarde voor 2018 is daardoor niet meer relevant..

³⁾ Voor 2a. en 2b. zijn twee tenders voor 2018 uitgevoerd. De eerste was per 1 april 2018 en de tweede per 1 oktober 2018. NB. In de Begroting 2018 wordt alleen de locatiegerichte aanpak genoemd, niet het Transitiefonds Particuliere woningvoorraad

⁴⁾ Hiervoor worden maandelijks aanvragen gedaan en beoordeeld.

⁵⁾ De besluitvorming over de tweede tender en derde tender zorg heeft in mei 2018 en november 2018 plaatsgevonden. NB. Deze indicator staat in de Begroting 2018 bij 6.3 Maatschappij maar is overgeheveld naar 6.4 Versterking leefbaarheid omdat deze hier hoort.

⁶⁾ Maandelijks worden projecten aangevraagd. NB. Deze indicator staat in de Begroting 2018 bij 6.3 Maatschappij maar is overgeheveld naar 6.4 Versterking leefbaarheid omdat deze hier hoort

⁷⁾ Bron: Groninger Panel, Sociaal Planbureau Groningen. Een streefwaarde voor de leefbaarheid van de eigen woonomgeving valt niet te geven. De peilingen zijn niet meer dan een indicatie. De waardering van de leefbaarheid van de woonomgeving is niet een-op-een terug te voeren op de effecten van het beleid van de provincie.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

- Uitvoering Compensatiepakket Groningen Airport Eelde - Leefbaarheid zorggerichte aanpak: a. Zorgvoorzieningen en regionale Zorgprojecten;	- Uitvoering Compensatiepakket Groningen Airport Eelde - Leefbaarheid zorggerichte aanpak: a. De besluitvorming van de tweede en derde tender zorg heeft respectievelijk in april 2018 en in oktober 2018 plaatsgevonden, waarbij zeven projecten voor een totaalbedrag van ca. € 1,1 miljoen zijn verleend bij het onderdeel Bovenregionale Zorgprojecten. Goed voorbeeld is de toekenning aan het Geriatrisch Expertise Netwerk DAL-gemeenten. Het lukt individuele zorginstellingen in de DAL-gemeenten niet om eigenstandig mensen aan te trekken. Om die redenen willen drie zorginstellingen een geriatrisch Expertise
--	---

b. Bewonersinitiatieven Zorg.	Netwerk op zetten. Kern van dit plan is dat de drie organisaties gezamenlijk personeel aantrekken en delen, zodat personeel en expertise gedeeld kan worden. Dit maakt de organisaties weerbaarder en de kwaliteit van dienstverlening verbetert. b. Bij Bewonersinitiatieven Zorg zijn in 2018 (maandelijke rondes) vijf projecten toegekend.
--------------------------------------	--

Regulier

• Uitvoeren Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020: Wij faciliteren concreet in 2018 de uitvoering van de plannen die door gemeenten en inwoners zijn ingediend. Welke dat zijn is op dit moment nog niet bekend.	• Het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020 is in uitvoering en loopt tot en met 2019: Financieel en inhoudelijk loopt het programma goed. De tenders van onderdelen 1 en 2a zijn in elke ronde flink overvraagd. Het budget voor onderdeel 1 was in 2017 al uitgeput. De vraag ten aanzien van ondersteuning van dergelijke projecten vanuit de regio's is groot. 2019 is het laatste jaar waar binnen projecten kunnen worden gehonoreerd. Uit de in 2018 gehouden Tweede monitor Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid 2016-2020 blijkt dat het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid in een behoefte voorziet en een grote toegevoegde waarde voor de leefbaarheid in dorpen, wijken en buurten in de provincie Groningen heeft. De financiële steun van de provincie stimuleert inwoners, maatschappelijke organisaties, gemeenten en bedrijven om leefbaarheidsprojecten op te zetten en uit te voeren. De subsidie vergroot het vertrouwen van de initiatiefnemers in de eigen plannen en fungeert bovendien als vliegwiel naar andere geldverstrekkers. Bij de bespreking van de monitor op 5 december 2018 in de commissie Ruimte, Natuur en Leefbaarheid en op 19 december 2018 in uw Staten werden Statenbreed waardering en complimenten uitgesproken voor het volledige leefbaarheidsprogramma.
--	--

Lasten en baten Cultuur en maatschappij

Deelprogramma's	Rekening 2017	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Verschil
LASTEN					
Cultuur	6.487	6.461	8.079	6.899	1.180
Erfoed en archeologie	6.207	6.340	12.920	9.350	3.570
Maatschappij	6.529	5.863	6.086	5.759	327
Versterking leefbaarheid	41.404	22.054	12.198	8.284	3.914
Totaal lasten	60.627	40.718	39.283	30.292	8.991
BATEN					
Cultuur	305	0	926	753	-173
Erfoed en archeologie	419	346	1.733	1.575	-158
Maatschappij	229	0	0	0	0
Versterking leefbaarheid	592	508	200	901	701
Totaal baten	1.545	854	2.859	3.229	370
Saldo	59.082	39.864	36.424	27.063	9.361
RESERVEMUTATIES					
Toevoegingen		0	0	8.278	-8.278
Onttrekkingen		7.738	10.292	10.240	-52
Saldo reservemutaties	0	-7.738	-10.292	-1.962	-8.330
Saldo na reservemutaties	59.082	32.126	26.132	25.101	1.031

Bedragen x € 1.000

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Cultuur			
- <i>Regeling We the North</i> De regeling We the North bevindt zich in een experimentele fase. Als gevolg hiervan kost het ontwikkelen van projecten meer tijd dan voorzien, waardoor er minder besteed is dan begroot. De provincie Groningen voert deze regeling namens de provincies Fryslân en Drenthe, gemeenten Groningen, Leeuwarden, Emmen en Assen uit. Nog niet alle bijdragen van alle partners hebben we dit jaar ontvangen. Deze bijdragen ontvangen we in 2019.	297	-249	-48
- <i>Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020</i> Voor het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2017-2020 hebben uw Staten in totaliteit € 11,4 miljoen beschikbaar gesteld. De subsidies voor de instellingen zijn dit jaar volledig verleend. De middelen voor onder andere procesgeld, fonds voor de media, matchfunding en incidenteel cultuur budget zijn dit jaar deels besteed. Er is onder andere een opdracht later verleend dan verwacht, waardoor de beschikbare middelen niet volledig benut zijn. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten om vervolgens in de resterende programmaperiode in te zetten.	315	75	-390
- <i>Overig</i>	14	1	
- <i>Apparaatslasten</i>	554		
Totaal verschil	1.180	-173	-438
Erfgoed en archeologie			
- <i>Subsidieregeling GRRG (Groot onderhoud en Restauratie Rijksmonumenten Groningen)</i> Voor de derde tender van de subsidieregeling GRRG hebben we eind 2018 veel aanvragen ontvangen. Om alle aanvragen goed te kunnen beoordelen is de termijn van behandeling verlengd en kenbaar gemaakt. Dit heeft als gevolg gehad dat de subsidies begin 2019 zijn verleend, in plaats van eind 2018. De niet bestede middelen, zijnde € 3,1 miljoen, zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	3.142		-3.142
- <i>Werkbudget voor Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (ERL) en Erfgoedmonitor</i> Het werkbudget voor ERL en het budget voor het project Erfgoedmonitor zijn niet volledig tot besteding gekomen in 2018. Bij de besteding van de middelen zijn we onder meer afhankelijk van het tempo van de verschillende (samenwerkings)partners en van de kwaliteit van de ingediende projecten. Het project Erfgoedmonitor kent een meerjarig karakter. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	372	7	-379
- <i>Decentralisatie-uitkering Erfgoed en Ruimte</i> De decentralisatie-uitkering Erfgoed en Ruimte is bestemd voor projecten met betrekking tot onder andere werelderfgoed, herbestemming, levend landschap en wederopbouw. Het bedrag is nog niet tot besteding gekomen omdat meer tijd nodig is dan voorzien om goede projecten te krijgen. In 2019 wordt de inzet hierop onverminderd voortgezet. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	100		-100

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>NAD Nuis</i> Dit jaar kent de exploitatie en groot onderhoud van het Noordelijk Archeologisch Depot (NAD) in Nuis in totaliteit een negatief resultaat van € -90.000. Hiervan is € 42.000 verrekend met de reserve AKP. Het overige deel (€ 48.000) is via een negatieve overboeking verrekend met de reserve Overboeking kredieten.	80	-170	48
- <i>Overig</i>	169	4	-145
- <i>Apparaatslasten</i>	-293	1	
Totaal verschil	3.570	-158	-3.718
Maatschappij			
- <i>Uitvoeringsprogramma Sport en bewegvisie 2016-2019</i> Uw Staten hebben voor het uitvoeringsprogramma Sport- en bewegvisie 2016-2019 in totaal € 2 miljoen beschikbaar gesteld. Voor onder meer het onderdeel Bewegen in Openbare ruimte is meer tijd nodig dan voorzien om goede projecten te krijgen. In 2019 wordt de inzet op deze onderdelen onverminderd voortgezet. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	151		-151
- <i>Overig</i>	30		
- <i>Apparaatslasten</i>	146		
Totaal verschil	327	0	-151
Versterking leefbaarheid			
- <i>Grotere subsidies nog niet verleend</i> Bij het onderdeel Gebiedsgerichte aanpak van het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid hebben we de verwachte subsidie aan een project in Winschoten nog niet verleend omdat de aanvrager nog niet zover is. Bij het onderdeel Zorgvoorzieningen op peil is eveneens minder besteed dan begroot, doordat eind 2018 aanvragen nog niet concreet genoeg konden worden ingediend. Naar verwachting zal de verleningen begin 2019 plaatsvinden. Deze niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	1.504		-1.504
- <i>Vrijval op gesubsidieerde projecten</i> We hebben substantiële vrijval gehad op twee gesubsidieerde projecten binnen de gemeente Appingedam voor in totaal € 373.000. Vrijval op drie subsidies uit Oost-Groningen heeft € 75.000 opgeleverd. En we hadden € 299.000 vrijval op vier gesubsidieerde projecten binnen het onderdeel Innovatieve experimenten en projecten. De hierdoor niet bestede middelen van Leefbaarheid krimpgebieden zijn toegevoegd aan de gelijknamige reserve. Binnen het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid hebben we vanwege lagere projectkosten een totale vrijval van € 237.000 geboekt. Eén gesubsidieerd project gaat in zijn geheel niet door, de aanvraag voor € 300.000 is ingetrokken. Deze niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten. Twee vastgoedsubsidies uit het Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid (WEL) zijn lager vastgesteld. Van het vrijgevalen bedrag (€ 609.000) is € 150.000 toegevoegd aan de reserve WEL. De betreffende gemeente kan, onder voorwaarden, nog aanspraak maken op dit bedrag. Het resterende saldo (€ 459.000) valt vrij ten gunste van het rekeningresultaat, waarbij is voorgesteld dit bedrag toe te voegen aan de reserve Leefbaarheid krimp (resultaatbestemming).	1.893		-1.434

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>Gemeentelijke bijdragen in Sociaal-economische vitalisering</i> Niet begroot hebben we de gemeentelijke bijdragen aan LEADER Oost-Groningen. Het aandeel van de gemeenten in de kosten van subsidies zijn eveneens niet begroot. Per saldo levert dit geen afwijking op.	-614	614	
- <i>Minder toekenningen voor Bewonersinitiatieven</i> Bij de onderdelen voor Bewonersinitiatieven hebben we minder besteed door enerzijds minder aanvragen dan verwacht en anderzijds door aanscherping van criteria. De niet bestede middelen hebben we toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	305		-305
- <i>Correctie van onjuiste vastlegging</i> Bij het onderdeel Locatiegerichte aanpak van het Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid hebben we een onterechte vastlegging van een subsidie uit 2017 gecorrigeerd. Een subsidie die inmiddels verstrekt is hadden we niet van de lijst van verwachte toekenningen gehaald en deze is daarom onterecht meebegroot als kosten voor 2018. De niet bestede middelen hebben we toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	300		-300
- <i>Investeringsbudget Lauwersmeer (REP)</i> Als gevolg van aanpassing van de projectfasering van het project Rondje Lauwersmeer, is er in 2018 sprake van onderbesteding. De niet bestede middelen blijven beschikbaar in de reserve Regiospecifiek Pakket (REP).	103	45	-33
- <i>Geen Innovatieve projecten bij laatste tender</i> Bij de tender van oktober 2018 hebben we geen subsidies kunnen verlenen voor Innovatieve projecten en experimenten in krimpgebieden, terwijl we zijn uitgegaan van € 127.000. De niet bestede middelen zijn toegevoegd aan de reserve Leefbaarheid krimpgebieden.	127		-127
- <i>Vrijval SEV-subsidies</i> We hebben vrijval gehad op in voorgaande jaren toegekende subsidies voor Sociaal-economische vitalisering (SEV). Sommige aanvragen zijn ingetrokken, andere subsidies zijn lager vastgesteld dan toegekend. De vrijgevallen middelen worden toegevoegd aan de reserve PLG.	85		-85
- <i>Subsidie voor 2019</i> We hebben een voor 2018 verwachte subsidie verstrekt die betrekking heeft op volgend jaar en daarom ook ten laste 2019 komt. De in 2018 niet bestede middelen voor deze subsidie worden toegevoegd aan de reserve Leefbaarheid krimpgebieden.	70		-70
- <i>Groene initiatieven</i> Het aantal initiatieven voor mogelijke subsidieverstrekking is minder dan verwacht. De niet bestede middelen worden toegevoegd aan de reserve PLG.	50		-50
- <i>Geringe omvang uitvoeringskosten</i> Door scherp te blijven letten op de uitvoeringskosten voor Leefbaarheid hebben we minder hoeven uitgeven dan begroot. De niet bestede middelen hebben we toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	60		-60
- <i>Overig</i>	60	42	-55
- <i>Apparaatslasten</i>	-29		
Totaal verschil	3.914	701	-4.023
Totaal verschillen programma	8.991	370	-8.330

Bedragen x € 1.000

7. Openbaar bestuur

Inleiding

Het programma Openbaar bestuur heeft als doel:

Een daadkrachtig bestuur in samenspel met inwoners, instellingen andere overheden

Het programma bestaat uit de deelprogramma's:

1. Provinciale Staten
2. Overige bestuursorganen
3. Bestuurlijke samenwerking en toezicht
4. Communicatie

Voor het programma Openbaar bestuur zijn geen prioriteiten opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2018.

7.1. Provinciale Staten

Beleidsdoel

Een toegankelijk en transparant democratisch besluitvormingsproces van Provinciale Staten

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Beleving insprekers en gasten Provinciale Staten ¹⁾			7,1 resp. 8,1	n.v.t.				≥ 8,0
Opkomstcijfers (in % kiezers/stemgerechtigden) verkiezingen Tweede Kamer, PS en gemeenteraden ²⁾	PS: 53%			n.v.t.		PS: > 53%		
Landelijke waarde	PS: 47,8%							

¹⁾ In 2019 vindt er weer een klanttevredenheidsonderzoek plaats onder insprekers. Aanleiding is de dalende tevredenheid in 2017. Het tevredenheidsonderzoek onder gasten van de Staten vindt plaats in 2021 (zie streefwaarde).

²⁾ Dit is met ingang van begrotingsjaar 2018 een verplichte beleidsindicator (BBV).

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

Op basis van de campagnekalender Kies voor Groningen zal in 2018 en verder uitvoering worden gegeven aan de motie opkomstbevordering Statenverkiezingen.	- Er is uitvoering gegeven aan diverse communicatieactiviteiten van de campagnekalender 'Kies voor Groningen': - Maandelijks vindt 'Praten met de Staten' plaats in het Atrium. Een informeel ontmoetingsmoment voor belangstellenden met Statenleden. Lancering heeft plaatsgevonden via een Facebookcampagne, advertenties en een film verspreid via sociale media. 'Praten met de Staten' heeft tweemaal plaatsgevonden op locatie: Statenleden zochten inwoners op in Appingedam om in gesprek te gaan over de N33 en in Hoogezand om te praten over leefbaarheid. - Er is een korte film gemaakt waarin fractievoorzitters laten zien en vertellen wat de belangrijkste politieke thema's zijn in het kader van de Voorjaarsnota 2018. De film is verspreid via sociale media en website. - Het digitale platform 'gasloze woningen' is gelanceerd waar ruim 300 inwoners een mening achterlieten voor Provinciale Staten.
--	---

7.2. Overige bestuursorganen

Beleidsdoel

1. Beleidsvoorbereiding en uitvoering van beleid binnen door Provinciale Staten vastgestelde kaders
2. Vervullen van schakelfunctie tussen PS en GS, belast met de zorgplichten met betrekking tot kwaliteit van dienstverlening aan burgers

Indicatoren

Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
				n.v.t.	n.v.t.			

NB. Eventuele indicatoren met streefwaarden zijn op dit moment niet te benoemen.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

7.3. Bestuurlijke samenwerking en toezicht

Beleidsdoel

Bevorderen van de kwaliteit van het openbaar bestuur (onder andere via samenwerkingsverbanden) en de uitvoering van specifieke wettelijke taken

Indicatoren								
	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
Omschrijving	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Gemeenten en gemeenschappelijke regelingen tijdig (voor aanvang van betreffend begrotingsjaar) in kennis stellen van het voor hen van toepassing zijnde begrotingstoezicht voor het komende jaar	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
Aantal gemeenten onder preventief financieel toezicht ¹⁾	0	2	1	3	0	0	0	0
Landelijke waarde		10	5	10				
Alle lokale overheden voldoen voor het grootste deel aan de Archiefwet en hebben met name aandacht voor de specifieke eisen die digitaal archiefbeheer stellen. ²⁾	50%	50%	50%	50%	50%	55%	60%	65%

¹⁾ Dit is met ingang van begrotingsjaar 2018 een verplichte beleidsindicator (BBV). De gemeente Ten Boer is vanwege de financiële positie (negatieve algemene reserve) onder het preventieve begrotingstoezicht geplaatst. De per 1 januari 2018 nieuw gevormde gemeenten Midden-Groningen en Westerwolde zijn onder preventief toezicht geplaatst als gevolg van het niet tijdig (kunnen) indienen van de begroting.

²⁾ Bij veel overheden is nog een hybride situatie maar aandacht voor digitaal archiefbeheer groeit. Goed digitaal archiefbeheer vraagt een lange adem.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

- Gemeentelijke herindeling: - Faciliteren en ondersteunen van gemeenten bij herindelingsprocessen, bijvoorbeeld het aanbieden van een externe procesbegeleider, een externe adviseur bij het opstellen van het herindelingsontwerp of het gezamenlijk organiseren van informatieavonden of inspraakmomenten; - Uitvoeren van taken op grond van Wet algemene regels herindeling die voortvloeien uit herindelingsvoorstellen en wetgeving.	- Gemeentelijke herindeling: - De faciliterende en wettelijke rol van de provincie bij de herindelingen is, waar van toepassing, gerealiseerd. De nieuwe gemeenten Groningen, Het Hogeland en Westerkwartier zijn per 1 januari 2019 een feit. De DAL-gemeenten (Delfzijl, Appingedam en Loppersum) hebben besloten tot en werken aan een herindeling tot één gemeente per 1 januari 2021. Met de gemeenten Pekela, Stadskanaal en Veendam worden de gesprekken voortgezet. Het aantal Groninger gemeenten per 1 januari 2019 is hiermee twaalf. - Voor de per 1 januari 2019 gevormde gemeenten Groningen, Het Hogeland en Westerkwartier zijn de definitieve grenzen beschreven, is het aantal raadsleden bepaald en zijn tijdelijke secretarissen en griffiers benoemd. Ook zijn voor deze drie
---	--

	gemeenten waarnemende burgemeesters benoemd.
Samen met de Groninger gemeenten c.q. VGG invulling geven aan de contouren voor een andere verdeling en invulling van rollen en taken in de provincie Groningen en opgaven gestuurde samenwerking van provincie en gemeenten.	Provincie en Vereniging van Groninger Gemeenten hebben besloten het proces van Opgaven, Rollen en Taken zoveel mogelijk te vervlechten in bestaande processen, projecten en programma's, deze vervlechting zal na 2018 verder gebracht worden tot een inbedding. Daartoe is in augustus/september een toekomstgerichte evaluatie uitgevoerd, primair gericht op het bieden van handelingsperspectief voor de toekomst.
In het kader van de gemeentelijke herindeling - aanvullend op de toezichtstaak vanuit de Gemeentewet - specifiek financieel toezicht op basis van de Wet algemene regels herindeling (arhi) met als doelstelling dat de her in te delen gemeenten financieel gezond kunnen opgaan in de nieuw te vormen gemeenten.	De door de onder arhi-toezicht staande gemeenten ingediende raads- en collegebesluiten zijn tijdig afgehandeld. De besluiten zijn beoordeeld als niet in strijd met het financieel belang van de nieuw te vormen gemeente. Er is aan het overgrote deel van de ingediende besluiten onze goedkeuring verleend, met uitzondering van twee raadsbesluiten van de gemeente Haren.
Wij hebben besloten tot een vernieuwd interbestuurlijk toezicht voor gemeenten en waterschappen, IBT II. Kern van dit toezicht is samenwerking en maatwerk. Er wordt aangesloten bij het tempo van de gemeentelijke herindeling. We beginnen met de gemeenten Oldambt, Westerwolde en Midden-Groningen. In de maatwerktoezichtsplannen komen afspraken over de domeinen Archief- en Informatiebeheer, Gebouwd Erfgoed en Archeologie, Huisvesting Vergunninghouders, Ruimtelijke Ordening en Omgevingsrecht (Wabo).	De gemeenten Oldambt, Midden-Groningen en Westerwolde worden volgens de in juli 2018 vastgestelde maatwerktoezichtsplannen beoordeeld. Met de (toekomstige) gemeenten Groningen, Het Hogeland en Westerkwartier is een start gemaakt om met de domeindeskundigen maatwerkafspraken te maken. De overige gemeenten (Appingedam, Delfzijl, Loppersum, Pekela, Stadskanaal en Veendam) zijn beoordeeld op basis van systematische gegevens die door deze gemeenten zijn aangeleverd. Het toewerken naar maatwerktoezicht voor alle Groninger gemeenten en waterschappen verloopt volgens planning.

7.4. Communicatie

Beleidsdoel

De provincie Groningen is zichtbaar, betrouwbaar en transparant.

Indicatoren								
Omschrijving	Realisatiewaarden				Streefwaarden			
	2015	2016	2017	2018	2018	2019	2020	2021
Aantal volgers Twitter		15.560	17.628	18.322	18.000			
Bekendheid provinciale informatiepagina bij de inwoners		54%	50%	48% ¹⁾	55%			
Inwoners actief betrekken bij provinciaal beleid		46%	38%	38% ²⁾	45%			
Waardering website 'goed'		66%	55%	43% ³⁾	70%			
Totaal aantal bezoekers voor de jaarlijks gesubsidieerde evenementen van het Uitvoeringsprogramma Evenementen		103.260	104.857	n.n.b.	> 280.000	> 290.000	> 300.000	
Percentage groei t.o.v. voorgaande jaar in aantal bezoekers van buiten de regio voor de jaarlijks gesubsidieerde evenementen		0%	-1%	n.n.b.	> 5%	> 5%	> 5%	

- ¹⁾ De informatiepagina is dit jaar gehalveerd en staat niet meer in het midden van de huis-aan-huiskranten. Hierdoor is de attentiewaarde van de lezer gedaald en wordt de streefwaarde van 55% niet gehaald.. Dit is een bewuste keuze geweest, gezien het teruglopend aantal mensen die de krant nog lezen.
- ²⁾ Het achterblijven van de realisatie ten opzichte van de streefwaarde (45%) is moeilijk te verklaren. Het kan zijn dat er minder inwoners bij het beleid zijn betrokken, of meer inwoners ontevreden zijn over wat er met hun bijdrage is gedaan. Hier zou vervolgonderzoek voor nodig zijn.
- ³⁾ Dit jaar is gewerkt aan een nieuwe website en is aan de bestaande site beperkt aandacht besteed. De nieuwe website is na het onderzoek online gegaan; de resultaten daarvan zijn niet in de realisatiegegevens meegenomen. Hierdoor wordt dit jaar de streefwaarde (70%) niet gehaald.

Prestaties

Gepland	Gerealiseerd
---------	--------------

Prioriteiten

N.v.t.	N.v.t.
--------	--------

Regulier

Uitvoeren Uitvoeringsprogramma Evenementen 2016-2020: Wij ondersteunen jaarlijkse evenementen die bijdragen aan de Groningse toeristische promotie en marketingstrategie (onderdeel van toerismebeleid). De evenementen sluiten aan op de G7-strategie (De zeven redenen om de provincie Groningen te bezoeken - de G7 beschreven door Marketing Groningen - zijn: Stad, Lauwersmeer, Wadden, Bourtange, de borgen, kerken en wierden). Welke evenementen wij in 2018 ondersteunen, wordt eind 2017 vastgesteld.	Uitvoeren Uitvoeringsprogramma Evenementen 2016-2020: Subsidies voor de jaarlijks terugkerende evenementen in 2018 en 2019 zijn verleend. Voor grote eenmalige evenementen en nieuwe initiatieven zijn de criteria van het Incidenteel Budget Evenementen verruimd. Daarvoor hebben wij de Subsidieregeling Flexibel Budget Evenementen provincie Groningen 2019-2020 op 11 december 2018 vastgesteld.
--	--

Lasten en baten Openbaar bestuur

Deelprogramma's	Rekening 2017	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil
LASTEN					
Provinciale Staten	2.353	2.421	2.493	2.368	125
Overige bestuursorganen	2.464	2.401	2.729	2.383	346
Bestuurlijke samenwerking en toezicht	3.260	3.332	3.905	3.056	849
Communicatie	1.888	2.143	2.521	2.378	143
Totaal lasten	9.965	10.297	11.648	10.185	1.463
BATEN					
Provinciale Staten	0	0	0	27	27
Overige bestuursorganen	857	102	153	158	5
Bestuurlijke samenwerking en toezicht	73	50	0	71	71
Communicatie	8	1	1	10	9
Totaal baten	938	153	154	266	112
Saldo	9.027	10.144	11.494	9.919	1.575
RESERVEMUTATIES					
Toevoegingen		0	0	662	-662
Onttrekkingen		0	510	510	0
Saldo reservemutaties	0	0	-510	152	-662
Saldo na reservemutaties	9.027	10.144	10.984	10.071	913

Bedragen x € 1.000

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Provinciale Staten			
- <i>Diverse budgetten Provinciale Staten</i> De onderbesteding betreft het saldo van een aantal kleine verschillen op de diverse budgetten van Provinciale Staten, waaronder vergoeding PS, scholingskosten, kosten uitvoering duale taken, advertentiekosten, vergoeding internetkosten en kosten catering. De niet bestede middelen vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	135	26	
- <i>Overig</i>	1	1	
- <i>Apparaatslasten</i>	-11		
Totaal verschil	125	27	0
Overige bestuursorganen			
- <i>Voorziening Appa</i> Pensioenuitvoerder APG doet jaarlijks een berekening van de actuariële waarde van de pensioenafspraken van de actieve bestuurder, bestuurders met recht op een uitkering en van de reeds gepensioneerd bestuurders. Als gevolg van de meest recente berekening moeten we de voorziening ophogen. De daarvoor benodigde middelen komen ten laste van het rekeningresultaat.	-94		
- <i>Overig</i>	10	5	
- <i>Apparaatslasten</i>	430		
Totaal verschil	346	5	0
Bestuurlijke samenwerking en toezicht			
- <i>Grenzeloos Gunnen (gemeentelijke herindeling)</i> De provincie heeft een faciliterende, ondersteunende en wettelijke rol bij de herindelingsprocessen en de oriëntaties op de bestuurlijke toekomst. In 2018 is minder inzet benodigd geweest dan beoogd en tevens hoefden de in het budget opgenomen middelen voor faciliteiten en onderzoek niet volledig aangesproken te worden. Dit komt doordat enkele herindelingsprocessen en oriëntaties langer doorlopen en nog niet zijn afgerond. Het saldo van niet bestede middelen (saldo van lasten en baten) is toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	280	11	-290
- <i>Programma Externe Veiligheid</i> Eind 2017 is in het kader van het programma Externe Veiligheid aan de ODG en Veiligheidsregio opdracht gegeven tot het uitvoeren van een aantal projecten. Door omstandigheden en prioritering zijn twee projecten nog niet afgerond. Er wordt voorgesteld de resterende middelen voor het uitvoeren van deze projecten, zijnde € 66.000, over te boeken naar 2019. De overige niet bestede middelen (€ 69.000) vallen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	135		
- <i>Overig</i>	98	60	19
- <i>Apparaatslasten</i>	336		
Totaal verschil	849	71	-271

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Communicatie			
- <i>Budgetten Evenementen</i> Met name het incidenteel budget voor (grotere) evenementen is in 2018 niet aangesproken. Het restant van de budgetten voor Evenementen zal worden ingezet voor (grotere) evenementen in 2019 en volgende jaren, waaronder DelfSail 2022. De niet bestede middelen zijn daarom toegevoegd aan de reserve Overboeking kredieten.	391		-391
- <i>Overig</i>	17	9	
- <i>Apparaatslasten</i>	-265		
Totaal verschil	143	9	-391
Totaal verschillen programma	1.463	112	-662

Bedragen x € 1.000

8. Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering

Inleiding

Het programma Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering bestaat uit de deelprogramma's:

1. Algemene dekkingsmiddelen
2. Bedrijfsvoering

Voor het programma Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering zijn de volgende onderwerpen als prioriteit opgenomen in de P&C-documenten over begrotingsjaar 2018:

- *Sparen voor later*
In de Voorjaarsnota 2017 hebben uw Staten ingestemd om de begrotingsruimte 2017-2019 tot een bedrag van circa € 9,48 miljoen te sparen voor nieuw beleid in de periode 2020-2023. Vanwege de bekostiging van de hogere IBOI-index in 2017 is dat bedrag in het kader van de Begroting 2018 weer verlaagd tot circa € 8,84 miljoen. Omdat er bij de Voorjaarsnota 2018 sprake was van een verbetering van het begrotingsbeeld hebben wij deze verlaging toen weer ongedaan gemaakt.
- *Aanvullen stamkapitaal met toekomstige meevallers*
In de Voorjaarsnota 2017 zijn de benodigde middelen voor de bijdrage in de investering Toekomst Groningen Airport Eelde en het bijbehorende compensatiepakket tot een bedrag van € 14,83 miljoen gedekt ten laste van het stamkapitaal. In de Najaarsnota 2017 heeft u ingestemd met ons voorstel het beroep op het stamkapitaal in de loop van de tijd weer zoveel mogelijk ongedaan te maken en hiervoor met name het moment van de jaarrekening te benutten. In de Rekening 2017 hebben wij € 0,46 miljoen teruggestort. In het kader van de voordracht over het weerstandsvermogen is daar nog een bedrag van € 4,40 miljoen bijgekomen. Bij de bestemming van het rekeningresultaat 2018 stellen wij voor een bedrag van circa € 0,44 miljoen terug te storten en weer toe te voegen aan het stamkapitaal. In totaal is en wordt daarmee een bedrag van circa € 5,30 miljoen teruggestort en is er nog een bedrag van € 9,53 miljoen te gaan.
- *Bedrijfsvoeringopgaven*
Bij de Integrale Bijstelling 2015 is een zestal bedrijfsvoeringsopgaven onderkend:
 - uitvoeren van de Participatiewet
 - opstarten en uitvoeren van een traineeprogramma
 - oplossen van knelpunten informatiestrategie
 - Gevelrenovatie Plus
 - renovatie en groot onderhoud F-vleugel/Fractiehuis (gereed)
 - upgraden Statenzaal (gereed).Daaraan zijn afgelopen jaar bij de Voorjaarsnota 2018 toegevoegd de projecten:
 - Gasloos provinciehuis
 - Gastvrij beveiligenen bij de Najaarsnota 2018:
 - Betere interne communicatie
 - Op orde brengen fysiek archief.De stand van zaken omtrent de bedrijfsopgaven worden toegelicht in Deel 3, paragraaf Bedrijfsvoering.

8.1. Bedrijfsvoering

In dit deelprogramma zijn verschillende bedrijfsvoeringsonderwerpen opgenomen, zoals de nog te verdelen apparaatskosten (stelposten bedrijfsvoering), de toerekening van overheadkosten, voorzieningen personeel, verhuur van gebouwen en de diensten voor derden.

Voor de beleidsmatige verantwoording wordt verwezen naar deel 3 (Paragrafen: met name paragraaf Bedrijfsvoering) en deel 4 (Jaarrekening, paragraaf 3.3 Kosten van overhead).

8.2. Algemene dekkingsmiddelen

Het deelprogramma Algemene dekkingsmiddelen bestaat uit de volgende onderdelen:

1. Algemene uitkering uit het Provinciefonds
2. Opcenten motorrijtuigenbelasting
3. Saldo van de financieringsfunctie
4. Dividend
5. Saldo overige algemene dekkingsmiddelen
6. Onvoorziene uitgaven
7. Vennootschapsbelasting
8. Saldo mutaties reserves

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de algemene dekkingsmiddelen en onvoorziene uitgaven. Onder deze tabel wordt een aantal onderdelen kort toegelicht. In de paragraaf Lokale heffingen (deel 3) gaan wij naast opcenten motorrijtuigenbelasting in op de diverse leges en overige heffingen. In deel 4 van de Rekening 2018 geven wij een totaalbeeld van de baten en lasten en gaan wij nader in op de financiële positie.

Tabel: Algemene dekkingsmiddelen, overige heffingen en onvoorziene uitgaven

Omschrijving	2017 Realisatie	2018		
		Raming	Realisatie	Verschil
Uitkering Provinciefonds	233.218	266.822	257.891	-8.931
Opcenten motorrijtuigenbelasting	55.408	55.616	55.952	336
Saldo van de financieringsfunctie	21.592	18.031	17.696	-335
Dividenden	6.524	6.791	4.997	-1.794
Saldo overige algemene dekkingsmiddelen	146	-1.383	19	1.402
Onvoorziene uitgaven (excl. stelposten)	0	-100	0	100
Vennootschapsbelasting	0	0	0	0
Subtotaal	316.889	345.777	336.555	-9.222
Saldo mutaties reserves	70.615	16.929	-29.588	-46.517
Saldo algemene dekkingsmiddelen	387.503	362.706	306.967	-55.739

(bedragen x € 1.000)

Hierna lichten wij de genoemde onderdelen kort toe.

8.2.1. Algemene dekkingsmiddelen uit het Provinciefonds

Decembercircular 2018

In 2018 is de uitkering uit het Provinciefonds met circa € 1.600 verhoogd omdat de fysieke eenheden voor een aantal verdeelmaatstaven (oppervlakte, oeverlengte) zijn geactualiseerd. Daarnaast is de uitkering wordt verhoogd met € 5.600 omdat in 2018 een vrijval is opgetreden bij de middelen voor onderzoek verdeelmodel Provinciefonds. Omdat de eerder uitgenomen middelen voor Generieke Digitale Infrastructuur en Innovatiebudget Handelsregister in 2018 niet volledig zijn besteed is het niet bestede deel in het Provinciefonds teruggestort. Dit betekent voor de provincie een incidentele meevaller van € 7.700. Deze wijzigingen in onze uitkering uit het Provinciefonds leiden in 2018 per saldo tot een lager beslag op de Algemene middelen van circa € 14.900.

Afrekening voorgaande jaren

In 2018 heeft nacalculatie van de doorwerking van de gerealiseerde opbrengst opcentenheffing mrb 2017 in de uitkering Provinciefonds 2018 plaatsgevonden. Op begrotingsbasis is deze nacalculatie geraamd op circa € 156.900. In werkelijkheid bedroeg deze circa € 160.000. Daardoor is er sprake van een voordeel voor de Algemene middelen van circa € 3.100.

Decentralisatie-uitkering RSP

Tot en met de Najaarsnota 2018 hebben we de in 2018 te ontvangen rijksbijdragen voor het RSP via het Provinciefonds geraamd op circa € 27.482.100. Gebleken is dat hiervan tot en met 2017 al een bedrag van circa € 8.949.100 is ontvangen en als vooruit ontvangen rijksmiddelen op de balans zijn geplaatst. De overige € 18.533.000 is daadwerkelijk in 2018 ontvangen. De in voorgaande jaren

ontvangen middelen hebben wij verwerkt in de betreffende programma's en niet bij het onderdeel Provinciefonds. Als gevolg daarvan treedt bij dit onderdeel een verschil op van circa - € 8.949.100.

8.2.2. Opcenten motorrijtuigenbelasting

De opbrengst opcentenheffing motorrijtuigenbelasting 2018 is circa € 335.400 hoger (+0,6%) uitgevallen dan geraamd. Dit resultaat is gebaseerd op gegevens die we begin januari 2019 van de Belastingdienst hebben ontvangen. De ontwikkeling en samenstelling van het wagenpark heeft ertoe geleid dat de gerealiseerde opbrengst circa € 257.100 hoger uitvalt dan eerder is geraamd. De omvang van het wagenpark is in 2018 vooral gegroeid door hogere aantallen voertuigen, waarvoor het kwarttarief geldt (circa 300 op jaarbasis). Daarnaast bleek in 2018 een kleiner percentage van de opcentenheffing in vergelijking met de ramingen oninbaar. Dat heeft voor circa € 78.300 bijgedragen aan de hierboven genoemde meevaller.

In deel 3 (Paragrafen) van de Rekening 2018 hebben wij in paragraaf 4 Lokale heffingen het beleid ten aanzien van de opcentenheffing motorrijtuigenbelasting (4.2) alsmede de lokale lastendruk (4.3) toegelicht. Daarbij is tevens de lokale lastendruk vergeleken tussen provincies onderling. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar deze paragraaf 4 Lokale heffingen.

8.2.3. Saldo van de financieringsfunctie

Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de paragraaf Financiering in deel 3 van de rekening 2018.

8.2.4. Dividend

Dit onderdeel wordt verder niet toegelicht omdat het verschil tussen raming en realisatie kleiner is dan € 100.000.

8.2.5. Saldo overige algemene dekkingsmiddelen

In de Voorjaarsnota 2018 hebben uw Staten ingestemd met een incidentele verhoging van het budget Provinciale Meefinanciering in 2018 met circa € 1.383.000. Dit bedrag is in 2018 nog niet tot besteding gekomen. Deze middelen worden toegevoegd aan de reserve Provinciale Meefinanciering. Daarnaast is feitelijk circa € 19.000 aan inkomsten gerealiseerd in verband met de verrekening van de btw met het BTW-compensatiefonds.

8.2.6. Onvoorziene uitgaven

Jaarlijks is een bedrag van € 0,5 miljoen beschikbaar voor het opvangen van werkelijk onvoorziene en onvermijdbare uitgaven. In 2018 hebben uw Staten in de Statenvergadering van 14 november 2018 ingestemd met ons voorstel in de 14e wijziging van de Begroting 2018 om een bedrag van € 400.000 van deze post in te zetten ter gedeeltelijke dekking van de hogere kosten van de IBOI-indexering van de RSP-middelen in 2018. Daarmee resteerde na laatste wijziging van de Begroting 2018 nog een bedrag van € 100.000. Op deze resterende middelen is in 2018 geen beroep meer gedaan, zodat € 100.000 kan vrijvallen ten gunste van het rekeningresultaat 2018.

8.2.7. Vennootschapsbelasting

Met ingang van 1 januari 2016 geldt de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 ook voor overheidsondernemingen. Dit betekent dat de provincie onder voorwaarden belastingplichtig kan zijn voor de vennootschapsbelasting.

Op basis van een inventarisatie en afstemming met de Belastingdienst is de conclusie dat de provincie geen activiteiten heeft die leiden tot betaling van vennootschapsbelasting.

De provincie zal ieder jaar bestaande en nieuwe activiteiten (her)beoordelen om te bepalen of er activiteiten zijn die in de heffing van vennootschapsbelasting moeten worden betrokken.

Over de jaren tot en met 2017 is de beoordeling geweest. Voor de jaren vanaf 2018 zal na afloop van ieder jaar een beoordeling worden gedaan aan de hand van een in 2019 - in afstemming met de Belastingdienst - op te zetten proces.

8.2.8. Saldo mutaties reserves

Zie bij Lasten en baten een analyse van de reservemutaties.

Lasten en baten Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering

Deelprogramma's	Rekening 2017	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Verschil
LASTEN					
Bedrijfsvoering	34.553	33.072	37.301	36.148	1.153
Algemene dekkingsmiddelen	1.058	1.034	2.415	3.118	-703
Totaal lasten	35.611	34.106	39.716	39.266	450
BATEN					
Bedrijfsvoering	6.053	1.582	2.567	4.766	2.199
Algemene dekkingsmiddelen	317.947	259.530	348.192	339.671	-8.521
Totaal baten	324.000	261.112	350.759	344.437	-6.322
Saldo	-288.389	-227.006	-311.043	-305.171	-5.872
RESERVEMUTATIES					
Toevoegingen		19.186	129.322	140.396	-11.074
Onttrekkingen		27.636	70.966	72.624	1.659
Saldo reservemutaties	0	-8.450	58.356	67.771	-9.415
Saldo na reservemutaties	-288.389	-235.456	-252.687	-237.400	-15.287

Bedragen x € 1.000

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
Bedrijfsvoering			
- <i>Stelposten bedrijfsvoering en onverdeelde apparaatskosten</i> Van de stelposten is een bedrag van € 0,7 miljoen bij de afsluiting 2018 toegevoegd aan het apparaatskostenbudget personeel (AKP) van de betreffende afdelingen. Voor het project Betere informatievoorziening is bij de Najaarsnota 2018 een bedrag van € 0,2 miljoen voor 2018 beschikbaar gesteld. Aangezien de voorbereiding van dit project meer tijd kost dan verwacht zijn de begrote kosten voor 2018 niet gemaakt. Via de bestemming van het rekeningresultaat stellen wij voor de middelen (€ 0,2 miljoen) over te boeken naar 2019. Daarnaast valt circa € 0,2 miljoen aan resterende stelpostmiddelen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.	1.080		-714
- <i>Diensten voor derden Informatievoorziening</i> De dienstverlening op het gebied van informatievoorziening voor derden, met name de ODG, zijn niet in de begroting opgenomen. De gemaakte kosten worden aan de derden doorberekend. Een deel van de baten heeft betrekking op de (materiële) apparaatskosten.	-206	271	-65
- <i>Overige diensten voor derden</i> Met name als gevolg van detachering en het uitleenen van personeel zijn baten gerealiseerd die niet in de bijgestelde begroting zijn opgenomen. Deze extra baten komen ten gunste van het AKP-budget van de betreffende afdelingen.		412	-412
- <i>Overig</i>	47	65	
- <i>Apparaatslasten</i>	232	1.451	-5.957
Totaal verschil	1.153	2.199	-7.148
Algemene dekkingsmiddelen			
- <i>Provinciefonds</i> In de raming van het Provinciefonds hebben wij een RSP-bijdrage van circa € 27 miljoen opgenomen. Abusievelijk zijn hier middelen ad € 8,9 miljoen in opgenomen die wij reeds in voorgaande jaren hebben ontvangen. Deze middelen zijn op de balans opgenomen als vooruit ontvangen rijksmiddelen. Ter dekking van de gerealiseerde lasten met betrekking tot de uitvoering van het RSP-programma zijn de reeds ontvangen baten verantwoord bij de specifieke (deel)programma's.		-8.931	
- <i>Onvoorziene uitgaven</i> In de Voorjaarsnota 2018 is een bedrag van € 1,38 miljoen beschikbaar gesteld als een incidentele verhoging van het budget Provinciale meefinanciering. Dit bedrag is in 2018 niet besteed en toegevoegd aan de reserve Provinciale meefinanciering. De stelpost valt vrij ter dekking van de storting in de reserve. Daarnaast valt de post voor onvoorziene uitgaven ad € 0,1 miljoen vrij ten gunste van het rekeningresultaat 2018.	1.483		-1.383
- <i>Voorziening Investeringsfonds Groningen</i> Ter versterking van het mkb hebben wij in 2015 het Investeringsfonds Groningen BV (IFG) opgericht. Hiervoor is € 40 miljoen beschikbaar gesteld. Hiervan is inmiddels € 10,7 miljoen getrokken. Uit de Jaarrekening 2018 blijkt dat over 2018 een verlies is geleden van € 0,5 miljoen. Als gevolg van het verlies over 2018 is de marktwaarde van de deelneming in het IFG lager dan de boekwaarde. Daarom hebben wij de voorziening met € 0,5 miljoen verhoogd. De voorziening bedraagt ultimo 2018 € 1,5 miljoen. Ter dekking van de voorziening hebben wij middelen opgenomen in de Algemene reserve. Zie bestemming rekeningresultaat 2018.	-532		

Verschillenanalyse op deelprogrammaniveau	Lasten	Baten	Reserve
- <i>Voorziening N.V. NOM</i> Als gevolg van tegenvallende resultaten in de totale portefeuille van deelnemingen/participaties van de Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland (NOM) is de marktwaarde van het aandeel van de provincie in de NOM ultimo 2018 lager dan de oorspronkelijke verkrijgingsprijs. Hiervoor is ten laste van de algemene middelen een voorziening getroffen voor de lagere marktwaarde voor een bedrag van € 1,4 miljoen.	-1.353		
- <i>Beleggingen nazorg stortplaatsen</i> Met betrekking tot het nazorgfonds gesloten stortplaatsen is eind 2017 circa € 6,7 miljoen uitgezet middels een duurzaam aandelen fonds. Dit fonds wordt op balansdatum 31 december jaarlijks gewaardeerd tegen de dan geldende marktwaarde (ter beoordeling of het totale fondsvermogen nog wel in evenwicht is met het doelvermogen binnen het nazorgfonds). Eind 2018 zijn de internationale aandelenkoersen hard onderuitgegaan. Deze koersval veroorzaakte een lagere marktwaarde van het fonds op balansdatum van circa € 6,3 miljoen. Begin 2019 zijn de internationale beurskoersen weer hersteld en is de marktwaarde gestegen naar € 7,0 miljoen. In verband met de lagere marktwaarde per 31 december 2018 is de voorziening als correctie op de uitgezette middelen aangevuld met bijna € 0,4 miljoen.	-355		
- <i>Motorrijtuigenbelasting</i> De ontwikkeling en samenstelling van het wagenpark heeft ertoe geleid dat de gerealiseerde opbrengst € 0,26 miljoen hoger uitvalt. Daarnaast bleek dat een kleiner percentage van de opcentenheffing in vergelijking met de raming oninbaar. Dit heeft geleid tot een meevaller van € 0,07 miljoen.		335	
- <i>Rodin Broadband</i> Bij de raming van rentebaten hebben wij ingeschat dat Rodin Broadband BV ten behoeve van de aanleg van snel internet, eerder en een hoger bedrag aan leningen zou trekken. Door vertraging in de uitvoering is dit niet gebeurd. Daardoor hebben wij minder rente ontvangen.		-155	
- <i>Overig</i>	57	230	-884
- <i>Apparaatslasten</i>	-2		
Totaal verschil	-703	-8.521	-2.267
Totaal verschillen programma	450	-6.322	-9.415

Bedragen x € 1.000

Deel 3

PARAGRAFEN

1. Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Actualisatie Kadernota risicomanagement

De kaders voor weerstandsvermogen en risicobeheersing zijn vastgelegd in de Kadernota risicomanagement. Deze kadernota is tevens de basis voor het opstellen van de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing. In de nota wordt onder meer ingegaan op:

- het begrippenkader bij risicomanagement.
- de beleidslijn weerstandsvermogen en de integratie hiervan in het proces van risicomanagement.
- de wijze waarop de risico's worden geïnventariseerd en gekwantificeerd voor het bepalen van het minimaal benodigde weerstandsvermogen.
- de wijze waarop de beschikbare weerstandscapaciteit wordt bepaald.
- De organisatie van verantwoording en toezicht.

Voor meer informatie wordt verwezen naar de Kadernota risicomanagement provincie Groningen die onlangs is geactualiseerd en vastgesteld op 6 februari 2019 ([voordracht 60/2018](#)).

Extern onderzoek weerstandscapaciteit najaar 2018

Eens in de vier jaar wordt een extern onderzoek verricht naar de omvang van het minimaal benodigde weerstandsvermogen van de provincie Groningen. In het najaar van 2018 is dit onderzoek uitgevoerd door Ernst & Young Advisory te Amsterdam (hierna: EY). Op basis van dit onderzoek is de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit voor het opvangen van incidentele risico's op 6 februari 2019 door Provinciale Staten vastgesteld ([voordracht 60/2018](#)).

De uitkomst van het onderzoek had gevolgen voor de kwantificering van de incidentele en structurele risico's alsmede voor de in de Algemene reserve aan te houden hoogte voor incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit. Voor de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing in de Rekening 2018 is de uitkomst van het onderzoek van EY (hierna Tussentijdse herijking 2018) ([Rapport EY 2018](#)) het vertrekpunt geweest.

Inhoud paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing

In deze paragraaf gaan we in op de volgende onderwerpen:

1. Ontwikkeling Rekening 2018 ten opzichte van de Tussentijdse herijking 2018;
2. Inventarisatie van de risico's c.q. het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen;
3. Zestal kengetallen, inclusief beoordeling van de onderlinge verhouding tussen de kengetallen in relatie tot de financiële positie.

1.1. Ontwikkeling Rekening 2018 versus Tussentijdse herijking 2018

In de onderstaande tabel worden de verschillen samengevat weergegeven tussen de tussentijdse herijking en de actualisatie hiervan bij de Rekening 2018 ten aanzien van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen en de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit. Dit betreft zowel de geïdentificeerde risico's (A) als de risico's voor de revolverende fondsen (B). De vrijval in beschikbare weerstandsvermogen is verwerkt bij voordracht 60/2018.

Tabel: Benodigd weerstandsvermogen (kwantificering risico's) versus beschikbare weerstandscapaciteit

Benodigd weerstandsvermogen versus beschikbare weerstandscapaciteit (x € miljoen)	Herijking 2018	Rekening 2018	Mutatie
A: Geïdentificeerde risico's			
1. Kwantificering risico's	-10,4	- 10,6	- 0,2
2. Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit	19,2	10,1	- 9,1
3. Dekking vanuit bestaande middelen	0,3	0,0	- 0,3
	9,1	- 0,5	- 9,6
B: Risico's revolverende fondsen			
1. Kwantificering risico's	- 13,0	- 17,0	-4,0
2. Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit	10,9	10,3	- 0,6
	- 2,1	- 6,7	- 4,6
Totaal (A+B)			
1. Kwantificering risico's	- 23,4	- 27,6	- 4,2
2. Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit	30,4	20,4	- 10,0
	7,0	- 7,2	- 14,2

(bedragen x € 1 miljoen)

Toelichting verschillen Tussentijdse herijking 2018 en Rekening 2018

A.1: Geïdentificeerde risico's (minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen)

Voor de geïnterpreteerde - en bij de Rekening 2018 geactualiseerde - incidentele risico's (zie ook paragraaf 1.2) bedraagt het minimaal benodigde weerstandsvermogen € 10,6 miljoen. Bij de tussentijdse herijking 2018 was het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen bepaald op € 10,4 miljoen. Het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is dus toegenomen met € 0,2 miljoen.

De toename wordt als volgt verklaard:

1. Gewaarborgde geldleningen/garanties (risiconr. A.1)

Omdat de waarde van de gewaarborgde geldleningen van zorginstellingen vanwege gedeeltelijke aflossing van een lening is afgenomen met € 170.000 (was € 0,85 miljoen; wordt € 0,68 miljoen), neemt de impact op het benodigd weerstandsvermogen ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018 af met € 25.000 (€ 170.000 x 15%).

2. Afvalbedrijven (risiconr. B.1)

De maximale waarde van het risico Afvalbedrijven is ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018 toegenomen met € 9,6 miljoen en wordt nu ingeschat op € 38,6 miljoen. De gemiddelde kans is verlaagd van 18% naar 14%. Het effect op het benodigd weerstandsvermogen bedraagt hierdoor € 5,4 miljoen wat € 0,2 miljoen hoger is dan de tussentijdse herijking 2018.

Financieel resumé	
1. Gewaarborgde geldleningen/garanties (Zorginstellingen)	-25.000
2. Afvalbedrijven	200.000
Toename minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen	175.000

A.2: Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit

De beschikbare middelen in de Algemene reserve onderdeel incidentele weerstandscapaciteit bedragen ultimo 2018 € 18,7 miljoen. Vermeerderd met de bijdrage in 2019 uit het krediet Provinciale meefinanciering voor het risico lening Snel internet is dan € 19,2 miljoen aan incidentele weerstandscapaciteit beschikbaar. Naar aanleiding van [voordracht 60/2018](#) (Tussentijdse herijking 2018) is hieraan in 2019 vanuit de reserve Bodemsanering € 0,3 miljoen toegevoegd en valt € 9,1 miljoen vrij, waardoor per saldo € 10,4 miljoen resteert.

Het saldo van € 10,4 miljoen wijzigt als gevolg van de bij de afwikkeling van het faillissement North Refinery gemaakte kosten in 2018 ad € 262.000. Dit hebben wij toegelicht in de verschillenanalyse binnen deel 2 van de rekening (programma Milieu en energie, deelprogramma Milieu). Wij stellen voor dit bedrag te dekken uit de Algemene reserve. Dit alles conform onze beleidslijn en de afhandeling van manifest geworden risico's in voorgaande jaren (Jaarrekening 2016 en 2017). Hierdoor bedraagt de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit binnen de Algemene reserve in totaal € 10,1 miljoen.

Het verschil tussen het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen en de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit (exclusief revolverende fondsen) bedraagt - € 0,5 miljoen (4,8%). Gelet op het feit dat dit een afwijking betreft van minder dan 10% van de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit stellen wij voor om voor dit moment geen maatregelen te treffen om dit tekort aan te vullen.

B.1: Risico's revolverende fondsen

Voor de geïnterpreteerde risico's voor revolverende fondsen bedraagt het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen € 17,0 miljoen. Dit is een toename ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018 van € 4,0 miljoen. De toename wordt als volgt verklaard:

1. Verbonden partijen (risiconr. A.2)

Op 8 februari 2019 is door uw Staten ingestemd met een tijdelijke ophoging van het Investeringsfonds Groningen (IFG) met € 20 miljoen tot een maximum van € 60 miljoen. De ingeschatte kans is niet gewijzigd en blijft 20%. Per saldo verhoogt dit dan het risico met 20% van € 20 miljoen is € 4,0 miljoen.

B.2: Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit revolverende fondsen

Opbouw weerstandscapaciteit revolverende fondsen	Herijking 2018	Rekening 2018
Buffer IFG en Economic Board Groningen	6.800.000	6.800.000
Resultaat Investeringsfonds Groningen 2015/2016/2017	- 980.365	- 980.365
Resultaat Investeringsfonds Groningen 2018	-	- 531.796
Buffer Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad	49.000	49.000
Buffer Fonds Nieuwe Doen	5.000.000	5.000.000
	10.868.635	10.336.839

Geconstateerd kan worden dat de beschikbare weerstandscapaciteit € 6,7 miljoen lager is dan het minimaal benodigde weerstandsvermogen. Dit tekort wordt veroorzaakt door het risico Investeringsfonds Groningen (IFG) en kent een tijdelijk karakter. Enerzijds zal conform afspraak vanuit Provinciale Meefinanciering in 2020 nog € 1,2 miljoen worden gestort in de Algemene reserve en is bij uw besluit tot uitbreiding van het fondsvermogen IFG met € 20,0 miljoen tevens het besluit genomen om vanuit het krediet Provinciale Meefinanciering gedurende de jaren 2019 tot en met 2025 in totaal € 4,0 miljoen toe te voegen aan de Algemene Reserve onderdeel Incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit.

Anderzijds verwachten wij dat een bedrag van in totaal € 1,5 miljoen op termijn kan worden goed gemaakt uit de opbrengsten van de daadwerkelijke exits (uitstappen uit een participatie). Immers, bij exits uit ondernemingen worden opbrengsten gerealiseerd.

C: Structurele risico's

Naast de incidentele risico's zijn ook structurele risico's geïdentificeerd voor € 1,0 miljoen. Deze structurele risico's betreffen de effecten van rijksontwikkelingen en bezuinigingen. Hiervoor kan de onbenutte belastingcapaciteit, de post onvoorzien of de meerjarige begrotingsruimte worden ingezet.

1. Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit heeft betrekking op extra inkomsten die de provincie Groningen kan genereren als het maximum aantal opcenten op de motorrijtuigenbelasting wordt geheven (per 1 januari 2018: 111,9 opcenten en per 1 januari 2019: 113,2) in vergelijking met de opbrengst bij het op dit moment geldende tarief (per 1 januari 2018: 89,3 opcenten; per 1 januari 2019: 90,4). Deze capaciteit bedraagt in 2018 circa € 14,0 miljoen. Aangezien een voorstel tot tariefswijziging uiterlijk op 30 november van het voorafgaande jaar door Provinciale Staten moet zijn vastgesteld, is een wijziging van de tarieven nu niet eerder dan per 1 januari 2020 te realiseren.

2. Gereserveerde middelen voor onvoorziene uitgaven

In de Begroting 2019 hebben wij voor 2019 en de daarop volgende jaren een bedrag gereserveerd van € 500.000 per jaar voor het opvangen van werkelijk onvoorziene en onvermijdbare uitgaven. Dit bedrag is ontstaan op basis van gebleken historische behoefte om onvoorziene, onvermijdbare en onuitstelbare uitgaven jaarlijks op te vangen.

3. Verwachte begrotingsruimte 2019-2022

Op basis van de Begroting 2019 na wijziging (1 tot en met 6) verwachten wij de onderstaande begrotingsruimte:

Tabel: Resterende begrotingsruimte 2019-2022 (peildatum 1 april 2019)

Omschrijving	2019	2020	2021	2022
Verwachte begrotingsruimte	1.775	4.544	7.676	7.377

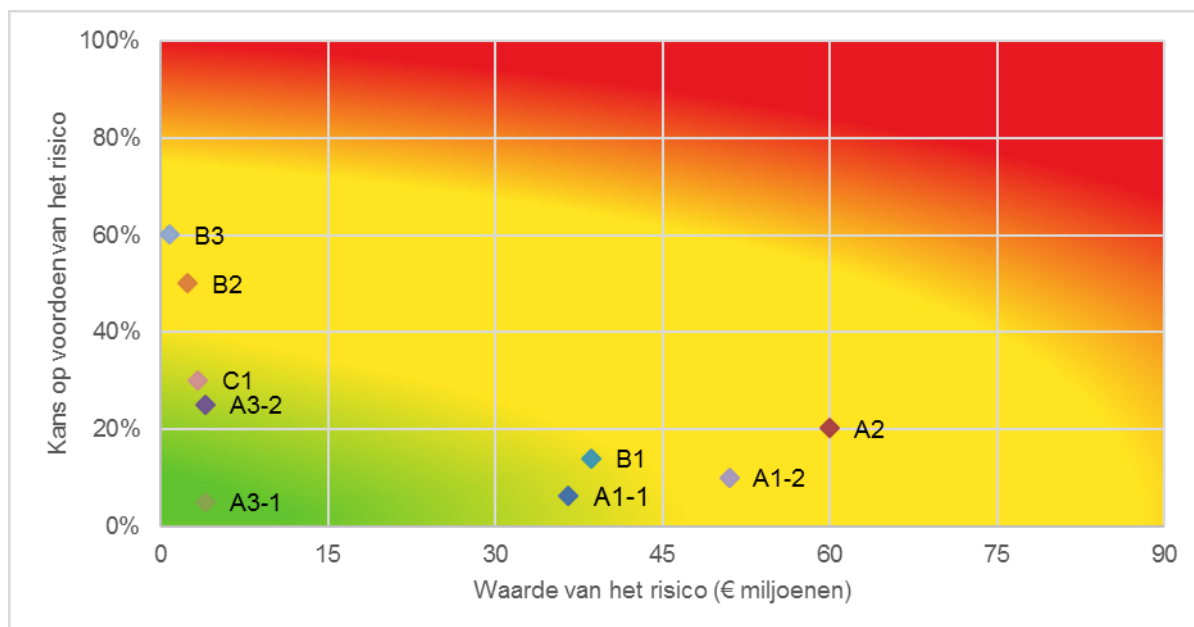
(bedragen x € 1.000)

1.2. Inventarisatie van de risico's

Voor het bepalen van het risicoprofiel hebben wij de risico's geïnventariseerd. In aansluiting op de bij de tussentijdse herijking 2018 gehanteerde methodiek, delen we de risico's in onze P&C-documenten in het vervolg als volgt in:

- A. Financieringsrisico's;
- B. Beleidvoeringsrisico's;
- C. Juridische risico's.

Voor de gekwantificeerde risico's wordt in de risicomatrix zichtbaar welke de grootste risico's zijn en waar de risicobeheersing zich met name op zal moeten richten. De risico's zijn voorzien van een nummer. In deze paragraaf wordt aan de hand van dit nummer het risico nader toegelicht.

De geïdentificeerde risico's staan hierna in tabelvorm nogmaals samengevat opgenomen.

Overzicht geïdentificeerde risico's						
Incidentele risico's		Herijking 2018	Rekening 2018			
		Impact in € miljoen	Waarde in € miljoen	Kans	Impact in € miljoen	
	A. Financieringsrisico's					
	A.1	Leningen, garanties en waarborgen	2,4	36,5	6,4%	2,3
	A.3	Effecten rijksontwikkeling	0,2	4,0	5%	0,2
	B. Beleidvoeringsrisico's					
	B.1	Afvalbedrijven	5,2	38,6	14%	5,4
	B.2	IBOI indexeringsverplichting	1,2	2,4	50%	1,2
	B.3	Nadeelcompensatie verleggen kabels en leidingen A.G. Wildervanckkanaal	0,4	0,8	60%	0,5
	C. Juridische risico's					
C.1	Claims	1,0	3,3	30%	1,0	
Totaal minimaal benodigd weerstandsvermogen		10,4	85,6		10,6	
Structurele risico's	A.3	Effecten rijksontwikkeling	1,0	4,0	25%	1,0
	Totaal structurele risico's		1,0	4,0		1,0
Risico's revolverende fondsen	A.1	Leningen, garanties en waarborgen	5,0	51,0	9,9%	5,0
	A.2	Verbonden partijen	8,0	60,0	20,0%	12,0
	Totaal risico's eigen buffercapaciteit		13,0	111,0		17,0

A.1 Leningen, garanties en waarborgen (incidenteel en revolverend)

Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico (I)		✓
Revolverend (R)		✓
Structureel risico (S)		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 36,5 miljoen (I) en € 51,0 miljoen (R)	
Kans	6,4% (I) en 9,9% (R)	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 2,3 miljoen (I) en € 5,0 miljoen (R)	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	Wanneer de begunstigde van een garantie/borgstelling of de leningnemer van een verstrekte geldlening niet aan de verplichtingen voldoet, komen de eventuele lasten voor de provincie Groningen.	
Aard risico:	De begunstigde van een garantie/borgstelling of de ontvanger van een verstrekte (revolverende) geldlening kan niet aan de verplichtingen voldoen, resulterend in niet incasseerbare vorderingen en/of afwaarderingen voor de provincie Groningen.	
Inschatting van kans en impact:	De provincie heeft in het kader van de provinciale publieke taak leningen verstrekt en waarborgen/garanties afgegeven tot een bedrag van circa € 340 miljoen. Voor een bedrag van € 87,5 miljoen betreft dit garanties/borgstellingen en (revolverende) leningen waarbij risico's zijn onderkend. Tot en met de Begroting 2019 werden deze risico's apart beschreven in onze P&C-documenten. In aansluiting op het rapport inzake de tussentijdse herijking 2018 over ons minimaal benodigde weerstandsvermogen nemen wij deze risico's voortaan in één overzicht op. Het gaat om de volgende risico's: 1. Gewaarborgde geldleningen/garanties 2. Achtergestelde lening OZG 3. Kredietunies Groningen en Westerkwartier 4. Lening Snel internet 5. Revolverend Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad 6. Fonds Nieuwe Doen In de tabel hierna hebben we deze risico's uitgewerkt in waarde, kans en impact. Per 1 januari 2019 is € 12,6 miljoen verstrekt van de garanties/borgstellingen en (revolverende) leningen waarbij risico's zijn onderkend. Het restant (€ 87,5 miljoen - € 12,6 miljoen) wordt in de komende jaren verstrekt. Er is voor gekozen om van het maximum van het totaal te verstrekken bedrag uit te gaan bij de berekening van het minimaal benodigde weerstandsvermogen. Per garantie/borgstelling en/of (revolverende) lening is een risico inschatting gemaakt. Ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018 doen zich geen noemenswaardige ontwikkelingen voor. De waarde van de gewaarborgde geldleningen/garanties is gedaald van € 0,85 miljoen naar € 0,68 miljoen.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	De primaire beheersmaatregelen zijn: • De provincie Groningen stelt per borgstelling/lening specifieke beheersmaatregelen op om de kans op afwaarderingen te verkleinen (bijv. het toetsen van kredietaanvragen door de kredietunies/fondsen). • Jaarlijks monitort de provincie Groningen de financiële positie (solvabiliteit en liquiditeit) van de betrokken organisaties door de jaarrekening op te vragen en te bestuderen en neemt actie indien nodig.	
Conclusie:	De totale impact van de verschillende risico's bedroeg € 7,4 miljoen bij de tussentijdse herijking 2018. Dit risico is met circa € 0,02 miljoen afgenomen. Dit is veroorzaakt door een gedeeltelijke aflossing van een lening van een zorginstelling waarvoor de provincie Groningen borg staat.	

Uitwerking risico's leningen, garanties en waarborgen in waarde, kans en impact

Leningen, garanties en waarborgen	Waarde (in € miljoen)	Kans	Impact (in € miljoen)
1. Gewaarborgde geldleningen / garanties	0,68	15,0%	0,10
2. Achtergestelde lening OZG	3,80	12,5%	0,48
3. Kredietunies Groningen en Westerkwartier	2,00	12,5%	0,25
4. Lening Snel internet	30,0	5,0%	1,50
Subtotaal incidentele risico's	36,48	6,4%	2,33
5. Revolverend Transitiefonds Particuliere Woningvoorraad	0,98	5,0%	0,05
6. Fonds Nieuwe Doen	50,0	10,0%	5,00
Subtotaal risico's revolverende fondsen	50,98	9,9%	5,05
Totaal	87,48	8,4%	7,38

A.2 Verbonden partijen

Aard van het risico		Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico			✓
Revolverend			
Structureel risico			
Inschatting van kans en impact			
Waarde		€ 60,0 miljoen	
Kans		20%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen		€ 12,0 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing			
Achtergrond:	De provincie Groningen heeft in totaal 22 verbonden partijen, bestaande uit 7 publiekrechtelijke organisaties in de vorm van gemeenschappelijke regelingen en 15 private organisaties (besloten en naamloze vennootschappen, stichtingen en een vereniging). Periodiek wordt beoordeeld of de provincie Groningen risico's loopt met een eventuele financiële impact op de minimaal benodigde weerstandscapaciteit met betrekking tot de verbonden partijen. Dit kan voorkomen als verbonden partijen niet langer aan hun verplichtingen kunnen voldoen, resulterend in afwaarderingen (of niet incasseerbare vorderingen) voor de provincie Groningen of doordat verbonden partijen financiële risico's lopen die zij niet zelfstandig kunnen afdekken. Momenteel bestaat een risico, met impact op de minimaal benodigde weerstandscapaciteit, met betrekking tot de deelname in het Investeringsfonds Groningen.		
Aard risico:	De provincie Groningen participeert in het Investeringsfonds Groningen. Wanneer het Investeringsfonds Groningen niet aan de verplichtingen voldoet, komen de lasten voor de provincie Groningen.		
Inschatting van kans en impact:	Ieder half jaar wordt een inschatting gemaakt van de waarde en kans met betrekking tot eventuele risico's. Per 1 januari 2019 is circa € 10,7 miljoen - van het maximum van € 40 miljoen - aan agio gestort aan het Investeringsfonds Groningen. De kans wordt geschat op 20%. Dit percentage is overeenkomstig de provinciale kaders voor revolverend financieren. Op 8 februari 2019 is door uw Staten ingestemd met een tijdelijke ophoging van het IFG met € 20 miljoen tot een maximum van € 60 miljoen. Het risicobedrag hiervoor wordt gespaard uit provinciale meefinanciering.		
Getroffen beheersingsmaatregelen:	De primaire beheersmaatregelen zijn: • De provincie Groningen heeft een investeringscommissie ingesteld om de kans op afwaarderingen en eventuele bijstortverplichtingen te verkleinen. • Jaarlijks monitort de provincie Groningen de financiële positie (solvabiliteit en liquiditeit) van het Investeringsfonds Groningen door de jaarrekening op te vragen en te bestuderen en neemt actie indien nodig. • De overige verbonden partijen worden eveneens periodiek gemonitord.		
Conclusie:	De totale impact bedraagt € 8 miljoen, bestaande uit een risico met betrekking tot het Investeringsfonds Groningen. Dit risico is gelijk gebleven ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018.		

A.3 Effecten rijksontwikkelingen en bezuinigingen

Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Revolverend		
Structureel risico		✓
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 4,0 miljoen	
Kans	5% (I) en 25% (S)	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 0,2 miljoen (I) en € 1,0 miljoen (S)	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	Rijksbezuinigingen Er is op dit moment geen indicatie dat het Rijk in de huidige kabinetsperiode bezuinigingen op de middelen voor de decentrale overheden zal doorvoeren. Ook hebben wij geen indicatie dat taken tussen het Rijk, de provincies en gemeenten (verder) zullen verschuiven. Het is echter niet zeker dat er in de loop van deze kabinetsperiode geen nieuwe bezuinigingen of verschuiving van taken zullen voordoen; de kans hierop blijft altijd aanwezig. Op basis van deze inschatting bepalen wij de kansinschatting voor de korte termijn op 5%. Voor de lange termijn handhaven wij deze op 25%. De doorwerking van rijksbezuinigingen op het accres Provinciefonds kunnen we in beperkte mate binnen de lopende begroting opvangen vanwege het door ons te hanteren behoedzame scenario bij het opstellen van de ramingen van de uitkering uit het Provinciefonds. Verdeelmodel Provinciefonds Nog voor de invoering van het verdeelmodel 2017 bleek door de achterblijvende inkomsten uit vermogen van de provincie Zeeland dat dit verdeelmodel op het punt van de verevening van inkomsten uit vermogen al niet meer up-to-date was. Mede naar aanleiding daarvan is bij de behandeling van het voorstel tot herziening van het verdeelmodel Provinciefonds in de Tweede Kamer een motie aangenomen, waarbij is toegezegd dat in overleg met onder andere het Interprovinciaal Overleg en conform het advies van de Raad voor de financiële verhoudingen, binnen twee jaar met een plan van aanpak zal worden gekomen gericht op het binnen drie jaar herzien van de grondslagen van het Provinciefonds. Als voorbereiding op dit onderzoek speelt nu een discussie over onder meer de te hanteren werkwijze/aanpak en het benoemen van de bij dit onderzoek van belang zijnde thema's. In de visie van BZK moet in 2021 de herijking van het Gemeentefonds plaatsvinden. BZK wil de herijking van het Provinciefonds hierbij betrekken en dit alles vastleggen in de meicirculaire van 2020. Een nieuw of gewijzigd verdeelmodel zal vanaf 2021 kunnen leiden tot een andere verdeling van de middelen over de provincies en daarmee tot herverdeel-effecten. Naar verwachting zal pas in de loop van 2020 duidelijk worden wat de eventuele financiële gevolgen van dit nieuwe verdeelmodel zullen zijn. Normering accressen Provinciefonds Op basis van de evaluatie van de normering van het Gemeente- en Provinciefonds zijn in 2016 enkele voorstellen ontwikkeld voor de vanaf 2018 te hanteren normeringssystematiek. In het Regeerakkoord 2017-2021 is afgesproken dat vanaf 2018 zal worden overgegaan tot koppeling van het Gemeente- en Provinciefonds aan de totale rijksuitgaven. Hierdoor verbetert de stabiliteit en voorspelbaarheid van de ramingen van de ontwikkeling van het Gemeente- en Provinciefonds.	

	Opcenten motorrijtuigenbelasting Een van de onderdelen waar het Klimaatakkoord de provincies raakt is de stimulering van het elektrisch vervoer. Door in te zetten op elektrisch vervoer zullen de inkomsten vanuit de provinciale opcenten op de motorrijtuigenbelasting (mrb) dalen. In de huidige (opcenten) mrb zijn elektrische voertuigen namelijk vrijgesteld van belasting. Indien het aantal elektrische voertuigen de komende jaren fors stijgt, neemt de derving van inkomsten toe. Wij willen een garantie van het Rijk voor eventuele tekorten die ontstaan als gevolg van (te late) besluitvorming rondom aanpassing provinciewet voor dit onderwerp. Vanaf 2024 zal mogelijk een ander belastinggebied (moeten) gelden, mocht, van elektrische auto's na 2024, het nultarief mrb gehandhaafd blijven. De aanzet voor de ontwikkeling van dit nieuwe belastinggebied moet wel op korte termijn starten, vandaar dat is afgesproken dat op korte termijn gezamenlijk met het Rijk een plan van aanpak inclusief planning wordt opgesteld. Implementatie Omgevingswet In het Bestuursakkoord Implementatie Omgevingswet dat door Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen is ondertekend, zijn afspraken gemaakt over de implementatie van de Omgevingswet. Doel is dat de wet in 2021 in werking treedt. Over de financiën zijn kaderstellende afspraken gemaakt. Het beeld van de uitgaven, kosten en besparingen die samenhangen met de gehele stelselwijziging wordt met het vorderen van het implementatieproces steeds concreter. Naar aanleiding van opgetreden tekorten zijn afspraken gemaakt over het vereenvoudigen van de stelselwijziging. Op basis van voorlopige ramingen hebben wij voor de implementatie van de Omgevingswet middelen opgenomen in de provinciale begroting. We verwachten de implicaties van de stelselwijziging, van de opgetreden vertraging en van geactualiseerde ramingen over ons implementatietraject in de komende begroting te kunnen vertalen. Opvangen financiële gevolgen In het algemeen geldt dat rijksbezuinigingen en bovenstaande maatregelen van het Rijk alleen tijdelijk op het weerstandsvermogen mogen drukken. Indien het Rijk aanpassingen doorvoert met consequenties voor de provincie, zullen we tijd nodig hebben om deze aanpassingen te kunnen verwerken. Voor de overbrugging zal dan eventueel het weerstandsvermogen aangesproken moeten worden.
Aard risico:	Het risico bestaat dat het Rijk aanvullende bezuinigingen zal doorvoeren en hiervoor een korting op het Provinciefonds zal toepassen of dat bovenstaande maatregelen van het Rijk uit het regeerakkoord onverwachte tegenvallers met zich meebrengen.
Inschatting van kans en impact:	Wij schatten de kans van optreden van deze risico's beperkt in, voor de korte termijn op 5% en voor de lange termijn op 25%. Wij schatten de omvang van het risico van rijksbezuinigingen in op € 0,2 miljoen incidenteel en € 1,0 miljoen structureel.
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Door middel van inbreng bij het IPO, maar ook door middel van rechtstreekse contacten met kabinet en parlement, alles in het werk stellen om de omvang van rijksbezuinigingen op de provinciale middelen zo beperkt mogelijk te laten zijn.
Conclusie:	In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico incidenteel een bedrag van € 0,2 miljoen meegenomen, alsmede structureel € 1,0 miljoen. Ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018 zijn er geen wijzigingen.

B.1 Afvalbedrijven

Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico	✓	✓
Revolverend		
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 38,6 miljoen	
Kans	14%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 5,4 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	De provincie Groningen is bevoegd gezag voor verschillende afvalbedrijven. In het geval van faillissement en/of calamiteiten kan een situatie ontstaan waarbij het bedrijf niet meer kan voldoen aan de in de vergunning gestelde voorwaarden. Dit kan leiden tot een situatie waarbij gevaren dreigen voor de gezondheid en het milieu. Vanuit de zorgplicht zal de provincie Groningen mogelijk maatregelen moeten nemen om deze gevaren weg te nemen. Dit omvat bijvoorbeeld het verwijderen van de achtergebleven afvalstoffen (geen beleidskeuze) en saneren van de vervuilde grond (in bepaalde gevallen beleidskeuze).	
Aard risico:	In geval van faillissement en/of calamiteiten kan een bedrijf niet meer voldoen aan de in de vergunning gestelde voorwaarden.	
Inschatting van kans en impact:	Halfjaarlijks worden de risico's per afvalbedrijf, waarvan de provincie Groningen bevoegd gezag is, in kaart gebracht. Er wordt onder andere gekeken naar de negatieve restwaarde van de afvalstoffen die liggen opgeslagen bij de verschillende bedrijven. Verder wordt er een opslag toegepast voor eventuele sanering en vervoer. De maximale waarde van het risico wordt ingeschat op € 38,6 miljoen. Ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018 is dit een toename € 9,6 miljoen wat voornamelijk veroorzaakt wordt door een herberekening van de negatieve waarde bij een aantal bedrijven. De kans van optreden verschilt per bedrijf. De gemiddelde kans is circa 14%. Dat is een daling ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018 met 4%. De kans van optreden en daarmee ook de benodigde bedragen verschillen per bedrijf. Dit betekent dat het benodigd weerstandsvermogen is gekwantificeerd op € 5,4 miljoen (Tussentijdse herijking 2018: € 5,16 miljoen).	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Wij hebben de volgende beheersingsmaatregelen getroffen: • De provincie Groningen verleent vergunningen en handhaaft conform de interne en externe wet- en regelgeving. • De provincie Groningen monitort de afvalstromen en de financiële positie van de risicovolle bedrijven en rapporteert hierover halfjaarlijks. Deze rapportage wordt geëvalueerd door de afdeling Omgeving en Milieu en waar nodig verbeterd. • De provincie Groningen lobbyt bij het Rijk voor een regeling voor financiële zekerheidsstelling (zoals de Brzo-zekerheidsstelling).	
Conclusie:	Ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018, waarbij de risico's zijn geïnventariseerd en gekwantificeerd, is het risico toegenomen met circa € 0,2 miljoen. Dit wordt veroorzaakt door de verhoging van het risico als gevolg van de toename van de negatieve restwaarde van de afvalbedrijven.	

B.2 IBOI indexeringsverplichting

Aard van het risico	Beleidskeuze	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Revolverend		
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 2,4 miljoen	
Kans	50%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 1,2 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	In het convenant RSP zijn afspraken gemaakt over de hoogte van rijks- en regiobijdrage aan het programma. Ook met de gemeente Groningen (die een deel van de regiobijdrage levert) zijn afspraken gemaakt over de indexering van de regiobijdrage.	
Aard risico:	Bij de Voorjaarsnota 2015 is besloten om vanaf het boekjaar 2015 de rentetoerekening voor RSP-middelen te wijzigen van het gemiddelde van kort/lang geld naar kort geld. Omdat er een indexeringsverplichting bestaat over de middelen die de provincie voor cofinanciering beschikbaar heeft, is bij de Voorjaarsnota 2015 eveneens besloten een stelpost in het leven te roepen ter dekking van het risico dat de nu toegerekende lagere rente onvoldoende is om de indexeringsverplichting op te vangen. De provincie loopt het risico dat de in de stelpost opgenomen middelen onvoldoende zijn om te voorzien in de kosten die met de verplichte indexering annex zijn. De stelposten zijn bij de voorjaarsnota 2018 berekend op basis van een IBOI-percentage van 1,15%.	
Inschatting van kans en impact:	De toegekende IBOI over 2018 bedraagt 1,5257%. De omvang van de stelposten is opnieuw bepaald, uitgaande van genoemde IBOI van 1,5257% in 2018 en 1,50% voor de jaren 2019 en verder. De stelpost in de Begroting 2019 is hierdoor aangevuld. Het risico bestaat echter dat de IBOI hoger zal zijn dan het gehanteerde uitgangspunt van 1,50% voor de jaren 2019 en verder. We hebben dit risico gewaardeerd door het scenario door te rekenen dat de IBOI niet 1,50% per jaar zal zijn, maar 1,90%. Dit leidt tot een extra indexeringslast van € 2,38 miljoen voor de provincie Groningen.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	Ter gedeeltelijke beheersing van het risico is sprake van een jaarlijkse stelpost indexering.	
Conclusie:	In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico een bedrag van € 1,2 miljoen meegenomen. Dit risico is gelijk gebleven ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018.	

B.3 Nadeelcompensatie verleggen kabels en leidingen A.G. Wildervanckkanaal

Aard van het risico		Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico			✓
Revolverend			
Structureel risico			
Inschatting van kans en impact			
Waarde		€ 0,8 miljoen	
Kans		60%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen		€ 0,48 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing			
Achtergrond:	Vanwege baggerwerkzaamheden in het A.G. Wildervanckkanaal (reeds afgerond) heeft een verdieping van de waterbodem van het kanaal plaatsgevonden. Het betreft hier een rechtmatig overheidshandelen en hierdoor ontstaat bij derden eventuele schade. Op basis van een inventarisatie van de aanwezige (kruisende) kabels en leidingen onder het kanaal door is destijds een overleg gestart met de beheerders en/of eigenaren (lees: nutsbedrijven) om de ligging van de kabels en leidingen met te weinig overgebleven gronddekking zodanig aan te passen dat de situatie wederom voldoet aan de (veiligheids)regels op dit gebied. Momenteel is de afspraak dat dit jaar de meeste 'knelpunten' door de nutspartijen aangepast zullen worden.		
Aard risico:	Een (gedeeltelijke) vergoeding van geleden schade voor het noodzakelijk aanpassen van de ligging van kabels en leidingen door nutsbedrijven kan op basis van de Nadeelcompensatieregeling verleggen kabels en leidingen (NKL provincie Groningen 2006 (hierna: de NKL) verhaald worden op de provincie. Op 1 februari 2013 is een wijziging in de NKL in werking getreden. Deze wijziging wordt door nutspartijen niet of onvoldoende gedragen. De wijziging heeft met name een impact voor (met provinciale infrastructuur) kruisende kabels en leidingen van oudere makelij (ouder dan 30 jaar), waaronder de onderhavige kabels en leidingen. Na de wijziging zijn vergoedingen verlaagd of zelfs komen te vervallen (leeftijd van de kabel of leiding).		
Inschatting van kans en impact:	Op grond van de bekende gegevens zijn op basis van de ongewijzigde NKL de kosten voor de provincie destijds (2012) geraamd op € 800.000 (op basis van een inschatting per knelpunt van de te verwachten schade). Voor de meeste knelpunten gold dat het definitieve ontwerp van de aanpassing nog niet was vastgesteld. Dit maakte het lastig om de kosten in te schatten. De bedragen zijn dan ook voor een deel gebaseerd op ervaringsgetallen uit het verleden. Om momenteel opnieuw de hoogte van de nadeelcompensatie in te schatten op basis van de NKL zou men elk afzonderlijk geval op uitgebreide wijze moeten behandelen. De definitieve ontwerpen zijn voor een aantal knelpunten nog steeds niet helder, bovendien kan geen gebruik worden gemaakt van ervaringsgetallen. De raming is dan ook niet geactualiseerd aan de hand van het gewijzigde beleid. De verwachting is wel dat de kosten substantieel naar beneden bijgesteld kunnen worden. Op basis van bovenstaande wordt het risicopercentage ingeschat op 60%.		
Getroffen beheersingsmaatregelen:	• in overleg blijven met de nutspartijen aangaande het uiteindelijk gekozen definitieve ontwerp van de aanpassing, aangezien het ontwerp van invloed kan zijn op de uiteindelijke hoogte van de aanvraag tot compensatie; • schriftelijke communicatie richting de nutspartijen juridisch laten toetsen en tevens stroomlijnen (door één kundig persoon laten opstellen en afhandelen) om zodoende eenduidig naar buiten te treden, ongelijke behandelingen te voorkomen en precedentwerking van uitzonderingsgevallen te voorkomen; • eenduidige afhandeling van de aanvragen tot schadevergoeding; • monitoren van relevante landelijke jurisprudentie.		
Conclusie:	In de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen is voor dit risico een bedrag van € 0,5 miljoen meegenomen.		

C.1 Claims

Aard van het risico	Beleidskeuze - Ja	Beleidskeuze - Nee
Incidenteel risico		✓
Revolverend		
Structureel risico		
Inschatting van kans en impact		
Waarde	€ 3,3 miljoen	
Kans	30%	
Impact op benodigd weerstandsvermogen	€ 1,0 miljoen	
Toelichting op risico's kwantificering kans en impact en interne beheersing		
Achtergrond:	De in deze categorie opgenomen risico's hebben betrekking op bedragen die mogelijk kunnen voortvloeien uit reeds ingediende claims van derden. In principe zouden claims door reguliere beleids- en afdelingsbudgetten gedekt moeten worden. Gelet op de hoge impact die claims kunnen hebben, achten wij het echter niet onverstandig hiervoor ook in het weerstandsvermogen een buffer op te nemen. In de afgelopen jaren is de decentrale overheid namelijk regelmatig geconfronteerd met gebeurtenissen die haar imago geen goed hebben gedaan. Deze gebeurtenissen hebben geleid tot een kritischer houding van burgers en bedrijven ten opzichte van de decentrale overheid. Deze kritische houding leidt ertoe dat de decentrale overheid vaker wordt aangesproken op de kwaliteit van de door haar geleverde prestaties.	
Aard risico:	Het risico bestaat dat reeds ingediende claims van derden deels dan wel geheel gehonoreerd moeten worden of dat in de toekomst nieuwe claims bij ons worden ingediend door derden.	
Inschatting van kans en impact:	Periodiek worden de risico's per claim in kaart gebracht voor de claims groter dan € 35.000. Er wordt onder andere gekeken naar de waarde van de claim en de kans van voordoen. De totale waarde van de huidige claims is € 3,3 miljoen. De gemiddelde kans is 30%.	
Getroffen beheersingsmaatregelen:	• Wij trachten in elke situatie zorgvuldig te handelen om zo het risico op claims te verkleinen. • Wij trachten ons in elke situatie te houden aan de wettelijke kaders en voorgeschreven procedures om zo het risico op claims te verkleinen. • Wij hebben een WA-overeenkomst afgesloten om, in het geval een claim gehonoreerd wordt, de impact voor de provincie te verkleinen.	
Conclusie:	Wij hebben in de berekening van het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen voor reeds ingediende claims een bedrag van € 990.000 meegenomen. Dit risico is gelijk gebleven ten opzichte van de tussentijdse herijking 2018.	

1.3. Zes kengetallen en beoordeling

Het BBV schrijft voor dat in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing een verplichte basisset van financiële kengetallen moet worden opgenomen. Het betreft de volgende kengetallen:

Kengetal	Rekening 2017	Begroting 2019	Rekening 2018
1A. Nettoschuldquote	-45%	-6%	-54%
1B. Nettoschuldquote, gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen	-168%	-128%	-161%
2. Solvabiliteitsratio	57%	52%	58%
3. Kengetal grondexploitatie	10%	12%	10%
4. Structurele exploitatieruimte	23%	6%	22%
5. Belastingcapaciteit: opcenten mrb	110%	112%	111%

- 1A. De nettoschuld weerspiegelt het niveau van de schuldenlast ten opzichte van de eigen middelen. Dit kengetal geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en aflossingen op de exploitatie.
- 1B. Om inzicht te verkrijgen in hoeverre sprake is van doorlenen wordt de nettoschuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (nettoschuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen). Op die manier wordt duidelijk in beeld gebracht wat het aandeel van de verstrekte leningen is en wat dit betekent voor de schuldenlast.
2. Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin wij in staat zijn aan onze financiële verplichtingen te voldoen. Onder dit kengetal wordt verstaan het eigen vermogen als percentage van het balanstotaal.
3. De grondexploitatie kan een forse impact hebben op de financiële positie. De boekwaarde van de voorraden grond is van belang, omdat deze waarde moet worden terugverdiend bij verkoop. Voor de berekening van dit kengetal worden de niet in exploitatie genomen gronden en de bouwgrond in exploitatie bij elkaar opgeteld en gedeeld door de totale baten.
4. De structurele exploitatieruimte wordt bepaald door het saldo van structurele baten en lasten en het saldo van de structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves gedeeld door de totale baten. Een begroting waarvan de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten is meer flexibel dan een begroting waarbij structurele baten en lasten in evenwicht zijn.
5. Een provincie heeft de mogelijkheid om het aantal opcenten te verhogen tot het maximaal te heffen opcenten zoals dat door het Rijk wordt bepaald. Geen van de provincies maakt gebruik van dit maximale tarief. De belastingcapaciteit van provincies wordt daarom berekend door het aantal opcenten in jaar t te vergelijken met het gemiddelde van het aantal opcenten van alle provincies in jaar t-1 en uit te drukken in een percentage.

Als we de bovenstaande kengetallen in hun onderlinge verhouding beoordelen concluderen wij dat onze financiële positie goed is.

1.4. EMU-saldo

Het Stabiliteits- en Groeipact is een reeks van afspraken tussen eurolanden die de waardevastheid van de euro garanderen. Eén belangrijk onderdeel betreft de afspraak dat het begrotingstekort lager moet zijn dan 3% van het Bruto Binnenlands Product (BBP).

Het EMU-saldo vervult een rol bij de afspraken die in Europees verband zijn gemaakt over het toegestane maximale tekort van het EMU-saldo op nationaal niveau om de overheidsfinanciën in de eurozone robuust te houden. Aangezien de decentrale overheden onderdeel uitmaken van de sector overheid in de economische statistieken van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Eurostat, is daarbij bepaald dat niet alleen het saldo van de centrale overheid meetelt, maar ook het saldo van de decentrale overheden. In de Wet houdbare overheidsfinanciën (Wet hof) is daarom bepaald dat de verschillende overheidslagen een gelijkwaardige inspanningsverplichting hebben om te voldoen aan de Europese begrotingseisen en daarmee bij te dragen aan een gunstige budgettaire positie voor Nederland.

De EMU-tekortnorm decentrale overheden voor 2018 bedraagt 0,3% van het bruto binnenlands product. Er is geen onderverdeling naar gemeenten, provincies en waterschappen vastgesteld. Daarom zijn ook geen referentiewaarden per provincie bekend gemaakt.

Bij de Rekening 2018 bedraagt het EMU-saldo van de provincie Groningen € 22 miljoen positief (zie onderstaande tabel). In de Begroting 2018 werd nog uitgegaan van € 91 miljoen negatief.

Met dit positieve saldo draagt de provincie Groningen positief bij aan de gemaakte afspraken om als decentrale overheden gezamenlijk binnen de 0,3% van het BBP te blijven.

Daar waar in de Begroting 2018 werd uitgegaan van een negatieve kasstroom - een daling van de vlottende activa - is deze bij deze jaarrekening positief gebleken. Oorzaken die hieraan ten grondslag liggen zijn afwijkende betaalritmes ten opzichte van de begroting en afwijkende fasering in projecten.

2. Financiering

2.1. Algemeen

Deze paragraaf gaat over het beheer van de financiële middelen (treasury). De kaders voor het op een verantwoorde manier beheren van deze middelen worden bepaald door de Financiële Verordening en de Wet financiering decentrale overheden (Wet fido).

De treasuryfunctie bij de provincie Groningen richt zich op:

- a. de beheersing van de in- en uitgaande geldstromen;
- b. beschermen van vermogen en resultaten tegen financiële risico's zoals rente- en beleggingsrisico's;
- c. verkrijgen en behouden van toegang tot de geld- en kapitaalmarkt;
- d. het rendabel maken van liquiditeitsoverschotten.

Als algemene doelstelling geldt dat renterisico's en renteresultaten worden beheerst door het streven naar een grote mate van zekerheid over de renteresultaten in de tijd. Naast de treasuryfunctie van de provincie zelf, wordt ook de treasuryfunctie en het kasbeheer voor enkele derde partijen uitgevoerd.

2.2. Ontwikkelingen en kaders

Verplicht schatkistbankieren en uitzetten van middelen bij medeoverheden

Door de invoering van het verplicht schatkistbankieren (schatkistbankieren) worden de tijdelijke overtollige middelen aangehouden op de rekening-courant van de provincie bij de Nederlandse Staat (Staat). Het plaatsen van deposito's bij de Staat en medeoverheden waarop de provincie geen toezicht houdt is ook mogelijk. Voor de nazorgmiddelen is een uitzondering gemaakt, deze vallen niet onder het schatkistbankieren. Nazorgmiddelen zijn middelen die specifiek uitgezet zijn voor de eeuwigdurende nazorg van de gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots. Voorts is er een overgangssituatie voor overeenkomsten die voor 4 juni 2012 zijn overeengekomen. Deze mogen aflopen onder de voorwaarden zoals ze voor 4 juni 2012 golden. Daarnaast kan een bepaalde hoeveelheid middelen buiten de schatkist worden gehouden (0,75% van het begrotingstotaal).

Uitzetten middelen en verstrekken garanties in het kader van de publieke taak

Binnen het kader van wet- en regelgeving bepaalt de provincie wat zij onder haar publieke taak verstaat en hoe deze zal worden uitgeoefend. De provincie kan leningen aangaan, middelen uitzetten en garanties verlenen voor de uitoefening van haar publieke taak. Aan de te verstrekken geldleningen en garanties zijn voorwaarden verbonden. Deze voorwaarden zijn in 2014 vastgesteld door uw Staten in het Afwegingskader provinciaal vermogen (2/2014). In 2016 zijn de Kaders voor nieuw op te richten revolverende fondsen vastgesteld, waarbij de technische kaders voor deze fondsen zijn bepaald (25/2016). Wij zullen bij het uitzetten van middelen of het verstrekken van garanties pas besluiten nadat een ontwerp besluit aan uw Staten is toegezonden en uw Staten in de gelegenheid zijn gesteld om wensen en bedenkingen ter kennis van ons college te brengen. Het uitzetten van middelen en het verstrekken van garanties in het kader van de publieke taak valt buiten het schatkistbankieren.

2.3. Ontwikkeling rentetarieven

Geldmarktrente

De geldmarktrente wordt grotendeels bepaald door de Europese Centrale Bank (ECB). De ECB richt zich vooral op het handhaven van prijsstabiliteit. Om de inflatie te laten stijgen heeft de ECB in december 2016 besloten tot en met eind 2017 door te gaan met het opkopen van obligaties. In oktober 2017 heeft de ECB besloten om vanaf januari 2018 het opkoopprogramma met de helft te verminderen naar € 30,0 miljard per maand. Per 1 januari 2019 is de ECB gestopt met het opkopen van deze obligaties. De beleidsrente waartegen banken kunnen lenen bij de ECB is 0,00% en is in 2018 niet gewijzigd, de depositorente die banken ontvangen van de ECB is -0,40% en is eveneens ongewijzigd gebleven in 2018. De markt (gemiddelde verwachting van een aantal gerenommeerde banken) verwacht dat de driemaands Euribor in 2019 negatief blijft en pas eind 2020 positief zal worden.

Kapitaalmarktrente

Normaal gesproken is de kapitaalmarktrente meer dan de geldmarktrente afhankelijk van vraag en aanbod. Het opkoopprogramma van obligaties door de ECB heeft een drukkende werking gehad op de kapitaalmarktrente. Ondanks dat dit opkoopprogramma per 1 januari 2019 is gestopt, heeft dit een beperkt effect gehad op de lange rente. Dit wordt veroorzaakt door een teruglopende wereldhandel en zorgen over een no-deal Brexit. De markt verwacht dat de rente voor tienjarige staatsleningen in de loop van 2019 zal stijgen naar een niveau van circa 1,0%.

2.4. Uitgezette middelen treasury en publieke taak

Ultimo 2018 is de omvang van de provinciale portefeuille € 1.172,9 miljoen. Dit bedrag is opgebouwd uit treasurymiddelen (tijdelijke overtollige middelen) en middelen die uitgezet zijn in het kader van de publieke taak (zie 2.5). Hieronder is een tabel met de uitsplitsing opgenomen.

Tabel: Opbouw middelen treasury en publieke taak (Bedragen x € 1 miljoen)

Opbouw middelen treasury en publieke taak	Bedrag
Treasury kort (tot één jaar):	
Rekening courant bij de Staat	597,2
Deposito financiële onderneming	1,0
	598,2
Treasury lang (vanaf één jaar):	
Deposito's medeoverheden	200,0
Deposito's financiële ondernemingen	50,0
Garantieproducten financiële ondernemingen	38,6
Deposito Staat	25,0
Duurzaam aandelenfonds	6,3
	319,9
Totaal Treasury	918,1
Totaal Publieke taak	254,8
Totaal uitgezette middelen	1.172,9

Treasurymiddelen

De middelen die ultimo 2018 uitgezet waren, totaal € 918,1 miljoen, kunnen worden onderverdeeld naar de volgende geldnemers:

- € 622,2 miljoen bij de Staat;
- € 200 miljoen bij medeoverheden; en
- € 95,9 miljoen bij financiële ondernemingen.

Uitgezette middelen bij de Staat

De middelen die ultimo 2018 bij de Staat geplaatst zijn betreffen het tegoed op de rekening-courant van de provincie ad € 597,2 miljoen en een deposito ad € 25,0 miljoen met een looptijd van 10 jaar à 2,29%. Het deposito vervalt in 2023.

Uitgezette middelen bij medeoverheden

Er zijn vanaf mei 2013 deposito's geplaatst bij medeoverheden met looptijden tot 17 jaar. Ultimo 2018 stond er bij 15 medeoverheden totaal € 200 miljoen uit. Het laatste deposito vervalt in 2030. Bij het afsluiten van deze deposito's heeft de provincie een hoger rendement gerealiseerd dan op dat moment mogelijk was bij de Staat. Het gaat hierbij om een opslag van 0,2% tot 0,3%.

Uitgezette middelen bij financiële ondernemingen

Er staat per 31 december 2018 € 1,0 miljoen kort uit via een spaarrekening bij ING. Het betreffen hier voornamelijk nazorgmiddelen. Naast de kort uitgezette middelen staat er ultimo 2018 totaal € 94,9 miljoen, waarvan € 11,3 miljoen nazorgmiddelen, lang uit. De leningen hebben looptijden van tien tot vijftien jaar, waarbij de laatste lening in 2024 vervalt. De middelen zijn uitgezet door het plaatsen van deposito's bij de Rabobank en het afsluiten van garantieproducten via Oyens en Van Eeghen (OVE). Bij de garantieproducten zijn de vastrentende waarden belegd in obligaties van de

Rabobank en BNP Paribas. Het vrij belegbare deel van deze producten is belegd door toe te treden tot het OVE Candriam Sustainability Fund ONE Global. Het betreft hier overeenkomsten die vóór 4 juni 2012 zijn afgesloten. Begin december 2017 is een deel van de nazorgmiddelen herbelegd in het Candriam Sustainability Fund ONE Global.

De provincie Groningen beheert naast haar eigen middelen ook middelen van derde partijen. Het gaat hierbij om Samenwerkingsverband Noord-Nederland, Innovatiefonds Noord-Nederland BV, Regio Groningen-Assen, Omgevingsdienst Groningen, Stichting Landinrichting en Bodemverontreiniging en Groningen Bereikbaar. In het overzicht hieronder is de onderverdeling van de treasurymiddelen over de verschillende partijen weergegeven.

Tabel: Verdeling treasurymiddelen

(Bedragen x € 1 miljoen)

Verdeling treasurymiddelen	Bedrag	Percentage
Totaal	918,1	100,0%
waarvan middelen van derden:		
SNN	75,1	8,2%
SNN - diensten voor derden	41,0	4,5%
Nazorgmiddelen	26,6	2,9%
Innovatiefonds Noord-Nederland BV	16,6	1,8%
Regio Groningen-Assen	12,2	1,3%
Omgevingsdienst Groningen	3,1	0,3%
Stichting Landinrichting en Bodemverontreiniging	2,4	0,3%
Groningen Bereikbaar	-0,5	-0,1%
Totaal gelden derden	176,6	19,2%
Eigen middelen provincie	741,5	80,8%

Om inzicht te verschaffen in de opbouw van de treasuryportefeuille, is in het onderstaande overzicht de portefeuille per ultimo 2018 weergegeven, uitgesplitst naar geldnemer en de restantlooptijd. Door de marktomstandigheden zijn in 2018 geen middelen uitgezet bij medeoverheden. Hierdoor staat meer dan de helft van onze middelen op de rekening-courant bij de Staat. De treasuryportefeuille is te verdelen in drie type geldnemers: de Staat, medeoverheden en financiële ondernemingen. Deze laatste categorie zal vanwege schatkistbankieren verder worden afgebouwd.

Onderstaand overzicht geeft de resterende looptijd weer.

Tabel: Treasuryportefeuille naar geldnemer

(Bedragen x € 1 miljoen)

Geldnemers	Restant looptijd						Totaal
	tot 1 jr.	tot 3 jr.	tot 5 jr.	tot 7 jr.	tot 10 jr.	> 10 jr.	
Staat	597,2		25,0				622,2
Medeoverheden	40,0	55,0	50,0	50,0		5,0	200,0
Financiële ondernemingen	21,0	28,7	9,9	30,0		6,3	95,9
Totaal	658,2	83,7	84,9	80,0	0,0	11,3	918,1
Percentages	72%	9%	9%	9%	0%	1%	100%

Uitgezette middelen met een looptijd tot één jaar

Ultimo 2018 stond € 658,2 miljoen uit met restant looptijden tot 1 jaar. Bij de Begroting 2018 is ervan uitgegaan dat het saldo van de kort uitgezette middelen in de loop van 2018 zou afnemen. Dit zou gerealiseerd worden door het uitzetten van middelen in het kader van de publieke taak en door de realisatie van geplande investeringen inzake RSP en MIT. Door vertraging in de uitvoering van projecten en het minder snel trekken van leningen met betrekking tot de Regeling Snel Internet, is het saldo kort uitgezette middelen in 2018 gestegen. Doordat medeoverheden kunnen lenen tegen percentages lager dan 0%, zijn in 2018 geen deposito's bij medeoverheden geplaatst. Als gevolg hiervan wordt de rente voor kort geld alleen bepaald door de rentevergoeding op de rekening-courant van de provincie bij de Staat. De Staat vergoedt hiervoor het EONIA-tarief met een minimum van 0%. Het EONIA-tarief is sinds begin januari 2015 negatief. De raming en realisatie van de rente kort uitgezette middelen 2018 is nihil.

De rentebaten en de rendementen van de uitgezette middelen met een looptijd tot één jaar over de jaren 2015 tot en met 2018 (exclusief nazorgmiddelen) zijn hieronder weergegeven. Ter vergelijking is het gemiddeld rendement van de driemaands Euribor in het overzicht opgenomen.

Tabel: Rente uitgezette middelen looptijd tot één jaar (excl. nazorgmiddelen) (Bedragen x € 1 miljoen)

Jaar	Gemiddeld uitgezet bedrag	Gemiddeld percentage	Gemiddelde driemaands Euribor	Renteopbrengst
2015	€ 627,7	0,03%	-0,03%	€ 0,2
2016	€ 535,2	0,00%	-0,32%	€ 0,0
2017	€ 478,1	0,00%	-0,33%	€ 0,0
2018	€ 516,0	0,00%	-0,32%	€ 0,0

Uitgezette middelen met een looptijd van 1 jaar en langer

Op 31 december 2018 stond € 259,9 miljoen uit met looptijden van 1 jaar en langer. In 2018 is een bedrag van € 6,6 miljoen aan rentebaten gegenereerd. Dit is het resultaat van een gemiddeld saldo van € 325,4 miljoen met een gemiddeld rendement van 2,04%. De rentebaten waren geraamd op € 6,6 miljoen. Bij de raming werd uitgegaan van een gemiddeld saldo van € 328,5 miljoen en een gemiddeld rendement van 2,0%. De gerealiseerde rente over 2018 is per saldo gelijk aan de raming.

De rentebaten en de rendementen van de uitzettingen langer dan één jaar over de jaren 2015 tot en met 2018 (exclusief nazorgmiddelen) zijn hieronder weergegeven. Ter vergelijking is het gemiddeld rendement van de tienjaars Eurobond in het overzicht opgenomen.

Tabel: Rente uitgezette middelen looptijd 1 jaar en langer (excl. nazorgmiddelen) (Bedragen x € 1 miljoen)

Jaar	Gemiddeld uitgezet bedrag	Gemiddeld percentage	Gemiddelde tienjaars Eurobond	Renteopbrengst
2015	€ 400,9	1,78%	0,68%	€ 7,2
2016	€ 376,5	1,89%	0,29%	€ 7,1
2017	€ 353,0	2,83%	0,50%	€ 10,0
2018	€ 325,4	2,04%	0,95%	€ 6,6

In 2018 is het rendement, na een positieve uitschieter in 2017 als gevolg van de afloop van een garantieproduct, genormaliseerd.

Nazorgmiddelen

Nazorgmiddelen zijn middelen die specifiek uitgezet zijn voor de eeuwigdurende nazorg van de gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots. De beleggingen van deze middelen zijn uitgezonderd van het schatkistbankieren. In de Wet fido is specifiek voor nazorgfondsen bepaald dat voor de hoofdsomgarantie bij beleggingen er minimaal 42% vastrentend moet worden belegd en de rest in aandelen (maximaal 58%). Vastrentende beleggingen zijn beleggingen in obligaties en leningen waarbij de renteopbrengsten van tevoren bekend zijn. Bij de afwikkeling van een garantieproduct eind 2017 is besloten om de vrijgevallen middelen te beleggen in een duurzaam aandelenfonds. Het saldo van het nazorgfonds gesloten stortplaatsen bedraagt ultimo 2018 € 25,6 miljoen. De contante waarde van de doelvermogens voor de stortplaatsen bedraagt eind 2018 € 24,2 miljoen. Het surplus van € 1,4 miljoen blijft in het nazorgfonds.

In het onderstaande overzicht zijn de uitgezette middelen van het nazorgfonds gesloten stortplaatsen provincie Groningen opgenomen.

Tabel: Uitgezette middelen nazorgfonds gesloten stortplaatsen (Bedragen x € 1 miljoen)

Uitgezette middelen nazorgfonds gesloten stortplaatsen	Bedrag
Achtergestelde leningen NWB en BNG	14,3
Duurzaam aandelenfonds	6,3
Garantieproduct financiële onderneming	5,0
Rekening-courant bij de Staat	0,1
Totaal	25,6

De behaalde rendementen voor de nazorgmiddelen over de periode 2015 tot en met 2018 zijn opgenomen in onderstaande tabel.

Tabel: Overzicht rendement nazorgfonds stortplaatsen

(Bedragen x € 1 miljoen)

Jaar	Gemiddeld uitgezet bedrag	Gemiddeld percentage	Renteopbrengst
2015	€ 24,5	0,62%	€ 0,2
2016	€ 24,5	0,71%	€ 0,2
2017	€ 24,2	8,85%	€ 2,1
2018	€ 26,0	0,28%	€ 0,1

Het rendement van de uitgezette middelen is in 2018 lager dan voorgaande jaren. Met betrekking tot het nazorgfonds gesloten stortplaatsen is eind 2017 circa € 6,7 miljoen uitgezet door middel van een duurzaam aandelenfonds. Dit fonds wordt op balansdatum 31 december jaarlijks gewaardeerd tegen de dan geldende marktwaarde (ter beoordeling of het totale fondsvermogen nog wel in evenwicht is met het doelvermogen binnen het nazorgfonds). Eind 2018 zijn de internationale aandelenkoersen hard onderuitgegaan. Deze koersval veroorzaakte een lagere marktwaarde van het fonds op balansdatum van circa € 6,3 miljoen. Inmiddels (medio februari) zijn de internationale beurskoersen weer hersteld en is de marktwaarde gestegen naar circa € 7,0 miljoen.

Naast het nazorgfonds voor gesloten stortplaatsen heeft de provincie een fonds voor baggerspecie-depots. Voor dit fonds was ultimo 2018 een bedrag van circa € 1,0 miljoen kort uitgezet op een spaarrekening bij een financiële onderneming tegen een variabele rente. Het fonds is opgebouwd uit de nazorgheffing van Driebond, Winschoterzijl en Zuidwending (totaal € 0,2 miljoen) en het saldo van de provinciale depots (totaal € 0,8 miljoen). De raming en het rendement waren nihil. De object-gebonden nazorgheffing voor baggerspeciedepots wordt een maand voor sluiting van een baggerspeciedepot opgelegd en geheven.

2.5. Verstrekte leningen en garanties in het kader van de publieke taak

Het saldo van leningen en garanties die in het kader van de publieke taak verstrekt zijn bedraagt per 31 december 2018 totaal € 259,3 miljoen. In de onderstaande tabel zijn de uitgezette middelen en garanties in het kader van de publieke taak opgenomen.

Tabel: Uitgezette middelen in het kader van de publieke taak

(Bedragen x € 1 miljoen)

Uitgezette middelen en garanties publieke taak	
Leningen aan deelnemingen:	
NV Bank Nederlandse Gemeenten (achtergesteld)	€ 100,0
Enexis NV (achtergesteld)	€ 23,0
	€ 123,0
Rentedragende leningen:	
Nederlandse Waterschapsbank NV (achtergesteld)	€ 100,0
Ommelander Ziekenhuis Groningen	€ 10,0
Fonds Nieuwe Doen	€ 5,4
Rodin Broadband	€ 3,0
Verstrekte hypotheekens IJsserpolder/Onnerpolder	€ 2,4
Stichting De Hoven (achtergesteld)	€ 1,1
NV Groninger Monumentenfonds (achtergesteld)	€ 0,5
Energiebesparing via SVn	€ 0,4
Particuliere woningverbetering via SVn	€ 0,4
Overige leningen	€ 0,3
	€ 123,5
Renteloze leningen:	
Innovatiefonds Noord-Nederland BV	€ 3,3
Collectieve agrarische verenigingen	€ 0,8
	€ 4,2
Subsidies met leningsvoorwaarden:	€ 4,1
Totaal uitgezette middelen publieke taak	€ 254,8
Gewaarborgde leningen/Garanties:	
Nationaal Groenfonds	€ 3,6
Stichting De Zijlen en Stichting De Hoven	€ 0,9
Totaal gewaarborgde leningen/garanties	€ 4,5
Totaal	€ 259,3

Over 2018 zijn de volgende ontwikkelingen te melden over de leningen en garanties die in het kader van de publieke taak verstrekt zijn.

Fonds Nieuwe Doen (lening)

In 2017 is een subsidie in de vorm van lening verstrekt aan het Fonds Nieuwe Doen van maximaal € 23 miljoen. In 2018 is deze subsidie uitgebreid met € 25 miljoen, die voornamelijk gebruikt zal worden voor energie gerelateerde projecten. De subsidie aan Fonds Nieuwe Doen is bedoeld voor het verstrekken van leningen aan derden. De bedragen voor de leningen aan derden worden verstrekt conform de toekenning middels trekkingsverzoeken. In 2018 zijn in totaal 6 trekkingsverzoeken gedaan en uitbetaald, wat neerkomt op een totaalbedrag van circa € 3,2 miljoen. Het saldo van de verstrekte lening bedraagt per 31 december 2018 hierdoor circa € 5,4 miljoen.

Rodin Broadband

Er is een lening verstrekt aan Rodin Broadband van maximaal € 29,5 miljoen en een subsidie à fonds perdu van maximaal € 10,0 miljoen ten behoeve van Regeling Snel Internet. De subsidie wordt

betaald door stichting Economic Board (Economic Board Groningen) en Nationaal Coördinator Groningen (NCG). Uitbetaling van zowel de lening als de subsidie geschiedt op basis van trekkingen. In 2018 zijn er in totaal 3 trekkingsverzoeken gedaan voor een totaalbedrag van circa € 3,0 miljoen. Dit is eveneens het saldo van de betreffende lening.

Verstrekke hypotheekens Ulsderpolder/Onnerpolder

In het verleden zijn er hypotheekens voor circa € 5,9 miljoen in het kader van waterberging verstrekt. Begin 2018 stond hiervan nog € 3,2 miljoen uit. In 2018 is circa € 0,8 miljoen afgelost, dit betreft naast reguliere aflossingen 2 leningen die in 2018 geheel vervroegd afgelost zijn.

Achtergestelde lening De Hoven

In 2011 is aan zorginstelling De Hoven een achtergestelde lening verstrekt van € 3,5 miljoen. Jaarlijks wordt van deze lening één tiende deel afgelost. Ook in 2018 heeft deze aflossing plaatsgevonden.

Kredietunie Groningen

Er is in 2015 een lening verstrekt aan Kredietunie Groningen van maximaal € 1 miljoen ter versterking van het eigen kapitaal van Kredietunie Groningen. De uitbetaling van de lening vindt op verzoek van de ontvanger plaats. In 2018 heeft Kredietunie Groningen € 61.470 opgenomen en is er geen sprake van aflossing geweest. Het saldo van de lening bedraagt per 31 december 2018 € 236.937.

Subsidies met terugbetalingsverplichting

Door het verstrekken van subsidies met terugbetalingsverplichtingen kunnen provinciale middelen revolverend ingezet worden. Deze subsidies staan op de balans als lening en worden voor 100% voorzien. Door de lening te voorzien zijn bij de afboeking van de lening geen financiële gevolgen voor de Algemene middelen, immers de subsidie is betaald vanuit een beleidskrediet. Het saldo van verstrekte subsidies met terugbetalingsverplichtingen bedraagt ultimo 2018 circa € 4,1 miljoen. Daarbij is één van de leningnemers gestart met het aflossen van de subsidie met terugbetalingsverplichting.

Aan Fonds Nieuwe Doen is een lening in de vorm van een subsidie verstrekt in het kader van het programma Lokale Energietransitie van de NCG. Hierdoor kunnen leningen worden verstrekt aan lokale en collectieve energie-initiatieven in de aardbevingsgemeenten. Deze subsidie bedraagt circa € 2,1 miljoen en is begin maart 2018 verstrekt.

Aan de leningsovereenkomst met Fonds Nieuwe Doen is in 2017 een addendum toegevoegd waarbij aan Fonds Nieuwe Doen een subsidie met terugbetalingsverplichting is verstrekt van circa € 1,9 miljoen voor het fondsmanagement. Begin september 2018 heeft Fonds Nieuwe Doen een subsidieverzoek gedaan voor de toenemende exploitatiekosten, die samenhangen met de uitbreiding van de doelsubsidie. Provincie Groningen heeft in december 2018 besloten een aanvullende exploitatiesubsidie van € 302.057 toe te kennen. In totaal bedraagt de exploitatiesubsidie voor het fondsmanagement hierdoor circa € 2,1 miljoen.

In juli 2018 heeft gebiedscoöperatie Westerkwartier een verzoek voor een lening ter hoogte van € 150.000 gedaan. Deze lening zal gebruikt worden voor de voorfinanciering van projecten waarvoor de gebiedscoöperatie in een eerder stadium subsidie voor heeft ontvangen. De lening is toegewezen, heeft een looptijd van 3 jaar en dient uiterlijk 31 december 2021 te zijn terugbetaald aan de provincie.

Economic Board Groningen

In 2015 is er door de provincie een subsidie van maximaal € 32,5 miljoen verstrekt voor het project 'Route voor het optimaal versterken van de economie in Noordoost-Groningen' aan Economic Board Groningen. Dit was aanvankelijk een subsidie van € 22,5 miljoen en een renteloze lening ad € 10,0 miljoen. Provinciale Staten heeft op 27 november 2018 besloten om het leningsdeel van € 10,0 miljoen aan Economic Board Groningen om te zetten in een subsidie. De in de oorspronkelijke beschikking gestelde voorwaarden en afspraken blijven gehandhaafd.

Investeringsfonds Groningen

De provincie Groningen heeft in 2015 het Investeringsfonds Groningen BV opgericht om het mkb te versterken. Dit wordt gedaan door middel van agiostortingen en niet via de verstrekking van leningen. Hiervoor is € 40,0 miljoen beschikbaar gesteld en de uitbetaling hiervan vindt plaats door middel van trekkingsverzoeken. In 2018 is circa € 2,5 miljoen getrokken. Hierdoor bedraagt het saldo van de trekkingen per 31 december 2018 € 10,7 miljoen.

2.6. Toezicht liquiditeitspositie en renterisiconorm

In deze paragraaf zijn de verplichte onderdelen met betrekking tot het toezicht op de liquiditeitspositie en de langlopende opgenomen middelen opgenomen. In 2018 zijn er geen middelen opgenomen die dienen ter aanvulling van een tijdelijk liquiditeitstekort of als langlopende financiering.

Voor het toezicht op de liquiditeitspositie hanteert de toezichthouder de kasgeldlimiet. De kasgeldlimiet is voor 2018 gesteld op 7% van het begrotingstotaal van € 405,6 miljoen en bedraagt € 28,4 miljoen. Het saldo van de netto vlottende schuld mag deze limiet niet structureel overschrijden. Een vlottende schuld ontstaat als de kortlopende schulden hoger zijn dan de kortlopende middelen. Uit onderstaand overzicht blijkt dat in 2018 geen liquiditeitstekorten zijn voorgekomen.

Tabel: Liquiditeitspositie

(Bedragen x € 1.000)

Liquideitspositie	Vlottende schuld	Vlottende middelen	Netto schuld (+) of overschot (-)
januari 2018	388.279	516.221	-127.942
februari 2018	393.602	513.542	-119.940
maart 2018	393.637	507.421	-113.783
gemiddelde 1 ^e kwartaal 2018			-120.555
ruimte onder limiet			148.946
april 2018	369.655	508.087	-138.432
mei 2018	371.685	509.178	-137.493
juni 2018	374.376	530.747	-156.371
gemiddelde 2 ^e kwartaal 2018			-144.099
ruimte onder limiet			172.490
juli 2018	372.029	524.975	-152.946
augustus 2018	368.013	516.692	-148.679
september 2018	384.353	530.363	-146.010
gemiddelde 3 ^e kwartaal 2018			-149.212
ruimte onder limiet			177.603
oktober 2018	378.228	514.443	-136.215
november 2018	375.330	498.695	-123.365
december 2018	369.739	598.898	-229.159
gemiddelde 4 ^e kwartaal 2018			-162.913
ruimte onder limiet			191.304

De toezichthouder hanteert voor het toezicht op de langlopende opgenomen middelen de zogenaamde renterisiconorm. Het renterisico op de vaste schuld kan worden berekend door te bepalen welk deel van de langlopende leningen in enig jaar moet worden geherfinancierd. De renterisiconorm is voor 2018 gesteld op 20% van het begrotingstotaal ad € 405,6 miljoen. Dit komt neer op een bedrag van € 81,1 miljoen. Uit onderstaand overzicht blijkt dat de renterisico's voor de jaren 2018 tot en met 2021 nihil zijn.

Tabel: Langlopende opgenomen leningen

(Bedragen x € 1.000)

Variabelen Renterisico(norm)	Jaar T		Jaar T+1		Jaar T+2		Jaar T+3	
Renteherzieningen	€	-	€	-	€	-	€	-
Aflossingen	€	-	€	-	€	-	€	-
Renterisico (1+2)	€	-	€	-	€	-	€	-
Renterisiconorm	€	81.117	€	81.117	€	81.117	€	81.117
Ruimte onder renterisiconorm	€	81.117	€	81.117	€	81.117	€	81.117
Overschrijding renterisiconorm								
Renterisiconorm:								
Begrotingstotaal jaar T	€	405.584						
Percentage		20%						
Regeling		provincie						
Renterisiconorm (van alleen jaar T)	€	81.117						

2.7. Toerekening van rente

In het BBV is opgenomen dat de Financieringsparagraaf met ingang van 2017 naast de beleidsvoornemens en het gerealiseerde beleid ten aanzien van het risicobeheer van de financieringsportefeuille ook inzicht moet geven in de rentelasten uit externe financiering, het renteresultaat en de wijze van rentetoerekening.

Aangezien in 2018 geen rentetoerekening via omslagfinanciering heeft plaatsgevonden, is geen sprake van toerekening van rentekosten.

3. Bedrijfsvoering

3.1. Personeel & Organisatie

3.1.1. Organisatieontwikkeling

In 2018 heeft de organisatieontwikkeling steeds meer vorm gekregen. Wendbaarheid en flexibilisering zijn hierbij de pijlers, de hieronder genoemde vijf doelen zijn richtinggevend.

1. Inhoudelijk versterken van het strategisch denkvermogen;
2. Wendbaarheid vergroten van de organisatie;
3. Verbinding maken tussen afdelingen, opgaven en met keten-/netwerkpartners;
4. Maken van meters op opgaven en majeure taken;
5. Verbeteren van de basisdienstverlening.

De organisatieontwikkeling wordt versterkt door de missie van de provincie Groningen, die gericht is op het actief stimuleren en faciliteren van de kwaliteit van leven van de inwoners van de provincie Groningen, nu en in de toekomst.

3.1.2. Personeelsbeleid

Het strategisch personeelsbeleid is ingericht om de organisatieontwikkeling maximaal te faciliteren. We hebben het afgelopen jaar ingezet op de flexibele inzetbaarheid van medewerkers in de steeds veranderende organisatie. Hierbij is het belang van professionalisering, zelfsturing en eigen verantwoordelijkheid van medewerkers, (individueel) leiderschap en persoonlijke ontwikkeling erkend.

'Het goede gesprek', waar de verbinding tussen het organisatiebelang en de individuele belangen van de medewerker gelegd wordt, krijgt meer gestalte.

Het gemoderniseerde HR-instrumentarium, zoals een modern werving- en selectiebeleid, beleid werkgarantie en spelregels inhuur, biedt de benodigde kaders. Dit garandeert een maximale en flexibele inzet van vakmanschap en talenten en behoud van rechtszekerheid. Het strategisch personeelsbeleid en -instrumenten sluiten aan op de huidige cao. Om meer zicht te krijgen op de (toekomstige) personeelsbehoefte is een start gemaakt met strategische personeelsplanning.

3.1.3. Uitvoering Participatiewet

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de tot nu toe gerealiseerde en nog te realiseren extra participatieplekken volgens de banenafpraak (Participatiewet) en de quotumregeling. De peildatum is 31 december 2018. Dit overzicht is een momentopname, aangezien de oriëntatie, inventarisatie en werving op mogelijke participatieplekken een continu proces is.

Tabel: Verschil jaarlijkse opgave banenafpraak en quotumheffing

Totale opgave banenafpraak provincie Groningen										
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Per jaar	4	3	4	2	3	3	2	3	2	
Cumulatief	4	7	11	13	16	19	21	24	26	26
Gerealiseerd	4	7	11	14,77*						
* Peildatum 31 december 2018										
Indicatieve quotumpercentages provincie Groningen										
				2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Indicatief quotum-percentage				1,93%	2,14%	2,36%	2,57%	2,78%	2,99%	3,09%
Per jaar				19,7	21,9	24,1	26,3	28,4	30,6	31,6

De provincie Groningen heeft voor 2018 ruimschoots de oorspronkelijke opgave volgens de banenafpraak gerealiseerd, nl. 14,77 extra gecreëerde participatieplekken in plaats van de afgesproken 13 extra plekken. Ondanks de inspanningen is de extra opgave (19,7), die in 2018 door de invoering van de quotumregeling is gesteld, niet gehaald.

Dit heeft enerzijds te maken met het hoge kennisniveau van onze organisatie. Anderzijds hebben we te maken met een beperkte geschiktheid en beschikbaarheid van de doelgroep in de regio.

Het is daardoor niet altijd even makkelijk om een match te maken vanwege het gevraagde hbo/wo-niveau en het beschikbare, veelal lagere niveau van de doelgroep 'mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt'. Dit is ook terug te zien in de reeds gecreëerde banen, vooral administratieve en ondersteunende functies. Ook speelt mee dat mensen vanuit de doelgroep - vooral in de eerste maanden - een begeleider nodig hebben op de werkvloer. Ondanks de beperkende factoren blijven we ons maximaal inzetten voor het realiseren van de extra participatieplekken voor de doelgroep.

3.1.4. Cao

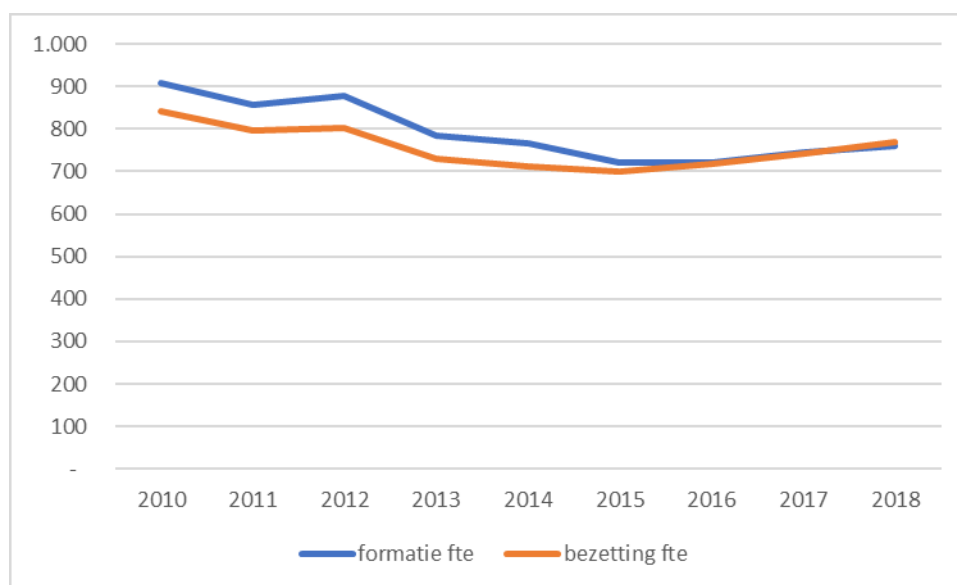
In het jaar 2018 is onderhandeld over de cao 2019 en 2020. In december 2018 werd bekend dat over de inhoud van de nieuwe cao overeenstemming is bereikt, maar over de loonparagraaf nog niet, waardoor er nog geen nieuwe cao is eind 2018. Belangrijke onderwerpen in de cao zijn de harmonisatie van toelagen en vergoedingen, de introductie van een generiek functiehuis en de overgang naar de Wnra. De gesprekken worden in 2019 voortgezet.

3.1.5. Formatieontwikkeling provinciaal apparaat en ziekteverzuim

In de onderstaande tekst worden de termen 'formatie', 'bezetting' en 'aantal medewerkers' gebruikt. Ter verduidelijking wordt hier een korte toelichting op deze termen gegeven:

- Formatie is het toegestane aantal fte (fulltime-equivalent). Op basis van de formatie wordt de begroting vastgesteld.
- De bezetting is de invulling van de formatie. De bezetting kan daarmee afwijken van de formatie omdat het efficiënter kan zijn om bijvoorbeeld een formatieplaats onderbezet en anderen overbezet te hebben. Er worden echter nooit meer middelen beschikbaar gesteld dan voor de toegestane formatie. Met bezuinigingen wordt om deze reden altijd naar de formatie en niet naar de bezetting gekeken.

In de volgende grafiek wordt de ontwikkeling van de formatie en de bezetting (in fte's) over de periode 2010-2018 weergegeven.

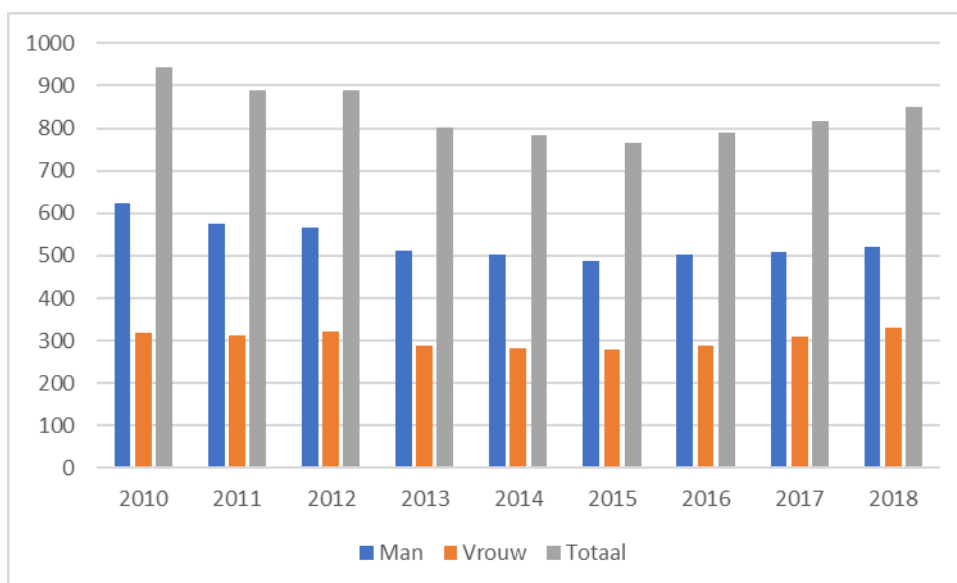

NB. In deze cijfers zijn de overige werkverbanden zoals Regiovisie, Veenkoloniën, RSP, etc. niet verwerkt. Deze werkverbanden maken in formele zin geen onderdeel uit van de provinciale organisatie.

Aantal medewerkers

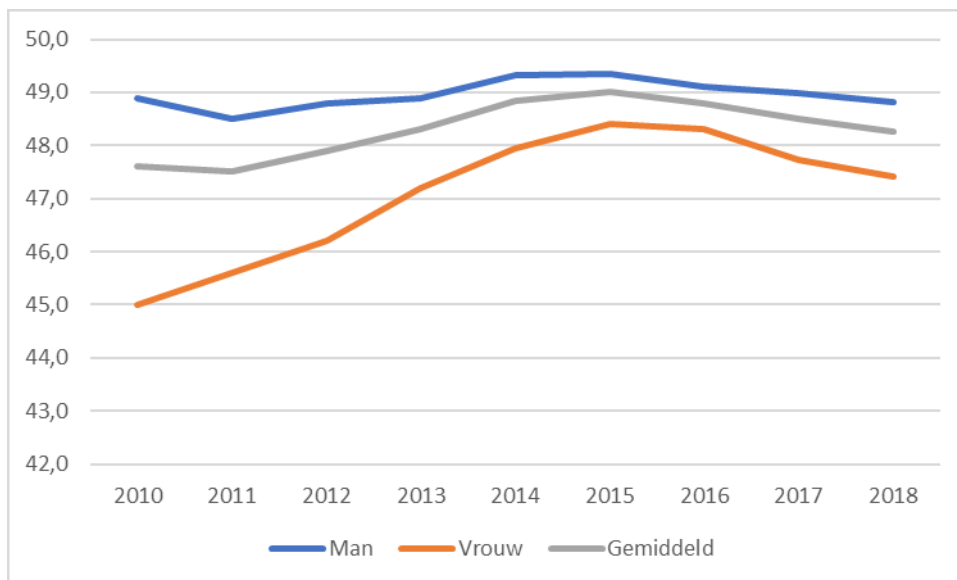
Het aantal medewerkers is niet gelijk aan de bezetting. Dit komt door het feit dat één formatieplaats door meerdere personen ingevuld kan worden.

Het aantal medewerkers is in 2018 met 33 personen gestegen ten opzichte van 2017. Onderstaande grafiek laat de verandering zien in het totale aantal medewerkers, onderverdeeld naar mannen en vrouwen. Uit deze grafiek valt af te leiden dat zowel het aantal vrouwen als mannen is gestegen, zowel absoluut als relatief. De toename van het aantal mannen is 12, de toename van het aantal vrouwen is 21.

Gemiddelde leeftijd

De gemiddelde leeftijd eind 2018 bedraagt 48,3 jaar (zie onderstaande grafiek). De daling van de afgelopen jaren zet zich wederom voort, zowel bij de mannen als de vrouwen. Deze verwachting is dat de gemiddelde leeftijd de komende jaren nog verder zal dalen. Dit is gebaseerd op een jaarlijks gelijke uitstroom van medewerkers met een pensioengerechtigde leeftijd, stijging van de pensioenleeftijd en met name de instroom van nieuwe medewerkers.

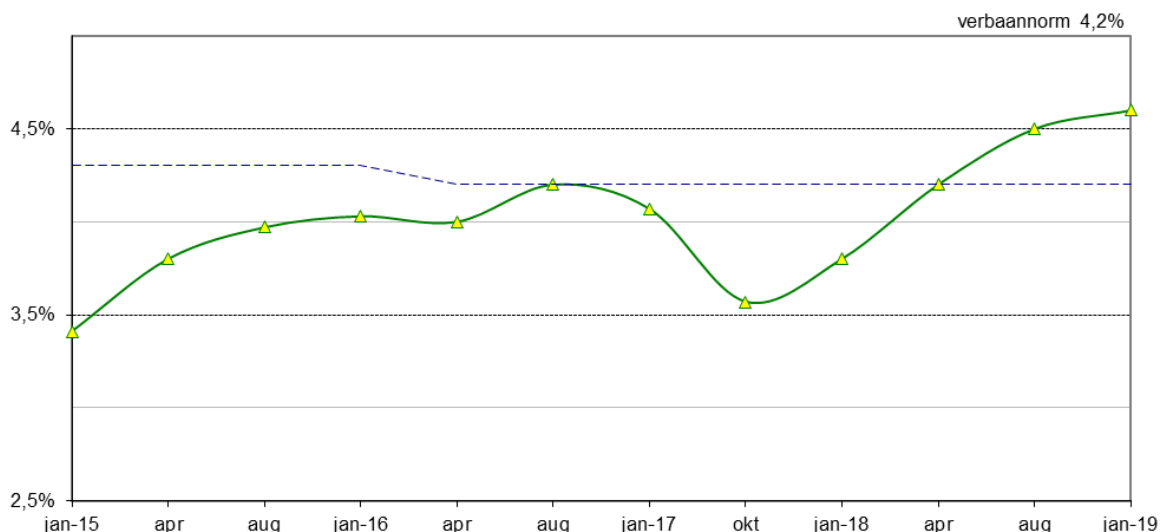
Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim over 2018 is gemiddeld 4,6%, een stijging ten opzichte van vorig jaar (3,6%). Met name bij langdurig verzuim tekent zich een stijgende trend af. Ook ligt dit percentage hoger dan het streefcijfer (3,5%) en de verbaannorm (4,2%).

De gemiddelde meldingsfrequentie blijft op 1,3 en varieert per afdeling van 1,0 tot 2,1. Ook dit is hoger dan het streefgetal van 1,0.

Onderstaande grafiek toont de ontwikkeling van het ziekteverzuimpercentage op concernniveau, per vier maanden. Het verzuim per afdeling varieert van 2,0% tot 6,8%.

Ontwikkeling ziekteverzuim 2015-2018
- voortschrijdend gemiddelde over 12 maanden

3.1.6. Traineeprogramma

Met het realiseren van het traineeprogramma wordt tegemoet gekomen aan de (politieke) wens om een bijdrage te leveren aan het oplossen van de jeugdwerkloosheid in onze provincie en het behouden van high potentials voor het Noorden. Het traineeprogramma levert tevens een bijdrage aan:

- Versterking van de strategische denkkracht bij het uitvoeren van de strategische opgaven;
- Een evenwichtiger leeftijdsopbouw binnen de organisatie;
- Voorbereiding op Groen voor Grijs vervanging;
- Profilering aantrekkelijke werkgever (arbeidsmarktcommunicatie).

In september 2018 is voor het derde jaar op rij een traineeprogramma gestart met negen trainees verdeeld over acht verschillende afdelingen. Net als de voorgaande twee jaren zijn de trainees aangesteld voor 1 jaar. Voor de uitvoering van het traineeprogramma zijn in 2015 middelen beschikbaar gesteld voor 2016 t/m 2019.

3.1.7. Werkkostenregeling

Voor 2018 wordt de WKR-fiscale vrije ruimte (WKR-forfait) waarschijnlijk met ruim € 4.000 overschreden. Dit is aanzienlijk minder dan de voorgaande jaren en komt door meer bekendheid van de fiscale regels. De naheffing van 80% over dit bedrag zal in mei 2019 worden afgedragen.

3.2. Informatievoorziening en -technologie

Om richting te geven aan de koers van de provincie Groningen op gebied van informatietechnologie en data én om invulling te geven aan de wens van de politiek, is eind 2017 een nieuwe informatiestrategie opgesteld. Een belangrijk gegeven bij deze strategie is dat de interne informatievoorziening van de provincie niet meer los kan worden gezien van de omgeving. De provincie als organisatie is onderdeel van de samenleving en ontwikkelingen op het gebied van informatie en technologie in de samenleving, bedrijfsvoering, beleid en opgaven moeten integraal worden beschouwd. Het stimuleren van aanbod en gebruik van (open) data is hierbij randvoorwaarde. De informatiestrategie is richtinggevend voor de initiatieven die worden ingediend.

Met het programma Datahuishouding op Orde (DOO) is de datahuishouding (onder andere gegevensmagazijn) en de ontsluiting van de data inmiddels verbeterd. De belangrijkste doelstelling - toegang en ontsluiting van gegevens op integraal niveau - is gerealiseerd. Gegevens kunnen daarmee ook buiten de toepassingsapplicaties worden gebruikt en in samenhang met andere gegevens worden ontsloten en gepresenteerd.

Informatiebeveiliging en privacy

In 2018 hebben we een traject doorlopen om de provincie te laten voldoen aan de eisen uit de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG). Zo is er een bewustwordingscampagne uitgevoerd, een begin gemaakt met het opstellen van een verwerkingenregister, een functionaris gegevensbescherming aangesteld, een privacybeleid en een model voor het uitvoeren van 'privacy impact assessments' (PIA's) en een modelverwerkersovereenkomst opgesteld.

Eind 2018 heeft KPMG een privacy-volwassenheidsmeting uitgevoerd om te bepalen in hoeverre de provincie voldoet aan de AVG. Deze resultaten laten zien dat extra investeringen benodigd zijn.

Naast de AVG-activiteiten hebben we voor informatiebeveiliging in 2018 een hernieuwde 'mystery-guest'-ronde uitgevoerd. De uitkomsten lieten enkele risico's zien op zowel het gebied van menselijk handelen als ook op het gebied van techniek. Er worden aanvullende maatregelen getroffen om de gevonden risico's terug te dringen.

Daarnaast hebben provincies de intentie om certificeerbaar te willen zijn op het gebied van informatiebeveiliging. Om de haalbaarheid hiervan te bepalen is onderzocht hoe de provincie Groningen scoort ten opzichte van de gestelde norm. De uitkomsten van dit onderzoek worden vertaald in een groeiplan.

De Rijksoverheid introduceert vanaf 2019 met de Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO) een nieuwe strengere beveiligingsnorm voor overheden. De provincie heeft voorbereidingen getroffen om de introductie van de BIO vorm te geven.

3.3. Facilitaire dienstverlening

Wij hebben de volgende speerpunten gerealiseerd.

3.3.1. Huisvesting: Duurzaamheid en energietransitie

In het kader van het project Gasloos provinciehuis, waar het afgelopen jaar een start mee is gemaakt, zal het provinciehuis niet slechts minderen met het gas, maar gaan we er compleet mee stoppen. Onze duurzaamheidsvisie wat betreft energie begint bij besparen, dan efficiënt inzetten en tenslotte de energietransitie naar duurzame bronnen. Met de eerste twee hadden we in de Basisrenovatie+ reeds een flinke stap gezet. Met het project Gasloos provinciehuis wordt ook de laatste stap gezet. Onder gasloos verstaan wij de transitie naar een gebouw dat verwarmd wordt zonder gebruik te maken van (aard)gas. Een gasloos provinciehuis is, voornamelijk door de leeftijd en het monumentale karakter van MK12, uniek in zijn ambitie. Met de gekozen aanpak kan de gaskraan reeds in 2020 dicht, waarmee in een gemiddeld jaar circa 250.000 m³ gas wordt bespaard (het huidige verbruik van ons pand).

3.3.2. Services: Gastvrij beveiligen

Bij de provincie Groningen is het, door de veranderende maatschappij in combinatie met enkele ingrijpende actuele onderwerpen in de provincie, noodzakelijk om continu met beveiliging bezig te zijn (denk alleen al aan gaswinning, aardbevingsschade of windmolens). Inmiddels zijn de eerste stappen van het project met het beveiligingsbeleid uitgewerkt, er is een beveiligingscoördinator aangesteld en er wordt gewerkt aan meer awareness in de organisatie. Behalve veilig wil de provincie Groningen ook graag gastvrij zijn voor haar medewerkers en zeker voor haar bezoekers. Dit is ook de reden waarom in dit project niet alleen beveiligingsmaatregelen zijn opgenomen maar ook maatregelen op het gebied van gastvrijheid. De ontvangsthuis van het provinciehuis zal met name bouwkundig worden aangepast en invloed hebben op de huisvesting. De uitvoering vindt plaats in 2019 en 2020 doordat de middelen later beschikbaar zijn gekomen.

3.3.3 Services: Betere interne communicatie

De bestuursstijl en andere (maatschappelijke) ontwikkelingen, zoals onze andere rol/positie vanwege de gemeentelijke herindeling, de Omgevingswet, digitalisering en sociale media, vragen van onze organisatie een andere manier van werken om maatschappelijke resultaten te boeken. We moeten inspelen op maatschappelijke vraagstukken en opgaven en deze integraal en in onderlinge samenhang oppakken. In de ontwikkeling die onze organisatie hierin doormaakt en het slagen daarvan is communicatie een belangrijk instrument. Om zowel intern als extern goed samen te kunnen werken wordt het steeds belangrijker relevante en juiste informatie en kennis en goede voorbeelden met elkaar te delen.

Het project is van start gegaan met drie werksessies met medewerkers uit de verschillende afdelingen. Als eerste waren de stafafdelingen aan de beurt, daarna de beleidsafdelingen en onlangs de mobiliteitsafdelingen. In deze sessies is de behoefte aan informatie gepeild. Op een later tijdstip wordt de buitendienst betrokken bij dit onderwerp en is er aandacht voor de functies van een scherm. Parallel wordt door een andere werkgroep het Plan van Eisen opgesteld met informatie uit de werksessies. De verwachting is dat de pilot bij drie afdelingen in het tweede kwartaal van 2019 kan worden gestart en de uitrol voor de organisatie staat in het derde kwartaal van 2019 op de planning.

3.3.4. Inkoop: Contractbeheer en contractmanagement

Het contractbeheer is aangepakt door het opschonen van het contractregister. De formats voor aanbestedingen zijn geactualiseerd en vereenvoudigd. Op de website van de provincie is een nieuwe pagina voor inkoop en aanbesteding gemaakt met als doel de organisatie te informeren over inkoopgerelateerde zaken. Op deze pagina komt alle voor de organisatie belangrijke informatie op één plek samen te weten, beleid, procedures, formats en overige zaken. Tevens is eind 2018 een inkoopprotocol vastgesteld. Dit document zal de basis zijn voor verdere professionalisering van de inkoopfunctie in 2019.

Het contractmanagement is verder uitgewerkt en we gaan inzetten op ontwikkeling van het contractmanagement binnen de organisatie van de provincie, zodat in 2020 contractmanagement een niet weg te denken onderdeel is geworden van de inkoopfunctie bij alle afdelingen. Op deze manier zal een betere bijdrage kunnen worden gerealiseerd aan het bereiken van de doelen van de organisatie en aan de rechtmatigheid en doelmatigheid van de inkopen van de provincie.

3.3.5. Reprografische dienst; Documentaire Informatievoorziening (DIV)

Digitale media

De verschuiving van fysieke naar digitale media gaat nog steeds door. De printvolumes centraal nemen af, terwijl de behoefte aan digitale informatieproducten toeneemt. We zagen dat in toenemende mate nieuwe media werden ingezet. Rapporten werden ontsloten als websites. Apps werden ontwikkeld om met de buitenwereld te communiceren. De werkzaamheden liggen dicht tegen communicatieadvies aan: hoe vertaal je een boodschap naar inhoud en vorm.

Archivering op orde

DIV ging in 2018 meer digitaliseren en vanuit een nieuwe rol meerwaarde creëren voor de klant en organisatie. DIV is zichtbaar geworden, de dienstverlening is geprofessionaliseerd en gemoderniseerd. DIV is meer gaan faciliteren samen met stakeholders, partners en meer in verbinding met de klant. Toepasbaar beleid en instrumentarium is ontwikkeld.

Opschonen fysiek archief

In 2018 is een project opgestart voor het opschonen van de fysieke dossiers van de jaren 2001-2017. Er bestonden forse achterstanden in het beheer van het fysieke archief van onze organisatie. Door de nieuwe Algemene Verordening Gevensbescherming (AVG) werd het noodzakelijk om de achterstand te werken. Ongeveer 2000 strekkende meters archief heeft bewerking nodig. Daarvan zal een deel klaargemaakt worden voor overbrenging naar de Groninger Archieven. Het andere (grootste) deel van het archief kan worden vernietigd.

3.4. Financiën & Control

3.4.1. Doelmatigheid/Doeltreffendheid

Jaarlijks toetsen wij de doelmatigheid en doeltreffendheid van een of meerdere beleidsprogramma's naar aanleiding van de verordening doelmatigheid en doeltreffendheid. Conform de verordening wordt in ieder geval elk beleidsprogramma eens in de acht jaar onderzocht, waarbij het onderzoek zich richt op specifieke onderwerpen uit de beleidsprogramma's. In dit kader merken wij op dat in 2018 onderzoek is verricht naar de effectiviteit en efficiency van subsidies gericht op leefbaarheid, natuur en duurzame ontwikkeling. Het onderzoeksrapport is in 2018 naar uw Staten gestuurd alsmede naar de Noordelijke Rekenkamer. Wij zijn gestart met een onderzoek naar de effectiviteit en efficiency van het regulier natuurbeheer (onderdeel van het programma Platteland en natuur - deelprogramma Natuur en landschap). Het streven is erop gericht dit onderzoek in de zomer van 2019 af te ronden.

3.4.2. Single Information Single Audit

Jaarlijks leggen wij verantwoording af richting het Rijk over specifieke uitkeringen middels de bijlage SISA. In de Jaarrekening 2018 hebben wij één specifieke uitkering middels SISA verantwoord. Naast onze eigen verantwoording richting het Rijk met behulp van SISA wordt door gemeenten met betrekking tot drie regelingen (doorgegeven subsidies) verantwoording afgelegd richting de provincie middels de SISA-bijlage van de gemeenten. Daarnaast wordt met ingang van 2016 door gemeenten verantwoording afgelegd over de middelen die zij ontvangen uit de decentralisatie-uitkering Verkeer en Vervoer en vanaf 2017 ook onze RSP-subsidies. In 2018 is de Procedureregeling subsidies in werking getreden. Hierin wordt het principe ingevoerd, dat medeoverheden met ingang van 2018 over alle subsidies groter dan € 125.000 financiële verantwoording afleggen richting de provincie middels de SISA-systematiek. Voor subsidies tussen € 25.000 en € 125.000 mogen medeoverheden gebruik maken van deze systematiek. Over 2018 wordt nu ook verantwoording afgelegd door gemeenten over subsidies in het kader van het uitvoeringsprogramma Leefbaarheid.

4. Lokale heffingen

4.1. Inleiding

De paragraaf lokale heffingen besteedt aandacht aan:

- de gerealiseerde en geraamde inkomsten opcentenheffing motorrijtuigenbelasting (mrb) en leges;
- het beleid ten aanzien van de lokale heffingen;
- een aanduiding van de lokale lastendruk;
- een overzicht op hoofdlijnen van de diverse heffingen, waarin inzichtelijk wordt gemaakt in welke mate bij de gehanteerde tarieven van heffingen, die hoogstens kostendekkend mogen zijn, is bewerkstelligd dat de gerealiseerde baten de ter zake gerealiseerde lasten niet overschrijden.

Er wordt geen aandacht besteed aan het kwijtscheldingsbeleid, aangezien dit verder niet van toepassing is op de provinciale belastingen en heffingen.

Tabel: Inkomsten lokale heffingen

(bedragen x € 1.000)

Omschrijving	realisatie 2017	raming 2018	realisatie 2018
Opcenten mrb	55.408	55.616	55.952
Leges en andere heffingen	2.349	1.349	1.328
Totaal	57.757	56.965	57.280

Bij wijziging van de opbrengsten van de opcentenheffing mrb spelen twee factoren een rol, namelijk:

- wijziging in de omvang en samenstelling van het voertuigenpark;
- de jaarlijkse wijziging van tarieven op basis van indexatie of specifieke besluiten.

De legesopbrengsten kennen een wisselend verloop afhankelijk van de omvang van het verstrekte aantal vergunningen.

4.2. Beleid ten aanzien van lokale heffingen

Opcenten motorrijtuigenbelasting

Het Rijk stelt jaarlijks het maximale niveau van opcentenheffing vast. Vanaf 1 januari 2018 bedraagt het maximum 111,9 opcenten. De provincie dient zelf te bepalen in hoeverre zij de vrije capaciteit (het verschil tussen het wettelijke maximumtarief en het feitelijke provinciale opcentenniveau) wil benutten. In onze tariefstelling is rekening gehouden met een inflatiecorrectie.

Leges en heffingen

In algemene zin worden door ons niet meer dan kostendekkende leges geheven. Binnen (een afzonderlijk onderdeel van) een legesverordening kan sprake zijn van specifieke beleidskeuzes en kruissubsidiëring. Deze aspecten worden hierna (in paragraaf 4.4) per afzonderlijke verordening uiteengezet.

4.3. Lokale lastendruk

Onder lokale lastendruk wordt verstaan hoe de lokale lastendruk zich verhoudt ten opzichte van de landelijke lastendruk. Hierbij is voornamelijk de hoogte van de opcentenheffing van toepassing.

Wij hebben ons eigen tarief per 1 januari 2018 verhoogd met 0,7 opcenten tot 89,3 opcenten.

Op de ranglijst van duurste provincies van Nederland neemt de provincie Groningen een derde plaats in na de provincies Drenthe en Zuid-Holland. De gemiddelde automobilist in onze provincie betaalde in 2018 per voertuig € 225 aan provinciale opcenten motorrijtuigenbelasting. Deze berekening is gebaseerd op de gewichtsverdeling per ultimo 2018.

Het hiernavolgend overzicht toont de ontwikkeling van ons tarief ten opzichte van het landelijk gemiddelde en het maximaal toegestane tarief en verder het stijgingspercentage in 2017 en 2018 van deze grootheden. Het maximumtarief is per 1 januari 2018 bijgesteld aan de ontwikkeling van het prijspeil tot 111,9 opcenten. In 2017 was het maximale aantal opcenten 111,0 opcenten. Het percentage waarmee het maximum aantal opcenten jaarlijks verandert heeft geen normerende werking naar provincies. Provincies mogen zelf besluiten over de mate waarin de tarieven stijgen. De enige begrenzing zit in de absolute hoogte van het maximum aantal opcenten.

Tabel: Ontwikkeling opcenten motorrijtuigenbelasting in de jaren 2017 en 2018

	realisatie 2017	raming 2018	realisatie 2018
provincie Groningen	88,6	89,3	89,3
landelijk gemiddelde	80,5	80,6	80,6
provincie Groningen als % van landelijk gemiddelde	110,0	110,8	110,8
wettelijk maximum	111,0	111,9	111,9
provincie Groningen als % van wettelijk maximum	79,8	79,8	79,8

stijgingspercentages tarieven per 1 januari	realisatie 2017	raming 2018	realisatie 2018
provincie Groningen	-0,3	0,8	0,8
landelijk gemiddelde	0,1	0,2	0,1
wettelijk maximum	0,4	0,8	0,8

In onderstaande tabel zijn de gehanteerde tarieven voor de opcentenheffing in de afzonderlijke provincies opgenomen. Daaruit blijkt dat In 2018 de provincie Groningen een derde plaats bezette wanneer we interprovinciaal de hoogte van het opcententarief vergelijken.

Tabel: Tarieven opcenten mrb in 12 provincies

Provincie	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Drenthe	83,6	85,1	86,5	88,3	90,3	92,0	92,0	92,0
Zuid-Holland	95,0	95,0	95,0	95,0	95,0	92,0	91,4	91,4
Groningen	83,0	83,8	85,1	87,1	88,4	88,9	88,6	89,3
Gelderland	82,7	83,5	85,0	87,1	89,3	88,7	89,2	89,2
Zeeland	69,3	78,3	78,3	78,3	78,3	82,3	82,3	82,3
Overijssel	78,5	79,2	79,9	79,9	79,9	79,9	79,9	79,9
Flevoland	76,6	76,6	76,6	76,6	76,6	77,4	78,2	79,0
Limburg	85,1	78,3	79,7	76,6	77,9	77,9	77,9	77,9
Noord-Brabant	71,6	72,9	74,2	75,8	76,1	76,1	76,1	76,1
Utrecht	72,6	72,6	72,6	72,6	72,6	72,6	72,6	72,6
Fryslân	83,0	84,9	90,3	94,1	94,1	68,8	69,4	70,0
Noord-Holland	67,9	67,9	67,9	67,9	67,9	67,9	67,9	67,9
Gemiddeld tarief	79,1	79,8	80,6	81,3	82,2	80,4	80,5	80,6
Maximum tarief	119,4	105,0	107,3	109,1	110,1	110,6	111,0	111,9

Er is een relatie tussen de opcentenheffing en de algemene uitkering uit het Provinciefonds. De verdeling tussen de provincies van de totale omvang van het Provinciefonds is gebaseerd op verdeelmaatstaven waaronder de theoretische opbrengst voor de motorrijtuigenbelasting. In het verdeelmodel Provinciefonds wordt de opbrengst per opcent motorrijtuigenbelasting als negatieve inkomstenmaatstaf gehanteerd. Met deze maatstaf wordt beoogd de tussen de provincies bestaande verschillen in belastingcapaciteit te compenseren. In situaties waarin het totale provinciale belastinggebied groter van omvang wordt en/of waarin ons aandeel in het totale provinciale belastinggebied afneemt zal de compensatie via het Provinciefonds stijgen. En omgekeerd zal deze dalen.

In onderstaande tabel laten we zien in welke mate de verschillende provincies in 2018 gebruik hebben gemaakt van hun maximale belastingcapaciteit. Uit die vergelijking blijkt dat Groningen, evenals Drenthe, Zuid-Holland, Gelderland en Zeeland, een meer dan gemiddeld gebruik maakt van de belastingcapaciteit. De provincie Noord-Holland heeft zowel absoluut als procentueel de grootste vrije zoom (= onbenutte belastingcapaciteit).

Tabel: Benutting maximale belastingcapaciteit

(bedragen x € 1.000)

Provincie	Maximale belasting-capaciteit 2018	in %	Belasting-opbrengst 2018	in %	Vrije zoom 2018	in %	Belasting-opbrengst als % van de belasting-capaciteit
Drenthe	70.151	3,1%	57.727	3,5%	12.424	1,9%	82,3%
Zuid-Holland	418.325	18,2%	338.252	20,5%	80.073	12,3%	80,9%
Groningen	70.049	3,0%	55.952	3,4%	14.098	2,2%	79,9%
Gelderland	274.706	12,0%	219.175	13,3%	55.531	8,5%	79,8%
Zeeland	55.995	2,4%	41.220	2,5%	14.775	2,3%	73,6%
Overijssel	155.200	6,8%	110.917	6,7%	44.283	6,8%	71,5%
Flevoland	104.044	4,5%	73.519	4,5%	30.524	4,7%	70,7%
Limburg	153.140	6,7%	106.705	6,5%	46.435	7,1%	69,7%
Noord-Brabant	376.615	16,4%	256.354	15,6%	120.261	18,4%	68,1%
Utrecht	188.466	8,2%	122.385	7,4%	66.081	10,1%	64,9%
Fryslân	89.442	3,9%	56.002	3,4%	33.441	5,1%	62,6%
Noord-Holland	342.523	14,9%	208.026	12,6%	134.497	20,6%	60,7%
Totaal	2.298.656	100,0%	1.646.233	100,0%	652.423	100,0%	71,6%

4.4. Overige heffingen

De transparantie omtrent de berekeningswijze voor de tarieven omvat in de eerste plaats een macroniveau (verordening in zijn geheel) en in de tweede plaats een microniveau (tarief of onderdeel van de verordening). Ten eerste moet de berekening van de kostendeckendheid van de tarieven inzichtelijk maken dat de totale geraamde baten van de verordening niet uitgaan boven de totale geraamde lasten van de verordening. In de toelichting van de achterliggende (beleids)keuzes bij deze berekening moet in ieder geval blijken hoe de kostendeckendheid tussen verschillende onderdelen wordt bereikt door gebruik te maken van kruissubsidiëring. Ook dient de mate van kostendeckendheid inzichtelijk te zijn binnen een onderdeel van de verordening. Wij hebben hierbij gebruik gemaakt van een tabel van de Commissie BBV voor de cijfermatige berekening van een heffing.

Legesverordening 1993 (Tarieventabel 2018)

De provincie heft voor diverse diensten leges en legt voor het gebruik van haar bezittingen precariobelasting op. In de wijziging van de Legesverordening 1993, Tarieventabel 2018 zijn de belastbare feiten en de tarieven opgenomen. Op basis van artikel 225 van de Provinciewet mogen de tarieven op begrotingsbasis niet meer dan kostendeckend worden vastgesteld.

De laatste vastgestelde aanpassing betreft de legestarieven per 1 januari 2018 (Statenbesluit van 15 november 2017, nr. 4.e, [voordracht nr. 42/2017](#)).

De legesverordening kent een aantal hoofdstukken:

- Hoofdstuk 1: Wegen en vaarwegen
- Hoofdstuk 2: Natuur en milieu
- Hoofdstuk 3: (Grond)water
- Hoofdstuk 4: Ontgrondingen
- Hoofdstuk 5: Wabo (waarbij bouwleges de grootste categorie is)
- Hoofdstuk 6: Diversen

Hoofdstuk 1: Wegen en vaarwegen

Omschrijving kosten en opbrengsten	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Kosten taakveld(en)	-43.300	-31.000	-26.700
Overhead	-21.600	-20.200	-17.300
Btw			
Totale kosten	-64.900	-51.200	-44.000
Totale opbrengsten	59.800	40.600	35.900
Dekking	92%	79%	82%

(bedragen in euro's)

De kostendekkend van leges Wegen en vaarwegen is gebaseerd op een geraamd gemiddeld aantal uren personele inzet. De kostendekkendheid bedroeg op begrotingsbasis in 2018 79% en is in werkelijkheid uitgekomen op 82%.

Hoofdstuk 2: Natuur en milieu

Omschrijving kosten en opbrengsten	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Kosten taakveld(en)	-305.700	-396.200	-347.100
Overhead	-170.000	-253.600	-187.000
Btw			
Totale kosten	-475.700	-649.800	-534.100
Totale opbrengsten	206.500	259.000	306.300
Dekking	43%	40%	57%

(bedragen in euro's)

In 2018 is de kostendekkendheid voor leges Natuurbeschermingswetvergunningen toegenomen van 40% op begrotingsbasis tot 57% in werkelijkheid. Voor 2019 gaan we vooralsnog uit van een kostendekking van 40%.

Gebleken is dat de legesinkomsten voor Natuurbeschermingswetvergunningen onvoldoende zijn om onze inzet te bekostigen. Daarom zijn de leges voor complexe projecten vanaf 2017 extra verhoogd naar € 15.000. Tevens worden de leges voor kleinschalige projecten opgetrokken naar € 2.000 in 2019 (2016: € 672, 2017: € 1.200, 2018: € 1.600). Daarmee worden leges geïnd die meer overeenkomen met de gemaakte kosten. Wij zullen de effecten van de voorgestelde tariefswijziging in de komende jaren monitoren.

Hoofdstuk 3: (Grond)water

Omschrijving kosten en opbrengsten	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Kosten taakveld(en)	p.m.	-18.000	-25.100
Overhead	p.m.	-11.700	-15.200
Btw			
Totale kosten	p.m.	-29.700	-40.300
Totale opbrengsten	0	0	0
Dekking	n.v.t.	0%	0%

(bedragen in euro's)

De laatste jaren zijn enkel vergunningen verstrekt voor aanvragen voor bodemenergiesystemen. Hiervoor worden in het kader van duurzaamheid geen leges geheven, zodat de geraamde opbrengsten nihil zijn. De apparaatskosten inclusief overhead zijn eveneens nihil. De op begrotingsbasis toegerekende (personele) kosten maken in werkelijkheid deel uit van de toegerekende kosten van de afzonderlijke verordening op het instellen en invorderen van de grondwaterheffing.

Hoofdstuk 4: Ontgrondingen

Omschrijving kosten en opbrengsten	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Kosten taakveld(en)	-6.400	-44.400	-29.400
Overhead	-41.000	-28.900	-38.300
Btw			
Totale kosten	-47.400	-73.300	67.700
Totale opbrengsten	30.100	50.100	63.200
Dekking	64%	68%	93%

(bedragen in euro's)

De legesinkomsten voor 2018 zijn nagenoeg kostendekkend (93%). In de begroting 2018 is uitgegaan van 68%. In de begroting 2019 wordt uitgegaan van een kostendekkendheid van 67%. De (hoge) legesinkomsten voor 2018 hebben een incidenteel karakter.

De legesinkomsten voor ontgrondingen zijn doorgaans onvoldoende om onze inzet te bekostigen. In 2017 zijn de legesbedragen verhoogd om de kostendekkendheid van 46% structureel te verhogen. Afgesproken is om de effecten van de voorgestelde tariefswijziging te monitoren.

Hoofdstuk 5: Wabo-leges totaal (bouwleges en overig)

Omschrijving kosten en opbrengsten	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Kosten taakveld(en)	-101.300	-724.000	-735.500
Overhead	p.m.	p.m.	p.m.
Btw	p.m.	-45.000	-27.300
Totale kosten	-101.300	-769.000	-762.800
Totale opbrengsten	1.736.900	612.000	398.000
Netto opbrengsten	1.635.600	-157.000	-364.800
Storting in/onttrekking aan egalisatiereserve	-1.051.100	157.000	364.800
Opbrengsten na verrekening met egalisatiereserve	584.500	769.000	762.800
Dekking voor verrekening met egalisatiereserve		80%	52%
Dekking na verrekening met egalisatiereserve		100%	100%

(bedragen in euro's)

Er is sprake van kruissubsidiëring binnen het onderdeel bouwleges waarbij de kosten voor het verstrekken van een vergunning met een lagere bouwsom worden gesubsidieerd met opbrengsten welke worden verkregen bij de vergunningsverlening bij hoge bouwsommen. De kosten voor het in behandeling nemen van een aanvraag zijn namelijk niet direct gerelateerd aan de hoogte van de bouwsom. Zonder kruissubsidiëring zouden onaanvaardbaar hoge leges voor aanvragen met een lage bouwsom ontstaan welke maatschappelijk niet gewenst zijn.

In 2018 is sprake van directe kosten voor advertenties en welstand van afgerond € 70.100. De personele kosten van zowel de provincie Groningen als de Omgevingsdienst Groningen (ODG) bedragen € 692.700. De opbrengst aan leges in 2018 bedraagt ca. € 398.000 en komt daarmee niet boven de kosten uit. De netto opbrengst is lager uitgevallen dan begroot als gevolg van het feit dat enkele verwachte vergunningen in 2018 nog niet zijn verleend.

De resultaten uit de heffing van Wabo-leges worden met een egalisatiereserve verrekend. Tekorten en overschotten worden tussen de jaren verevend. In 2018 blijven de opbrengsten van de vergunningverleningen achter bij de werkelijk kosten. Het tekort in 2018 € 364.800 wordt onttrokken aan de egalisatiereserve Wabo.

Hoofdstuk 6: Diversen

In dit hoofdstuk is voorzien in de mogelijkheid leges te heffen voor een aanvraag waarin de eerdere hoofdstukken niet voorzien (vangnetbepaling). De geraamde kosten en opbrengsten zijn beide nihil.

Verordening op het instellen en invorderen van de grondwaterheffing

In de Verordening op het instellen en invorderen van de grondwaterheffing is het tarief per 1 januari 2013 verhoogd tot 1,68 eurocent per kubieke meter onttrokken grondwater (zie besluit van Provinciale Staten van 12 december 2012, nummer B.1, [voordracht nr. 36/2012](#)).

De volgende beleidskeuzes liggen ten grondslag aan de heffingen:

- De tariefstelling is meerjarig op basis van kostendekkendheid bepaald.
- Gerealiseerde afwijkingen worden toegevoegd of onttrokken aan de voorziening grondwaterheffing.

Omschrijving kosten en opbrengsten	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Kosten taakveld(en)	-156.000	-285.000	-274.600
Toevoeging(-)/onttrekking(+) voorziening grondwaterheffing	-3.100	17.100	200
Overhead	-153.000	-92.100	-62.100
Totale kosten	-312.100	-360.000	-336.500
Totale opbrengsten	312.100	360.000	336.500
Dekking	100%	100%	100%

(bedragen in euro's)

Met een beperkte toevoeging aan de voorziening grondwaterheffing van € 200 is sprake van kostenneutraliteit bij een gerealiseerde opbrengst van afgerond € 336.500. Zowel opbrengsten als kosten blijven achter ten opzichte van de ramingen in 2018.

Heffingsverordening ontgrondingen Groningen 2003

Met ingang van 1 augustus 2003 is de Heffingsverordening ontgrondingen Groningen 2003 van kracht geworden. Deze is voor het laatst gewijzigd op 26 september 2007 ([voordracht nr. 15/2007](#)). De heffing is gewijzigd in die zin dat (deel)heffingen voor de bekostiging van planning en onderzoek en van compenserende maatregelen met ingang van 2007 vervallen en dat een nieuwe heffing wordt ingevoerd voor de bekostiging van onderzoek naar het verband tussen een ontgraving en schade aan onroerende zaken en naar de bepaling van de omvang van de schade.

Omschrijving kosten en opbrengsten	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Kosten taakveld(en)	-29.400	-37.300	-8.900
Onttrekking voorziening ontgrondingen	32.500	42.300	157.600
Onderzoekskosten	-3.600	-15.000	-5.700
Totale kosten	-500	-10.000	142.900
Totale opbrengsten	500	10.000	-142.900
Dekking	100%	100%	100%

(bedragen in euro's)

In 2018 blijven zowel de legesopbrengsten als de (toegerekende) kosten achter bij de raming, waardoor per saldo de onttrekking aan de voorziening beperkt blijft tot het genoemde bedrag.

Kade- en Havengeldreglement Groningen

De haven- en kadegelden zijn gebaseerd op het Kade- en Havengeldreglement Groningen. Deze zijn voor het laatst gewijzigd bij besluit van Provinciale Staten van 5 juli 2006 ([voordracht nr. 8/2006](#)). Per 1 januari 2014 is de hoofdvaarweg Lemmer-Delfzijl overgedragen naar het Rijk. Daarom zijn er sindsdien geen inkomsten voor Kade- en havengelden meer. We zullen daarom het Kade- en havengeldreglement begin 2019 definitief intrekken.

Nazorgheffing gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots

In onze voordracht tot wijziging van de Verordening op de heffing en invordering van de nazorgheffing gesloten stortplaatsen provincie Groningen is het tarief voor niet-bedrijfsgebonden stortplaatsen genoemd in artikel 7 van deze verordening vastgesteld voor het jaar 2018. Ook is de nazorgheffing voor baggerspeciedepots in dezelfde voordracht opnieuw vastgesteld. Dit besluit is op 13 december 2017 onder nummer 4.a ([voordracht nr. 45/2017](#)) door Provinciale Staten vastgesteld.

De volgende beleidskeuzes liggen ten grondslag aan de heffingen:

- De kosten voor de nazorg worden betaald uit het nazorgfonds. Momenteel is sprake van een overschot in beide fondsen. Wij hebben besloten de nazorgheffing op nul te zetten.
- In het geval dat de fondsen leeg raken zal de nazorgheffing opnieuw worden ingesteld om de op dat moment benodigde dekking voor de kosten van de nazorg op te vangen.

Omschrijving kosten en opbrengsten	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Kosten taakveld(en)	-343.100	-544.000	-394.100
Rentebaten nazorgfonds gesloten stortplaatsen	2.142.600	451.000	74.000
Netto kosten taakveld, exclusief heffingen	1.799.500	-93.000	-320.100
Totale opbrengsten	0	0	0
Dekkingspercentage		n.v.t.	n.v.t.
Kosten taakveld(en)	-1.000	-7.400	-2.100
Rentebaten nazorgfonds baggerspeciedepots	1.000	4.000	500
Netto kosten taakveld, exclusief heffingen	0	-3.400	-1.600
Totale opbrengsten	0	0	0
Dekkingspercentage	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.

(bedragen in euro's)

Liggeldverordening Oude Eemskanaal

Wij hebben u met onze [voordracht 18/2009](#) van 16 juni 2009 een nieuwe Liggeldverordening doen toekomen voor het Oude Eemskanaal te Delfzijl. Dit is een passantenhaven, waarvan sinds 1987 de tarieven niet zijn verhoogd. Daarom zijn de tarieven laag in vergelijking met de rest van Nederland. Met [voordracht 19/2009](#) hebben wij u voorgesteld dit te repareren door geleidelijk, over een periode van zes jaar, de liggelden ieder halfjaar met € 0,05 te verhogen. Sinds 1 juli 2016 is dit tarief uitgekomen op € 0,60 per strekkende meter per dag, een tarief dat nog steeds relatief laag is in vergelijking met de rest van de passantenhavens in Nederland. Hiervoor is bewust gekozen om de concurrentie met Motorbootvereniging Abel Tasman niet aan te gaan en omdat er geen extra voorzieningen zijn in de vorm van douches, elektra en internet.

De volgende beleidskeuzes liggen ten grondslag aan de heffingen:

- Als tegenprestatie voor het innen van de havengelden en de verkoop van de munten vindt kwijting plaats van de jaarlijks verschuldigde vergoeding gebruik provinciaal terrein.

Omschrijving kosten en opbrengsten	Rekening 2017	Begroting 2018	Rekening 2018
Kosten taakveld(en)	0	0	0
Inningkosten via kwijting gebruik provinciaal terrein	-72.500	-72.500	-72.500
Totale kosten	-72.500	-72.500	-72.500
Totale opbrengsten	3.400	20.000	18.700
Dekking	5%	28%	26%

(bedragen in euro's)

Vergeleken met de geraamde opbrengst van € 20.000 blijft de opbrengst in 2018 wat achter bij de raming. Hierdoor neemt het kostendeckingspercentage af van geraamd 28% tot in werkelijkheid 26%. De mogelijkheden om een hogere mate van kostendeckendheid te realiseren lijken, gelet op de beperkte opbrengst aan liggelden in de passantenhaven, beperkt. De kosten van kwijting voor gebruik van het provinciaal terrein zijn overigens fictief en bepaald op basis van een marktconforme huurprijs per m². Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of een hogere mate van kostendeckendheid tot de mogelijkheden behoort.

5. Onderhoud kapitaalgoederen

5.1. Wegen en kanalen

5.1.1. Onderhoud kapitaalgoederen wegen en vaarwegen

De provincie is in 2018 wegbeheerder van ca. 517 km weg, 211 km fietspad, en vaarwegbeheerder van 143 km vaarweg (waarvan 32,5 km Oldambtmeer) met de daarbij behorende objecten zoals bruggen, viaducten, tunnels, sluizen, verkeersregelininstallaties, beplanting, bedieningsgebouwen en steunpunten. Informatie over de objecten wordt getoond op www.provinciegroningen.nl/objecten.

5.1.2. Beleidskader onderhoud wegen en vaarwegen

Er wordt gewerkt met een meerjarenprogramma Beheer en onderhoud dat een looptijd heeft van vier jaar. Daarin is vastgelegd op welke wijze het beheer en onderhoud van de wegen en vaarwegen in deze vierjarige periode plaatsvindt. Het beheer wordt uitgevoerd op basis van inspecties, metingen en beheerprogramma's. Op basis van actuele meerjarenonderhoudsplannen wordt voor een periode van vier jaar het benodigde budget bepaald. Mede op basis van het onderzoek van de Noordelijke Rekenkamer zijn er bij de Voorjaarsnota 2016 voorstellen gedaan om het budget voor beheer en onderhoud te verhogen. Hiermee is extra budget beschikbaar om de huidige onderhoudsachterstand in de komende jaren stapsgewijs weg te werken en te laten voldoen aan de landelijke richtlijnen (bijvoorbeeld CROW). De extra middelen zijn meerjarig beschikbaar gesteld voor de uitvoering van het meerjarenprogramma Beheer en onderhoud.

Het huidige meerjarenprogramma loopt van 2017 tot en met 2020. Het onderhoudsbudget is erop gericht om de kwaliteit gedurende de programmaperiode 2017-2020 (korte termijn) aan alle geldende normen te laten voldoen. De CROW-richtlijnen, IPO-richtlijnen en CUR-aanbevelingen worden toegepast en gevolgd. Voor de conditiemeting van de bouw- en installatiedelen wordt de NEN 2767-4 toegepast. Voor de conditiemeting van de wegen wordt de landelijk gehanteerde meetmethodiek ('meetauto') toegepast en verwerkt in de planning. Op de langere termijn zal de technische levensduur worden gehaald. Informatie over het Meerjarenprogramma 2017-2020 wordt getoond op <https://www.provinciegroningen.nl/beleid-en-documenten/kaarten-en-open-data/objectenportaal/mjp/>.

5.1.3. Financiële gevolgen onderhoud wegen en vaarwegen

De middelen voor beheer en onderhoud zijn opgenomen in het Meerjarenprogramma Beheer en onderhoud provinciale infrastructuur 2017-2020. In onderstaande tabel zijn lasten (inclusief toegerekende apparaatskosten) binnen de betreffende productgroepen opgenomen.

Tabel: Bestedingen Meerjarenprogramma beheer en onderhoud 2018 (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo
Wegen				
- 2101 Wegen en fietspaden	13.436	13.621	12.648	973
- 2102 Verkeersmanagement	1.379	1.550	1.289	261
Waterwegen				
- 2201 Onderhoud en beheer vaarwegen	3.422	3.470	3.112	358
- 2202 Kunstwerken vaarwegen	2.621	2.616	3.383	-767

De reconstructie en verbetering van bestaande infrastructuur en de vervanging van kunstwerken vindt plaats in het kader van het provinciale MIT. De middelen hiervoor zijn opgenomen in de volgende productgroepen:

- 2100 t.b.v. (re)constructie van wegen en fietspaden
- 2200 t.b.v. (re)constructie waterwegen.

5.1.4. Huisvesting buitendienst beheer en onderhoud

Om efficiencyredenen heeft gedurende de afgelopen jaren concentratie plaatsgevonden van de buitendienst. In de komende jaren zal hieraan verder worden gewerkt. Uw Staten hebben via de Voorjaarsnota 2016 voor deze centralisatie financiering beschikbaar gesteld. Doelstelling was de locatie Oostersluisweg (naast de Oostersluis te Groningen) te verbouwen en uit te breiden met een zoutopslag en de locatie Pekela aan te passen. Bij de voorbereidingen van de locatie Oostersluisweg is echter gebleken dat de bebouwing op de beoogde uitbreidingslocatie, de voormalig zuurstoffabriek van Hoekloos, door de gemeente Groningen als cultuurhistorisch waardevol wordt beoordeeld. De bouwplannen worden hierdoor ernstig gehinderd, zo niet onmogelijk. In overleg met de gemeente wordt nader onderzoek gedaan naar alternatieve locaties. Hierbij wordt zowel gekeken naar locaties voor de zoutopslag als locaties waar meerdere functionaliteiten kunnen worden samengevoegd. Tevens wordt rekening gehouden met de klimaatdoelstellingen ten aanzien van maatschappelijk vastgoed (energieneutraal in 2028). Naar verwachting zal dit onderzoek in het tweede kwartaal van 2019 worden afgerond.

5.2. Huisvesting

5.2.1. Provinciehuis

In 2018 zijn de projecten F-vleugel en Statenzaal financieel afgerond. In 2018 is tevens een nieuw project geïnitieerd. Gasloos provinciehuis maakt nu deel uit van de investeringen en onderhoud aan kapitaalgoederen. Daarnaast was het project Gevelrenovatie+ in 2017 reeds van start gegaan en heeft een vervolg gekregen in 2018. De totale investeringen van deze projecten bedragen:

- Gevelrenovatie+: € 7,9 miljoen
- Gasloos Provinciehuis: € 2,7 miljoen

In de onderstaande tabellen zijn de investeringskredieten en het exploitatiebudget voor 2018 weergegeven, gevolgd door een toelichting.

Tabel: Meerjarenonderhoudsplan (MJOP)

(bedragen x € 1.000)

Omschrijving	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Saldo
<u>Investeringen</u>				
F-vleugel/Fractiehuis	0	81	87	-6
Upgraden Statenzaal	0	108	105	3
Gevelrenovatie	3.277	3.277	156	3.121
Gasloos provinciehuis	0	0	10	-10
(Vervangings)investeringen (MJOP)	564	564	71	493
<u>Exploitatie</u>				
Meerjarenonderhoudsplan (MJOP)	274	274	271	3

Gevelrenovatie+

Tijdens Basisrenovatie+ (BR+) is de binnenkant van het provinciehuis gerenoveerd. Al tijdens de planvorming voor BR+ was duidelijk dat na de binnenkant van het pand ook aan de buitenzijde groot onderhoud noodzakelijk zou worden. De belangrijkste thema's van het project zijn het verhogen van het gebruikerscomfort (waaronder minder tocht en koudeval) en de duurzaamheid van het pand (waaronder minder energieverbruik), wat zich moet gaan vertalen in een energielabel A. Gepland en noodzakelijk onderhoud wordt uiteraard meegenomen en waar mogelijk aangegrepen om gebruikerscomfort en duurzaamheid te ondersteunen. Samen met, en als gevolg van, alle maatregelen krijgt het pand een esthetische opfrisbeurt. Dit project is reeds in 2017 van start gegaan en in 2018 vonden met name advieswerkzaamheden plaats. De oorspronkelijke begroting is door forse prijsstijgingen in de bouwsector door middel van indexatie in 2018 gewijzigd. Mede door problemen bij de aanbesteding heeft dit project vertraging opgelopen, wat het saldo verklaart. De uitvoering zal met name in 2019 plaatsvinden.

Gasloos provinciehuis

Aardgas en duurzaamheid: twee 'hot items' in Nederland en zeker in Groningen. Het provinciehuis gaat niet meer minderen met het gas, we gaan er compleet mee stoppen. Onze duurzaamheidsvisie wat betreft energie begint bij de trias energetica: eerst besparen, dan efficiënt inzetten en tenslotte de energietransitie naar duurzame bronnen. Met de eerste twee hadden we in de Basisrenovatie+ reeds een flinke stap gezet. Onder gasloos verstaan wij de transitie naar een gebouw wat verwarmd wordt zonder gebruik te maken van (aard)gas. Tijdens een vooronderzoek is gebleken dat nu reeds de techniek beschikbaar is voor een succesvolle transitie en dat dit niet afhankelijk hoeft te zijn van Gevelrenovatie+ of het renoveren van MK12. Een gasloos provinciehuis is, voornamelijk door de leeftijd en het monumentale karakter van MK12, uniek in zijn ambitie. Met de gekozen aanpak kan de gaskraan reeds in 2020 dicht. We leveren zo direct zelf een flinke bijdrage aan de vermindering van het gasverbruik. Het project zit nu in de adviesfase en de uitvoering (met het ontwerp) zal met name in 2020 plaatsvinden.

(Vervangings)investeringen (MJOP)

De vervangingsinvesteringen zijn in de begroting gebaseerd op met name de economische levensduur. In de praktijk blijkt dat vervangingsinvesteringen niet altijd plaatsvinden volgens de economische levensduur maar eerder door de technische levensduur. Hierdoor verschuiven investeringen in de tijd. Voor het jaar 2018 is aanzienlijk minder geïnvesteerd dan begroot. Dit heeft naast het verschil tussen economische en technische levensduur te maken met het inmiddels afgeronde project Basisrenovatie+ (BR+), waardoor in de eerste jaren na het project minder wordt geïnvesteerd dan begroot. Ook hier is sprake van verschuiving naar de toekomst.

Buitengewoon onderhoud (MJOP)

Met de totstandkoming van de basisrenovatie hadden we al een nieuw meerjarenonderhoudsplan opgesteld voor de periode 2014 tot en met 2033. In de voorgaande tabel zijn de gerealiseerde kosten van 2018 voor het buitengewoon onderhoud opgenomen. Daarnaast zijn er diverse reguliere jaarlijkse onderhoudsbudgetten buiten het MJOP.

6. Grondbeleid

6.1. Inleiding

Deze paragraaf grondbeleid geeft een integrale visie op het gevoerde provinciaal grondbeleid, in relatie tot de realisatie van de doelstellingen van de programma's en projecten die zijn opgenomen in de begroting. Tevens worden de resultaten van de grondexploitaties gegeven en een onderbouwing van de geraamde winstneming. Tot slot volgen de beleidsuitgangspunten over de reserves voor grondzaken in relatie tot de risico's van grondzaken.

De Nota Grondbeleid 'Goed Doorgrond', die op 25 september 2013 ([voordracht nr. 40/2013](#)) is vastgesteld, beoogt een duidelijk kader te scheppen voor het grondbeleid van de provincie Groningen. Aan de hand van deze nota hebben wij ons grondbeleid ten uitvoer gebracht en verder vormgegeven.

6.2. Doelstellingen producten

6.2.1. Wegen en kanalen

Wij beschikken over de kennis en kunde om de aan- en verkopen te verrichten ten behoeve van de realisering van infrastructurele werken. Het gaat om het gehele pakket, van aankoopstrategieplan, aankooptekening, gesprekken, taxaties, koopovereenkomsten tot aan een gerechtelijke onteigeningsprocedure. Conform de Nota Grondbeleid vindt de verwerving hoofdzakelijk plaats op basis van een volledige schadeloosstelling op basis van de Onteigeningswet. Eerst wordt getracht minnelijk tot een vergelijk te komen. In het geval dit niet lukt binnen de termijn van een half jaar zal een onteigeningsprocedure worden gestart. Bezit van de gronden is essentieel om te kunnen starten met de uitvoering van een werk. Naast deze reguliere verwerving werkt het cluster tevens aan vrijwillige trajecten voorafgaand aan de definitieve besluitvorming en/of voorafgaand aan de start van de verwerving van de benodigde stroken. Met de omgeving wordt gekeken naar bredere oplossingen, waarbij bijvoorbeeld instrumenten als anticiperende grondverwerving en kavelruil worden ingezet. Naast de verwerving voor projecten worden voor het gehele provinciale apparaat, voor alle afdelingen, aan- en verkopen verricht en gronden beheerd.

6.2.2. Natuurbeleid

In het kader van het natuurbeleid worden gronden voor de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) verworven. Deze gronden worden vervolgens ingericht voor de gewenste natuur waarna deze wordt beheerd door een beheerder (particulier of organisatie). De verwerving vindt in beginsel plaats op basis van vrijwilligheid waarbij wij afhankelijk zijn van de mogelijkheden die zich in een jaar voordoen op de lokale grondmarkt.

In uitzonderingsgevallen waar het goed uitlegbaar is, gaan we onteigening echter niet uit de weg. Voor de realisatie van het natuurnetwerk is het van belang om over voldoende ruilgronden te beschikken voor de inliggende agrariërs. De aankoopkosten van de ruilgronden worden gedekt uit het investeringskrediet verwerven natuur van € 35 miljoen. Het verwerven van de ruilgronden voorloopt succesvol waardoor grote kavelruilen met agrariërs in het natuurnetwerk mogelijk zijn geworden. Het verwervingsproces wordt voor ons uitgevoerd door Prolander die door ons hiervoor is gemandateerd. In het Handelingskader Grond zijn hiervoor de spelregels opgenomen.

6.2.3. Blauwestad

Doel van dit project is om een kwaliteitsimpuls te geven aan het deel van de provincie Groningen gelegen rond het Oldambtmeer en daarmee de sociaal-economische situatie in dit gebied te verbeteren.

Kavelverkoop vindt plaats vanuit het projectbureau Blauwestad gevestigd in Het Havenkwartier in Blauwestad. Restgronden die niet meer nodig zijn voor het project Blauwestad, worden tegen marktconforme prijzen door de provincie verkocht.

Met ingang van 2016 zijn de verslaggevingsvoorschriften van het BBV gewijzigd. Eén van de wijzigingen betreft de looptijd van de grondexploitatie. Iedere grondexploitatie wordt gelimiteerd tot een looptijd van maximaal 10 jaar, omdat een langere periode vanuit beheersmatig perspectief als te risicovol wordt gezien. Deze 10 jaar dient te worden gehanteerd als richttermijn, die voortschrijdend moet worden gezien en waar gemotiveerd van kan worden afgeweken.

Op basis van aanwezige zekerheden (onder andere aanwezigheid van ontwikkelovereenkomsten) omtrent de verwachte verkopen hanteren wij een looptijd van 20 jaar. Onze nieuwe doorrekening is

onafhankelijk getoetst en gevalideerd. Deze validatie geeft aan dat de gehanteerde termijn van 20 jaar acceptabel is. Dit is overigens conform dezelfde systematiek als voorgaande jaren. Ook in de toekomst is het noodzakelijk dat de grondexploitatie elk jaar opnieuw wordt vastgesteld door de Staten inclusief de looptijd hiervan.

6.3. Resultaten grondexploitaties en winstneming

Op basis van een looptijd van 20 jaar hebben wij de GREX Blauwestad opnieuw doorgerekend. Op basis van de nieuwe waardering hebben wij de voorziening kunnen verlagen met € 2,046 miljoen waardoor de hoogte van de voorziening ultimo 2018 € 31,8 miljoen bedraagt. Het BBV hanteert als uitgangspunt dat de grondexploitatie tenminste jaarlijks wordt herzien. Deze herziening zal jaarlijkse gevolgen hebben voor de hoogte van de voorziening. De toekomstige opbrengsten hebben een positief effect op het resultaat van de grondexploitatie, waardoor de voorziening naar verwachting neerwaarts kan worden bijgesteld (zie ook deel 4, paragraaf 5.3.1).

6.4. Reserves, voorzieningen en risico's

De wijzigingen van de BBV-verslaggevingsregels - met name het terugbrengen van de looptijd van 35 jaar naar 20 jaar - heeft ertoe geleid dat wij de eerste 20 jaar te maken zullen krijgen met 'voorfinanciering', die in de periode daarna wordt terugverdiend. De voorfinanciering kent een omvang van € 31,8 miljoen. Hiervoor hebben we een voorziening getroffen. Deze voorziening wordt gewaardeerd op de zogenaamde netto contante waarde. Nominaal gaat het om een bedrag van € 47,3 miljoen.

7. Verbonden partijen

Verbonden partijen zijn (conform het BBV) privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisaties, waarin de provincie zowel een bestuurlijk als financieel belang heeft. Onder bestuurlijk belang wordt verstaan: een zetel in het bestuur of het hebben van stemrecht. Met een financieel belang wordt bedoeld dat middelen ter beschikking zijn gesteld die verloren gaan in geval van faillissement van de verbonden partij. Ook is sprake van een financieel belang als financiële problemen bij een verbonden partij op de provincie kunnen worden verhaald.

Visie

In 2016 is een [Nota Verbonden partijen \(2016/68\)](#) opgesteld die door uw Staten is vastgesteld. Deze nota is de basis voor de sturing en control van verbonden partijen in het algemeen en helpt bij het verhelderen van de afwegingen die wij maken bij het aangaan, volgen en beëindigen van deelnemingen in het bijzonder. Wij vatten visie en beleid zoals vastgelegd in de nota als volgt samen. De nota is een richtinggevend document met algemene uitgangspunten en beleidsregels voor:

- Beleidsmatige afwegingen bij het oprichten van en deelname aan een verbonden partij;
- Sturing en control op verbonden partijen;
- Beëindiging van de deelname aan, opheffing van of vervreemding van een verbonden partij.

In de nota is vastgesteld dat periodiek, dat wil zeggen elke collegeperiode, een evaluatie van de verbonden partijen zal plaatsvinden. In 2017 is deze [evaluatie](#) voor de eerste keer uitgevoerd en middels een voordracht aan uw Staten ([54/2017](#)) aangeboden. De evaluatie heeft geleid tot een aantal conclusies en aanbevelingen die ten uitvoer zullen worden gebracht.

Met amendement [A44](#) heeft u Provinciale Staten de opdracht gegeven om voor de gemeenschappelijke regelingen een risicoanalyse uit te voeren en een risicoprofiel te bepalen en op basis daarvan een helder en beknopt informatie- en toezichtsarrangement op te stellen per verbonden partij. In 2018 zijn deze risicoanalyses gefaseerd uitgevoerd, te beginnen met het [Samenwerkingsverband Noord-Nederland](#), [Groningen Seaports](#) en daarna [Waddenfonds](#), [Omgevingsdienst Groningen](#), [Prolander](#) en [OV-bureau Groningen Drenthe](#).

In de volgende paragrafen worden de provinciale verbonden partijen gegroepeerd per rechtsvorm weergegeven. De verbonden partijen voeren een beleid uit dat de provincie ook (gedeeltelijk) zelf had kunnen uitvoeren of er is vanuit andere, ook beleidsmatige overwegingen, door Provinciale Staten indertijd besloten deel te nemen aan de verbonden partij.

Gemeenschappelijke regelingen	Deelprogramma
7.1.1. Groningen Seaports 7.1.2. Prolander 7.1.3. Waddenfonds 7.1.4. OV-bureau Groningen Drenthe 7.1.5. Omgevingsdienst Groningen 7.1.6. Samenwerkingsverband Noord-Nederland 7.1.7. Noordelijke Rekenkamer	5.1. Economie en werkgelegenheid 3.1. Natuur en landschap 3.1. Natuur en landschap 4.2. Openbaar vervoer 2.1. Milieu 7.3. Bestuurlijke samenwerking en toezicht 7.1. Provinciale Staten
Vennootschappen en coöperaties	Deelprogramma
7.2.1. Blauwestad B.V. 7.2.2. Vennootschappen voortkomend uit splitsing voormalige holding Essent en verkoop productie- en leveringsbedrijf: 7.2.2.1. Enexis N.V. 7.2.2.2. Publiek Belang Elektriciteitsproductie (PBE) B.V. 7.2.2.3. Verkoop Vennootschap B.V. 7.2.2.4. Cross Border Leases B.V. 7.2.2.5. Vordering op Enexis B.V. 7.2.2.6 Claim Staat Vennootschap Amsterdam B.V. 7.2.3. Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland 7.2.4. Investeringsfonds Groningen B.V. 7.2.5. Groningen Airport Eelde N.V. 7.2.6. Waterbedrijf Groningen B.V. 7.2.7. Bank Nederlandse Gemeenten N.V.	1.1 Ruimtelijke ontwikkeling 8.2. Algemene dekkingsmiddelen 5.1. Economie en werkgelegenheid 5.1. Economie en werkgelegenheid 5.1. Economie en werkgelegenheid 1.2. Waterbeheer 8.2. Algemene dekkingsmiddelen

Stichtingen en verenigingen	Deelprogramma
7.3.1. Stichting Landinrichting en Bodemverontreiniging	3.1. Natuur en landschap
7.3.2. Interprovinciaal Overleg (IPO)	7.3. Bestuurlijke samenwerking en toezicht
7.3.3. Fonds Nieuwe Doen Groningen	1.1. Ruimtelijke ontwikkeling

7.1. Gemeenschappelijke regelingen

7.1.1. Havenschap Groningen Seaports

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Delfzijl	
Doelstelling:	De gemeenschappelijke regeling Havenschap Groningen Seaports (GR GSP) fungeert als enig aandeelhouder van Groningen Seaports N.V. (GSP NV). Deze heeft het juridisch eigendom van de gronden en is verantwoordelijk voor de nautische taken (waaronder het havenmeesterschap). De uitvoering van de nautische taken is via een dienstverleningsovereenkomst overgedragen aan GSP NV. Het stimuleren van werkgelegenheid en duurzaamheid van de bedrijvigheid zijn de belangrijkste publieke doelen van de participanten van de GR GSP. In de aandeelhouderstrategie zijn voor beide onderdelen concrete doelstellingen opgenomen, namelijk een gemiddelde groei van werkgelegenheid van 2% per jaar en 40% CO ₂ -reductie tussen 2015 en 2030.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Risico's die vanaf de verzelfstandigingsdatum (14 juni 2013) door GSP NV worden aangegaan zijn volledig voor rekening van GSP NV en komen niet bij de GR GSP te liggen. Begin 2016 zijn de financieringsafspraken herzien waardoor de GR GSP nu voor 100% garant staat voor de financiering (de borgstelling is gemaximeerd tot € 268 miljoen). Met een belang van 60% in de GR GSP staat de provincie voor een bedrag van maximaal € 160,8 miljoen borg. Daarnaast blijft de GR GSP borg staan voor de bijstortingsverplichting van het derivaat (CSA).	
Bestuurlijk belang:	De provincie Groningen heeft samen met de gemeenten Delfzijl en Eemsmond (vanaf 1 januari 2019 de gemeente Het Hogeland) zitting in het Algemeen Bestuur en het Dagelijks Bestuur van de GR GSP. De provincie Groningen is voorzitter van zowel het Algemeen Bestuur als het Dagelijks Bestuur.	
Mogelijke risico's:	De GR GSP zal nog geruime tijd borg moeten staan voor de betaling van de rente over en aflossing van door GSP NV aan te trekken externe financiering (met een maximum voor de provincie van 60% van € 268 miljoen) en voor de betaling van de rente over enkele derivaten-contracten die door GSP eerder zijn afgesloten. In het rapport naar aanleiding van de tussentijdse herijking 2018 is aangegeven dat de kans van optreden van eventuele risico's voor de deelnemers in de GR nagenoeg nihil is.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018 (concept):
- Eigen vermogen	€ 219,9 miljoen	€ 219,9 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 2,9 miljoen	€ 2,8 miljoen
- Solvabiliteit	99%	99%
- Resultaat	€ 0	€ 0
- Provinciale bijdrage 2018	€ 0 Programma: Economie Deelprogramma: Economie en werkgelegenheid	

7.1.2. Prolander

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Assen	
Doelstelling:	Prolander is de uitvoeringsorganisatie voor het landelijk gebied van de provincies Drenthe en Groningen en staat voor de opgave om voor de komende jaren het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in de beide provincies te realiseren.	
Ontwikkelingen:	In 2018 is het rapport Evaluatie Prolander 2016-2017 inclusief bestuursbesluiten met financiële impact door het bestuur vastgesteld. De financiële gevolgen voor de provincie zijn verwerkt in de begroting 2019.	
Financieel belang:	Provincie Groningen circa 1/3 deel en provincie Drenthe circa 2/3 deel.	
Bestuurlijk belang:	De provincies Groningen en Drenthe vormen samen het bestuur van Prolander. Namens het college nemen twee leden zitting in het bestuur.	
Mogelijke risico's:	Indien zich risico's voordoen die niet binnen de financiële mogelijkheden van Prolander kunnen worden opgelost, dan zal aan de deelnemers een extra bijdrage worden gevraagd. Het beschikbare weerstandsvermogen ultimo 2018 bedraagt € 560.769 en is voldoende ter dekking van de geïdentificeerde risico's	
Financiële kengetallen: - Eigen vermogen - Vreemd vermogen - Solvabiliteit - Resultaat - Provinciale bijdrage 2018	Jaarrekening 2017:	Rekening 2018:
	€ 1,27 miljoen	€ 0,89 miljoen
	€ 7,03 miljoen	€ 6,25 miljoen
	15%	12%%
	€ 516.199	€ 323.897
	€ 2.638.700	Programma: Platteland en natuur Deelprogramma: Natuur en landschap

7.1.3. Waddenfonds

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling waaraan de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland deelnemen. Bij de gemeenschappelijke regeling is ingesteld het openbaar lichaam Waddenfonds.
Vestigingsplaats:	Leeuwarden
Doelstelling:	Het behartigen van de belangen van de deelnemende provincies met betrekking tot het beheer van het Waddenfonds en de besteding van middelen ten laste van dit fonds. Het gaat om de volgende taken: • het beheer van het Waddenfonds; • het vaststellen van enig wettelijk voorschrift als bedoeld in artikel 4:23, eerste lid Awb; • het verstrekken van subsidies ten laste van het Waddenfonds; • het op privaatrechtelijke titel besteden van middelen ten laste van het Waddenfonds; • de voorbereiding van het door Provinciale Staten vast te stellen Uitvoeringskader Waddenfonds;
Ontwikkelingen:	-
Financieel belang:	De uitvoerings- en beheerskosten die rechtstreeks voortvloeien uit de regeling komen ten laste van het Waddenfonds.
Bestuurlijk belang:	De organen van het openbaar lichaam Waddenfonds zijn: het Algemeen Bestuur (AB), het Dagelijks Bestuur (DB), de voorzitter, de commissies. Het voorzitterschap rouleert om de vier jaar tussen de deelnemende provincies. De voorzitter wordt benoemd door en uit het midden van het AB. Het DB bestaat uit de voorzitter en twee andere leden, door en uit het AB aan te wijzen, zodanig dat vanuit elke deelnemende provincie de gedeputeerde die het Waddenfonds in

	portefeuille heeft wordt aangewezen. Het AB bestaat uit negen leden; Provinciale Staten van de deelnemende provincie wijzen elk drie leden aan, waaronder in ieder geval de gedeputeerde Waddenfonds. Het AB kan adviescommissies instellen om specifieke zaken te onderzoeken en hierover te adviseren aan het AB. In dat verband is ingesteld de adviescommissie kwaliteitstoetsing Waddenfonds.	
Mogelijke risico's:	geen	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018 (concept):
- Eigen vermogen	€ 101,8 miljoen	€ 112,4 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 82,2 miljoen	€ 71 miljoen
- Solvabiliteit	55 %	55%
- Resultaat	€ 14,3 miljoen	€ 19,1 miljoen
- Provinciale bijdrage voor 2018	€ - Programma: Platteland en natuur Deelprogramma: Natuur en landschap	

7.1.4. OV-bureau Groningen Drenthe

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Assen	
Doelstelling:	Het OV-bureau, een initiatief van de provincies Groningen en Drenthe en de gemeente Groningen, is verantwoordelijk voor het openbaar vervoer per bus in Groningen en Drenthe. Het OV-bureau stuurt de vervoerders aan en geeft het stads- en streekvervoer vorm. Het OV-bureau is verantwoordelijk voor het beheer van de concessies, toekomstige aanbestedingen en, samen met de partners, de ontwikkeling van het openbaar vervoer.	
Ontwikkelingen:	In 2018 heeft het OV-bureau de nieuwe concessie aanbesteed en gegund aan Qbuzz. De nieuwe concessie start in december 2019.	
Financieel belang:	De bijdrage van de provincie Groningen aan het OV-bureau bedroeg in 2018 € 39,9 miljoen op een totale begroting van het OV-bureau van € 120,1 miljoen. De overige baten betreffen de bijdragen van de provincie Drenthe en gemeente Groningen en de reizigersopbrengsten.	
Bestuurlijk belang:	Naast de busconcessies welke door het OV-bureau worden beheerd, is de provincie verantwoordelijk voor het openbaar vervoer op de regionale spoorlijnen. Daarenboven is de provincie systeemverantwoordelijk voor het openbaar vervoer in de provincie Groningen. De provincie Groningen heeft samen met de provincie Drenthe en de gemeente Groningen zitting in het Algemeen Bestuur en het Dagelijks Bestuur van het OV-bureau. Besluiten worden genomen bij meerderheid van stemmen, behoudens een aantal zaken betreffende de begroting en de concessie welke bij unanimitieit genomen worden. De provincie Groningen is voorzitter van het Algemeen Bestuur en het Dagelijks Bestuur.	
Mogelijke risico's:	Op 9 april 2019 heeft het Algemeen Bestuur de notitie Risicomanagement en weerstandsvormen 2018-2022 vastgesteld. Het OV-bureau streeft naar een weerstandscapaciteit van minimaal € 4,75 miljoen om risico's financieel te kunnen ondervangen. Na vaststelling van de jaarrekening 2018 bedraagt de weerstandscapaciteit € 13,6 miljoen.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 17,4 miljoen	€ 17,8 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 3,2 miljoen	€ 3,8 miljoen
- Solvabiliteit	84%	82%
- Resultaat	€ 2,3 miljoen	€ 0,4 miljoen
- Provinciale bijdrage voor 2018	€ 39,9 miljoen Programma: Bereikbaarheid Deelprogramma: Openbaar vervoer	

7.1.5. Omgevingsdienst Groningen

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Veendam	
Doelstelling:	De Omgevingsdienst Groningen (ODG) verzorgt de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van milieu, bouwen en wonen in opdracht van de gemeenten in de provincie Groningen en de provincie Groningen zelf met als doel de kwaliteit van de uitvoering van deze taken te verbeteren.	
Ontwikkelingen:	In 2018 is door Provinciale Staten ingestemd met wijziging van de GR-tekst van ODG (6/2018). De ODG heeft het afgelopen jaar hard gewerkt om de bedrijfsvoering en interne processen op orde te krijgen. Het aantreden van de nieuwe directeur heeft hier mede aan bijgedragen.	
Financieel belang:	Jaarlijks ontvangt de ODG van de deelnemers bijdragen die middels dienstverleningsovereenkomsten worden verstrekt. De provinciale bijdrage draagt circa 34% bij aan de totale kosten en bedroeg in 2018 € 5.082.477.	
Bestuurlijk belang:	De provincie Groningen neemt samen met alle deelnemers (gemeenten in de provincie Groningen) zitting in het Algemeen Bestuur (AB). Tevens heeft de provincie zitting in het Dagelijks Bestuur (DB). Provincie Groningen levert de voorzitter van zowel het DB als het AB. Deze functie wordt ingevuld door een lid van het college.	
Mogelijke risico's:	Indien zich risico's voordoen die niet binnen de financiële mogelijkheden van de ODG kunnen worden opgelost is men aangewezen op extra bijdragen van de deelnemers. Voor de provincie Groningen komt dit neer op circa 34%. Het beschikbare weerstandsvermogen ultimo 2018 bedraagt € 705.000 en is voldoende ter dekking van de geïdentificeerde risico's.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018 (concept):
- Eigen vermogen	€ 1,7 miljoen	€ 2,9 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 4,6 miljoen	€ 2,6 miljoen
- Solvabiliteit	29%	53%
- Resultaat	-/- 0,3 miljoen	€ 1,1 miljoen
- Provinciale bijdrage 2018	€ 5.082.477	Programma: Milieu en Energie Deelprogramma: Milieu

7.1.6. Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN)

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Groningen	
Doelstelling:	Dit is een gemeenschappelijke regeling waaraan de provincies Fryslân, Groningen en Drenthe deelnemen. Vanaf 1 januari 2019 is de GR SNN gewijzigd en is de kerntaak van de GR SNN teruggebracht naar het uitvoeren van (Europese) subsidieprogramma's en regelingen.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	De drie deelnemende provincies betalen elk een derde van de uitvoeringskosten SNN-algemeen.	
Bestuurlijk belang:	De organen van het Samenwerkingsverband zijn: het Algemeen Bestuur, het Dagelijks Bestuur, de voorzitter. Het voorzitterschap rouleert tussen de deelnemende provincies; vanaf 1 juli 2017 bekleedt de provincie Drenthe in de persoon van de commissaris van de Koning het voorzitterschap. Met ingang van 1 januari 2019 treedt de gewijzigde GR SNN in werking. In deze gewijzigde GR participeren leden Provinciale Staten niet langer in het AB.	
Mogelijke risico's:	-	

Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 9,2 miljoen	€ 3,9 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 265,2 miljoen	€ 241,1 miljoen
- Solvabiliteit	3%	2%
- Resultaat	Nihil	Nihil
- Provinciale bijdrage voor 2018 (algemene uitvoeringskosten)	€ 681.000	Programma: Openbaar bestuur Deelprogramma: Bestuurlijke samenwerking en toezicht

7.1.7. Noordelijke Rekenkamer

Rechtsvorm:	Gemeenschappelijke regeling	
Vestigingsplaats:	Assen	
Doelstelling:	Om de controlerende rol van Provinciale Staten te ondersteunen is een rekenkamer(funcie) bij de provincies in de Provinciewet verplicht gesteld. In Groningen is gekozen om een onafhankelijke rekenkamer met de drie noordelijke provincies op te zetten. De Noordelijke Rekenkamer houdt zich bezig met het onderzoek naar de doelmatigheid, doeltreffendheid en rechtmatigheid van het gevoerde bestuur. Op 10 november 2004 is door de Staten besloten tot het instellen van de gemeenschappelijke regeling en de benoeming van de collegeleden. De Noordelijke Rekenkamer is vanaf dat moment operationeel.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	De drie noordelijke provincies dragen ieder voor een derde bij in de kosten van de Noordelijke Rekenkamer.	
Bestuurlijk belang:	De collegeleden worden op basis van hun verschillende deskundigheden benoemd door de drie noordelijke Staten. Tevens is gekozen voor het instellen van een Raad van Advies, bestaande uit drie Statenleden per provincie. De Raad van Advies heeft tot taak suggesties aan te dragen aan de Noordelijke Rekenkamer voor te verrichten onderzoek. De Rekenkamer hoeft, door haar onafhankelijke positie, de suggesties van de Programmaraad niet over te nemen. Verder geeft de Raad van Advies gevraagd en ongevraagd adviezen aan de Noordelijke Rekenkamer over de uitvoering van haar taak en bevordert ze een gecoördineerde besluitvorming van de drie Provinciale Staten.	
Mogelijke risico's	-	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 113.597	Nog niet bekend
- Vreemd vermogen	€ 165.735	Nog niet bekend
- Solvabiliteit	41%	Nog niet bekend
- Resultaat	€ 73.660	Nog niet bekend
- Provinciale bijdrage 2018	€ 267.667	Programma: Openbaar bestuur Deelprogramma: Provinciale Staten

7.2. Vennootschappen en coöperaties

7.2.1. Blauwestad

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap
Vestigingsplaats:	Groningen
Doelstelling:	Blauwe Stad BV is opgericht om een aantal taken in het project Blauwestad uit te voeren. Die taken waren met name de coördinatie tussen het provinciebestuur en de besturen van de voormalige drie Blauwestad gemeenten en de coördinatie tussen publieke en private partijen in het project. Inmiddels zijn de drie gemeenten samengevoegd tot de gemeente Oldambt en is de samenwerking met de private partijen beëindigd.
Ontwikkelingen:	-
Financieel belang:	De provincie Groningen is houder van 40% van de aandelen; de gemeente van 60%. De directie van de vennootschap bestaat op dit moment uit één directeur. Voor (eventueel) nodige financiering van de vennootschap put de provincie uit de voorfinanciering Blauwestad.
Bestuurlijk belang:	In de AVA wordt bij meerderheid van stemmen beslist: daarin heeft de provincie een minderheidspositie. Hetzelfde geldt voor de raad van commissarissen: twee leden worden benoemd op voordracht van ons college, drie leden op voordracht van BenW. Ook daar wordt bij meerderheid beslist.
Mogelijke risico's:	Ten behoeve van haar oorspronkelijke doelstelling en/of afwikkeling van daaruit (nog te) ontstane verplichtingen/rechten of anderszins is de vennootschap thans niet actief. Feitelijk gaat het om een 'lege bv', waarin alleen het gestorte aandelenkapitaal actief is. De vennootschap kan (op termijn) worden ontbonden/geliquideerd, na een gezamenlijk besluit daartoe van de aandeelhouders. Het 'Evaluatierapport verbonden partijen' d.d. 27 november 2017 bevat de conclusie en aanbeveling om de vennootschap te ontbinden, welke aanbeveling Provinciale Staten heeft overgenomen. Aan deze aanbeveling en besluit van Provinciale Staten wordt gevolg gegeven. In 2018 zijn ter voorbereiding van de liquidatie en ontbinding van de vennootschap diverse activa overgedragen. Het is de bedoeling dat de ontbinding en liquidatie in 2019 wordt geëffectueerd.
Financiële kengetallen:	
- Eigen vermogen	€ 18.000
- Vreemd vermogen	n.v.t.
- Solvabiliteit	n.v.t.
- Resultaat	Nihil
- Provinciale bijdrage 2018	€ 0 Programma: Ruimte en water Deelprogramma: Ruimtelijke ontwikkeling

7.2.2. De vennootschappen voortkomend uit de splitsing van de voormalige holding Essent en de verkoop van haar productie- en leveringsbedrijf

De daadwerkelijke, notariële closing van de verkooptransactie van Essent en RWE, waarbij de volledige eigendom van het productie- en leveringsbedrijf van Essent is overgegaan naar RWE, heeft plaatsgevonden op 30 september 2009. De ex-aandeelhouders van Essent zijn daarbij directe aandeelhouders geworden van drie niet verkochte bedrijfsonderdelen van de voormalige holding Essent, in concreto het netwerkbedrijf (Enexis), het milieubedrijf (Attero) en het EPZ-belang (PBE). Enkele specifieke belangen en risico's in verband met de closing van de verkooptransactie van Essent en RWE, zijn bij de genoemde datum ondergebracht in vier zogenaamde 'special purpose'-vennootschappen (SPV's), die sindsdien zijn belast met de behartiging van die belangen en risico's. Ook van deze vennootschappen zijn de ex-aandeelhouders van Essent, bij de genoemde

closingdatum de directe aandeelhouders geworden. In elk van de, in totaal zeven, hiervoor genoemde nieuwe vennootschappen, heeft de provincie Groningen sindsdien een direct aandelenbelang van circa 6% en is zij tevens vertegenwoordigd in de betreffende aandeelhouderscommissie. In de afgelopen jaren hebben wij ons belang in Attero en EPZ vervreemd.

7.2.2.1. Enexis Holding N.V.

Rechtsvorm:	Naamloze vennootschap	
Vestigingsplaats:	Rosmalen	
Doelstelling:	Onder Enexis Holding N.V. hangen een aantal vennootschappen waarin verschillende activiteiten zijn ondergebracht. Hiervan is Enexis Netbeheer de grootste en beheert het gas- en elektriciteitsnetwerk in Noord-, Oost-, en Zuid-Nederland voor ongeveer 2,7 miljoen huishoudens, bedrijven en overheden. De belangrijkste taak van een netbeheerder is het aanleggen en onderhouden van het energienetwerk in Nederland. Bovendien zorgt een netbeheerder voor het transport van energie. De vennootschap heeft ten doel het realiseren van een duurzame energievoorziening door 'state of the art'-dienstverlening en netwerken en door regie te nemen in innovatieve oplossingen. Dit om de energietransitie te versnellen en excellent netbeheer uit te voeren. Deze doelen worden gerealiseerd op basis van de volgende strategieën: • Netten en dienstverlening tijdig gereed voor de veranderingen in de energiewereld; • Betrouwbare energievoorziening; • Excellente dienstverlening: hoge klanttevredenheid en verlaging kosten; • Samen met lokale partners Nederlandse klimaatdoelen realiseren; • Innovatieve, schaalbare oplossingen om de energietransitie te versnellen.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	6,57%	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 3.808 miljoen	€ 4.024 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 3.860 miljoen	€ 3.691 miljoen
- Solvabiliteit	50%	52%
- Resultaat	€ 207 miljoen	€ 319 miljoen
- Provinciale bijdrage 2018	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.2.2. PBE (Publiek Belang Elektriciteitsproductie)

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch
Doelstelling:	Vanwege de voorlopige uitkomst van een juridische procedure ter zake, is in september 2009 besloten tot een afsplitsing van het 50%-belang van Essent in het Zeeuwse elektriciteitsproductiebedrijf EPZ. Na onderbrenging van dat belang in de daartoe opgerichte, afzonderlijke houdstermaatschappij EPZ, is deze overgedragen aan de voormalige aandeelhouders van Essent. In 2011 is overeenstemming bereikt over een minnelijke oplossing van het geschil dat heeft geleid tot de genoemde juridische procedure, waarna het EPZ-belang alsnog is geleverd aan RWE. PBE heeft sinds 2011 nog taken bij de afwikkeling

	uit de verkoop EPZ. Daarnaast zijn er verplichtingen aangegaan in het kader van het Convenant Borging Publiek Belang Kerncentrale Borssele 2009.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Circa 6%.	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 1,6 miljoen	€ 1,6 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 0,02 miljoen	€ 0,02 miljoen
- Solvabiliteit	99%	99%
- Resultaat	-/- € 18.459	-/- € 15.300
- Provinciale bijdrage 2018	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.2.3. Verkoop Vennootschap

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap	
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch	
Doelstelling:	De SPV Verkoop Vennootschap is onder andere belast met het beheer van en de afwikkeling van mogelijke claims op het gevormde risicofonds van € 800 miljoen (General Escrow Fonds), dat vanuit de betreffende verkoopopbrengst is gevormd ter dekking van eventuele aansprakelijkheden van de verkopende aandeelhouders in verband met de vervreemding van het productie- en leveringsbedrijf van Essent.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Circa 6%.	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 150.934	€ 112.116
- Vreemd vermogen	€ 5.697	€ 30.170
- Solvabiliteit	96%	79%
- Resultaat	-/- € 66.690	-/- € 38.818
- Provinciale bijdrage 2018	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.2.4. CBL (Cross Border Leases) Vennootschap

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap	
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch	
Doelstelling:	De SPV CBL Vennootschap is belast met het beheer van en de afwikkeling van mogelijke claims op het gevormde escrowfonds, dat is gevormd ter dekking van eventuele aansprakelijkheden van de verkopende aandeelhouders in verband met de eerder door Essent afgesloten cross border leases op centrales en netten en de kosten van een mogelijke vrijwillige beëindiging van de thans nog resterende leases.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Circa 6%.	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	

Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalinbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 146.779	€ 136.957
- Vreemd vermogen	€ 16.517	€ 22.040
- Solvabiliteit	90%	86%
- Resultaat	-/- € 18.881	-/- € 9.822
- Provinciale bijdrage 2018	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.2.5. Vordering op Enexis (VoE)

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap	
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch	
Doelstelling:	De SPV Vordering op Enexis is belast met de uitvoering van alle taken die verband houden met het beheer van de aan de aandeelhouders overgedragen bruglening, die eerder door de holding Essent was verstrekt aan haar voormalig netwerkbedrijf. Op dit moment resteert alleen nog de lening van de vierde tranche van totaal € 350 miljoen.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	6,57%	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalinbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 9.172	-/- € 2.290
- Vreemd vermogen	€ 356 miljoen	€ 356 miljoen
- Solvabiliteit	0,002%	0%
- Resultaat	-/- € 14.825	-/- € 11.462
- Provinciale bijdrage 2018	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.2.6. Claim Staat Vennootschap Amsterdam (CSV)

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap	
Vestigingsplaats:	's-Hertogenbosch	
Doelstelling:	De CSV Amsterdam B.V. is verantwoordelijk voor het vervolg van de lopende juridische procedure tegen de Staat, die eerder door Essent was opgestart in verband met de van rijkswege opgelegde verplichting tot afsplitsing van haar netwerkbedrijf en de daardoor door Essent geleden schade. Volgens de Hoge Raad is de zogenoemde Splitsingswet niet in strijd met het recht van de Europese Unie, in het bijzonder met het vrij verkeer van kapitaal en de vrijheid van vestiging. Eerder oordeelde het hof dat dit wel het geval was en stelde daarmee energieondernemingen Essent, Eneco en Delta in het gelijk in hun procedure tegen de Staat hierover. Met deze uitspraak van de Hoge Raad zijn de vorderingen van Essent op de Staat definitief afgewezen. In het kader van de verkoop van Attero aan Waterland hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties en vrijwaringen gegeven aan Waterland. Het merendeel van deze garanties en vrijwaringen is door de Verkopende Aandeelhouders overgedragen aan CSV Amsterdam. Een deel van de verkoopopbrengst is ter verzekering van betaling van eventuele schadeclaims op een escrow-rekening aangehouden. CSV Amsterdam en Waterland zijn niet zonder meer gerechtigd tot het in escrow gestorte bedrag. Op dit moment blijft het	

	bedrag van de escrow nog onder de notaris en maakt geen deel uit van de balans van CSV Amsterdam.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Circa 6%	
Bestuurlijk belang:	Provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders en in de Aandeelhouderscommissie.	
Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalinbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 869.698	€ 745.990
- Vreemd vermogen	€ 64.924	€ 44.765
- Solvabiliteit	93%	94%
- Resultaat	-/- € 109.945	-/- € 123.708
- Provinciale bijdrage 2018	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.2.3. Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland (NOM)

Rechtsvorm:	Naamloze vennootschap	
Vestigingsplaats:	Groningen	
Doelstelling:	De N.V. NOM is opgericht met als doel de werkgelegenheid in Noord-Nederland te bestendigen en te ontwikkelen door het stimuleren van duurzaam winstgevendende activiteiten. De activiteiten waarmee de NOM haar doel wil bereiken is het verstrekken van risicodragend kapitaal (leningen, aandelenkapitaal) aan mkb-bedrijven, het bevorderen van investeringen door onder andere het acquireren van (buitenlandse) bedrijven en het initiëren en ontwikkelen van innovatieve projecten. De richting en inzet van de verschillende regionale ontwikkelingsmaatschappijen in ons land (waar de NOM één van de vijf is), worden bepaald door de beleidsterreinen zoals vastgelegd het nationale topsectorenbeleid en de economische programma's van de provincies.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	De NOM is een overheidsvennootschap, waarvan het Rijk en de provincies Groningen, Fryslân en Drenthe aandeelhouders zijn. Met ingang van 1 januari 2016 is de aandelenverhouding gewijzigd en bezit het Rijk 50% van de aandelen en de provincies ieder 16,67%. Jaarlijks kennen wij de NOM een subsidiebijdrage toe op basis van een werkplan, waarin prestatieafspraken worden gemaakt.	
Bestuurlijk belang:	De provincie Groningen is vertegenwoordigd in de AVA.	
Mogelijke risico's:	Door de aankoop van NOM-aandelen in 2016 tegen de reële waarde loopt de provincie het risico dat de waarde van de NOM (bepaald door de optelsom van de waarde van de NOM-participaties) fluctueert en mogelijk lager uitvalt dan de verkrijgingsprijs. Mocht dit gebeuren dan kan dit leiden tot een gedeeltelijke afwaardering. De hoogte van het risico's blijft in elk geval beperkt tot de omvang van de kapitaalinbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017	Jaarrekening 2018 (concept):
- Eigen vermogen	€ 58,9 miljoen	€ 56,2 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 6,2 miljoen	€ 7,5 miljoen
- Solvabiliteit	90%	88%
- Resultaat	€ 6,2 miljoen	-/- € 2,8 miljoen
- Provinciale bijdrage 2018	€ 0,408 miljoen De verleende bijdrage betreft een exploitatiesubsidie NOM en een bijdrage in de uitvoering van projecten als Greenlinks, HTSM-platform en Business Development. De	

	subsidieverlening gebeurt gezamenlijk met de drie provincies in één beschikking. Programma: Economie Deelprogramma: Economie en werkgelegenheid
--	---

7.2.4. Investeringsfonds Groningen (IFG)

Rechtsvorm:	Besloten vennootschap
Vestigingsplaats:	Groningen
Doelstelling:	Het Investeringsfonds Groningen (operationeel vanaf 1 juli 2015) is bedoeld voor de vestiging, groei en vernieuwing van ondernemingen in het midden- en kleinbedrijf in Groningen. Het investeringsfonds van € 40 miljoen neemt deel in andere fondsen voor het bedrijfsleven en een deel van de middelen is geoormerkt voor het Acquisitiefonds Groningen dat ook rechtstreeks financieringen aan MKB-bedrijven verstrekt. Het fonds is revolverend. Dat betekent dat de opbrengsten van de investeringen weer worden ingezet voor nieuwe aanvragen. Op deze manier willen we de economie in Groningen stimuleren.
Ontwikkelingen:	-
Financieel belang:	De provincie heeft een belang van 100% in het aandelenkapitaal.
Bestuurlijk belang:	De provincie is vertegenwoordigd in de AvA.
Mogelijke risico's:	Er bestaat een risico dat een deel van de gestorte middelen niet terugkomt. We gaan uit van een revolverendheid van 90% tot 100% maar het investeren in jonge, groeiende bedrijven brengt extra risico's met zich mee. Daarom wordt de Algemene reserve verhoogd met € 8 miljoen. Vanaf 2014 wordt deze verhoging in een periode van zeven jaar gevoed vanuit het krediet Provinciale meefinanciering.
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017: Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 7.15 miljoen € 9,15 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 0,1 miljoen € 0,1 miljoen
- Solvabiliteit	100% 100%
- Resultaat	-/- € 425.695 -/- € 531.796
- Provinciale bijdrage 2018	- Programma: Economie Deelprogramma: Economie en werkgelegenheid

7.2.5. Groningen Airport Eelde (GAE)

Rechtsvorm:	Naamloze vennootschap
Vestigingsplaats:	Eelde
Doelstelling:	Groningen Airport Eelde N.V. houdt zich bezig met het beheer, de exploitatie en de verdere ontwikkeling van de luchthaven Eelde. De luchthaven is een belangrijk onderdeel van de publieke basis-infrastructuur van Noord-Nederland. Het investeren in de concurrentiekracht van de luchthaven vergroot de aantrekkingskracht van de regio als vestigingslocatie voor bedrijven, wat een voorwaarde is voor verdere groei van de werkgelegenheid bovenop de bestaande directe en indirecte werkgelegenheid die wij hiermee behouden. Tevens is de aanwezigheid van een regionale luchthaven met internationale verbindingen belangrijk voor de uitstraling van de regio.
Ontwikkelingen:	-
Financieel belang:	De aandelen in Groningen Airport Eelde worden gehouden door de provincies Groningen en Drenthe (ieder 30%) en de gemeenten Groningen (26%), Tynaarlo (10%) en Assen (4%).
Bestuurlijk belang:	De provincie Groningen is vertegenwoordigd in de AVA.

Mogelijke risico's:	Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalinbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 13,2 miljoen	Verwachting in juni beschikbaar
- Vreemd vermogen	€ 3,6 miljoen	
- Solvabiliteit	79%	
- Resultaat	€ 295.270	
- Provinciale bijdrage 2018	Programma: Economie Deelprogramma: Economie en werkgelegenheid (betreft investeringsbijdrage)	

7.2.6. Waterbedrijf Groningen (WbG)

Rechtsvorm:	Naamloze vennootschap	
Vestigingsplaats:	Groningen	
Doelstelling:	Het Waterbedrijf Groningen N.V. is een overheidsvennootschap met als belangrijkste doel het zorg dragen voor de drinkwatervoorziening (het produceren en leveren van drinkwater) in haar verzorgingsgebied. Daarnaast houdt het Waterbedrijf Groningen zich bezig met verschillende geliberaliseerde activiteiten op het gebied van industriewater (North Water B.V.) en watertechnologie (Waterlaboratorium Noord) en is actief op het gebied van Energie & Water (Waterbedrijf Duurzaam B.V) en Internationale Samenwerking.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Alle aandelen worden gehouden door de provincie Groningen en de gemeenten die geheel of gedeeltelijk in het voorzieningsgebied liggen. De provincie Groningen heeft een aandelenbelang van circa 10%.	
Bestuurlijk belang:	De provincie Groningen is vertegenwoordigd in de Algemene Vergadering van Aandeelhouders.	
Mogelijke risico's:	De geliberaliseerde activiteiten worden uitgevoerd door afzonderlijke vennootschappen, waardoor de risico's voor de provincie Groningen en de drinkwatervoorziening beperkt blijven. Risico's blijven beperkt tot de omvang van de kapitaalinbreng.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 73,5 miljoen	Verwachting in juni beschikbaar
- Vreemd vermogen	€ 120,4 miljoen	
- Solvabiliteit	38%	
- Resultaat	€ 2,1 miljoen	
- Provinciale bijdrage 2018	€ 0	Programma: Ruimte en water Deelprogramma: Waterbeheer

7.2.7. Bank Nederlandse Gemeenten (BNG)

Rechtsvorm:	Naamloze vennootschap	
Vestigingsplaats:	Den Haag	
Doelstelling:	De Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) is de bank van en voor overheden en instellingen met een maatschappelijk belang. Met gespecialiseerde financiële dienstverlening draagt de BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. Daarmee is de bank essentieel voor de publieke taak.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	De provincie Groningen bezit 75.250 aandelen à € 2,50. Dit is een belang van 0,135% in het totale aandelenkapitaal (55.690.720 aandelen à € 2,50). De provincie Groningen heeft in 2015 en 2016 aan de BNG achtergestelde hybride leningen verstrekt, beide groot	

	€ 50,0 miljoen (totaal € 100,0 miljoen).	
Bestuurlijk belang:	Eind 1990 heeft de provincie Groningen aandelen gekocht van de BNG. Als mede-eigenaar van deze bank is de provincie Groningen betrokken bij de verdere ontwikkeling van de BNG en haar doelen.	
Mogelijke risico's:	Eind 2010 heeft het Basels Comité voor Banktoezicht onder de noemer Basel III nieuwe richtlijnen uitgevaardigd met betrekking tot kapitaaleisen waaraan banken op termijn moeten voldoen. Deze richtlijnen kunnen van invloed zijn op de toekomstige dividenduitkering.	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 4.953 miljoen	€ 4.991 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 135.041 miljoen	€ 132.518 miljoen
- Solvabiliteit	3,5%	3,8%
- Resultaat	€ 393 miljoen	€ 337 miljoen
- Provinciale bijdrage 2018	- Programma: Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering Deelprogramma: Algemene dekkingsmiddelen	

7.3. Stichtingen en verenigingen

7.3.1. Stichting Landinrichting en Bodemverontreiniging (SLB)

Rechtsvorm:	Stichting	
Vestigingsplaats:	Groningen	
Doelstelling:	Het verbeteren van de bodemkwaliteit in aangewezen landinrichtingsgebieden in het veenkoloniaal gebied van de provincie Groningen en Drenthe waar bodemverontreiniging, ontstaan door dempingen van wijken en sloten, risico's veroorzaakt en een belemmering vormt voor de landinrichting en de landbouw. Het beheren van fondsen voor het actief onderzoeken en bestrijden van risico's en voor het vrijwaren van grondeigenaren. Hiermee wordt bijgedragen aan de realisatie van provinciaal beleid - het realiseren van duurzaam bodembeheer en het geschikt maken van de bodem voor het gebruik dat maatschappelijk gewenst is.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	Per ultimo 2016: € 1,4 miljoen (60%)	
Bestuurlijk belang:	Deelname aan en stemrecht in de Raad van Toezicht.	
In 2018 verwachte veranderingen in het financiële en/of het bestuurlijke belang:	Naar verwachting zal het financieel belang en het bestuurlijk belang ongewijzigd blijven.	
Mogelijke risico's:		
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 2,4 miljoen	€ 2,4 miljoen
- Vreemd vermogen	Nihil	Nihil
- Solvabiliteit	100%	100%
- Resultaat	€ 43.900	€ 25.400
- Provinciale bijdrage 2018	€ 0	Programma: Platteland en natuur Deelprogramma: Natuur en landschap

7.3.2. Interprovinciaal Overleg (IPO)

Rechtsvorm:	Vereniging	
Vestigingsplaats:	Den Haag	
Doelstelling:	De vereniging heeft, evenals haar voorganger, de Gemeenschappelijke Regeling IPO, tot doel de belangen te behartigen van de provincies bij het Rijk en een effectief platform te vormen voor uitwisseling van kennis en ervaring tussen provincies. Jaarlijks wordt een IPO-jaarprogramma uitgebracht waarin gedetailleerd de voornemens en de kosten daarvan staan vermeld. Met ingang van 2018 werkt het IPO met een programmabegroting en met ingang van 2019 eveneens met een kadernota.	
Ontwikkelingen:	-	
Financieel belang:	De provincie Groningen betaalt naar rato mee in de kosten van het IPO-secretariaat en de kosten van diverse projecten en programma's.	
Bestuurlijk belang:	De twaalf provincies zijn lid van de vereniging. Het bestuur wordt gevormd door de voorzitter (apart gekozen) en een lid van elk college van GS. De vereniging kent een algemene ledenvergadering waarin vanuit elke provincie twee Statenleden participeren. Er zijn voor de behartiging van de provinciale belangen elf bestuurlijke commissies in het leven geroepen die elk een omschreven en afgebakend beleidsterrein behartigen. Deze commissies worden gevormd door leden uit de colleges van GS.	
Mogelijke risico's	-	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 3,7 miljoen	Nog niet bekend
- Vreemd vermogen	€ 19,7 miljoen	Nog niet bekend
- Solvabiliteit	19%	Nog niet bekend
- Resultaat	€ 341.000 miljoen	Nog niet bekend
- Provinciale bijdrage 2018	€ 737.000	Programma: Openbaar bestuur Deelprogramma: Bestuurlijke samenwerking en toezicht

7.3.3. Fonds Nieuwe Doen Groningen

Rechtsvorm:	Stichting
Vestigingsplaats:	Groningen
Doelstelling:	De stichting Fonds Nieuwe Doen Groningen (werknaam van Stichting Revolverend Fonds Groningen) heeft als doel maatschappelijke initiatieven op het gebied van leefbaarheid, zorg en energie te stimuleren en financieel te ondersteunen. De stichting ondersteunt (in financiële zin) activiteiten en projecten op het gebied van leefbaarheid, zorg en energie en door het verstrekken van leningen.
Ontwikkelingen:	In 2017 is het fonds van start gegaan. Het uitzetten van leningen verloopt goed. Ultimo 2018 is een bedrag van € 5,4 miljoen als lening verstrekt aan de stichting. De stichting heeft zelf voor € 5,8 miljoen aan leningen verstrekt aan derden partijen (dit is inclusief het opnieuw inzetten van inkomsten uit aflossingen en rente). De lening à € 2 miljoen aan het project Geothermie Warmtestad komt waarschijnlijk te vervallen vanwege het niet realiseren van het project. Deze € 2 miljoen zou kunnen worden toegevoegd aan het fonds. In 2018 is het energietransitiedeel van het fonds uitgebreid met € 25 miljoen (dit is besloten bij de Najaarsnota 2017).
Financieel belang:	De provincie heeft een belang van 100% in het uitgezette fondsvermogen.

Bestuurlijk belang:	De provincie heeft de uitvoering van het revolverend fonds extern ondergebracht. Het stichtingsbestuur opereert onafhankelijk volgens de daarvoor opgestelde statuten. Indirect levert de stichting wel een essentiële bijdrage aan het uitvoeren van collegedoelen.	
Mogelijke risico's:	-	
Financiële kengetallen:	Jaarrekening 2017:	Jaarrekening 2018:
- Eigen vermogen	€ 0,2 miljoen	€ 0,3 miljoen
- Vreemd vermogen	€ 26,57 miljoen	€ 52,07 miljoen
- Solvabiliteit	87%	0,6%
- Resultaat	€ 232.000	€ 109.000
- Provinciale bijdrage 2018	- Programma: Economie Deelprogramma: Economie en werkgelegenheid	

Deel 4

JAARREKENING

1. Financieel beleid 2018 en rekeningresultaat 2018

Via onze P&C-documenten presenteren wij - als vast onderdeel - geactualiseerde begrotingsbeelden die beïnvloed worden door diverse externe en interne ontwikkelingen. Hieronder vatten we per P&C-document de ontwikkelingen samen, inclusief de gemaakte keuzes daarbij.

Oorspronkelijke Begroting 2018

Het begrotingsjaar 2018 startte met een flexibel budget van € 1,8 miljoen. Deze begrotingsruimte is exclusief de middelen die beschikbaar zijn voor onvoorziene uitgaven (€ 0,5 miljoen).

Afzonderlijke Statenvoordrachten

Na vaststelling van de Begroting 2018 zijn er tot aan de Voorjaarsnota 2018 negen afzonderlijke Statenvoordrachten door uw Staten vastgesteld, die ertoe hebben geleid dat de begrotingsruimte in 2018 met circa € 0,7 miljoen afnam tot circa € 1,1 miljoen. Hierbij ging het met name om de bijdrage voor Koningsdag, de IPO-Begroting 2018 en de tijdelijke compensatie van de provincie Zeeland.

Voorjaarsnota 2018

In de Voorjaarsnota 2018 nam de begrotingsruimte 2018 per saldo toe met circa € 3,7 miljoen tot circa € 4,8 miljoen. Deze toename was vooral het gevolg van een hogere uitkering uit het Provinciefonds (meicirculaire 2018). De ontstane begrotingsruimte 2018 van circa € 4,8 miljoen is bij de Voorjaarsnota 2018 vervolgens volledig ingezet voor de bekostiging van een aantal prioriteiten (onder andere mobiliteit en Provinciale Meefinanciering) en een aantal overige bestedingsvoorstellen (onder andere IBOI-indexering, herstel spaarbedrag 2020-2023 en bijdrage ODG).

Najaarsnota 2018

Bij het opstellen van de Najaarsnota 2018 ontstond er als gevolg van een aantal externe ontwikkelingen (lagere opbrengsten opcenten motorrijtuigenbelasting, lagere kapitaallasten en voordeel op de verdeling van apparaatskosten 2018) een begrotingsruimte 2018 van circa € 0,3 miljoen. Omdat de ramingen van een aantal bestedingsvoorstellen 2018 in het kader van realistisch ramen zijn aangepast, nam de begrotingsruimte 2018 verder toe met circa € 3,2 miljoen. Een zeer groot deel van die bestedingsvoorstellen leidt tot uitgaven in later jaren zodat de daarmee samenhangende vrijval van middelen in 2018 voor een bedrag van circa € 3,5 miljoen is doorgeschoven naar latere jaren. Door bovenstaande ontwikkelingen nam de begrotingsruimte 2018 per saldo af tot bijna nihil.

Op basis van de septembercirculaire 2018 bleek dat de inkomsten uit het Provinciefonds in 2017 circa € 2,7 miljoen lager zouden uitvallen dan tot en met de Najaarsnota 2018 was geraamd en dat de IBOI-indexering van de RSP-middelen in 2018 circa € 0,6 miljoen hoger uitviel dan in de Voorjaarsnota 2018 was geraamd. Daardoor moest in totaal voor een bedrag van circa € 3,3 miljoen dekking worden gevonden. Tot een bedrag van € 0,4 miljoen is dekking gevonden ten laste van de post voor onvoorziene uitgaven 2018 en voor een bedrag van circa € 2,9 miljoen door het naar voren halen van begrotingsruimte 2020 en 2021. Deze ontwikkelingen, bestedingen en dekking hebben wij verwerkt in de [14^e wijziging van de Begroting 2018](#) als onderdeel van de voordracht tot vaststelling van de Begroting 2019.

In de 3^e wijziging van de Begroting 2019 als onderdeel van de [Statenvoordracht betreffende onderzoek minimaal benodigd weerstandsvermogen](#) is het naar voren halen van begrotingsruimte 2020 en 2021 weer volledig ongedaan gemaakt.

Rekening 2018

Bij de Jaarrekening 2018 blijkt nu dat het gerealiseerd resultaat 2018 uitkomt op € 9,8 miljoen voordelig. In dit bedrag zitten een aantal componenten waarover Provinciale Staten nog een besluit moet nemen over de bestemming/besteding van de middelen.

Voor de toelichting op het resultaat verwijzen wij naar de toelichting op het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening.

2. Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening

Onderstaand overzicht geeft per programma de gerealiseerde baten en lasten, het saldo daarvan en het verschil ten opzichte van de bijgestelde begroting weer.

LASTEN	rekening 2017	primitieve begroting 2018	begroting 2018 na wijziging	rekening 2018	verschil
Ruimte en water	7.601	5.415	13.287	6.825	6.462
Milieu en energie	23.952	20.895	22.974	20.212	2.762
Platteland en natuur	38.909	33.965	43.857	40.330	3.528
Bereikbaarheid	187.087	196.719	205.352	169.022	36.330
Economie	89.855	42.462	52.151	59.265	-7.114
Cultuur en maatschappij	60.627	40.718	39.282	30.292	8.990
Openbaar bestuur	9.965	10.297	11.648	10.185	1.464
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	4.705	3.256	4.735	6.474	-1.739
Kosten van overhead	30.907	30.850	34.982	32.792	2.190
Bedrag van de heffing voor de vennootschapsbelasting					
Totaal lasten	453.607	384.576	428.268	375.396	52.872

BATEN	rekening 2017	primitieve begroting 2018	begroting 2018 na wijziging	rekening 2018	verschil
Ruimte en water	5.607	552	6.861	5.049	-1.813
Milieu en energie	3.498	1.948	1.949	3.805	1.855
Platteland en natuur	6.144	259	4.801	10.783	5.982
Bereikbaarheid	31.208	46.054	35.186	31.203	-3.983
Economie	16.610	1.007	8.769	15.989	7.221
Cultuur en maatschappij	1.545	854	2.860	3.229	369
Openbaar bestuur	939	153	155	266	112
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	323.149	261.112	350.759	342.972	-7.787
Kosten van overhead	850	0	0	1.465	1.465
Bedrag van de heffing voor de vennootschapsbelasting					
Totaal baten	389.550	311.940	411.339	414.760	3.421

SALDO LASTEN-BATEN	rekening 2017	primitieve begroting 2018	begroting 2018 na wijziging	rekening 2018	verschil
Ruimte en water	-1.994	-4.864	-6.426	-1.776	4.650
Milieu en energie	-20.453	-18.946	-21.024	-16.408	4.617
Platteland en natuur	-32.765	-33.706	-39.057	-29.547	9.510
Bereikbaarheid	-155.879	-150.664	-170.165	-137.819	32.346
Economie	-73.245	-41.455	-43.382	-43.275	107
Cultuur en maatschappij	-59.082	-39.864	-36.423	-27.063	9.360
Openbaar bestuur	-9.026	-10.144	-11.494	-9.918	1.575
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	318.444	257.857	346.024	336.498	-9.526
Kosten van overhead	-30.056	-30.850	-34.982	-31.327	3.655
Bedrag van de heffing voor de vennootschapsbelasting	0	0	0	0	0
Totaal saldo lasten-baten	-64.057	-72.636	-16.929	39.364	56.293

Bedragen x € 1.000

In het volgende overzicht zijn de totale baten en lasten opgenomen, leidend tot het gerealiseerde saldo. Conform de voorschriften dienen de stortingen in en onttrekkingen aan reserves apart zichtbaar gemaakt te worden. Dit leidt tot een saldo mutaties op reserves. Het verschil tussen het gerealiseerde saldo en het saldo mutaties op reserves geeft het gerealiseerde resultaat.

RESULTAAT	rekening 2017	primitieve begroting 2018	begroting 2018 na wijziging	rekening 2018	verschil
Totaal lasten	453.607	384.576	428.268	375.396	52.872
Totaal baten	389.550	311.940	411.339	414.760	3.421
Gerealiseerd totaal saldo van baten en lasten	-64.057	-72.636	-16.929	39.364	56.293
Stortingen in reserves	170.622	19.186	129.322	166.766	-37.444
Onttrekkingen aan reserves	241.237	93.644	146.251	137.178	-9.072
Saldo mutaties op reserves	70.615	74.458	16.929	-29.587	-46.516
Gerealiseerd resultaat	6.558	1.822	0	9.777	9.777

In onderstaande tabel zijn de algemene dekkingsmiddelen nader onderverdeeld. Zie voor een toelichting deel 2 (Programmaverantwoording), programma 8. Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering.

Algemene dekkingsmiddelen	rekening 2017	primitieve begroting 2018	begroting 2018 na wijziging	rekening 2018	verschil
Opcenten motorrijtuigenbelasting	55.408	56.200	55.616	55.952	-335
Uitkering Provinciefonds	233.218	180.192	266.822	257.891	8.931
Dividenden	6.524	6.523	6.791	4.996	1.794
Saldo financieringsfunctie	21.592	16.081	18.031	17.696	336
Saldo overige dekkingsmiddelen	146		-1.383	19	-1.402
Onvoorzien	0	-500	-100	0	-100
Saldo algemene dekkingsmiddelen	316.889	258.496	345.777	336.553	9.224

Bedragen x € 1.000

3. Toelichting op overzicht van baten en lasten in de jaarrekening

3.1. Analyse saldo van baten en lasten

De jaarrekening 2018 kent een voordelig resultaat van € 9,8 miljoen ten opzichte van een sluitende begroting na de laatste wijziging.

- Het gerealiseerde saldo van baten en lasten over 2018 bedraagt € 39,4 miljoen voordelig.
 - Per saldo werd over 2018 een bedrag van € 29,6 miljoen aan reserves toegevoegd.
- Het gerealiseerd resultaat komt daarmee uit op € 9,8 miljoen voordelig.

In de voordracht bij de jaarrekening hebben wij bestemmingsvoorstellen opgenomen voor het gerealiseerd resultaat. Daarmee is het gehele gerealiseerde resultaat bestemd. Zie de onderstaande tabel.

RESULTAAT	rekening 2017	primitieve begroting 2018	begroting 2018 na wijziging	rekening 2018	verschil
Totaal lasten	453.607	384.576	428.268	375.396	52.872
Totaal baten	389.550	311.940	411.339	414.760	3.421
Totaal saldo van baten en lasten	-64.057	-72.636	-16.929	39.364	56.293
Stortingen in reserves	170.622	19.186	129.322	166.766	-37.444
Onttrekkingen aan reserves	241.237	93.644	146.251	137.178	-9.072
Saldo mutaties op reserves	70.615	74.458	16.929	-29.587	-46.516
Gerealiseerd resultaat	6.558	1.822	0	9.777	9.777
Bestemmingsvoorstellen					
<u>Ruimtegevende voorstellen</u>					
- Vrijval uit reserves van gelabelde bedragen ouder dan vijf jaar				-2.036	
- Voorziening IFG BV 2018 ten laste van gespaarde middelen Algemene reserve				-532	
- Kosten 2018 milieubedrijf North Refinery ten laste van weerstandsvermogen				-262	
Totaal ruimtegevend				-2.830	
<u>Ruimtevragende voorstellen</u>					
- Overboeking categorie 2 toevoegen aan diverse kredieten 2019-2020				9.791	
- Vrijval duurzaamheidsleningen toevoegen aan energiematr. gebouwde omgeving				690	
- Vrijval Actieprogramma WEL toevoegen aan reserve Leefbaarheid krimp				459	
- Aanvulling stamkapitaal (reserve Compensatie dividend Essent)				834	
- Aanvulling begrotingsruimte 2019-2023				834	
Totaal ruimtenemend				12.607	
Totaal bestemmingsvoorstellen				9.777	

Bedragen x € 1.000

Net als afgelopen jaar hebben wij ervoor gekozen om de analyse van de verschillen tussen de begroting na de laatste wijziging en de werkelijke baten en lasten alleen op te nemen in de Programmaverantwoording (deel 2). Op deze wijze willen wij op een effectieve en efficiënte wijze, zonder onnodige 'dubbeling' aan uw Staten rapporteren. In deel 2 worden per programma de afwijkingen groter dan € 100.000 per deelprogramma toegelicht.

In onderstaande tabel hebben wij de tien belangrijkste c.q. grootste afwijkingen, na verrekening met reserves, opgenomen. Van het voordelig gerealiseerd resultaat van € 9,8 miljoen is € 8,4 miljoen te verklaren door de tien grootste afwijkingen. De overige verschillen resulteren in een positief resultaat van € 1,3 miljoen. Voor een toelichting op de afwijkingen wordt verwezen naar de verschillenanalyse in deel 2 Programmaverantwoording.

De 10 belangrijkste verschillen (na verrekening met reserves)	
<u>Overboekingen categorie 2:</u>	
1. Langere aanlooptijd verduurzamingsprojecten OV (incl. waterstofbussen)	5.500
2. Herzien bestedingsritme Dubbele dijk en Kleirijperij (Eems Dollard 2050)	2.231
3. Aangepaste fasering Kadewerken Noord-Willemskanaal	1.068
4. Overig	992
<u>Overig</u>	
5. Vrijval terugbetalingsrisico duurzaamheidsleningen	655
6. Vrijval op gesubsidieerde projecten Actieprogramma WEL	459
7. Hogere opbrengst motorrijtuigenbelasting	335
8. Voorziening Investeringsfonds Groningen	-532
9. Per saldo meer apparaatskosten ten laste van de exploitatie (toerekening)	-923
10. Afwaardering aandelenkapitaal NOM	-1.353
Totaal 10 belangrijkste verschillen	8.432
Overige afwijkingen	1.345
Totaal gerealiseerd resultaat	9.777

Bedragen x € 1.000

Voor een deel hebben de afwijkingen betrekking op één specifiek thema en in bepaalde gevallen op meerdere thema's. Wij hebben hierna een toelichting gegeven op de afwijkingen en hierbij aangegeven op welk thema de afwijking betrekking heeft.

De afwijkingen op apparaatskosten en kapitaallasten worden niet per programma toegelicht, maar op totaalniveau geanalyseerd. In de volgende paragrafen treft u betreffende analyse aan.

Overboeking kredieten via 2018-2019 (via bestemming rekeningresultaat)

Jaarlijks boeken wij restantkredieten over naar het volgend boekjaar. Het totaal aan over te boeken middelen bedraagt in 2018 € 27,8 miljoen en is verdeeld over drie categorieën. Hiervan verloopt € 18,0 miljoen via de reserve Overboekingen kredieten en € 9,8 miljoen via de resultaatbestemming. De onderstaande tabel geeft een nadere verdeling van de over te boeken kredieten.

Categorie	direct naar reserve	via rekening-resultaat	Totaal
Overboekingen categorie 1	17.594		17.594
Overboekingen categorie 2		9.791	9.791
Overboekingen decentralisatie-uitkeringen	447		447
Totaal	18.041	9.791	27.831

Bedragen x € 1.000

Structurele overboekingen (categorie 1)

Deze categorie heeft betrekking op meerjarige programma's of projecten, waarover eerder door uw Staten is besloten dat de middelen beschikbaar blijven tijdens de duur van het programma, project of activiteit. Deze middelen blijven via de bestemmingsreserve Overboeking kredieten beschikbaar.

Incidentele overboekingen (categorie 2)

Deze overboekingen zijn verbonden aan toezeggingen die vertraging in de uitvoering oplopen. Het gaat hierbij om 12 overboekingsvoorstellen met een totaalbedrag ad € 9,8 miljoen, deze zijn dan ook onderdeel van de resultaatbestemming bij deze rekening. Hieronder zijn de betreffende overboekingen weergegeven.

Overboekingsvoorstel	Bedrag
1. Windenergie op land	47
2. Radarvoorziening Eemshaven	129
3. Internationaal kenniscentrum klimaatadaptatie	100
4. Dubbele dijk en Kleirijperij (ED2050)	2.231
5. Kadewerken Noord-Willemskanaal	1.068
6. Compensatiepakket verduurzaming OV	2.500
7. Verduurzaming OV	3.000
8. Revitalisering bedrijventerreinen	50
9. Uitvoeringsprogramma externe veiligheid	66
10. Noordelijke samenwerking / public affairs	41
11. Opkomstbevordering Statenverkiezingen	35
12. Gastvrij beveiligen	230
13. Betere informatievoorziening	200
14. Diverse org.kosten: aanpassing fietsenstalling	95
Totaal	9.791

Bedragen x € 1.000

Decentralisatie-uitkeringen (categorie DU)

De overboekingen decentralisatie-uitkeringen betreffen overboekingen waarvan uw Staten reeds eerder hebben besloten deze beschikbaar te houden voor het oorspronkelijke doel.

Begrotingswijziging

Wij hebben mandaat om de over te boeken middelen in categorie 1 en decentralisatie-uitkeringen reeds in de begroting voor de jaren 2019 en 2020 te verwerken ten laste van de bestemmingsreserve Overboeking kredieten. De overboekingsvoorstellen in categorie 2 zijn opgenomen in de aan deze voordracht toegevoegde begrotingswijziging.

Verschillenanalyse reservemutaties

Verschillenanalyse reservemutaties	Toevoegingen	Onttrekkingen
- <i>Reserve Overboeking kredieten</i> Op basis van de beleidslijn met betrekking tot de overboeking van kredieten is bij de afsluiting van het boekjaar een bedrag van € 16,9 miljoen toegevoegd aan de reserve. In verband met een onderbesteding op een deel van de capaciteitskredieten is een lager bedrag (€ 1,2 miljoen) aan de reserve onttrokken.	-16.887	-1.154
- <i>Reserve AKP</i> De resterende middelen op de budgetten voor de personele apparaatskosten (AKP) en de centrale personeelskostenbudgetten die zijn gekoppeld aan de reserve AKP, zijn toegevoegd aan de reserve.	-7.059	
- <i>Reserve PLG</i> De niet bestede middelen op het Programma Landelijk Gebied (PLG) zijn toegevoegd aan de reserve. Op deze wijze blijven de middelen beschikbaar voor de verdere looptijd van het programma.	-2.189	
- <i>Reserve Compensatie dividend Essent</i> Op basis van de Grondexploitatie Blauwestad 2019 is de in 2016 gevormde voorziening Blauwestad verlaagd met een bedrag van circa € 2 miljoen. Dit voordeel gaat, zoals wij in de voordracht bij de Rekening 2016 hebben aangegeven, terug naar de reserve Compensatie dividend Essent.	-2.046	

Verschillenanalyse reservemutaties	Toevoegingen	Onttrekkingen
- <i>Reserve Beheer wegen en kanalen</i> Het saldo op de middelen 2018 voor de uitvoering van het Meerjarenprogramma Beheer en onderhoud provinciale infrastructuur 2017-2020 van € 1,97 miljoen is toegevoegd aan de reserve. Daarnaast is een bedrag van € 0,6 miljoen vanuit de reserve Beheer wegen en kanalen overgeboekt naar de reserve MIT. Dit in verband met een dubbele dekking vanuit de reserve MIT in voorgaande jaren. Vanuit de reserve is een bedrag van € 0,1 miljoen onttrokken en toegevoegd aan de reserve Afschrijvingen in verband met de activering van boordvoorzieningen faunapassage Westerbroek.	-1.969	752
- <i>Reserve decentralisatie-uitkering Verkeer en vervoer (duVV)</i> Als gevolg op een onderbesteding op mobiliteit en openbaar vervoer van € 6,3 miljoen is de geraamde bijdrage vanuit de reserve niet benodigd. Het heeft geleid tot een aanvullende storting in de reserve.	-1.539	-4.766
- <i>Reserve Provinciale Meefinanciering</i> De bij de Voorjaarsnota 2018 extra beschikbaar gestelde incidentele middelen ad € 1,38 miljoen zijn niet aangewend en derhalve toegevoegd aan de reserve. Daarnaast is ter dekking van de bestedingen 2018 ongeveer € 0,1 miljoen extra onttrokken aan de reserve dan in eerste instantie ingeschat.	-1.383	127
- <i>Reserve Regiospecifiek Pakket ZZL (RSP-ZZL)</i> De totale afwijking van € 1,7 miljoen (gesaldeerde afwijking toevoegingen en onttrekkingen) heeft voor het grootste deel betrekking op projecten vallend onder het programma Bereikbaarheid. Voor een nadere toelichting verwijzen wij daarom naar het betreffende programma.	-1.336	-294
- <i>Reserve Bodemsanering</i> In verband met een onderbesteding op het onderdeel Bodemsanering is er geen dekking vanuit de reserve benodigd. Zie voor een verdere toelichting programma 2. Milieu en energie, deelprogramma Milieu.		-1.152
- <i>Reserve Leefbaarheid krimpgebieden</i> Door vrijval op een aantal subsidies is ongeveer € 0,8 miljoen vrijgevallen. Mede hierdoor is er een onderbesteding op de middelen van Leefbaarheid krimpgebieden ontstaan. De niet bestede middelen zijn aan de reserve toegevoegd.	-944	
- <i>Reserve Afkoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep</i> De kosten van het project Bediening op afstand worden voorgefinancierd uit de reserve. In totaal is circa € 1,38 miljoen, inclusief een storting in de reserve Afschrijvingen van € 0,5 miljoen, aan de reserve onttrokken. De voorfinanciering wordt terugverdiend door formatieve besparingen die het project oplevert. In totaal is € 0,97 miljoen toegevoegd aan de reserve. Rest van het verschil betreft een lagere rentevergoeding. Ter dekking van de kosten voor de Nautische verbeteringen Winschoterdiep-A.G. Wildervanckkanaal is 0,7 miljoen onttrokken.	-930	1.921
- <i>Reserve MIT</i> Ten opzichte van de Najaarsnota 2018 is € 4,9 miljoen (combinatie van afwijkingen op toevoegingen en onttrekkingen) minder benodigd geweest om de kosten op de projecten te dekken die mede worden gefinancierd vanuit de reserve MIT. Zie voor een aanvullende toelichting programma 4 Bereikbaarheid. Daarnaast is een bedrag van € 0,6 miljoen vanuit de reserve Beheer wegen en kanalen overgeboekt naar de reserve MIT. Dit in verband met een dubbele dekking vanuit de reserve MIT in voorgaande jaren.	-387	-5.068
- <i>Reserve Afschrijvingen</i> Ter dekking van toekomstige afschrijvingslasten van geactiveerde werken worden middelen in de reserve Afschrijvingen gestort. Aanvullend op de geraamde stortingen zijn middelen toegevoegd voor het project Bediening op afstand € 0,5 miljoen. Daarnaast heeft een verrekening plaatsgevonden van het project Faunapassage Westerbroek.	-488	

Verschillenanalyse reservemutaties	Toevoegingen	Onttrekkingen
- <i>Reserve Automatisering</i> Het doel van de reserve Automatisering is het egaliseren van de lasten en baten in verband met aanschaf, beheer en onderhoud van ICT-voorzieningen. Door de diverse ICT-ontwikkelprojecten (ontwikkeling en aankoop van informatiesystemen) zijn de lasten voor beheer en exploitatie van informatiesystemen toegenomen. Als gevolg van de toegenomen beheerlasten is een bedrag aan de reserve onttrokken.		405
- <i>Egalisatiereserve Wabo</i> De resultaten uit de heffing van Wabo-leges worden met de reserve verrekend. Tekorten en overschotten worden tussen de jaren verevend. In 2018 blijven de opbrengsten van de vergunningverleningen achter bij de werkelijk kosten. Het tekort in 2018 ad € 0,36 miljoen is onttrokken aan de egalisatiereserve Wabo.		365
- <i>Reserve Actieprogramma WEL</i> In 2018 zijn twee subsidies uit het Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid lager vastgesteld. Van het vrijgefallen bedrag is € 0,15 miljoen toegevoegd aan de reserve. De betreffende gemeente kan, onder voorwaarden, nog aanspraak op de middelen maken.	-150	
- <i>Reserve ESFI</i> Met name op een aantal vaarwegprojecten is de realisatie achtergebleven waardoor in 2018 minder aan de reserve is onttrokken.		-137
- <i>Overig</i>	-137	-71
Totaal verschillen reservemutaties	-37.444	-9.072

Bedragen x € 1.000

3.2. Verdeling en omvang apparaatskosten

De totale apparaatskosten zijn ten opzichte van de bijgestelde begroting € 7,7 miljoen lager. De apparaatskosten worden verdeeld over de productgroepen (onderdeel van de programma's), overhead en investeringsprojecten. In de toerekening van de apparaatskosten heeft een verschuiving plaatsgevonden. Dit heeft te maken met een wijziging van de inzet van personeel en fasering van de projecten.

Omschrijving	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Verschil
Personele kosten (AKP)	69.393	64.112	5.281
Materiële apparaatskosten	16.479	14.064	2.415
Totaal apparaatskosten	85.872	78.176	7.696
<i>Waarvan toegerekend aan:</i>			
- programma's	47.532	45.640	1.892
- overhead	34.982	31.342	3.640
- investeringswerken wegen en waterwegen	3.074	1.195	1.879
Totaal toegerekend *	85.588	78.176	7.411

Bedragen x € 1.000

* Het geraamde bedrag aan apparaatskosten is hoger dan de verdeelde apparaatskosten. Nadat de apparaatskosten in het kader van de Najaarsnota 2018 zijn verdeeld is er nog één wijziging doorgevoerd. De verhoging van het betreffende budget is opgenomen als stelpost onverdeelde apparaatskosten. Als stelpost is een bedrag van € 284.600 opgenomen.

De apparaatskosten zijn vooral lager door de lagere personele kosten ter grootte van € 5,3 miljoen (ca. 8 % ten opzichte van de begroting). Daarnaast zijn de materiële apparaatskosten € 2,4 miljoen lager uitgevallen dan begroot. Hierbij is nog geen rekening gehouden met de verrekening met stelposten, diverse baten en mutaties in reserves.

Personele kosten

Het voordeel ten opzichte van de begroting op de personele kosten is voor het grootste deel (€ 5,0 miljoen) het gevolg van het integraal opnemen van de restantbudgetten 2017 in de Begroting 2018.

De kosten van inhuur van personeel daarentegen zijn hoger dan begroot. Dit wordt veroorzaakt door extra inzet op diverse projecten, het opvangen van pieken in de werkzaamheden, ziekte en verbetertrajecten. Daarnaast zijn moeilijk vervulbare vacatures en specifieke specialismen met tijdelijk personeel ingevuld.

Materiële apparaatskosten

Het voordeel op de materiële apparaatskosten van € 2,4 miljoen bestaat uit diverse voor- en nadelen.

- Op het centrale personeelskostenbudget resteert aan het eind van 2018 een bedrag van € 1,1 miljoen. Dit wordt per saldo veroorzaakt doordat een aantal budgetten niet beïnvloedbaar zijn en er minder beroep is gedaan op de beschikbare middelen. De helft heeft betrekking op het Persoonlijk Ontwikkelbudget (POB). 2018 is het eerste jaar waarin het POB beschikbaar is gekomen. Gesteld kan worden dat medewerkers nog moeten 'wennen' aan de mogelijkheden om zelf hun opleidingsbudget te besteden. De resterende middelen moeten voor de medewerkers beschikbaar blijven voor de verdere looptijd. Daarnaast zijn een aantal activiteiten met betrekking tot arbo doorgeschoven naar 2019.
- Van de beschikbare middelen voor materieel, gereedschappen en dienstkleding van beheer en onderhoud resteert eind 2018 bijna € 1,0 miljoen. Investerings in het wagenpark en materieel zijn in 2018 op 'on hold' zijn gezet. Dit in afwachting van het verkrijgen van een beter beeld van de organisatie van de buitendienst en de daarbij behorende behoefte aan materieel. In 2019 zal daarop naar verwachting een inhaalslag gemaakt worden. Daarnaast is door het op de markt zetten van werk voor bermen en sloten in plaats van dit zelf uit te voeren ook minder materieel benodigd (tractoren/gereedschappen). Het overschot zal daarom ook deels ingezet worden om het tekort op het onderdeel bermen en sloten te compenseren. De verrekening loopt via de reserve Beheer wegen en kanalen. Bij de bijstelling van de Begroting 2019 gaan we dit budgettair ook structureel aanpassen.
- Door ontwikkeling en uitbreiding van onze informatiesystemen en applicaties zijn de hiermee samenhangende kosten voor beheer en exploitatie gestegen. Dit heeft geleid tot een aanvullende onttrekking van € 0,4 miljoen aan de reserve Automatisering. De verwachting is dat de activiteiten en daarmee de kosten de komende periode tenminste op hetzelfde peil zullen blijven, maar eerder nog verder zullen toenemen. Daarom zijn inmiddels maatregelen in gang gezet.
- Voor het project Gastvrij beveiligen zijn bij de Voorjaarsnota 2018 middelen beschikbaar gesteld. Aangezien deze middelen vrij laat in het jaar beschikbaar zijn gekomen en de voorbereiding (waaronder de aanbesteding van de beveiligingsdienst) meer tijd heeft gevegd dan voorzien, zijn er in 2018 geen uitgaven gedaan. De verwachting is dat het project deels in 2019 en 2020 wordt uitgevoerd. Via de bestemming van het rekeningresultaat stellen wij voor de middelen ad € 0,23 miljoen over te boeken naar 2019.
- Bij het instellen van het vervangingsschema voor de voertuigen is besloten om het restantbudget voor aanschaf (niet het onderhoud) steeds te mogen overboeken naar het volgende jaar. Dit omdat het jaarlijkse budget is afgestemd op de gemiddelde aanschafwaarde over de jaren heen en er niet jaarlijks een nieuwe auto wordt aangeschaft. In totaal is € 0,4 miljoen niet besteed en in de reserve Overboeking kredieten gestort.
- Voor de uitbreiding van de fietsenstalling (in een deel van de parkeergarage) werd in 2018 rekening gehouden met een bedrag ad € 0,1 miljoen. Het plan voor uitbreiding van de fietsenstalling in de parkeergarage gaan we - vanuit efficiëncyoogpunt - integreren in een totaalplan voor renovatie van de parkeergarage in 2019. We gaan de werkzaamheden (voorbereiding en uitvoering) en bijbehorende financiën clusteren. Via de bestemming van het rekeningresultaat stellen wij voor de middelen over te boeken naar 2019.

Zoals eerder aangegeven vindt er nog een verrekening plaats met stelposten, diverse baten en reserves. Een deel van het provinciale personeel is uitgeleend aan of verricht werkzaamheden voor derden. De baten die hiervoor worden ontvangen komen ten gunste aan het personeelskostenbudget van de afdelingen. Ten opzichte van de raming zijn de baten € 1,4 miljoen hoger. Dit heeft voor een groot deel betrekking op inzet van personeel van de afdeling Beheer en Onderhoud. Voor de uitgevoerde werkzaamheden voor derden is ruim € 0,9 miljoen meer gerealiseerd dan verwacht. In 2018 zijn verbeteringen doorgevoerd om een betere inschatting te kunnen maken van de inkomsten van derden.

Daarnaast zijn er in 2018 nog een aantal stelposten opgenomen tot een totaalbedrag van € 1,1 miljoen. Van deze stelposten is een bedrag van € 0,7 miljoen bij de afsluiting 2018 toegevoegd aan de AKP van de afdelingen. Voor het project Betere informatievoorziening is bij de Najaarsnota 2018 een bedrag van € 0,2 miljoen voor 2018 beschikbaar gesteld. Aangezien de voorbereiding van dit project meer tijd kost dan verwacht zijn de begrote kosten nog niet in 2018 gemaakt. Via de bestemming van het rekeningresultaat stellen wij voor de middelen ad € 0,2 miljoen over te boeken naar 2019. Daarnaast valt circa € 0,2 miljoen aan resterende stelpostmiddelen vrij ten gunste van het rekeningresultaat.

Bij de Integrale Bijstelling 2015 is voorgesteld om de afrekenperiode van de AKP (Apparaatskosten Personeel) te verlengen tot ultimo 2022. De restantkredieten AKP aan het eind 2018 zijn conform dit besluit toegevoegd aan de reserve Apparaatskosten personeel.

De personele en materiële kosten van de afdeling Beheer en Onderhoud zijn gekoppeld aan de reserve Beheer wegen en kanalen. Het resultaat is eind 2018 toegevoegd aan de reserve. Daarnaast wordt voor de dekking van het project Afstandsbediening een bedrag van € 0,97 miljoen toegevoegd aan de reserve Afkoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep.

Het overzicht met betrekking tot de apparaatskosten is in onderstaand overzicht weergegeven. Het voordeel op de apparaatskosten, het effect van de toerekening van de apparaatskosten en de verrekening met stelposten, baten en reserves resulteert voor 2018 per saldo in een nadelig effect van € 0,9 miljoen op de exploitatie en daardoor ook op het rekeningresultaat 2018.

Naast een lagere toerekening van de apparaatskosten vindt ook een verschuiving plaats in de verdeling van de kosten naar investeringswerken, programma's en overhead. In verhouding wordt in de rekening meer toegerekend aan de programma's en overhead dan in de begroting. Een deel van de inzet heeft betrekking op werken voor derden, onderhoud en eigen projecten die geen activeringsgrondslag kennen. Deze inzet moet in één keer ten laste van de exploitatie worden genomen en mogen niet geactiveerd worden. Daarnaast zijn eigen projecten in de uitvoering vertraagd, waardoor minder apparaatskosten in 2018 zijn toegerekend aan investeringswerken.

Omschrijving	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil
Apparaatskosten programma's en overhead	82.514	76.981	5.533
<i>Mutaties reserves AKP</i>			
- reserve AKP	-6.747	-526	-6.221
- reserve RSP	-176	-176	0
- reserve Beheer wegen en kanalen	-48	-48	0
- reserve Afkoopsom Winschoterdiep		975	-975
Totaal mutaties reserves (AKP)	-6.972	224	-7.196
<i>Mutaties reserves (materiële kosten)</i>			
- reserve AKP	-408	425	-832
- reserve Automatisering	-272	-674	402
- reserve Beheer wegen en kanalen		844	-844
- reserve Overboeking kredieten	-487	-60	-427
Totaal mutaties reserves (materiële kosten)	-1.167	534	-1.701
<i>Overige posten (AKP)</i>			
- stelposten	880		880
- voorziening Appa	-153	-153	0
Totaal overige posten (AKP)	727	-153	880
<i>Overige posten (materiële kosten)</i>			
- stelposten	200		200
- kapitaallasten Havenkwartier t.l.v. GREX Blauwestad	-70	-70	0
- huuropbrengsten	-253	-255	2
Totaal overige posten (materiële kosten)	-123	-325	202
<i>Baten (AKP)</i>			
- baten concernniveau (excl. reserves)	-10.767	-12.127	1.360
Totaal baten AKP	-10.767	-12.127	1.360
Resultaat na verrekening reserves, overige posten en baten			-923
Overboekingen via bestemming rekeningresultaat			525
Resultaat na overboeking via bestemming rekeningresultaat			-1.448

Bedragen x € 1.000

3.3. Kosten van overhead

Overheadkosten betreffen alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces. Deze kosten zijn verantwoord in programma 8. Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering.

In het BBV is één uitzondering gemaakt op het verplicht centraal begroten en verantwoorden van overhead. Dit betreft de toerekening van overhead aan grondexploitaties en te activeren investeringen. Deze uitzondering is gemaakt, omdat het niet toerekenen van overhead aan dergelijke investeringen anders zou leiden tot een begrotingstekort. De jaarlijkse overheadlasten van deze investeringen zouden dan namelijk in één keer ten laste van de exploitatie moeten worden gebracht, in plaats van deze te activeren en meerjarig af te schrijven.

Op basis van de inzet van de medewerkers in het primaire proces voor de investeringen met een maatschappelijk nut, hebben wij een deel van de overhead toegerekend aan deze investeringen. In onderstaand overzicht hebben wij het financiële effect weergegeven.

Omschrijving	Primitieve begroting 2018	Begroting 2018 na wijziging	Rekening 2018	Vershil
Kosten van overhead (apparaatskosten) *	32.008	36.269	31.785	4.483
Toegerekend aan investeringen	1.159	1.287	459	828
Totaalbedrag kosten van overhead	30.850	34.982	31.327	3.655

Bedragen x € 1.000

* Het bedrag in de kolom 'Rekening 2018' is inclusief baten (€ 14.809) die niet op de apparaatskosten zijn verantwoord, maar direct op de kosten van overhead.

Bovenstaande is de uitkomst van de toerekening van de apparaatskosten aan programma's, investeringen en overhead. De apparaatskosten zijn nader toegelicht in 3.2. Verdeling en omvang apparaatskosten.

3.4. Kapitaallasten

Met ingang van het boekjaar 2017 passen wij de door de Commissie BBV in de Notitie rente 2017 voorgeschreven werkwijze toe inzake omslagrente. Er wordt geen omslagrente meer toegepast wanneer wij geen externe financiering hebben aangetrokken. Wij gaan er vooralsnog vanuit dat er geen specifieke middelen in de nabije toekomst worden aangetrokken. De kapitaallasten bestaan met ingang van 2017 dus alleen uit afschrijvingslasten.

Ten opzichte van de raming zijn de kapitaallasten circa € 0,15 miljoen lager. In de raming zijn een aantal projecten opgenomen waarvan wel afschrijvingslasten zijn meegenomen, terwijl de projecten nog niet afgerond zijn. Dit betreft een tweetal waterwegprojecten en een project voor huisvesting beheer en onderhoud. Op realisatiebasis heeft nog geen afschrijving plaats gevonden. Daarnaast is bij één project in de begroting een verkeerde afschrijvingstermijn gehanteerd. In de begroting is uitgegaan van 5 jaar, terwijl het project in 40 jaar wordt afgeschreven.

In onderstaande tabel zijn de toegerekende afschrijvingslasten per programma opgenomen.

Omschrijving	Raming	Realisatie	Saldo
Rente	0	0	0
Afschrijvingen	5.363	5.208	154
Totaal kapitaallasten	5.363	5.208	154
Toegerekend aan:			
Ruimte en water	51	51	0
Bereikbaarheid	3.135	3.015	121
Openbaar bestuur	152	149	2
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	2.025	1.993	31
Totaal toegerekend	5.363	5.208	154

Bedragen x € 1.000

3.5. Overzicht aanwending onvoorzien

Jaarlijks is een bedrag van € 0,5 miljoen beschikbaar voor het opvangen van werkelijk onvoorziene en onvermijdbare uitgaven. In 2018 hebben uw Staten in de Statenvergadering van 14 november 2018 ingestemd met ons voorstel in de 14^e wijziging van de Begroting 2018 om een bedrag van € 0,4 miljoen van deze post in te zetten ter gedeeltelijke dekking van de hogere kosten van de IBOI-indexering van de RSP-middelen in 2018.

Daarmee resteerde na laatste wijziging van de Begroting 2018 nog een bedrag van € 0,1 miljoen. Op deze resterende middelen is in 2018 geen beroep meer gedaan, zodat nu € 0,1 miljoen kan vrijvallen ten gunste van het rekeningresultaat 2018.

3.6. Incidentele baten en lasten per programma

Volgens het BBV zijn de provincies verplicht inzicht te geven in de incidentele baten en lasten. In de Begroting 2018 zijn de incidentele baten en lasten uit de meerjarenraming van 2018-2021 opgenomen. Onder de incidentele baten en lasten worden verstaan de voor maximaal drie jaren geraamde baten en lasten.

In het onderstaande overzicht zijn ook meegenomen die baten en lasten die elkaar opheffen. Hierbij kan het bijvoorbeeld gaan om een eenmalige last, die wordt gedekt door een bijdrage van het Rijk of een beschikking over een reserve. Daarnaast valt in onderstaand overzicht op dat dit jaar sprake is van een groot aantal en een hoog bedrag aan incidentele baten en lasten als gevolg van het eenmalig verwerken van de effecten van de stelselwijziging voor subsidieelasten (zie in dat kader ook de toelichting op de balans en vooral de waarderingsgrondslagen).

Voor het opstellen van het overzicht van incidentele baten en lasten 2018 heeft de Begroting 2018, en in aanvulling daarop de diverse begrotingswijzigingen 2018, als basis gediend. Het overzicht van 2018 ziet er als volgt uit (bedragen x € 1.000):

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2018	Begroting na wijziging	Rekening 2018	Vershil
BATEN					
Milieu en energie	Radarvoorziening Eemshaven - bijdrage RWS vogeltrekmodel (NJN18)		170	91	79
	subtotaal	0	170	91	79
Platteland en natuur	Natuurontwikkeling ten gunste van reserve PLG (NJN18)		4.166	7.524	-3.358
	Verwerven natuur (NJN17/18)				
	Bijdrage gemeenten - RSP-project Werelderfgoedcentrum Waddenzee (NJN18)		376	376	0
	subtotaal	0	4.542	7.900	-3.358
Bereikbaarheid	Bijdrage Rijk - diverse RSP-projecten wegen (NJN17/18)	12.558	6.518	5.285	1.233
	Bijdrage gemeenten - diverse RSP-projecten wegen (NJN17/18)	4.292	2.263	1.806	457
	Capaciteitskredieten (NJN17/18)	3.847	4.250	4.665	-415
	Bijdrage Rijk - div. RSP-proj. openbaar vervoer (NJN17/18, Vdr.50/2017, BGR19)	11.512	5.759	2.190	3.569
	Bijdrage gemeenten - div. RSP-proj. openb. verv. (NJN17/18, Vdr.50/2017, BGR19)	5.233	3.081	3.031	50
	subtotaal	37.442	21.871	16.977	4.894
Economie	Bijdrage Rijk/gemeenten - div. RSP-projecten regioprogramma's (NJN17, Vdr.50/2017)	407	5	33	-27
	Bijdrage mede-aandeelhouders GAE: NEDAB (NJN18)		2.600	2.600	0
	Bijdrage mede-aandeelhouders GAE: Routeontwikkelingsfonds (NJN18)		1.124	5.899	-4.775
	Bijdrage mede-aandeelhouders GAE: capaciteitsinvestering		0	1.785	-1.785
	Bijdrage Rijk/gemeenten - div. RSP-projecten marktsectoren (NJN17/18, Vdr.50/2017)	270	17	142	-126
	Acquisitie Noord-Nederland: bijdrage derden (NJN18)		806	484	322
	Acquisitie Noord-Nederland: terugploegkorting NOM (NJN18)		3.750	0	3.750
	Bijdrage gemeenten - div. RSP-proj. arbeidsmarktbeleid (NJN17/18, Vdr.50/2017)	83	-244	-244	0
	Dekking sectorplan Groningen op voorsprong (SNN) (NJN18)		514	1.442	-928
	Bijdragen Rijk/gemeenten - div. RSP-proj. recr. en toerisme (NJN17/18, Vdr.50/2017)	126	18	-41	58
	subtotaal	888	8.590	12.100	-3.510
Cultuur en maatschappij	Budget Landsdeel Noord incl. NNO - bijdragen derden (NJN18)		926	678	249
	Subsidieregelingen GRRG en RORG - bijdrage NCG		1.350	1.350	0
	Bijdrage Rijk/gemeenten - div. RSP-proj. geb. gericht werken (NJN17/18, Vdr.50/2017)	117	21	66	-45
	Bijdrage Rijk - div. RSP-proj. geb. gericht werken				
	subtotaal	117	2.297	2.094	203
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	Provinciefonds - natuur in relatie storting reserve PLG2	3.890	3.890	3.890	0
	Provinciefonds - RSP (NJN17/18, Vdr.50/2017)	13.634	27.482	20.600	6.882
	Stelpost IBOI-index (VJN15/18)	-750	0	0	0
	Bijdrage gemeente Groningen in IBOI-index 2018 (VJN18)		1.526	1.526	0
	<u>Onttrekkingen aan reserves per programma:</u>				
Ruimte en water	Reserve OVB - diversen overboeking 2017-18		311	311	0
	Reserve ESFI - flankerend beleid waterberging (NJN18)		515	511	4
	Reserve Provinciale Meefinanciering (PMF) - div. proj. ruimtelijk beleid en		0	79	-79
Milieu en energie	Reserve Bodemsanering (NJN17/18)	2.346	1.152	-9	1.160
	Reserve PMF - diverse projecten energie en klimaat (NJN17/18, Vdr.50/2017)	9	4	-43	47
	Reserve OVB - Green Deal (NJN17, Vdr.50/2017, OVB 2017-18)	834	282	282	0
	Reserve OVB - diversen overboeking 2017-18		1.587	1.587	0
	Algemene reserve - diversen overboeking 2017-18		923	923	0
	Egalisatiereserve Wabo - vrijval (NJN18)		631	631	0

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2018	Begroting na wijziging	Rekening 2018	Verschil
BATEN					
<i>Platteland en natuur</i>	Reserve EHS Zuidlaardermeer - Midden-Groningen (NJN17/18)	1.500	7.729	7.729	0
	Reserve PLG - substitutie met programmakosten (NJN18)		276	276	0
	Reserve OVB - diversen overboeking 2017-18		1.596	1.596	0
	Reserve PMF - diverse projecten nat.beh./landsch./landb. (NJN17/18, Vdr.50/2017)	1.880	2.753	2.271	482
	Reserve RSP - Werelderfgoedcentrum Waddenzee (NJN18)		1.150	1.150	0
<i>Bereikbaarheid</i>	Reserve OVB - Capaciteitskredieten (NJN17/18)	2.903	2.500	962	1.538
	Reserve RSP - naar Capaciteitskrediet m.b.t. sneltrein Groningen-Winschoten		1.650	1.650	0
	Reserve MIT - investeringswerken wegen (NJN17/18)	1.217	1.994	1.169	824
	Reserve RSP - diverse projecten wegen (NJN17/18)	13.145	6.931	5.518	1.412
	Reserve ESFI - investeringswerken wegen (NJN18)		23	5	18
	Reserve ESFI - investeringswerken waterwegen (NJN17/18)	44	210	113	97
	Reserve Verv. kunstwerken Winschoterdiep - investeringswerken waterwegen		0	541	-541
	Reserve MIT - investeringswerken waterwegen (NJN17/18)	1.028	3.415	1.188	2.226
	Reserve MIT - mobiliteitsbeleid (NJN17/18)	660	875	660	215
	Reserve MIT - uitvoeringsprogramma fiets (NJN17/18)	2.390	710	240	470
	Reserve ESFI - uitvoeringsprogramma fiets (NJN18)		285	285	0
	Reserve RSP - programmakosten RSP (NJN16)	50	50	19	31
	Reserve Compensatie dividend Essent - verduurzaming openbaar vervoer (VJN17)	830	830	830	0
	Reserve RSP - div. projecten openbaar vervoer (NJN17/18, Vdr.50/2017, BGR19)	16.026	9.436	9.246	191
	Reserve MIT - collectief personenvervoer (NJN17)	5.180	5.180	3.460	1.720
	Reserve MIT - herprioritering MIT (VJN18, NJN18)		0	0	0
	Reserve duVV - herprioritering duVV (VJN18)		2.970	500	2.470
	Reserve duVV - Beter Benutten (OVB 2017-18)		1.796	0	1.796
	Algemene reserve - diversen overboeking 2017-18		1.407	1.407	0
<i>Economie</i>	Reserve OVB - Convenant bedrijventerreinen (NJN17, Vdr.50/2017)	483	0	0	0
	Reserve PMF - div. projecten reg.pr./mkt.sct./arb.mkt./rec.+toer.	3.070	-1.228	-651	-577
	Reserve Cofin. Kompas - div. projecten marktsectoren/recr.+toerisme (NJN17/18)	22	19	2	17
	Reserve RSP - diverse projecten regioprogramma's (NJN17, Vdr.50/2017)	1.248	16	15	1
	Algemene reserve - projecten NOM (VJN18)		140	140	0
	Reserve RSP - diverse projecten marktsectoren (NJN17/18, Vdr.50/2017)	828	51	67	-16
	Reserve Comp. dividend Essent - subsidie Economic Board Groningen (VJN18)		8.600	8.600	0
	Algemene reserve - subsidie Economic Board Groningen (VJN18)		1.100	1.100	0
	Reserve RSP - diverse projecten arbeidsmarktbeleid (NJN17/18, Vdr.50/2017)	256	-746	-748	1
	Reserve RSP - diverse projecten recreatie en toerisme (NJN17/18, Vdr.50/2017)	386	55	-8	62
	Algemene reserve - toeristische promotie (VJN11)	87	87	87	0
	Reserve OVB - diversen overboeking 2017-18		5.230	5.230	0
	Algemene reserve - diversen overboeking 2017-18		171	171	0
<i>Cultuur en maatschappij</i>	Reserve PMF - diverse projecten cultuur (NJN17/18)	54	60	60	0
	Reserve ESFI - ontwikkeling Lauwersmeer/Lauwersoog (NJN17/18, Vdr.50/2017)	966	1.468	1.449	19
	Reserve ESFI - Regio Groningen-Assen (VJN13)	1.213	1.213	1.213	0
	Reserve Actieprogramma WEL - Actieprogramma WEL (NJN16, Vdr.50/2017)	1.012	0	0	0
	Reserve RSP - diverse projecten gebiedsgericht werken (NJN17/18)	358	64	31	33
	Reserve Leefbaarheid - krimploop Eemsdelta (VJN13, NJN18)	1.355	0	0	0
	Reserve Compensatie dividend Essent - leefbaarheid (VJN17)	5.000	5.000	5.000	0
	Reserve Leefbaarheid - gebiedsgerichte aanpak (VJN17, NJN18)	351	0	0	0
	Algemene reserve - gebiedsgerichte aanpak (VJN17)	147	147	147	0
	Reserve OVB - diversen overboeking 2017-18		2.304	2.304	0
	Algemene reserve - diversen overboeking 2017-18		36	36	0
<i>Openbaar bestuur</i>	Algemene reserve - Koningsdag 2018 (Vdr.4/2018)		185	185	0
	Reserve OVB - diversen overboeking 2017-18		133	133	0
	Algemene reserve - diversen overboeking 2017-18		192	192	0
<i>Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering</i>	Reserve OVB - dossier gaswinning (BGR18)	262	262	262	0
	Reserve AKP - diverse personeelskosten (BGR18, NJN18)	868	7.155	7.155	0
	Reserve Beheer Wegen en Kanalen - diverse personeelskosten (BGR18)	48	48	48	0
	Reserve RSP - diverse personeelskosten (BGR18, NJN18)	180	176	176	0
	Reserve Automatisering - bijstelling budget t.l.v. reserve (NJN18)		273	605	-332
	Reserve OVB - diversen overboeking 2017-18		487	487	0
	Reserve Compensatie dividend Essent - GAE / NEDAB (VJN17)	217	217	217	0
	Reserve PMF - Convenant Bedrijventerreinen (NJN17, Vdr.50/2017)	750	0	0	0
	Reserve PMF - aanvulling risicobuffer kredietunies (NJN18)		125	125	0
	Algemene reserve - bestemming rekeningresultaat 2017		3.711	3.711	0
	Reserve Bodemsanering - naar Alg. reserve i.v.m. weerstandsvermogen (REK17)		600	600	0
	Alg. reserve - North Refinery/Talen Recycling t.l.v. weerstandsvermogen (REK17)		912	912	0
	Algemene reserve - nadeel IFG t.l.v. weerstandsvermogen (REK17)		426	426	0
	Algemene reserve - boekwinst NWB (VJN18)		299	299	0
	Alg. reserve - herschikking begrotingsruimte (VJN14 t/m BGR19)	21.039	26.359	26.359	0
	Reserve Compensatie dividend Essent - risicoafdekk. energieparticipatie (VJN17)	2.500	2.500	2.500	0
	subtotaal	109.516	159.912	139.741	20.171
	Totaal BATEN	147.962	197.382	178.902	18.479

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2018	Begroting na wijziging	Rekening 2018	Verschil
LASTEN					
Ruimte en water	Compensatiepakket GAE - retailagenda (VJN17, fasering NJN18)	1.250	1.737	110	1.627
	Uitvoering Omgevingsvisie (fasering NJN17; substituties NJN18)	25	-100	-100	0
	Projecten Provinciale Meefinanciering (PMF) (ruimtelijk beleid en ontwikkeling)		0	79	-79
	Vrijval voorziening Blauwestad		0	-2.046	2.046
	Flankerend beleid waterberging t.l.v. reserve ESFI (NJN18)		515	511	4
	Hydrologische maatregelen (OVb 2017-18)		311	0	311
	subtotaal	1.275	2.462	-1.446	3.908
Milieu en energie	Bodemsanering ten laste van reserve Bodemsanering (NJN17/18)	2.346	1.152	27	1.124
	Maatschappelijke betrokkenheid Gaswinning (VJN14, VJN17)	207	207	207	0
	Aanvulling werkbudget gaswinning (OVb 2017-18, VJN17, BGR18)	400	611	-158	769
	Klachtenafhandeling Groningen Airport Eelde (IB14)	18	18	18	0
	Verbetering toezicht/handh./milieuklachtenstelsel (VJN15/16/17, OVb 2017-18)	91	183	174	9
	Regiospecifiek milieubeleid (OVb 2017-18)		9	0	9
	Implementatie Omgevingswet (OVb 2017-18, VJN17, fasering NJN18)	1.055	634	190	444
	Handhaving drugsafval (OVb 2017-18)		40	0	40
	Implementatie richtlijn EED (OVb 2017-18)		27	27	0
	Besluit Risico's Zware Ongevallen (Vdr.24/2018)		46	46	0
	Uitvoeringsagenda Duurzaamheid (OVb 2017-18, fasering NJN18)		111	87	24
	Duurzaam Door (OVb 2017-18, NJN18)		10	0	10
	Duurzaam bouwen (OVb 2017-18, NJN18)		12	12	0
	Projecten Provinciale Meefinanciering (energie en klimaat)	9	4	-43	47
	Green Deal (NJN17, Vdr.50/2017, OVb 2017-18)	834	282	155	127
	Windenergie op land (NJN17, OVb 2017-18, fasering NJN18)	60	110	63	47
	Programma Energietransitie 2016-2019 (BG16, VJN16, OVb 2017-18)	1.400	2.514	1.487	1.027
	Revoluerend fonds Energie en Leefbaarheid (fasering NJN17, OVb 2017-18)	-275	-422	-244	-178
	Energiebesparing ODG gemeenten (OVb 2017-18)		83	83	0
	Radarvoorziening Eemshaven (OVb 2017-18, fasering NJN18)		370	162	208
	Internationaal kenniscentrum voor klimaatadaptatie (VJN18)		100	0	100
	subtotaal	6.144	6.101	2.295	3.806
Platteland en natuur	Verwerven natuur (NJN17/18)	3.347	598	4.413	-3.815
	Natura 2000 Waddenzee (VJN15)	100	30	30	0
	Aankoop gronden EHS t.l.v. res. EHS Zuidlaardermeer - Midden-Gron. (NJN17/18)	1.500	6	209	-203
	Natuurontwikkeling ten laste van reserve PLG (NJN18)		6.076	3.626	2.450
	Natuurbeheer ten laste van reserve PLG (NJN18)		-1.650	-1.490	-160
	Ecologie en Economie in balans (NJN18)		25	25	0
	Projecten Provinciale Meefinanciering (natuurbeheer)	25	0	0	0
	Landschap ten laste van reserve PLG (NJN18)		150	97	53
	Projecten Provinciale Meefinanciering (landschap)	128	0	0	0
	Beheer flora en fauna ten laste van reserve PLG (NJN18)		238	115	123
	Opgave Waddengebied (VJN17, OVb 2017-18, NJN18)	1.500	1.697	859	838
	Dubbele Dijk (NJN18)		2.403	510	1.892
	Kleirijperij (NJN18)		500	162	338
	Waddenslib - decentralisatieuitkering (OVb 2017-18)		200	0	200
	Meerjarenprogramma Eems-Dollard 2050 (OVb 2017-18)		414	28	385
	RSP-project Werelderfgoedcentrum Waddenzee (NJN18)		3.600	3.600	0
	Ombouw/uitbreiding biologische landbouw (VJN15, OVb 2017-18)	300	418	188	230
	Projecten Provinciale Meefinanciering (landbouw)	1.726	2.753	2.271	482
	Landbouwprogramma 2017-2020 - natuurinclusieve landbouw (VJN17, OVb 2017-18)	300	556	172	384
	Idem - Innovatieve kwaliteitssprong/Samenwerking in de sector (VJN17, OVb 2017-18)	160	241	158	83
	subtotaal	9.087	18.254	14.974	3.281
Bereikbaarheid	RSP - diverse projecten wegen (NJN17/18)	29.996	15.712	12.633	3.079
	Capaciteitskredieten (NJN17, Vdr.11/2018 sneltrein Groningen-Winschoten)	6.750	8.400	7.277	1.123
	Investeringswerken wegen t.l.v. reserve ESFI (NJN18)		23	5	18
	Investeringswerken wegen t.l.v. reserve MIT (NJN17/18)	1.217	1.994	1.169	824
	Kadewerken Noord-Willemskanaal (OVb 2017-18, VJN17)	376	1.282	214	1.068
	Kapitaallast Vaarweg Lemmer-Delfzijl (NJN17)	-1.255	-1.255	-1.253	-3
	Aanvulling meerjarenprogramma Beheer en onderhoud 2017-2020 (VJN16)	400	400	400	0
	Meerjarenuitv. programma verkeersveiligheid (fasering NJN17/18, OVb 2017-18)	1.364	-225	-850	625
	Investeringswerken waterwegen t.l.v. reserve ESFI (NJN17/18)	44	210	113	97
	Investeringswerken waterwegen t.l.v. reserve MIT (NJN17/18)	1.028	3.415	1.188	2.226
	Investeringswerken waterwegen t.l.v. reserve Verv. Kunstw. Winschoterdiep		0	541	-541
	Mob.beleid t.l.v. reserve MIT - N33-Midden en Fietsroute Plus Gr.-Haren (NJN17/18)	660	375	160	215
	Groningen Bereikbaar t.l.v. reserve MIT		500	500	0
	Uitvoeringsprogramma Fiets (BG16, OVb 2017-18)	250	717	717	0
	Uitvoeringsprogramma Fiets t.l.v. res. ESFI (NJN18)		285	285	0
	Uitvoeringsprogramma Fiets t.l.v. res. MIT (NJN17/18)	2.390	710	240	470
	Programmakosten RSP (NJN16)	50	50	19	31
	Beter Benutten		1.796	0	1.796
	Mobiliteitsbeleid t.l.v. reserve duVV (NJN18)		-5.963	-4.196	-1.768
	Verduurzaming openbaar vervoer (VJN17)	2.500	2.500	0	2.500
	Opschaling waterstofbussen (VJN18 voorfinanciering)		3.000	0	3.000
	RSP - diverse projecten openbaar vervoer (NJN17/18, Vdr.50/2017)	40.860	44.695	33.000	11.696
	Diverse projecten openbaar vervoer t.l.v. reserve MIT (NJN17)	5.180	5.180	847	4.333
	Herprioritering MIT t.l.v. reserve MIT (VJN18, NJN18)		0	0	0
	Herprioritering duVV t.l.v. reserve duVV (VJN18)		2.970	500	2.470
	Collectief personenvervoer t.l.v. reserve duVV (NJN18)		-995	1.838	-2.832
	subtotaal	91.810	85.775	55.348	30.426

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2018	Begroting na wijziging	Rekening 2018	Verschil
LASTEN					
Economie	Convenant bedrijventerrein (NJN17, Vdr.50/2017)	483	0	0	0
	Meefinanciering, risicoafdekking revolverend fonds MKB (VJN14)	-1.500	-1.500	-1.500	0
	Meefinanciering, substitutie naar projecten div. programma's en reserve (NJN18)		-5.617	-6.592	975
	Projecten Provinciale Meefinanciering (regioprogramma's)	5	17	519	-502
	RSP - diverse projecten regioprogramma's (NJN17, Vdr.50/2017)	3.905	50	48	2
	Regionale Investeringsregeling Groningen (OVb 2017-18)		1.168	3.103	-1.935
	Capaciteitsinvestering Groningen Airport Eelde (VJN17)	1.800	1.800	2.550	-750
	Investering Groningen Airport Eelde - NEDAB (VJN17, OVb 2017-18, NJN18)	217	3.067	2.917	150
	Investering Groningen Airport Eelde - Routeontw.fonds (OVb 2017-18, NJN18)		2.624	6.856	-4.232
	Projecten NOM t.l.v. Algemene reserve (VJN18)		140	140	0
	Internet-/breedbandinfrastructuur (NJN17, fasering NJN18)	60	120	127	-7
	Marktsectoren (VJN16, fasering Vdr.50/2017, OVb 2017-18)	350	274	238	36
	Projecten Cofinanciering Kompas (marktsectoren)	2	0	0	0
	Projecten Provinciale Meefinanciering (marktsectoren)	3.018	4.396	4.709	-313
	RSP - diverse projecten marktsectoren (NJN17/18, Vdr.50/2017)	2.592	160	209	-49
	Innovatie en duurzaamheid 2 (OVb 2017-18)		556	512	44
	Innovatie en duurzaam MKB 3 (VJN17, fasering NJN18)	800	300	0	300
	MKB Innovatiestimulering topsectoren (MIRT-middelen)		1.030	1.030	0
	Subsidie Economic Board Groningen (VJN18)		10.000	10.000	0
	Acquisitie Noord-Nederland (VJN17, OVb 2017-18, NJN18)	200	1.106	774	332
	Acquisitie Noord-Nederland: terugploegkorting NOM (NJN18)		3.750	0	3.750
	Leven-lang-lerenfonds (VJN15, fasering Vdr.50/2017, OVb 2017-18)	100	90	0	90
	Arbeidsmarktbeleid (VJN14/16, fasering NJN18, Vdr.50/2017, OVb 2017-18)	200	190	142	48
	RSP - diverse projecten arbeidsmarktbeleid (NJN17/18, Vdr.50/2017)	800	-2.336	-992	-1.344
	Projecten Provinciale Meefinanciering (arbeidsmarktbeleid)		0	38	-38
	Sectorplan Groningen op voorsprong (NJN18)		514	1.442	-928
	Marketing Groningen - van spaarsaldo via Algemene reserve (VJN11)	87	87	87	0
	Recreatie en toerisme - Visie toerisme (VJN15, OVb 2017-18)	384	1.043	784	258
	Projecten Cofinanciering Kompas (recreatie en toerisme)	19	19	2	17
	Projecten Provinciale Meefinanciering (recreatie en toerisme)	46	-23	676	-699
	RSP - diverse projecten recreatie en toerisme (NJN17/18, Vdr.50/2017)	1.209	171	-48	219
	subtotaal	14.779	23.195	27.770	-4.574
Cultuur en maatschappij	Cultuurmota (VJN15)	1.206	1.206	1.153	52
	Cultuurmota - continuering nieuw beleid (BG16)	653	653	653	0
	Budget Landsdeel Noord incl. NNO (OVb 2017-18, NJN18)		982	685	297
	Culturele prijzen en opdrachten (OVb 2017-18)		26	-25	51
	Procesgeld/Stimuleringsbudget cultuur (OVb 2017-18)		77	44	33
	Fonds voor de media (OVb 2017-18)		70	11	59
	Culturele Infrafonds (OVb 2017-18)		30	3	27
	Monitoring en evaluatie Cultuurmota (OVb 2017-18)		30	-9	39
	Matchfunding (OVb 2017-18)		67	38	29
	Incidenteel budget cultuur (fasering NJN17, OVb 2017-18)	-40	-3	-103	100
	Projecten Provinciale Meefinanciering (cultuur)	54	60	60	0
	Restauratie rijksmonumenten (OVb 2017-18, VJN18)		174	-209	383
	NAD Nuis Exploitatie en Groot Onderhoud (fasering NJN16, OVb 2017-18)	-25	159	207	-48
	Erfgoedmonitor (VJN15, OVb 2017-18, fasering NJN18)	150	268	159	109
	ERL (VJN17/18, OVb 2017-18, NJN18, Vdr.50/2017)	2.525	1.738	1.412	325
	Erfgoed en ruimte (OVb 2017-18)		100	0	100
	Subsidieregelingen GRRG en RORG (NJN18)		2.851	91	2.760
	Subsidie instellingen (BG16)	160	160	160	0
	Krediet participatieprojecten (BG16)	90	90	90	0
	Bijdrage voedsel- en kledingbanken (BG16)	40	40	40	0
	Sportbeleid (VJN15, fasering Vdr.50/2017, OVb 2017-18)	300	382	231	151
	Subsidieregeling asielzoekersbeleid (BG16)	100	100	100	0
	Ondersteunen vrijwilligerswerk (incl. sport) (VJN15)	255	255	255	0
	Behoud ziekenhuiszorg in de regio / Herinrichting zorglandschap (VJN15, IB15)	50	50	50	0
	Zorgmonitor (BG16)	100	100	99	2
	Patiënten- en cliëntenorganisaties (OVb 2017-18)		36	36	0
	Ontwikkeling Lauwersmeer/Lauwersoog t.l.v. res. ESFI (NJN17/18, Vdr.50/2017)	966	1.468	1.449	19
	Bijdrage Regio Groningen-Assen 2023 (VJN13)	1.213	1.213	1.213	0
	Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid (NJN16, Vdr.50/2017)	1.012	0	-609	609
	RSP - diverse projecten gebiedsgericht werken (NJN17/18, Vdr.50/2017)	1.120	200	97	103
	Sociaal-economische vitalisering t.l.v. reserve PLG (NJN18)		-25	-131	106
	Uitv.pr. Leefbaarheid (VJN15, fasering NJN16/17/18, Vdr.50/2017, OVb 2017-18)	6.818	633	-1.246	1.880
	Comp.pakket GAE: Uitv.prog. Leefbaarheid Addendum Zorg (fasering NJN17/18)	2.260	2.600	1.708	891
	Actieplan Bevolkingsdaling t.l.v. reserve Leefbaarheid (NJN18)		112	105	7
	Fin.Arr. Eemsdelta (Delfzijl)/krimpsloop t.l.v. res. Leefbaarheid (VJN13, NJN18)	1.355	123	176	-53
	Bijdrage gemeente De Marne t.l.v. reserve Leefbaarheid (VJN14)	-300	-300	-300	0
	Bijdrage Oost-Groningen t.l.v. reserve Leefbaarheid (NJN18)		998	850	148
	Innovatieve projecten/experimenten t.l.v. res. Leefbaarheid (NJN18)		127	-276	403
	Provinciale middelen leefbaarheid/krimp (substitutie NJN18)		-2.430	-2.868	438
	Interbestuurlijk Actieplan Bevolkingsdaling (OVb 2017-18)		75	75	0
	subtotaal	20.062	14.493	5.474	9.019

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2018	Begroting na wijziging	Rekening 2018	Verschil
LASTEN					
Openbaar bestuur	Fractievergoedingen (VJN16)	26	26	23	3
	Voorziening Appa (NJN16)	187	187	281	-94
	Gemeentelijke herindeling 'Grenzeloos gunnen' (VJN17, OVB 2017-18)	412	552	262	290
	Externe veiligheid (OVB 2017-18)		192	58	134
	Noordelijke samenwerking/public affairs SNN (IB15)	125	125	84	41
	IPO-afrekening 2017 (NJN18)		-130	-127	-3
	Website ombouwen naar online dienstverleningskanaal (NJN16)	50	50	152	-102
	Uitvoeringsnota Evenementen (fasering NJN17, OVB 2017-18)	306	300	-91	391
	Koningsdag 2018 (Vdr.4/2018)		450	450	0
	Dekking Koningsdag 2018 t.l.v. GPO en Evenementen (Vdr.4/2018)		-50	-50	0
	subtotaal	1.106	1.701	1.042	659
Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering	Continueren nieuw beleid formatie Cultuur 2017-2020 (IB13)	49	49	49	0
	Formatie Bevolkingsdaling (krimp) t/m 2020 (VJN13)	200	200	200	0
	Personeelskosten Windenergie op land (IB13, NJN18)	92	158	158	0
	Archeoloog (VJN15)	40	40	40	0
	Formatie Landbouw (IB15)	90	90	90	0
	Bedrijfsvoeringsopgaven (IB15)	273	273	273	0
	Verscherping toezicht en handhaving (VJN16)	62	62	62	0
	Personeelskosten Leefbaarheid (VJN15, fasering NJN16)	200	200	200	0
	Stelpost uitvoeringskosten Cultuurnota t/m 2020 (VJN15)	195	195	195	0
	Formatie Sport t/m 2019 (VJN17)	53	53	53	0
	Traineeprogramma (IB15)	132	132	132	0
	Informatiestrategie (IB15)	141	141	141	0
	Strategisch vermogen (VJN17)	107	107	107	0
	Formatie Circulaire economie (VJN17)	115	115	115	0
	Formatie Landbouwprogramma 2017-2020 (VJN17)	96	96	96	0
	Personele inzet Uitvoeringsprogramma Leefbaarheid Addendum Zorg (NJN17)	65	65	65	0
	Personele inzet dossier gaswinning (BGR18)	162	162	162	0
	Diverse verwerkte AKP t.l.v. reserves	1.097	7.380	7.380	0
	Diverse kosten automatisering t.l.v. reserve Automatisering (NJN18)		273	605	-332
	Buitengewoon onderhoud provinciehuis (OVB 2017-18)		144	141	2
	Vervanging wagenpark CdK, GS, milieutoezicht (OVB 2017-18)		344	-81	425
	Betere interne communicatie (NJN18)		200	0	200
	Opschonen fysiek archief (NJN18)		225	0	225
	Tijdelijke compensatie provincie Zeeland (Vdr. 1/2018)		300	300	0
	Krediet Provinciale deelnemingen (IB15)	100	100	8	92
	Reservering voor Provinciale Meefinanciering (VJN18)		1.383	0	1.383
	<u>Stortingen in reserves per programma:</u>				
Ruimte en water	Reserve OVB - DU Hydrologische maatregelen		22	333	-311
	Reserve OVB - Retailagenda		0	1.627	-1.627
	Reserve Compensatie dividend Essent - uit vrijval voorziening Blauwestad		0	2.046	-2.046
Milieu en energie	Reserve OVB - DU Nationaal Programma Groningen (gaswinning)		13.200	13.200	0
	Reserve OVB - DU Nationaal Programma Groningen (energietransitie)		10.000	10.000	0
	Reserve OVB - Advisering dossier gaswinning		0	769	-769
	Reserve OVB - Omgevingswet		0	444	-444
	Reserve OVB - Handhaving drugsafval		0	40	-40
	Reserve OVB - Duurzaam Door		0	32	-32
	Reserve OVB - Green Deal		0	127	-127
	Reserve OVB - Programma Energietransitie 2016-2019		0	1.027	-1.027
	Reserve OVB - Fonds Nieuwe Doen (Revoluerend fonds Energie en Leefbaarheid)		0	-178	178
Platteland en natuur	Reserve PLG - verwerven natuur	-3.347	-3.347	-3.347	0
	Reserve PLG - ontwikkelopgave	3.890	3.890	3.890	0
	Reserve PLG - deel van vrijval IPO-afrekening 2017 (NJN18)		53	53	0
	Reserve PLG - restant van reserve EHS Zuidlaardermeer - Midden-Groningen		7.723	7.723	0
	Reserve PLG - substitutie met programmakosten (NJN18)		0	2.189	-2.189
	Reserve OVB - DU Ecologie en economie in balans		40	40	0
	Reserve OVB - DU Meerjarenprogramma Eems-Dollard 2050		83	468	-386
	Reserve OVB - DU Waddenslib		83	283	-200
	Reserve OVB - opgave Waddengebied (Waddenkust/Eems-Dollard)		0	838	-838
Bereikbaarheid	Reserve OVB - Landbouwprogramma 2017-2020		0	697	-697
	Reserve duVV - lager accres septembercirculaire Provinciefonds (BGR19)		-759	-759	0
	Reserve OVB - DU Waterstofbussen		1.000	1.000	0
	Reserve OVB - Uitvoering Actieplan Verkeersveiligheid		0	625	-625
	Reserve duVV - mobiliteitsbeleid en collectief personenvervoer (NJN18)		6.958	8.998	-2.040

Programma	Omschrijving	Primitieve begroting 2018	Begroting na wijziging	Rekening 2018	Verschil
LASTEN					
<i>Economie</i>	Algemene reserve - Revolving fund MKB (VJN14)	1.500	1.500	1.500	0
	Reserve OVB - Investerings Groningen Airport Eelde		0	1.728	-1.728
	Reserve OVB - Regionale Investeringsregeling Groningen (RIG)		0	-1.935	1.935
	Reserve OVB - Programma Economie en Arbeidsmarkt 2016-2019		0	84	-84
	Reserve OVB - Innovatie en duurzaamheid 2		0	44	-44
	Reserve OVB - Innovatief en duurzaam MKB 3		0	300	-300
	Reserve OVB - Leven-lang-lerenfonds		0	90	-90
	Reserve OVB - Provinciale Toerismevisie 2016-2020		0	258	-258
	Reserve OVB - DU Regionale Investeringssteun Groningen		5.000	5.000	0
	Reserve OVB - DU Nationaal Programma Groningen (regioprogramma's: RIG)		12.000	12.000	0
	Reserve OVB - DU MKB Innovatiestimulering topsectoren		2.030	2.030	0
	Reserve OVB - DU Regioverbinder		124	124	0
<i>Cultuur en maatschappij</i>	Reserve Leefbaarheid - De Mame	300	300	300	0
	Reserve Leefbaarheid - substitutie met programmakosten (NJN18)		719	1.663	-944
	Reserve OVB - diversen Cultuurmota 2017-2020		0	588	-588
	Reserve OVB - Restauratie rijksmonumenten		0	383	-383
	Reserve OVB - Erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en landschap		0	325	-325
	Reserve OVB - GRRG en RORG		0	2.760	-2.760
	Reserve OVB - DU Erfgoed en ruimte		0	100	-100
	Reserve OVB - diversen Sport- en beweegvisie 2016-2019		0	151	-151
	Reserve OVB - diversen Uitvoeringsprogramma leefbaarheid		0	2.771	-2.771
	Reserve OVB - DU Nationaal Programma Groningen (ERL)		2.000	2.000	0
	Reserve OVB - DU Projectplan Groningen (ERL)		1.000	1.000	0
	Reserve OVB - DU Nationaal Programma Groningen (leefbaarheid)		10.621	10.621	0
	Reserve Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid - Actieprogramma WEL		0	150	-150
<i>Openbaar bestuur</i>	Reserve OVB - Grenzeloos Gunnen		0	290	-290
	Reserve OVB - Evenementenbeleid		0	391	-391
<i>Algemene dekkingsmiddelen en bedrijfsvoering</i>	Reserve Vervanging kunstwerken Winschoterdiep - bespaarde rente (NJN16)	158	158	113	45
	Reserve EHS Zuidlaardermeer - Midden-Gron. - bespaarde rente (NJN16)	46	0	0	0
	Reserve PLG - bespaarde rente voorheen reserve EHS Zuidl.meer-Midden Gron.		46	46	0
	Reserve Leefbaarheid - bespaarde rente (NJN16)	167	167	167	0
	Reserve MIT - inkomsten rente en dividenden Enexis (NJN16)	4.004	4.004	4.004	0
	Reserve RSP - IBOI-index 2018 (VJN18, BGR19)		3.822	3.791	31
	Algemene reserve - Blauwestad (VJN15)	1.945	1.945	1.945	0
	Algemene reserve - Economic Board Groningen (VJN15)	4.500	4.500	4.500	0
	Algemene reserve - Weerstandsvermogen (VJN15)	2.500	2.500	2.500	0
	Reserve AKP - surplus formatiereductie Kleiner en Beter (BGR17)	394	394	394	0
	Reserve AKP - restant voormalige voorziening frictiekosten (REK17)		1.150	1.150	0
	Reserve AKP - deel van vrijval Egalisatiereserve Wabo (NJN18)		400	400	0
	Reserve AKP - opschonen fysiek archief		0	225	-225
	Algemene reserve - Weerstandsvermogen (VJN17)	1.125	1.125	1.125	0
	Reserve Vervanging kunstw. Winschoterdiep - Vaarweg Lemmer-Delfzijl (NJN17)	1.255	1.255	1.255	0
	Reserve OVB - buitengewoon onderhoud provinciehuis		0	2	-2
	Reserve OVB - vervanging wagenpark CdK, GS, milieutoezicht		0	425	-425
	Reserve OVB - convenant bedrijventerreinen (NJN17, Vdr.50/2017)	750	0	0	0
	Reserve Automatisering - deel van vrijval IPO-afrekening 2017 (NJN18)		7	7	0
	Reserve Compensatie dividend Essent - aanvulling stamkapitaal (REK17)		460	460	0
	Algemene reserve - Weerstandsvermogen (bodemsanering) (REK17)		2.700	2.700	0
	Algemene reserve - aanvullen spaarbedrag (VJN18)		644	644	0
	Algemene reserve - risicobuffer subsidie Economic Board Groningen (VJN18)		-300	-300	0
	Algemene reserve - aanvulling risicobuffer kredietunies t.l.v. PMF (NJN18)		125	125	0
	Algemene reserve - bestemming rekeningresultaat 2017		1.338	1.338	0
	Algemene reserve - beschikbaar begrotingsruimte (Vdr.50/2017, NJN18)		9.338	9.338	0
	Reserve Provinciale Meefinanciering - aanvulling t.l.v. post onvoorziene uitgaven		0	1.383	-1.383
	subtotaal	22.455	122.502	145.107	-22.605
	Totaal LASTEN	166.717	274.483	250.563	23.920
SALDO BATEN en LASTEN		-18.755	-77.102	-71.661	-5.440

3.7. Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector

Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingevoerd. Op 28 november 2014 is de Reparatiwet WNT in werking getreden. Per 1 januari 2016 zijn onder andere de normen binnen de WNT verder aangepast. De aanpassingen moeten zorgen voor een betere uitvoering van de Wet Normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT). In deze bijlage is de norm d.d. 28 november 2014 gehanteerd.

Per 1 juli 2017 is de Evaluatiwet WNT in werking getreden. De WNT is op enkele onderdelen vereenvoudigd en verbeterd en worden de administratieve lasten voor WNT-instellingen vermindert. De algemene digitale meldingsplicht via een online meldtool op www.topinkomens.nl is komen te vervallen en kan volstaan worden met het opnemen van de verplichte WNT-gegevens in de jaarstukken.

De WNT stelt, naast een verplichting tot openbaarmaking, een maximum aan de bezoldiging en de contractuele ontslagvergoeding vast. De bezoldiging van de hoogste leidinggevendenden van de provincie dienen te worden gepubliceerd. Het beloningsmaximum geldt ook voor bepaalde ingehuurdenden.

Op grond van de wet bedraagt de totale maximale bezoldiging (exclusief sociale verzekeringspremies) na indexering voor 2018 € 189.000 of een pro rata gedeelte bij deeltijddienstverbanden of dienstverbanden korter dan een jaar. Dit bedrag is inclusief het werkgeversdeel in de pensioenpremie. Voor een topfunctionaris zonder dienstbetrekking die in 2018 in 8 kalendermaanden zijn functie vervult, mag voor maximaal ($€ 25.300 \times 6 + € 19.100 \times 2 =$) € 190.000 uitgekeerd worden. De verdeling van dit bedrag over de acht maanden is vrij. Zo mag ook per maand een gemiddeld maandbedrag van ($€ 190.000/8 =$) € 23.750 uitgekeerd worden. Voor de gehele periode geldt een maximumuurtarief van € 182.

Voorbeelden zijn zzp'ers, personen met een management-bv en (interim-)arbeidskrachten van adviesbureaus in de functie van topfunctionaris. De beloning in het sectoraal bezoldigingsregime mag niet uitstijgen boven de voor die sector geldende norm. Deze norm wordt door de betrokken minister vastgesteld. Ten slotte geldt er een bonusverbod, tenzij een bonus bij uitzondering is toegestaan op grond van een Algemene Maatregel van Bestuur.

Ten aanzien van interim-functionarissen die geen topfunctie vervullen maakt de provincie Groningen gebruik van de mogelijkheid die paragraaf 6 van de Beleidsregels toepassing WNT biedt inzake de volledige openbaarmaking van deze functionarissen. Op basis van de Beleidsregels toepassing WNT (inclusief de wijziging van paragraaf 6 volgens besluit van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 12 maart 2014, nr. 2014-0000142706 kan en hoeft de provincie Groningen niet volledig te voldoen aan de verplichting voor openbaarmaking van deze interim-functionarissen zoals voorgeschreven in artikel 4.2 lid 2c van de WNT (inclusief verwerking Aanpassingswet WNT).

Op basis van bovengenoemde wetgeving hebben wij onderstaande publicatieverplichting.

A: Bezoldigingen topfunctionarissen. In artikel 1.1 van de WNT staat aangegeven dat onder topfunctionarissen wordt verstaan de secretaris en griffier van de provincie.

bedragen x € 1	H.J. Bolding	J. Schrikkema	H. Engels-van Nijen
Functiegegevens	Provincie secretaris	Plaatsvervangend Provincie secretaris	Griffier
Aanvang en einde functievervulling in 2018	1/1 - 31/10	1/11 - 31/12	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0	1,0
Dienstbetrekking?	ja	ja	ja
Bezoldiging			
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	116.994,14	22.058,45	105.414,84
Beloningen betaalbaar op termijn	15.669,40	3.244,36	17.715,60
<i>Subtotaal</i>	<i>132.663,54</i>	<i>25.302,81</i>	<i>123.130,44</i>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	157.500	31.500	189.000
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	0,00	0,00`	0,00
Totale bezoldiging	132.663,54	25.302,81	123.130,44
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Gegevens 2017			
bedragen x € 1	H.J. Bolding	H. Engels-van Nijen	
Functiegegevens	Provincie secretaris	Griffier	
Aanvang en einde functievervulling in 2017	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0	
Dienstbetrekking?	ja	ja	
Bezoldiging			
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	140.935,39	104.766,19	
Beloningen betaalbaar op termijn	17.569,31	15.935,16	
<i>Subtotaal</i>	<i>158.504,70</i>	<i>120.701,35</i>	
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	181.000	181.000	
Totale bezoldiging	158.504,70	120.701,35	

Variabele beloning

Voor alle topfunctionarissen geldt dat het geldende bezoldigingsmaximum over 2018 niet is overschreden. De provincie Groningen heeft, met uitzondering van onderstaande, hiermee over 2018 voldaan aan de WNT.

Beëindigingsvergoedingen

Naast het publiceren van de bezoldigingen dienen ook de beëindigingsvergoedingen gepubliceerd te worden wanneer deze de norm te boven gaan. De maximale ontslagvergoeding is € 75.000 en geldt ook wanneer de ontslaguitkering in termijnen wordt betaald. Voor niet-topfunctionarissen betreft de maximale ontslagvergoeding € 189.000. In 2018 is inzake topfunctionarissen geen beëindigingsvergoeding uitbetaald. Tevens is in 2018 geen beëindigingsvergoeding aan niet-topfunctionarissen betaald hoger dan het geldende maximum.

3.8. Vennootschapsbelasting

Met ingang van 1 januari 2016 geldt de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 ook voor overheidsondernemingen. Dit betekent dat de provincie onder voorwaarden belastingplichtig kan zijn voor de vennootschapsbelasting. Op basis van een inventarisatie en afstemming met de Belastingdienst over de jaren 2016 en 2017 is de conclusie dat de provincie geen financiële resultaten uit activiteiten heeft die leiden tot betaling van vennootschapsbelasting. Vooralsnog zijn er voor de latere jaren geen andere inzichten. Dit zal worden onderbouwd aan de hand van een nog door te ontwikkelen proces beoordeling vennootschapsbelasting bestaande en nieuwe activiteiten.

4. Balans per 31 december

ACTIVA		(bedragen x € 1.000)	
Omschrijving		2018	2017
Vaste activa			
Materiële vaste activa			
Investerings met een economisch nut		35.630	36.342
Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut		69.475	59.678
Totaal materiële vaste activa		105.105	96.020
Financiële vaste activa			
Kapitaalverstrekkingen aan:			
- deelnemingen		58.183	57.543
Leningen aan:			
- openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden		200.000	225.000
- deelnemingen		123.004	123.004
Overige langlopende leningen		124.345	129.368
Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd van één jaar of langer		25.000	25.000
Overige uitzettingen met een rentetypische looptijd van één jaar of langer		94.908	94.740
Totaal financiële vaste activa		625.440	654.655
Totaal vaste activa		730.545	750.675
Vlottende activa			
Voorraden			
Onderhanden werk, waaronder bouwgronden in exploitatie		43.217	41.023
Gereed product en handelsgoederen		16.530	5.699
Totaal voorraden		59.747	46.722
Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar:			
Vorderingen op openbare lichamen		30.392	80.154
Verstrekte kasgeldleningen aan openbare lichamen als bedoeld in artikel 1, onderdeel a, van de Wet financiering decentrale overheden			
Overige verstrekte kasgeldleningen			
Rekening-courantverhouding met het Rijk		597.168	532.742
Overige vorderingen		2.146	15.722
Totaal uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar		629.706	628.618
Liquide middelen			
Kassaldi		1	1
Banksaldi		1.239	1.299
Totaal liquide middelen		1.240	1.300
Overlopende activa			
De voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel, nog te ontvangen van:			
- Europese overheidslichamen		77	
- het Rijk		7.045	1.208
- overige Nederlandse overheidslichamen		28.492	2.016
Overige nog te ontvangen bedragen en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen		19.056	319
		54.670	3.543
Totaal vlottende activa		745.363	680.183
TOTAAL ACTIVA		1.475.908	1.430.858

PASSIVA

(bedragen x € 1.000)

Omschrijving	2018	2017
Vaste passiva		
Eigen vermogen		
Reserves:		
- algemene reserve	37.435	41.557
- bestemmingsreserves	811.845	771.578
Het gerealiseerde resultaat volgens uit het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening	9.777	6.558
Totaal eigen vermogen	859.057	819.693
Vorzieningen	33.786	34.084
Vaste schulden, met een rentetypische looptijd van één jaar of langer		
Waarborgsommen		18
Totale vaste schulden	0	18
Totaal vaste passiva	892.843	853.795
Vlottende passiva		
Netto-vlottende schulden, met een rentetypische looptijd korter dan één jaar		
Overige schulden	185.795	322.309
Totaal netto-vlottende schulden	185.795	322.309
Overlopende passiva		
De voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren, ontvangen van:		
- Europese overheidslichamen	1	1.861
- het Rijk	178.745	177.827
- overige Nederlandse overheidslichamen	170.648	70.607
Overige vooruitontvangen bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	47.876	4.458
Totaal overlopende passiva	397.270	254.753
Totaal vlottende passiva	583.065	577.063
TOTAAL PASSIVA	1.475.908	1.430.858
Totaalbedrag waartoe aan natuurlijke en rechtspersonen borgstellingen of garantstellingen zijn verstrekt	4.489	5.258

5. Toelichting op de balans

5.1. Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling

Inleiding

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de voorschriften zoals opgenomen in het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en de financiële verordening. Dit is de verordening ex artikel 216 van de Provinciewet, waarin door Provinciale Staten de uitgangspunten voor het financiële beleid, alsmede de regels voor het financiële beheer en voor de inrichting van de financiële organisatie zijn vastgesteld.

Waarderingsgrondslagen

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vinden in principe plaats op basis van historische kosten. Tenzij anders vermeld worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarden. De waarderingsgrondslagen worden in het vervolg van de toelichting op de balans bij de specifieke onderdelen nader toegelicht.

Grondslagen voor resultaatbepaling

De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben, ongeacht of dit tot ontvangsten of uitgaven heeft geleid. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Met ingang van het boekjaar 2017 wordt voor het bepalen van de last bij subsidies uitgegaan van het voorzichtigheidsprincipe. Dit houdt in dat voor subsidies de last wordt genomen in het jaar waarin de subsidieverleningsbeschikking wordt afgegeven.

Hierop zijn twee uitzonderingen toe, te weten:

1. Uit de subsidiebeschikking blijkt onomstotelijk dat de activiteit waarvoor de subsidie wordt verleend in één of meerdere volgende jaren zal plaatsvinden of;
2. Uit een bestuurs-/samenwerkingsovereenkomst blijkt dat lastneming meerjarig dient plaats te vinden en/of dat deze lastneming bij het aangaan van deze overeenkomst nog niet is vast te stellen.

Handreiking 'Verantwoorden van subsidies' (Commissie BBV, januari 2019)

In januari 2019 heeft de Commissie BBV de handreiking 'Verantwoorden van subsidies' gepubliceerd. In de handreiking gaat de Commissie BBV in op de vraag wanneer de subsidie als last bij de subsidiegever en als bate bij de subsidieontvanger dient te worden verantwoord.

In de handreiking geeft de Commissie BBV aan dat de verwerkingswijze afhangt van het type subsidie en de gestelde voorwaarden, waarbij de Commissie BBV - bij voorwaardelijke subsidieverstrekingen (exploitatie- en investeringssubsidies) - duidelijk aangeeft dat de subsidielast op basis van toerekeningsbeginsel verantwoord dient te worden. Dit betekent dat de subsidielast (gedeeltelijk) verantwoord dient te worden in het jaar waarin door de subsidieontvanger de prestatie (waarvoor de subsidie voor is verstrekt) is geleverd en (gedeeltelijk) aan de gestelde voorwaarden is voldaan.

Zoals hierboven toegelicht, zijn de verstrekte (voorwaardelijke exploitatie- en investerings)subsidies in de jaarrekening 2018 van de provincie Groningen verantwoord op basis van het voorzichtigheidsprincipe. Deze verwerkingswijze wijkt derhalve af van de verwerkingswijze zoals opgenomen in de handreiking 'Verantwoorden van subsidies' d.d. 21 januari 2019 van de Commissie BBV.

Omdat decentrale overheden de begroting 2018 niet meer aan kunnen passen, heeft de Commissie in de handreiking 'Verantwoorden van subsidies' aangegeven dat de wijze van verwerken zoals opgenomen in de handreiking 'Verantwoorden van subsidies' in ieder geval vanaf verslagjaar 2019 toegepast dient te worden. Daarnaast beschikken wij op grond van de geldende kaders en met subsidieontvangers gemaakt afspraken niet over de benodigde informatie om de subsidielasten op basis van het toerekeningsbeginsel te bepalen.

Wanneer de handreiking voor 2019 ongewijzigd blijft, dient in de jaarrekening 2019 een stelselwijziging voor de verantwoording van de subsidieasten naar het toerekeningsbeginsel plaats te vinden. Een wijziging naar de verwerkingswijze op basis van het toerekeningsbeginsel betreft een complexe en omvangrijke transitie met ingrijpende impact op de bedrijfsvoering. Voor de financiële verantwoording geldt dat de post nog te betalen subsidies op basis van het toerekeningsbeginsel naar verwachting aanzienlijk lager zal uitvallen en het eigen vermogen hoger. De daadwerkelijke financiële impact kan - vanwege het ontbreken van de benodigde informatie - op dit moment echter nog niet worden bepaald.

Toelichting stelselwijziging

Ten aanzien van de kortlopende vorderingen en kortlopende schulden is een stelselwijziging doorgevoerd.

De nog te ontvangen bedragen van diverse instellingen (met een specifiek bestedingsdoel) waren grotendeels gerubriceerd onder uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar (vorderingen op openbare lichamen). Conform de BBV-regelgeving hebben wij in de begin balans per 1 januari 2018 deze vorderingen (nog te ontvangen c.q. vooruitbetaalde bedragen) onder de overlopende activa verantwoord.

Daarnaast geldt dat de nog te betalen c.q. vooruit ontvangen bedragen grotendeels onder de netto vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar (overige schulden) verantwoord werden. Ook de rubricering van deze posten is conform de BBV-regelgeving in de begin balans per 1 januari 2018 aangepast en deze schulden zijn nu onder de overlopende passiva verantwoord.

In de balans geeft de kolom '2017' de bedragen weer zoals opgenomen in de op 30 mei 2018 vastgestelde jaarrekening 2017. In de toelichtingen op de balans zijn per post zowel de saldi per 31 december 2017 als die na de herrubricering per 1 januari 2018 weergegeven.

Deze stelselwijziging heeft geen vermogenseffecten gehad en betreft enkel en alleen een herrubricering.

Onderstaand een overzicht van de reclassificatie van de genoemde posten.

Omschrijving	31/12/2017	Reclassificatie	01/01/2018
Vlottende activa			
Vorderingen op openbare lichamen	80.154	-54.052	26.102
Overige vorderingen	15.722	-131	15.591
De voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel, nog te ontvangen van:			
- het Rijk	1.208	0	1.208
- overige Nederlandse overheidslichamen	2.016	54.183	56.199
Overige nog te ontvangen bedragen en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	319	0	319
Totaal vlottende activa	99.419	0	99.419
Vlottende passiva			
Netto-vlottende schulden, met een rentetypische looptijd korter dan één jaar	322.309	-206.833	115.476
De voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren, ontvangen van:			
- Europese overheidslichamen	1.861	0	1.861
- het Rijk	177.827	2.563	180.390
- overige Nederlandse overheidslichamen	70.607	161.128	231.735
Overige vooruitontvangen bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	4.458	43.142	47.600
Totaal vlottende passiva	577.062	0	577.062

5.2. Vaste activa

Vaste activa zijn bedoeld om de uitoefening van de werkzaamheid van de provincie duurzaam te dienen.

5.2.1. Materiële vaste activa

Materiële vaste activa zijn fysiek aanwezige activa. Het BBV kent de volgende soorten materiële vaste activa:

- investeringen met een economisch nut;
- investeringen met een economisch nut, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven;
- investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut.

Investerings hebben een economisch nut indien ze verhandelbaar zijn en/of indien ze kunnen bijdragen aan het genereren van middelen. Op basis van de financiële verordening worden de investeringen met een economisch nut met een omvang van € 100.000 en hoger geactiveerd. Bij het activeren van nieuw beschikbaar te stellen kredieten ter verwerving van materiële vaste activa met een economisch nut stellen Provinciale Staten de afschrijvingstermijn vast.

Ook voor investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk geldt dat deze op basis van de financiële verordening worden geactiveerd. Ten aanzien van deze investeringen geldt dat eventuele bijdragen van derden in mindering worden gebracht op deze investeringen. Bij het beschikbaar stellen van een investeringskrediet door Provinciale Staten wordt in het voorstel aangegeven of en voor welk deel de investering wordt geactiveerd en wat de overige dekking is. De bestede kosten van voorbereiding en toezicht van eigen personeel worden aan de investering toegerekend. Deze activa worden afgeschreven overeenkomstig de afschrijvingsmethode.

Alle materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten) of vervaardigingsprijs (de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige directe kosten), verminderd met de ontvangen subsidies en bijdragen die direct gerelateerd zijn aan het actief, de jaarlijkse afschrijvingslasten en afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen. Duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen.

De op de oorspronkelijke verkrijgings- of vervaardigingsprijs toegepaste jaarlijkse afschrijvingen corresponderen met een stelsel dat is afgestemd op de verwachte toekomstige gebruiksduur (kortste van de geschatte economische levensduur óf technische gebruiksduur) van de geactiveerde objecten en voorzieningen.

Buiten gebruik gestelde vaste activa

Indien een vast actief buiten gebruik is gesteld, heeft op het moment van buitengebruikstelling een afwaardering van de boekwaarde plaatsgevonden naar de lagere restwaarde.

Afschrijvingen

De afschrijvingen worden berekend volgens de lineaire methode. De overige dienstgebouwen worden nog afgeschreven volgens annuïteiten (De boekwaarde van de overige dienstgebouwen per 31 december 2018 bedraagt € 1,2 miljoen). Afschrijvingen geschieden daarnaast onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar. Op gronden wordt niet afgeschreven, tenzij de grond deel uitmaakt van een investering in de openbare ruimte met maatschappelijk nut. Eventuele boekwinsten bij inruil of afstoting van een kapitaalgoed zijn als incidentele baten in de jaarrekening verwerkt.

De volgende afschrijvingstermijnen gelden:

Gronden en terreinen	n.v.t.
Woonruimten	30 jaar
Gebouwen:	
- dienstgebouw Sint Jansstraat 4	66½ jaar
- renovatie provinciehuis	5 tot 40 jaar
- overige dienstgebouwen	30 tot 40 jaar
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken:	
- wegbouwkundige werken	20 jaar
- waterbouwkundige werken	40 jaar
Machines, apparaten en installaties:	
- hydraulische kraan	10 jaar
- veegmachine	10 jaar
- werkboot	30 jaar
Overige materiële vaste activa:	
- Havenkwartier Blauwestad	15 en 40 jaar

De lasten samenhangend met de uitvoering van klein en groot onderhoud, bodemsaneringen en het baggeren van watergangen zijn niet levensduur verlengend en zijn daarom niet geactiveerd, maar direct ten laste van de exploitatie gebracht.

Het onderstaande overzicht geeft het verloop weer van de materiële vaste activa gedurende het jaar 2018:

	Boek- waarde 1 januari 2018	Investe- ringen	Des- inves- teringen	Afschrij- vingen	Bijdragen van derden	Boek- waarde 31 decem- ber 2018
<i>(bedragen x € 1.000)</i>						
Investerings met economisch nut						
Gronden en terreinen	2.723			0		2.723
Bedrijfsgebouwen	31.685	504		2.279		29.911
Machines, apparaten en installaties	1.934	1.172		110		2.996
Overige materiële vaste activa	0					0
Totaal investeringen met economisch nut	36.342	1.676	0	2.389	0	35.630
Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut						
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken						
Vóór 2017	39.239			2.801		36.438
Vanaf 2017	20.439	23.809	221	19	10.971	33.037
Totaal investeringen met maatschappelijk nut	59.678	23.809	221	2.820	10.971	69.475
Totaal materiële vaste activa	96.020	25.485	221	5.208	10.971	105.105

De boekwaarde van de materiële vaste activa is ten opzichte van 31 december 2017 met € 8,6 miljoen toegenomen. Er heeft in 2018 geen afwaardering wegens duurzame waardevermindering plaatsgevonden.

Onderstaand een overzicht van de investeringen in 2018 van groter dan € 0,5 miljoen.

Project	Investe- ringen
- Aanschaf inspectievoertuig + installaties	1.172
- N366 wegverdubbeling Veendam-Pekela	992
- N366 reconstructie Pekela/Stadskanaal/Ter Apel	2.694
- N366 kruising Westerstraat	515
- Rondweg Aduard aansluiting Nieuwklap	3.354
- Maatregelen Oude Eemskanaal	823

(Bedragen x € 1.000)

5.2.2. Financiële vaste activa

Het BBV kent de volgende soorten financiële vaste activa:

- kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen, gemeenschappelijke regelingen en overige verbonden partijen;
- leningen aan openbare lichamen, woningbouwcorporaties, deelnemingen en overige verbonden partijen;
- overige langlopende leningen;
- uitgezette middelen in 's Rijks schatkist met rentetypische looptijd van één jaar of langer;
- uitgezette middelen in de vorm van Nederlands schuld papier met een rente typische looptijd van één jaar of langer;
- overige uitgezette middelen met een rentetypische looptijd van één jaar of langer.

De financiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten) minus de jaarlijkse aflossingen, afschrijvingslasten en afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen. Duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid op de boekwaarde in mindering gebracht. Participaties in het aandelenkapitaal van nv's en bv's (kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen in de zin van het BBV) zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs van de aandelen. Indien de marktwaarde van de aandelen daalt tot onder de verkrijgingsprijs, vindt afwaardering naar deze lagere marktwaarde plaats, dan wel door het treffen van een voorziening.

Overzicht en verloop van de financiële vaste activa gedurende het jaar 2018:

	Boek- waarde 1 januari 2018	Investe- ringen	Aflos- singen	Waarde- vermin- dering	Boek- waarde 31 decem- ber 2018
<i>(bedragen x € 1.000)</i>					
Kapitaalverstrekkingen aan:					
- deelnemingen	57.543	2.525		1.885	58.183
Totaal kapitaalverstrekkingen	57.543	2.525	0	1.885	58.183
Leningen aan:					
- openbare lichamen	225.000		25.000		200.000
- deelnemingen	123.004				123.004
Totaal leningen u/g	348.004	0	25.000	0	323.004
Overige langlopende leningen	129.368	9.448	11.404	3.067	124.345
Uitgezette middelen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd van één jaar of langer	25.000				25.000
Overige uitgezette middelen met een rentetypische looptijd van één jaar of langer	94.740	521		354	94.908
Totaal overige	249.108	9.969	11.404	3.421	244.253
Totaal financiële vaste activa	654.655	12.494	36.404	5.306	625.440

De financiële vaste activa zijn in 2018 per saldo afgenomen met € 30.445. Dit kan als volgt worden toegelicht (bedragen x € 1.000):

Toelichting afname financiële vaste activa		
(bedragen x € 1.000)		
Investeringsfondsen:		
Kapitaalverstrekking aan deelnemingen:		
- Investeringsfonds Groningen B.V.		2.525
Overige langlopende leningen:		
- Stichting Revolverend Fonds Groningen	3.283	
- revolverende fondsen Groningen Fondsmanagement	427	
- revolverende fondsen lokale energietransitie	2.148	
- Rodin Broadband bv	2.977	
- subsidie/leningen algemeen	552	
- Kredietunie Groningen	61	
		9.448
Overige uitzettingen met een rentetypische looptijd van één jaar of langer:		
- Garantieproduct via Oyens & Van Eeghen (OVE) 10/20	521	
		521
Totaal aan investeringen in 2018		12.495
Aflossingen:		
Leningen aan openbare lichamen:		
- diverse leningen aan medeoverheden		25.000
Overige langlopende leningen:		
- achtergestelde lening De Hoven	350	
- hypotheek Onner-/Oostpolder en Ulsderpolder	793	
- Particuliere woningverbetering via SVn	49	
- Energiebesparing via SVn	74	
- lening collectieven	51	
- Menkemaborg	8	
- lening Stichting Economic Board	10.000	
- subsidie/leningen algemeen	60	
- verstrekte leningen Provinciaal Accommodatiefonds	19	
		11.404
Totaal aan aflossingen 2018		36.404
Waardevermindering:		
- Toevoeging voorziening Investeringsfonds Groningen	532	
- Toevoegingen voorzieningen overige langlopende leningen	3.067	
- Toevoeging voorziening garantieproduct OVE		
- Candriam Sustainability Fund One Global	354	
- Toevoeging voorziening NOM	1.353	
		5.306
Afname financiële vaste activa		29.215

Investeringsfonds Groningen (IFG)

De provincie Groningen heeft in 2015 het Investeringsfonds Groningen BV opgericht om het mkb te versterken. Dit wordt gedaan door middel van agiostortingen en niet via de verstrekking van leningen. Hiervoor is € 40,0 miljoen beschikbaar gesteld en de uitbetaling hiervan vindt plaats door middel van trekkingsverzoeken. In 2018 is circa € 2,5 miljoen getrokken. Hierdoor bedraagt het saldo van de trekkingen per 31 december 2018 € 10,7 miljoen. Uit de concept jaarrekening 2018 van het IFG blijkt dat over 2018 een verlies gerealiseerd is van € 0,5 miljoen. Als gevolg van het verlies over 2018 is de marktwaarde van de deelneming in het IFG lager dan de boekwaarde. Daarom hebben wij in 2018 € 0,5 miljoen aan de voorziening toegevoegd. De voorziening bedraagt ultimo 2018 € 1,5 miljoen.

Aandelen N.V. NOM

Als gevolg van tegenvallende resultaten in de totale portefeuille van deelnemingen/participaties van de Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland (N.V. NOM) is de marktwaarde van het aandeel van de provincie in de NOM ultimo 2018 lager dan de oorspronkelijke verkrijgingsprijs van € 21,5 miljoen. Hiervoor is ten laste van de algemene middelen een voorziening getroffen voor de lagere marktwaarde voor een bedrag van € 2,6 miljoen.

Bij de waardering van de aandelen van de NOM (en de ultimo 2018 getroffen voorziening voor de lagere marktwaarde) is rekening gehouden met de in het addendum d.d. 16 april 2016 overeengekomen afspraken met het Rijk, zoals dat bij de aankoop van de aandelen in de NOM van het Rijk in 2016 is vastgelegd. In dit addendum is met het Rijk overeengekomen dat een daling van de benaderde marktwaarde van een deel van de participaties van de NOM na de overnamedatum (zijnde 1 januari 2016) bij verkoop van de betreffende participatie(s) door de NOM wordt verrekend met het Rijk als correctie op de koopsom van het in 2016 verworven aandelenbelang. Daarnaast is met het Rijk overeengekomen dat een stijging van de benaderde marktwaarde van een deel van de participaties van de NOM na de overnamedatum (zijnde 1 januari 2016) bij verkoop van de betreffende participatie(s) door de NOM voor een deel toekomt aan het Rijk.

Fonds Nieuwe Doen Groningen

Aan de Stichting Revolverend Fonds Groningen (werknaam: stichting Fonds Nieuwe Doen Groningen) is in 2017 een subsidie in de vorm van een lening verstrekt van maximaal € 23 miljoen, waarmee het fonds leningen/kredieten kan verstrekken aan derden voor initiatieven op het gebied van leefbaarheid, zorg, energie. In principe is de looptijd van de lening aan het fonds 10 jaar. De uitbetaling van de lening vindt plaats middels trekkingsverzoeken. In 2018 is deze subsidie uitgebreid met € 25 miljoen, welke voornamelijk gebruikt zal worden voor energie gerelateerde projecten. In 2018 zijn in totaal zes trekkingsverzoeken gedaan en uitbetaald, wat neerkomt op een totaalbedrag van circa € 3,3 miljoen. Het saldo van de verstrekte lening bedraagt per 31 december 2018 hierdoor € 5,4 miljoen. Aan de leningsovereenkomst is in 2017 een addendum toegevoegd. Hierin wordt een subsidie met terugbetalingsverplichting verstrekt van maximaal € 1,9 miljoen voor het fondsmanagement. Uitbetaling geschiedt op basis van voorschotverzoeken. In 2018 is € 0,4 miljoen uitbetaald. Deze subsidie staat op de balans als lening en wordt voor 100% voorzien. Het saldo van de verstrekte subsidie aan het fonds met terugbetalingsverplichting bedraagt ultimo 2018 € 0,6 miljoen. Tevens is in 2018 aan het fonds een subsidie in de vorm van een lening verstrekt voor lokale energietransitie ad € 2,1 miljoen. Deze lening is eveneens 100% voorzien, omdat het een subsidie met leningsvoorwaarden betreft.

Rodin Broadband BV

In 2017 is een lening verstrekt aan Rodin Broadband van maximaal € 29,5 miljoen en een subsidie à fonds perdu van maximaal € 10,0 miljoen ten behoeve van Regeling Snel Internet. De subsidie wordt betaald door de stichting Economic Board Groningen en de Nationaal Coördinator Groningen. Uitbetaling van de lening geschiedt op basis van trekkingsverzoeken. In 2018 zijn er drie trekkingsverzoeken gedaan voor een totaalbedrag van € 3,0 miljoen. Dit is eveneens het saldo van de betreffende lening. De lening wordt uiterlijk in 2047 afgelost.

Overige subsidies/leningen

Door het verstrekken van subsidies met terugbetalingsverplichtingen kunnen provinciale middelen revolverend ingezet worden. Deze subsidies staan op de balans als lening en worden voor 100% voorzien. Door de lening te voorzien zijn bij de afboeking van de lening geen financiële gevolgen voor de Algemene Middelen. In 2018 is totaal € 551.700 verstrekt aan subsidies met terugbetalingsverplichting en € 60.000 is afgelost. Het saldo van de verstrekte subsidies bedraagt

ultimo 2018 € 1.341.700. De meeste van dergelijke subsidies hebben geen echte einddatum. Bij gebleken succes worden de subsidies met leningsvoorwaarden terugbetaald en als succes uitblijft is het een reguliere subsidie.

Kredietunie Groningen

Aan de Kredietunie Groningen is in 2015 een lening verstrekt van maximaal € 1.000.000 ter versterking van het eigen kapitaal van de Kredietunie Groningen voor een periode van tien jaar. De uitbetaling van de lening vindt op afroep plaats. In 2018 heeft de Kredietunie Groningen € 61.470 opgenomen. Het saldo van de lening bedraagt per 31 december 2018 € 236.937.

Garantieproduct via Oyens & Van Eeghen (OVE) 10/20

In 2010 is een garantieproduct afgesloten via OVE ad € 25,0 miljoen met een looptijd van tien jaar en een minimum rendement van 2% per jaar. Gedurende de looptijd wordt geen rente ontvangen, maar de rente wordt jaarlijks bijgeboekt op de lening. Voor 2018 gaat het om een bedrag van € 521.365. Het saldo van de lening bedraagt ultimo 2018 € 28,7 miljoen. Bij het garantieproduct is een deel belegd in obligaties van de Rabobank en BNP Paribas en een deel door toe te treden tot het OVE Candriam Sustainability Fund ONE Global. Op de einddatum zorgen de obligaties voor terugbetaling van de inleg en het minimum rendement. De stijging van het fonds zorgt voor het extra rendement.

Leningen aan openbare lichamen

Er zijn vanaf mei 2013 deposito's geplaatst bij medeoverheden met looptijden tot 17 jaar. In 2018 zijn geen nieuwe leningen aan medeoverheden verstrekt wel zijn er vijf leningen van € 5 miljoen afgelost in 2018 waarvan één vervroegd op verzoek van een gemeente. Ultimo 2018 stond er bij vijftien medeoverheden totaal € 200 miljoen uit. Het laatste deposito vervalt in 2030.

Achtergestelde lening De Hoven

In 2011 is aan zorginstelling De Hoven een achtergestelde lening verstrekt van € 3,5 miljoen. Jaarlijks wordt van deze lening één tiende deel afgelost. Ook in 2018 heeft deze aflossing plaatsgevonden. Het saldo van de lening bedraagt ultimo 2018 € 1,1 miljoen.

Verstreckte hypotheeken Onnerpolder, Oostpolder en IJssderpolder

In het verleden zijn er hypotheeken voor circa € 5,9 miljoen in het kader van waterberging verstrekt. Begin 2018 stond hiervan nog € 3.2 miljoen uit. In 2018 is € 0,8 afgelost, dit betreft naast reguliere aflossingen 2 leningen die in 2018 in zijn geheel vervroegd afgelost zijn. De laatste lening zal in 2034 afgelost zijn.

Particuliere woningverbetering via SVn

In 2015 is gestart met het verstrekken van leningen voor particuliere woningverbetering via het SVn voor een periode van 15 jaar. Begin 2018 stond een saldo uit van € 466.630 voor leningen voor particuliere woningverbetering. In 2018 is € 48.936 afgelost waardoor het saldo ultimo 2018 uitkomt op € 417.694.

Energiebesparing via SVn

In 2015 is gestart met het verstrekken van leningen voor energiebesparing via het SVn voor een periode van 15 jaar. Begin 2018 stond een saldo uit van € 502.201 voor leningen voor energiebesparing. In 2018 is € 74.066 afgelost waardoor het saldo ultimo 2018 uitkomt op € 428.136.

Leningen aan collectieven

In 2017 is een lening verstrekt aan agrarische collectieven voor een bedrag van € 874.091. In 2018 is € 51.000 afgelost waardoor het saldo ultimo 2018 € 823.091 bedraagt. De laatste aflossing van deze leningen is in 2022.

Menkemaborg

In 2018 is € 8.168 afgelost van de lening aan de Menkemaborg. Dit betrof de laatste aflossing waardoor de lening nu geheel is afgelost.

Economic Board Groningen

In 2015 is er door de provincie een subsidie van maximaal € 32,5 miljoen verstrekt voor het project 'Route voor het optimaal versterken van de economie in Noordoost-Groningen' aan Economic Board Groningen. Dit was aanvankelijk een subsidie van € 22,5 miljoen en een renteloze lening ad

€ 10,0 miljoen. Provinciale Staten heeft op 27 november 2018 besloten om het leningsdeel van € 10,0 miljoen aan Economic Board Groningen om te zetten in een subsidie. De in de oorspronkelijke beschikking gestelde voorwaarden en afspraken blijven gehandhaafd, maar de lening is omgezet in een subsidie.

Provinciaal Accommodatiefonds

In het verleden (vanaf 2008) zijn leningen verstrekt in het kader van het Provinciaal Accommodatiefonds voor in totaal € 175.000. Begin 2018 was het openstaand saldo nog € 47.375. In 2018 is € 19.250 afgelost. Het openstaand saldo is eind 2018 € 28.125. De laatste aflossing van een lening is in 2021.

OVE Candriam Sustainability Fund ONE Global

Met betrekking tot het nazorgfonds gesloten stortplaatsen is eind 2017 € 6,7 miljoen uitgezet door middel van een duurzaam aandelenfonds. Dit fonds wordt op balansdatum 31 december jaarlijks gewaardeerd tegen de dan geldende marktwaarde (ter beoordeling of het totale fondsvermogen nog wel in evenwicht is met het doelvermogen binnen het nazorgfonds). Eind 2018 zijn de internationale aandelenkoersen hard onderuitgegaan. Deze koersval veroorzaakte een lagere marktwaarde van het fonds op balansdatum waardoor € 0,4 miljoen is afgeboekt in 2018. Het fondsvermogen is hierdoor gedaald naar € 6,3 miljoen. In de eerste maanden van 2019 is de waarde weer gestegen boven de oorspronkelijke verkrijgingsprijs.

Voorzieningen

De gevormde voorzieningen in 2018 betreffen Investeringsfonds Groningen ad € 531.796, Fonds Nieuwe Doen ad € 427.364 en € 2.148.000, de subsidies met terugbetalingsverplichtingen voor in totaal € 491.700 en de afwaardering van het duurzaam aandelenfonds voor het nazorgfonds gesloten stortplaatsen ad € 353.687.

5.3. Vlottende activa

5.3.1. Voorraden

Onderhanden werk, gronden in exploitatie

De onderhanden werken grondexploitatie zijn opgenomen tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, verminderd met de opbrengst wegens verkopen. Indien de boekwaarde de marktwaarde van de grond overschrijdt, wordt een afwaardering naar de lagere marktwaarde verantwoord. De vervaardigingsprijs omvat de aanschaffingskosten van de gebruikte grond- en hulpstoffen en de overige kosten, welke rechtstreeks aan de vervaardiging kunnen worden toegerekend. Voor de berekening van de contante waarde voor het bepalen van de omvang van de voorziening is een disconteringsvoet van 2% gehanteerd. Voor het totaal van de in exploitatie zijnde complexen kan van het verloop in 2018 het volgende overzicht worden weergegeven:

Grondexploitatie Blauwestad	Boekwaarde 31 decem- ber 2018	Boekwaarde 31 decem- ber 2017
Bouwgronden Blauwestad:		
- boekwaarde per 1 januari	74.886	73.321
- kosten	4.063	4.702
- verkoop gronden	-3.699	-3.032
- overige opbrengsten	-216	-105
Boekwaarde per 31 december (excl. voorziening)	75.034	74.886
Voorziening bouwgronden Blauwestad:		
Saldo voorziening per 1 januari	-33.863	-36.972
Mutatie	2.046	3.109
Saldo voorziening per 31 december	-31.817	-33.863
Saldo grondexploitatie per 31 december (incl. voorziening)	43.217	41.023

(Bedragen x € 1.000)

In 2018 heeft de verkoop van de kavels (53 stuks) ruimschoots de planning (27 stuks) overtroffen. Dit mooie resultaat heeft er voor gezorgd dat de voorziening Blauwestad met € 2,046 miljoen kan worden verlaagd. De verlaging van € 2,046 miljoen zal ten gunste komen van de reserve Compensatie dividend Essent.

Vanuit de BBV-verslaggevingsregels is het noodzakelijk om jaarlijks de Grondexploitatie te actualiseren. Ernst & Young Real Estate Advisory Services (EY REAS) heeft onze Grondexploitatie 2019 onafhankelijk getoetst en heeft tevens aangegeven dat wij voor Blauwestad de looptijd kunnen handhaven op twintig jaar (richttermijn vanuit de BBV is tien jaar), conform de looptijd van de Grondexploitatie 2017 en 2018. Hieraan liggen de volgende argumenten ten grondslag:

1. Er zijn ontwikkelovereenkomsten afgesloten met een aantal ontwikkelaars. Gegeven het feit dat deze overeenkomsten nog een potentiële uitgiftecapaciteit van 154 projectwoningen vertegenwoordigen komt dit overeen met het aantal woningen voor de komende zes jaar, zoals voorzien in de grondexploitatie. Daarnaast is belangrijk te vermelden dat de verkoop van vrije kavels de afgelopen drie jaar de planning heeft overtroffen. Indien deze trend zich de komende jaren doorzet is de prognose van de vrije kavels voor de komende jaren in belangrijke mate onderbouwd.
2. Na het verstrijken van de eerste tienjaarstermijn (eind 2028) is reeds 90% van de totale nog te realiseren kosten gemaakt. Het grootste deel van de nog te realiseren kosten na 2028 (94%) is gerelateerd aan VTU (voorbereidingskosten, toezichtkosten en uitvoeringskosten) en transactiekosten (notariskosten e.d.). Het risico op een toenemende boekwaarde zonder parallelle verkopen is hiermee beperkt. Ook geldt dat er voornamelijk opbrengsten zijn geprognosticeerd na eind 2028, en dat deze middels het niet toepassen van opbrengstindexatie voldoende worden beheerst.
3. Het plan heeft een resterende uitgifteopgave van 1.191.513 m² (netto) grond. Deze grond wordt uitgegeven middels een viertal deelprojecten (Havenkwartier, Park, Riet en Wei). Er wordt momenteel in alle deelgebieden grond uitgegeven en bovendien worden thans ook kosten gemaakt. Wanneer de tienjaarstermijn wordt toegepast, zal het project slechts voor een beperkt deel tot ontwikkeling zijn gebracht waardoor sprake zal zijn van een kwalitatief zwak ontwikkeld gebied. Vanuit maatschappelijk oogpunt is dit niet wenselijk.

Raming Grondexploitatie Blauwestad	Bedrag
Saldo bouwgrond in exploitatie 31 december 2018	75.034
Verwachte kosten 2019-2038	37.889
Verwachte opbrengsten 2019-2038	-65.644
Verwacht negatief resultaat ultimo 2038 (nominaal)	47.278
Verwacht negatief resultaat ultimo 2038 (netto contante waarde 31 december 2018)	31.817

(Bedragen x € 1.000)

Op basis van de nieuwe waardering komt het resultaat op basis van de netto contante waarde (NCW) uit op € 31,8 miljoen negatief. Hierdoor hebben wij dit jaar de voorziening met een bedrag van € 2,046 miljoen kunnen verlagen. Jaarlijks zal de grondexploitatie worden herzien. Deze herziening zal gevolgen hebben voor de omvang van de voorziening. De toekomstige opbrengsten hebben een positief effect op het resultaat van de grondexploitatie, waardoor de voorziening neerwaarts kan worden bijgesteld.

De waardering van grondexploitatie Blauwestad is gebaseerd op een inschatting van de geprognosticeerde opbrengsten en kosten, waarbij verschillende aannames worden gemaakt voor onder andere opbrengstindexatie (2%), inflatie (2,5%) en verkoopfasering (in tijd). Grondexploitatie Blauwestad kent een looptijd tot en met 2038.

Inherent aan grondexploitaties en de looptijd van het project Blauwestad is dat onzeker is in welke mate de werkelijke kosten en opbrengsten overeenkomstig de huidige inschattingen zullen zijn. Om meer inzicht te geven in het effect van de gevoeligheid van de grondexploitatie is een gevoeligheidsanalyse gemaakt. De belangrijkste uitkomsten hiervan zijn in onderstaande tabel opgenomen:

Gevoeligheidsanalyse

Parameter	Huidig uitgangspunt	Wijziging	Effect op NCW ultimo 2018 bij daling	Effect op NCW ultimo 2018 bij stijging
Inflatie	2,50%	0,50%	+ € 1,0 miljoen	- € 1,1 miljoen
Opbrengstindexatie	2,00%	0,25%	- € 0,04 miljoen	+ € 0,04 miljoen
Opbrengstindexatie	2,00%	0,75%	- € 0,11 miljoen	+ € 0,12 miljoen
Versnelling kavelverkoop	divers	Versnelling 2019-2028 100 kavels extra	n.v.t.	+ € 6,9 miljoen
Vertraging kavelverkoop	divers	Vertraging 2019-2028 100 kavels minder	n.v.t.	- € 6,5 miljoen

Indien zich daadwerkelijk wijzigingen gaan voordoen ten opzichte van de huidige uitgangspunten van de bovenstaande parameters, dan zullen wij de effecten daarvan betrekken op de voorfinanciering van de kosten GREX Blauwestad uit de reserve Compensatie dividend Essent (van voorfinanciering wordt gebruik gemaakt vanwege het terugbrengen van de looptijd en het later terugverdienen van kosten). Deze voorfinanciering wordt jaarlijks geactualiseerd.

Wij zijn van mening dat de huidige inschatting van de parameters, en hiermee de Grondexploitatie Blauwestad 2019 (GREX), de meest waarschijnlijke inschatting is.

Gereed product en handelsgoederen

Om zorg te dragen voor de realisatie van het Groningse deel van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) heeft de provincie diverse gronden aangekocht en is een deel verkregen in het kader van de decentralisatie van de natuurtaken naar de provincie. Voor een deel zijn het gronden die binnen de grenzen van het NNN liggen en voor een deel zijn het gronden die er buiten liggen. Deze laatste categorie is een strategische grondvoorraad die kan worden gebruikt als ruilgrond.

De gronden die binnen het NNN zijn aangekocht worden omgevormd tot natuur. Daarom worden de gronden bij de aankoop gewaardeerd op 15% van de waarde en wordt het verschil als verwervingskosten verantwoord. De gronden buiten het NNN zijn gewaardeerd voor het aankoopbedrag.

	31 december 2018		31 december 2017	
	aantal ha	bedrag (x € 1.000)	aantal ha	bedrag (x € 1.000)
gronden binnen het NNN	315	800	570	422
gronden buiten het NNN	889	15.730	750	5.277
	1.204	16.530	1.320	5.699

In verband met het continueren van de realisatie van het natuurnetwerk hebben uw Staten in 2018 (Voorjaarsnota 2018) het investeringskrediet verhoogd van € 15 miljoen naar € 35 miljoen.

5.3.2. Uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar

De uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor verwachte oninbaarheid is een voorziening in mindering gebracht. Deze voorziening wordt statisch bepaald.

De post uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar wordt toegelicht (bedragen x € 1.000) en onderscheiden in:

	31 decem- ber 2018	1 januari 2018	31 decem- ber 2017
Vorderingen op openbare lichamen:			
betreft de vorderingen op diverse ministeries, gemeenten, provincies en overige publiekrechtelijke lichamen			
Specificatie:			
- btw	18.264	22.621	22.620
- investeringswerken		1.683	24.003
- opcenten motorrijtuigenbelasting			4.529
- rente			4.945
- vooruitbetaald ILG			2.290
- vooruitbetaald IAG4			879
- Omgevingsdienst Groningen		142	292
- Rijkswaterstaat	5.628		
- subsidie aanleg Breedband Netwerk			4.705
- waterschap Noorderzijlvest inzake Dubbele dijk			3.756
- diversen	6.500	1.656	12.136
	30.392	26.102	80.154
Rekening-courantverhouding met het Rijk	597.168		532.742
Overige vorderingen			
- vooruitbetaalde bedragen			667
- te declareren/vorderen op de NAM		5.143	5.143
- rente banken, kas- en callgelden			1.260
- Prolander	1.049	494	624
- afkoopsom erfpacht			4.200
- diverse (handels)vorderingen	1.097	3.437	5.804
	2.146	9.074	17.698
voorziening voor dubieuze vorderingen		-1.977	-1.977
	2.146	7.098	15.722

Ten aanzien van de kortlopende vorderingen is een stelselwijziging doorgevoerd.

De nog te ontvangen bedragen van diverse instellingen (met een specifiek bestedingsdoel) waren grotendeels gerubriceerd onder uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar (vorderingen op openbare lichamen). Conform de BBV-regelgeving hebben wij in de begin balans per 1 januari 2018 deze vorderingen (nog te ontvangen c.q. vooruitbetaalde bedragen) onder de overlopende activa verantwoord (kolom '1 januari 2018'). In de balans geeft de kolom '2017' de bedragen weer zoals opgenomen in de op 30 mei 2018 vastgestelde jaarrekening 2017.

5.3.3. Uitzettingen in 's Rijks schatkist met een rentetypische looptijd van één jaar of langer (schatkistbankieren)

Drempelbedrag

In principe dienen alle overtollige middelen in de schatkist te worden aangehouden. Er is echter een aantal uitzonderingen. Eén daarvan is het drempelbedrag. Dat is een minimumbedrag (afhankelijk van de begroting van de decentrale overheid) dat gemiddeld per kwartaal buiten de schatkist mag worden gehouden. Voor de provincie Groningen is dat voor 2018 een bedrag van € 3.042.000.

Berekening benutting drempelbedrag schatkistbankieren

Het drempelbedrag is bedoeld om het dagelijkse kasbeheer te vereenvoudigen: niet elke laatste euro hoeft in de schatkist te worden aangehouden. In principe hoeven dus alleen de liquide middelen die boven het drempelbedrag uitgaan in de schatkist te worden aangehouden.

In de volgende tabel is te zien wat de benutting van het drempelbedrag schatkistbankieren gedurende de vier kwartalen 2018 is geweest (bedragen x € 1.000):

Verslagjaar 2018					
(1)	Drempelbedrag	3.042			
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(2)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	276	252	272	359
(3a) = (1) > (2)	Ruimte onder het drempelbedrag	2.766	2.789	2.770	2.683
(3b) = (2) > (1)	Overschrijding van het drempelbedrag	-	-	-	-
(1) Berekening drempelbedrag					
		Verslagjaar 2018			
(4a)	Begrotingstotaal verslagjaar	405.584			
(4b)	Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 miljoen	405.584			
(4c)	Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat	-			
(1) = (4b)*0,0075 + (4c)*0,002 met een minimum van € 250.000	Drempelbedrag	3.042			
(2) Berekening kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen					
		Verslagjaar 2018			
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(5a)	Som van de per dag buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	24.797	22.977	25.036	33.047
(5b)	Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
(2) - (5a) / (5b)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	276	252	272	359

5.3.4. Liquide middelen

De post liquide middelen wordt onderscheiden in (bedragen x € 1.000):

	31 december 2018	31 december 2017
Kassaldo	1	1
Banksaldi	1.239	1.299
Totaal liquide middelen	1.240	1.300

5.3.5. Overlopende activa

De overlopende activa zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

De post overlopende activa bestaat uit (bedragen x € 1.000):

	Boek-waarde 31 december 2018	Boek-waarde 1 januari 2018	Boek-waarde 31 december 2017
De voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel, nog te ontvangen van:			
- Europese overheidslichamen	77		
- het Rijk	7.045	1.208	1.208
- overige Nederlandse overheidslichamen	28.492	56.199	2.016
Overige nog te ontvangen bedragen en vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	19.057	8.813	319
	54.670	66.220	3.543

De in de balans opgenomen van Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel, kunnen als volgt gespecificeerd worden:

	Saldo 31 decem- ber 2017	Correctie begin- balans	Saldo 1 januari 2018	Toe- voegingen	Aan- wendingen	Saldo 31 decem- ber 2018
Europese overheidslichamen						
Bijdrage Interreg				42		42
Bijdrage TEN-T				35		35
Totaal Europese overheidslichamen	0	0	0	77	0	77
Rijk						
Motie Koopmans (RSP)	1.208	-1.208	0			0
Motorrijtuigenbelasting				4.476		4.476
Diverse bijdragen Rijkswaterstaat				1.464		1.464
Bijdrage Rijkswaterstaat windturbine				180		180
Cofinanciering project Arbeidsmarkt Noord				63		63
Bijdrage Groningen op Voorsprong 2018				862		862
Totaal Rijk	1.208	-1.208	0	7.045	0	7.045
Overige Nederlandse overheidslichamen						
Nog te ontvangen bijdragen		52.899	52.899	9.862	36.212	26.549
Voorschot ILG		2.290	2.290	15.156	16.441	1.005
Voorschot IAG4		879	879	1.304	1.762	421
Nog te factureren door Prolander		130	130	517	130	517
Vooruitbetaalde subsidies	75	-75	0			0
Bijdrage NOM	568	-568	0			0
Bijdrage Geopark De Hondsrug	13	-13	0			0
Subsidieregelingen via het SNN	1.360	-1.360	0			0
Totaal overige Nederlandse overheidslichamen	2.016	54.182	56.198	26.839	54.545	28.492
Totaal van de van EU en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel	3.224	52.974	56.198	33.961	54.545	35.614

5.4. Vaste passiva

Hieronder is bij de diverse onderdelen van de vaste passiva een toelichting gegeven. De vaste passiva zijn gewaardeerd tegen nominale waarde, tenzij bij het betreffende balanshoofd anders staat vermeld. Alle bedragen in de tabellen van deze paragraaf zijn gedeeld door € 1.000.

5.4.1. Eigen vermogen

In het BBV worden reserves omschreven als vermogensbestanddelen die als eigen vermogen zijn aan te merken en die vanuit bedrijfseconomisch oogpunt vrij te besteden zijn. De vaststelling van de noodzakelijke omvang van reserves is een zaak van Provinciale Staten. Daarom worden reserves ook wel onderverdeeld in algemene en bestemmingsreserves. Zodra Provinciale Staten aan een reserve een bepaalde bestemming heeft gegeven, is er sprake van een bestemmingsreserve. Om die reden kunnen bestemmingsreserves naar de situatie per ultimo verslagjaar geen negatieve stand kennen. Heeft een reserve geen bestemming dan wordt het een algemene reserve genoemd.

Toelichting met betrekking tot de verplichte en gelabelde bedragen:

Verplicht: Schriftelijke toezegging aan derden tot financiering van een programma of tot het uitvoeren van een bepaalde activiteit. Dit betreft de verplichtingen waarvan de prestaties nog in de komende jaren verricht worden.

Gelabeld: Er is een besluit genomen (GS/PS) over een uit te voeren programma of activiteit doch er heeft nog geen schriftelijke toezegging plaatsgevonden aan derden. PS hebben de mogelijkheid om voor het niet verplichte deel programma's bij te stellen of te beëindigen. Bestemmingsreserves zijn niet automatisch gelabeld, pas wanneer GS/PS een besluit nemen over een uit te voeren programma of activiteit binnen deze reserve.

Vrije ruimte: Middelen waarop nog geen verplichting of 'labeling' rust.

Het onderstaande overzicht geeft het verloop weer van de reserves gedurende het jaar 2018:

Naam reserve	Saldo 1 januari 2018	Toevoe- gingen 2018	Rentetoe- rekening 2018	Onttrek- kingen 2018	Verminde- ringen i.v.m. afschrij- vingen op activa	Saldo 31 decem- ber 2018	Verplich- tingen	Gelabeld	Vrij
<i>(bedragen x € 1.000)</i>									
Algemene reserve:									
Algemene reserve	41.557	25.414		29.536		37.435	9.016	700	27.719
Saldo vorig boekjaar	6.558			6.558		0			
Totaal Algemene reserve	48.115	25.414	0	36.093	0	37.435	9.016	700	27.719
Bestemmingsreserves:									
ESFI	14.377	55		4.521		9.911	7.085	2.270	556
Automatisering	3.863	80		678		3.265		3.265	
Beheer wegen en kanalen	1.131	2.507		800		2.838		2.838	
Cofinanciering Kompas	26			2		24			24
AKP	7.795	9.003		7.160		9.637		9.505	132
Bodemsanering	13.581	9		600		12.990	8.738	4.252	
Afkoopsom (water)wegen	72.705			2		72.703		72.703	
Provinciale Meefinanciering	19.956	1.383		1.842		19.497	1.769	14.206	3.522
RSP-ZZL	187.742	5.158		19.344		173.557	170.918	2.639	
Compensatie dividend Essent	147.634	2.506		17.147		132.993		132.993	
Leefbaarheid krimpgebieden	2.071	1.963	167			4.200		4.200	
Wabo	1.051			996		55		55	
Afkoop vervanging kunst- werken Winschoterdiep	17.761	2.230	113	1.921		18.183	3.995	14.188	
EHS Zuidlaardermeer	7.729			7.729		0			
Actieprogramma WEL	1	150		0		151		151	
Overboeking kredieten	23.445	74.089		13.537		83.998		83.998	
PLG	44.338	10.554		276		54.616	12.321	42.295	
MIT	104.544	4.392		15.529		93.407	25.415	67.991	
duVV	54.513	7.738		8.424		53.828	32.612	18.596	2.620
Afschrijvingen	47.316	19.255			577	65.994		65.994	
Totaal bestemmingsreserves	771.578	141.072	280	100.508	577	811.846	262.854	542.139	6.854
Totaal reserves	819.693	166.486	280	136.601	577	849.281	271.869	542.839	34.573

Stand van zaken met betrekking tot reserves ultimo 2018:

Algemene reserve

De Algemene reserve is het vrij besteedbare eigen vermogen van de provincie. Deze reserve heeft als belangrijkste functie het vormen van een buffer voor financiële tegenvallers. Tekorten en overschotten op de jaarrekening komen ten laste respectievelijk ten gunste van de Algemene reserve. De noodzakelijke hoogte van de Algemene reserve wordt mede bepaald aan de hand van het weerstandsvermogen van de provincie.

In de paragraaf weerstandsvermogen hebben wij onze risico-inventarisatie geactualiseerd. Op basis hiervan is het minimaal benodigd weerstandsvermogen voor incidentele risico's nu op € 10,6 miljoen bepaald en voor risico's met betrekking tot revolverende fondsen op circa € 13,0 miljoen.

De Algemene reserve bedraagt momenteel circa € 37,4 miljoen waarvan € 10,1 miljoen betrekking heeft op incidentele risico's en € 10,3 miljoen betrekking heeft op het risico met betrekking tot revolverende fondsen.

Het verschil tussen het minimaal incidenteel benodigde weerstandsvermogen en de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit (exclusief revolverende fondsen) bedraagt - € 0,5 miljoen. Gelet op het feit dat dit een afwijking betreft van minder dan 10% van de incidenteel beschikbare weerstandscapaciteit stellen wij voor om voor dit moment geen maatregelen te treffen om dit tekort aan te vullen.

Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing in deel 3 van de Rekening 2018.

Omschrijving	Begroot	Werkelijk
<i>(bedragen x € 1.000)</i>		
Voorbeslag ophoging weerstandsvermogen	7.025	7.025
Doorschuiven begrotingsruimte 2017	1.838	1.838
Bestemming rekeningresultaat 2018	125	125
Beleidsbrief herwaardering Blauwestad	1.945	1.945
Beleidsbrief voorbeslag Economic Board	4.500	4.500
Herschikking begrotingsruimte	9.981	9.981
Vermeerderingen Algemene reserve	25.414	25.414
Minimaal noodzakelijk omvang	912	912
Doorschuiven begrotingsruimte 2012	87	87
Doorschuiven begrotingsruimte 2014	7.151	7.151
Doorschuiven begrotingsruimte 2016	5.201	5.201
Herschikking begrotingsruimte 2015-2019	8.579	8.579
Doorschuiven begrotingsruimte 2017	1.921	1.921
Herschikking begrotingsruimte	5.320	5.320
Bestemming rekeningresultaat 2018	4.195	4.195
Overboeking kredieten 2017-2018	2.729	2.729
Verminderings Algemene reserve	36.095	36.095
Mutatie Algemene reserve 2018	-10.681	-10.681

Bestemmingsreserves

Een bestemmingsreserve is een reserve waaraan de Staten een bepaalde bestemming hebben gegeven. Deze reserves kunnen als gebonden worden beschouwd.

Hieronder worden deze reserves nader toegelicht (bedragen x € 1.000).

Economische, Sociale en Fysieke Infrastructuur (ESFI)

Functie	Bestemmingsreserve. Verlenen van provinciale bijdragen in programma's en projecten die onder voorwaarden uit ESFI worden gefinancierd. Deze reserve is ingesteld vanuit het Bestuursprogramma 1999-2003 (april 1999) en is samengesteld uit de voormalige reserves CESI/IIE.
Doel	Het doel van de bestemmingsreserve is om bijdragen te kunnen verstrekken in projecten voor een duurzame regionale ontwikkeling en het kunnen realiseren van eigen investeringsprojecten op het gebied van infrastructuur. De bestemmingsreserve ESFI heeft een bestedingsfunctie voor verschillende uitvoeringsprogramma's. De reserve wordt gebruikt voor dekking van uitgaven in de programma's Ruimte en water, Bereikbaarheid, Economie en Cultuur en maatschappij. De horizon van de reserve loopt tot 2020.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Nagekomen kosten waterwegen		55
Vermeerderingen reserve ESFI	0	55
Overboeking naar reserve Afschrijvingen	944	944
Bijdrage Regio Groningen-Assen	1.213	1.213
Vrijval reserve ESFI	382	317
Opwaardering Termunterzijldiep	136	86
Bijdragen projecten recreatie	1.468	1.449
Bijdragen aan projecten wegen en waterwegen	515	511
Verminderen reserve ESFI	4.658	4.520
Mutatie reserve ESFI 2018	-4.658	-4.465

Automatisering

Functie Egalisatiereserve

Doel Het egaliseren van de lasten en baten in verband met de aanschaf, beheer en onderhoud van ICT-voorzieningen op basis van de periodiek verschijnende ICT-beleidsplannen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Resultaat informatievoorziening		52
Resultaat IP-projecten		21
Vrijval middelen IPO	7	7
Vermeerderingen egalisatiereserve Automatisering	7	80
Resultaat DOO (Datahuishouding Op Orde)		50
Resultaat hardwarevervanging	272	628
Verminderen egalisatiereserve Automatisering	272	678
Mutatie egalisatiereserve Automatisering 2018	-265	-598

Beheer wegen en kanalen

Functie Egalisatiereserve

Doel Het egaliseren van de lasten en baten van het beheer en onderhoud van wegen en waterwegen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Aanvulling reserve		1.969
Vrijval Winschoterdiep	538	538
Vermeerderingen egalisatiereserve Beheer wegen en kanalen	538	2.507
Omschrijving		
Verrekening AKP Beheer en Onderhoud bediening	48	48
Herstel beplanting		622
Resultaat boordvoorziening Beheer en Onderhoud		130
Verminderen egalisatiereserve Beheer wegen en kanalen	48	800
Mutatie egalisatiereserve Beheer wegen en kanalen 2018	490	1.707

Cofinanciering Kompas

Functie Bestemmingsreserve

Doel Speerpunt van het Kompasprogramma is de wens de te hoge werkloosheid in het Noorden versneld terug te dringen. Het Kompasprogramma is opgebouwd rond de thema's economische kerngebieden/marktsector, stedelijke centra en landelijk gebied. Er moeten nog enkele projecten worden afgerekend. De reserve Provinciale Meefinanciering is de opvolger van deze reserve.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Diverse projecten	19	2
Verminderen reserve Cofinanciering Kompas	19	2
Mutatie reserve Cofinanciering Kompas 2018	-19	-2

Apparaatskosten personeel (AKP)

Functie Egalisatiereserve

Doel Het gedurende een collegeperiode beschikbaar houden van de budgetten Apparaatskosten personeel (AKP). De eventuele jaarlijkse over- en onderschrijdingen op de AKP-budgetten moeten via deze reserve worden meegenomen naar een volgend jaar.

Voormalige voorziening Friciekosten

Bij de vaststelling van de Rekening 2017 is, in overleg met EY accountants, besloten om de voorziening Friciekosten op te heffen vanwege het feit dat het continueren hiervan niet meer goed past binnen de kaders van het BBV. De resterende middelen uit de voorziening per 31 december 2017 (€ 1.150.307) zijn toegevoegd aan de reserve AKP en blijven beschikbaar voor het oorspronkelijke doeleinde. In het jaar 2018 is € 70.311 besteed. Deze middelen zijn uitgegeven conform de vastgestelde kaders. Het resterende budget van € 1.079.996 is nodig voor het afdekken van de financiële risico's die op dit moment nog annex zijn met de afronding van de bezuinigingstaakstelling.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Reservering knelpunt vlootschouw	394	394
Reservering POB 2018-2022	1.150	1.710
Restant AKP-budgetten	400	6.900
Vermeerderingen reserve Apparaatskosten personeel	1.944	9.004
Restant AKP-budgetten naar volgend jaar	6.440	6.440
Knelpunten vlootschouw	406	403
Friciekosten	62	70
Bedrijfsvoeringsopgaven	247	247
Verminderen reserve Apparaatskosten personeel	7.155	7.160
Mutatie reserve Apparaatskosten personeel 2018	-5.211	1.844

Bodemsanering

Functie Bestemmingsreserve

Doel Het betreft het volledige Bodemsaneringsprogramma 2015 tot en met 2019 gebaseerd op het 2^e Bodemconvenant met het Rijk. Dit betreft dus alle bodemsaneringsactiviteiten zoals voormalige gasfabrieken, spoedlocaties, waterbodems, stortplaatsen en overige locaties. Daarnaast heeft de provincie in het Meerjarenprogramma Bodem & Ondergrond 2015-2019 de ambitie uitgesproken:
Efficiënt en duurzaam bodembeheer in de provincie Groningen te realiseren. Duurzaam bodembeheer is het zodanig beheren en gebruikmaken van de bodem dat de gezondheid van mens, dier en plant worden beschermd en de functionele eigenschappen van de bodem blijven behouden, terwijl er tegelijkertijd ruimte is voor maatschappelijke ontwikkelingen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Storting BOSAN		9
Vermeerderingen reserve Bodemsanering	0	9
Saldo bodemsaneringsprojecten 2018	1.752	600
Verminderingen reserve Bodemsanering	1.752	600
Mutatie reserve Bodemsanering 2018	-1.752	-591

Afkoopsom wegen/waterwegen

Functie Bestemmingsreserve

Doel De reserve dient als voeding van de budgetten voor het eeuwigdurende beheer en onderhoud van de naar de provincie Groningen overgedragen wegen en kanalen. Daarnaast zijn er middelen in de reserve gestort voor de toekomstige overdracht van provinciale wegen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Afkoopsommen/dekking kosten		2
Verminderingen reserve Afkoopsom wegen/waterwegen	0	2
Mutatie reserve Afkoopsom wegen/waterwegen 2018	0	-2

Provinciale Meefinanciering

Functie Bestemmingsreserve

Doel Het duurzaam versterken van de ruimtelijke-economische ontwikkelingen in de provincie.
Het moet in beginsel gaan om projecten die ruimtelijke-economische ontwikkelingen in de provincie duurzaam versterken en die ook uit een van de volgende subsidiekaders worden gefinancierd (en dus passen binnen/voldoen aan doelstellingen/criteria die voor een belangrijk deel ook door ons zijn onderschreven):

- OP EFRO, MKB Innovatie en Topsectoren (MIT)
- Interregprogramma's
- Waddenprogramma
- EU-POP
- Europese Visserijprogramma
- eventuele nieuwe ruimtelijk-economisch relevante subsidieprogramma's.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Extra middelen		1.383
Vermeerderingen Provinciale Meefinanciering	0	1.383
Diverse projecten 2018	1.714	1.842
Verminderingen Provinciale Meefinanciering	1.714	1.842
Mutatie Provinciale Meefinanciering 2018	-1.714	-459

Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn (RSP-ZZL)

Functie Bestemmingsreserve

Doel Deze reserve dient ter dekking van cofinanciering voor projecten in het Regiospecifiek Pakket. De reserve wordt ter dekking ingezet bij de programma's Bereikbaarheid en Economie. De totale cofinanciering voor RSP-ZZL bedraagt € 325 miljoen. Het aandeel van de provincie bedraagt € 245 miljoen. De overige € 80 miljoen wordt door de gemeente Groningen beschikbaar gesteld (prijspeil 2007).

Omschrijving	begroot	werkelijk
Stelpost RSP rente IBOI	3.822	3.822
Diverse projecten 2018		1.336
Vermeerderingen reserve Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn	3.822	5.158
Overboeking naar reserve Afschrijvingen	867	867
AKP-baten diverse afdelingen	176	176
Diverse projecten 2018	18.657	18.595
Verminderings reserve Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn	19.700	19.638
Mutatie reserve Regiospecifiek Pakket Zuiderzeelijn 2018	-15.878	-14.480

Compensatie dividend Essent

Functie Bestemmingsreserve, met gedeeltelijk het karakter van een egaliseringsreserve en gedeeltelijk het karakter van een inkomensreserve.

Doel De reserve Compensatie dividend Essent is na de verkoop van de aandelen Essent in 2009 ingesteld ter compensatie van het weggefallen dividend. Bij de verkoop van de aandelen Essent is afgesproken dat een bedrag van € 100 miljoen eeuwigdurend in stand moest blijven zodat de rente over dit "stamkapitaal" kon dienen ter voeding. Daarnaast zijn bij de verkoop van de aandelen Essent een viertal brugleningen verstrekt aan Enexis. De rente over deze brugleningen diende ook ter compensatie van het weggefallen dividend. In de afgelopen jaren zijn drie van de vier brugleningen afgelost. In 2019 wordt de laatste bruglening afgelost. Deze brugleningen ad € 73,6 miljoen zijn eveneens toegevoegd aan de reserve Compensatie dividend Essent. Daarnaast zijn in 2014 de aandelen Attero verkocht. Aangezien Attero ooit een onderdeel was van Essent, is de opbrengst uit deze verkoop ad € 9 miljoen ook aan deze reserve toegevoegd.

Aanvankelijk werden de jaarlijkse opbrengsten (rentetoevoeging) uit reserve Compensatie dividend Essent toegevoegd aan de reserve ESFI en later de reserve MIT ter dekking van uitvoering van infrastructurele projecten. Bij de behandeling van de Voorjaarsnota 2017 is afgesproken dat de een-op-eenrelatie tussen het stamkapitaal (reserve Compensatie dividend Essent) en de toekomstige voeding van de reserve MIT zal komen te vervallen. Dat betekent dat het rendement op het stamkapitaal niet meer rechtstreeks ten gunste van de reserve MIT wordt gebracht, maar ten gunste van de Algemene middelen. De voeding van het MIT is dan onderdeel van een integrale afweging ten laste van de Algemene middelen.

In 2017 en 2018 is via voorbeslag/voorfinanciering het stamkapitaal met € 55,2 miljoen verlaagd voor het compensatiepakket Groningen Airport Eelde, de voorziening Blauwestad en de subsidie aan Economic Board Groningen. Ultimo 2018 is hiervoor inmiddels € 5,6 miljoen teruggestort. De stand van de reserve Compensatie dividend Essent ultimo 2018 is € 133,0 miljoen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Voorziening Blauwestad	0	2.046
Aanvulling stamkapitaal	460	460
Vermeerderingen reserve Compensatie dividend Essent	460	2.506
Conform begroting	17.147	17.147
Vminderingen reserve Compensatie dividend Essent	17.147	17.147
Mutatie reserve Compensatie dividend Essent 2018	-16.687	-14.641

Leefbaarheid krimpgebieden

Functie Bestemmingsreserve

Doel De reserve bestaat uit middelen voor Leefbaarheid Krimpgebieden en uit ISV-middelen. Leefbaarheid Krimpgebieden is bedoeld om een bijdrage te leveren aan het voorkomen en oplossen van problemen op het gebied van leefbaarheid. Het gaat om vraagstukken op het terrein van wonen, onderwijs, zorg, cultuur, gezondheid, sociaal-economische vitalisering, kwetsbare groepen en voorzieningen. Deze bijdrage is enerzijds ter ondersteuning van de woon- en leefbaarheidplannen die door de regio's worden opgesteld en de uitvoering ervan. Anderzijds door het stimuleren en ondersteunen van innovatieve projecten en experimenten. Deze moeten gerelateerd zijn aan de krimp en worden aangedragen vanuit de samenleving. Ook dragen ze bij aan de doelen zoals genoemd in het Provinciaal Actieplan Bevolkingsdaling. Het eerste ISV-doel is dat van de bevordering van de fysieke kwaliteit van de leefomgeving. Tevens worden ISV-middelen ingezet ter bevordering van de kwaliteit en differentiatie van de woningvoorraad voor zover nodig rekening houdend met een te verwachten afname van het aantal huishoudens. Wij zien het behoud van de leefbaarheid in gebieden met bevolkingsdaling als een majeure opgave. Om die reden willen wij het ISV deelbudget voor wonen, waaruit de nog beschikbare ISV-middelen bestaan, volledig inzetten in de krimpregio's in onze provincie.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Compensatie gemeente De Marne	300	300
Substitutie	719	719
Storting 2018		944
Rente OZG	167	167
Vermeerderingen reserve Leefbaarheid krimpgebieden	1.186	2.130
Mutatie reserve Leefbaarheid krimpgebieden 2018	1.186	2.130

Wabo

Functie Egalisatiereserve

Doel Het doel van de reserve is het egaliseren van tekorten en overschotten van de heffing van de Wabo-leges. Ultimo 2017 was de stand € 1,051 miljoen als gevolg van het groot aantal verstrekte leges. In 2018 heeft een onderzoek plaatsgevonden naar de kosten in relatie tot de inkomsten van de leges (kostendekkendheid van de leges). Hieruit is gebleken dat onder andere de personeelskosten uit 2017 niet zijn meegenomen. De reserve is hiermee bij de Najaarsnota 2018 aangepast. Ultimo 2018 is € 0,996 miljoen onttrokken aan de reserve omdat de legesinkomsten fors zijn achtergebleven bij de in 2018 gemaakte kosten. De stand ultimo 2018 van de reserve bedraagt € 0,55 miljoen.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Vrijval	631	631
Onttrekkingen		365
Verminderen reserve Wabo	631	996
Mutatie reserve Wabo 2018	-631	-996

Afkoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep

Functie Bestemmingsreserve

Doel In 2011 is met het Rijk een overeenkomst gesloten omtrent de overdracht van het beheer en onderhoud van het Winschoterdiep/Rensel naar de provincie Groningen per 1 januari 2012. Onderdeel van de overeenkomst is een afkoopsom van € 22 miljoen voor de toekomstige vervanging van de kunstwerken Winschoterdiep. Deze afkoopsom is gebaseerd op de contante waarde van de toekomstige vervangingskosten.

Om te borgen dat de hoogte van de reserve voldoende is om de toekomstige vervangingen te financieren is het noodzakelijk dat de reserve jaarlijks gevoed wordt met rente. Het zwaartepunt van de vervanging van de kunstwerken ligt rond de jaren 2026-2029.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Rente	158	113
Project Afstandsbediening		975
Panden vaarweg Lemmer-Delfzijl	1.255	1.255
Vermeerderingen reserve Afskoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep	1.413	2.343
Diverse projecten		1.921
Verminderen reserve Afskoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep	0	1.921
Mutatie reserve Afskoop vervanging kunstwerken Winschoterdiep 2018	1.413	422

Ecologische Hoofdstructuur Zuidlaardermeer

Functie Bestemmingsreserve

Doel Bij de herijking van het plan Meerstad heeft de provincie Groningen de opgave van het ministerie van EL&I voor de realisering van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) tussen het Zuidlaardermeer en Midden-Groningen overgenomen. De provincie heeft daarvoor van het ministerie middelen ontvangen in de vorm van geld, grond en gebouwen.

Deze bestemmingsreserve is initieel gevoed met het van het ministerie van EL&I ontvangen werkkapitaal van € 5,7 miljoen. Tevens worden in deze reserve de opbrengsten gestort die worden verkregen uit de verkoop van de ontvangen gronden en opstallen die niet bruikbaar zijn voor de realisering van de EHS. Ook worden pachtinkomsten aan deze reserve toegevoegd. De noodzakelijke kosten voor o.a. verwerving, inrichting en beheer van gronden worden ten laste van deze reserve bekostigd. Jaarlijks wordt de reserve gevoed met rente (gemiddelde rente korte en lange uitzettingen) om het doelvermogen zoveel mogelijk waarde vast te houden.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Substitutie kredieten	6	6
Overboeking saldo naar reserve PLG2	7.723	7.723
Verminderen reserve EHS Zuidlaardermeer	7.729	7.729
Mutatie reserve EHS Zuidlaardermeer 2018	-7.729	-7.729

Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid

Functie Bestemmingsreserve

Doel Met de gemeenten Oldambt, Delfzijl en De Marne is een programma opgesteld dat als doel heeft een impuls te geven aan de ruimtelijke en economische ontwikkeling van Noord(oost)-Groningen, om zo eraan bij te dragen dat het in deze regio ook in de toekomst prettig wonen en werken is. Voor de drie opgaven, centra Winschoten, Delfzijl en aanpak De Marne zijn door ons en de betrokken gemeenteraden drie uitvoeringsprogramma's vastgesteld.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Storting in reserve		150
Vermeerderingen reserve Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid	0	150
Mutatie reserve Actieprogramma Werk, Energie en Leefbaarheid 2018	0	150

Overboeking kredieten

Functie Bestemmingsreserve

Doel De over te boeken middelen landen in principe niet meer in de Algemene reserve. Deze reserve heeft hierdoor weer alleen de functies waar die eigenlijk voor is bedoeld, namelijk het verrekenen van rekeningresultaten en het fungeren als risicobuffer. De continuïteit in de uitvoering van beleid en het realiseren van de maatschappelijke ambities worden beter gewaarborgd. Aan het eind van het boekjaar hoeft niet gewacht te worden op het opnieuw ter beschikking stellen van middelen in het kader van de Jaarrekening (via bestemming van het rekeningresultaat).

Voorwaarden:

- De ondergrens om voor overboeking in aanmerking te komen is bepaald op € 10.000.
- Indien uw Staten en ons college eenmalig hebben besloten dat de middelen van een programma, project of activiteit meerjarig beschikbaar blijven ter realisatie van het programma, project of activiteit, blijven de middelen via deze reserve beschikbaar en vallen deze onder categorie 1 (structurele overboekingen).
- Middelen die verbonden zijn aan een schriftelijke toezegging aan derden blijven bij vertraging in de uitvoering beschikbaar via de reserve Overboeking kredieten en vallen onder categorie 2 (incidentele overboekingen).
- Niet bestede eenmalige middelen (bedrag) die beschikbaar zijn gesteld via het Provinciefonds voor een specifiek doel c.q. beleidsterrein blijven beschikbaar via de reserve Overboeking kredieten en vallen onder categorie DU-overboekingen.
- Restantkredieten komen niet in aanmerking voor overboeking. De afweging om deze middelen opnieuw beschikbaar te stellen dient bij voorkeur bij de voorjaarsnota plaats te vinden.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Overboeking kredieten		16.887
Overboeking Provinciefonds	57.202	57.202
Vermeerderingen reserve Overboeking kredieten	57.202	74.089
Overboekingen capaciteitskredieten	2.500	1.346
Overboeking Green Deal	282	282
Overboeking kredieten algemeen	262	262
Overige structurele overboekingen	11.647	11.647
Verminderen reserve Overboeking kredieten	14.691	13.537
Mutatie reserve Overboeking kredieten 2018	42.511	60.552

Programma Landelijk Gebied (PLG)

Functie Bestemmingsreserve

Doel Deze reserve is nodig in de nieuwe periode (2013-2016) omdat het PLG een meerjarig karakter heeft, waarbij de middelen en bestedingen gedurende de looptijd van het PLG per jaar behoorlijk uiteen kunnen lopen. De middelen in de reserve PLG zijn grotendeels benodigd voor de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Rentetoerekening	46	46
Vrijval middelen IPO	53	0
Saldo reserve EHS	7.723	7.723
Substitutie	-3.347	-3.347
Aanvaard beleid	3.890	3.890
Storting van reserve Afschrijvingen		92
Resultaat PLG2-budgetten		2.150
Vermeerderingen reserve Programma Landelijk Gebied (PLG)	8.365	10.554
Substitutie kredieten PLG2	276	276
Verminderings reserve Programma Landelijk Gebied (PLG)	276	276
Mutatie reserve Programma Landelijk Gebied (PLG) 2018	8.089	10.278

Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport (MIT)

Functie Bestemmingsreserve

Doel Deze bestemmingsreserve wordt gebruikt ter financiering van de diverse projecten uit het provinciaal MIT. In de Integrale Bijstelling 2015 is besloten om het onderdeel MIT te ontkoppelen uit de reserve ESFI en hiervoor een aparte reserve te creëren.

Omschrijving	begroot	werkelijk
Resultaat jaarafsluiting 2018		387
Rente en dividend Enexis	4.004	4.004
Vermeerderingen reserve Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport	4.004	4.391
Investerings MIT naar reserve Afschrijvingen	8.424	8.424
Overboekingen diverse projecten	12.173	7.105
Vminderingen reserve Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport	20.597	15.529
Mutatie reserve Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport 2018	-16.593	-11.138

Decentralisatie-uitkering Verkeer en vervoer (duVV)

Functie Bestemmingsreserve

Doel Vanaf 2016 worden de middelen voor Verkeer en Vervoer niet meer ontvangen via de BDU-uitkering maar via het Provinciefonds (decentralisatie-uitkering Verkeer en Vervoer). De lasten voor het jaar 2016 zijn nog volledig gedekt uit het saldo van vooruit ontvangen rijksbijdrage BDU tot en met 2015, waardoor de in 2016 ontvangen middelen (€ 64,3 miljoen zijn gestort in de reserve duVV).

Omschrijving	begroot	werkelijk
Conform begroting	6.199	6.199
Resultaat duVV-projecten		1.540
Vermeerderingen reserve duVV	6.199	7.739
Overboeking naar reserve Afschrijvingen	8.424	8.424
Provinciefonds decembercirculaire 2017 (Beter Benutten)	1.796	
Herprioritering duVV	2.970	
Vminderingen reserve duVV	13.190	8.424
Mutatie reserve duVV 2018	-6.991	-685

Reserve Afschrijvingen

Functie Bestemmingsreserve

Doel Als gevolg van de wijziging van het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) moeten met ingang van 2017 ook de investeringen met een maatschappelijk nut worden geactiveerd en over de verwachte toekomstige gebruiksduur afgeschreven. Dit gold al voor de investeringen met een economisch nut. Voor de dekking van de toekomstige afschrijvingslasten is de reserve Afschrijvingen ingesteld. Deze reserve wordt gevoed uit de bestaande dekkingsbronnen van investeringen met een maatschappelijk nut, zoals de reserves ESFI, MIT, RSP, decentralisatie-uitkering Verkeer en vervoer en diverse beleidskredieten. De reserve Afschrijvingen wordt ook gebruikt voor investeringen met een economisch nut wanneer middelen gereserveerd zijn voor een bepaalde investering. De reserve zal van voldoende omvang moeten zijn om de toekomstige afschrijvingslasten te kunnen dekken

Omschrijving	begroot	werkelijk
Conform begroting	18.721	18.721
Bijdrage afschrijving faunapassage Westerbroek	46	46
Vermeerderingen reserve Afschrijvingen	18.768	18.768
Afschrijvingen 2018	578	578
Verminderingen reserve Afschrijvingen	578	578
Mutatie reserve Afschrijvingen 2018	18.190	18.190

5.4.2. Voorzieningen

Voorzieningen behoren tot het vreemd vermogen (schulden) van de provincie. Om die reden kunnen voorzieningen naar de situatie per ultimo verslagjaar geen negatieve stand kennen. Voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de betrokken verplichting c.q. het voorzienbare verlies.

Voorzieningen worden gevormd indien er sprake is van:

- Verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs te schatten.
- Op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten.
- Kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren.
- Bijdragen (spaarcomponent) aan toekomstige vervangingsinvesteringen met een economisch nut, waarvoor ter betrijding van de kosten een heffing wordt geheven.
- Middelen verkregen van derden, die specifiek besteed moeten worden, met uitzondering van de voorschotbedragen verkregen van Europese en Nederlandse overheidslichamen met een specifiek bestedingsdoel, die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren.

De vorming van een voorziening, dan wel een dotatie aan een reeds bestaande voorziening, is als een last in het betreffende boekjaar verantwoord. Alle aanwendungen aan voorzieningen zijn rechtstreeks ten laste van de voorziening gebracht en in het verslagjaar niet ten laste van de exploitatie verantwoord.

Voorzieningen worden niet gevormd voor jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume. Voor het bepalen van het 'jaarlijks vergelijkbaar volume' is een tijdsperiode van vier jaar gehanteerd.

Rentetoevoegingen aan voorzieningen zijn niet toegestaan.

Overzicht en verloop voorzieningen (bedragen x € 1.000):

Omschrijving van de voorziening	Saldo per 1 januari 2018	Vrij- gevallen bedragen	Toevoe- gingen	Aan- wendingen	Saldo per 31 decem- ber 2018
Voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's					
Nazorg stortplaatsen	25.984		74	426	25.632
Nazorg baggerspeciedepots	990		1	20	971
Appa	5.369		384	153	5.600
North Refinery	309				309
Voorzieningen ter egalisatie van kosten					
Ontgrondingen	859			158	701
Grondwaterheffing	573			0	573
Voorzieningen voor middelen van derden waarvan de bestemming is gebonden					
N.v.t.					
Totaal voorzieningen	34.084	0	459	757	33.786

Nazorg stortplaatsen en baggerspeciedepots

- Functie** Voorziening voor de eeuwigdurende nazorg van gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots
- Doel** Op grond van de nazorgbepalingen in de Wet milieubeheer is de provincie bestuurlijk, organisatorisch en financieel verantwoordelijk voor de eeuwigdurende nazorg van gesloten stortplaatsen en baggerspeciedepots, waar op of na 1 september 1996 nog afval is gestort. Dit betekent dat, vanaf het moment dat ons college de stortplaats of baggerspeciedepot gesloten heeft verklaard, de provincie verantwoordelijk is voor de uitvoering van maatregelen, die waarborgen dat de stortplaats of het baggerspeciedepot geen nadelige gevolgen voor het milieu veroorzaakt.

Appa

- Functie** Voorziening voor pensioenen van gedeputeerden
- Doel** Provincies zijn verplicht op grond van artikel 44, vierde lid, van het Besluit begroting en verantwoording (BBV) een voorziening in te stellen voor pensioenen van gedeputeerden. De reden voor deze voorziening is dat deze verplichtingen onvoorspelbaar zijn. Zij kunnen namelijk sterk fluctueren als gevolg van de mogelijkheid voor gewezen gedeputeerden om de gevormde pensioenrechten tussentijds op te eisen via waardeoverdracht. Het grote effect van waardeoverdrachten is dat de waarde van het pensioen op dat moment moet worden gekapitaliseerd en het bedrag van de voorzieningen direct vrijgemaakt moet worden om het pensioen over te dragen aan een ander bestuursorgaan of aan een pensioenfonds.

Ontgrondingen

- Functie Voorziening voor ontgrondingenheffing
- Doel Onder de naam 'ontgrondingenheffing' wordt vanaf 2002 een directe belasting geheven ter bestrijding van:
- ten hoogste vijftig procent van de ten laste van de provincie komende kosten van werkzaamheden in verband met onderzoek en planning met betrekking tot ontgrondingen en van werkzaamheden, voortvloeiende uit de toepassing van artikel 7b van de (Ontgrondingen)wet;
 - kosten van maatregelen, gericht op het bieden van compensatie in verband met de gevolgen van ingrijpende ontgrondingen ten behoeve van de grondstoffenvoorziening aan gebieden waar zodanige ontgrondingen plaats vinden of plaatsgevonden hebben;
 - kosten met betrekking tot schadevergoedingen ingevolge artikel 26 van de wet.

Grondwaterheffing

- Functie Voorziening voor schommelingen in de kosten en opbrengsten
- Doel Met deze voorziening kunnen schommelingen in kosten en opbrengsten in de jaren en tussen verschillende legesopbrengsten worden uitgevlakt.

North Refinery

- Functie Voorziening voor verwachte kosten met betrekking tot handhaving bij North Refinery. De oorsprong van de kosten is toe te rekenen aan het verantwoordingsjaar 2016.
- Doel Het gaat om de dekking van een verplichting voor het reinigen van tank 301 die voortvloeit uit de vaststellingsovereenkomst die in 2016 met de curator is opgesteld.

5.4.3. Vaste schulden, met een rentetypische looptijd langer dan één jaar

De vaste schulden zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde (hoofdsom) verminderd met het totaal van de gedane aflossingen. De vaste schulden hebben een rentetypische looptijd van één jaar of langer. De onderverdeling van de in de balans opgenomen vaste schulden (bedragen x € 1.000) is als volgt:

	Boek- waarde 31 decem- ber 2018	Boek- waarde 31 decem- ber 2017
Waarborgsommen	0	18

Per 31 december 2018 zijn er geen terug te betalen waarborgsommen.

5.5. Vlottende passiva

5.5.1. Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar

De netto vlottende schulden met een rentetypische looptijd korter dan één jaar zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

De post netto vlottende schulden bestaat uit overige schulden.

Toelichting op de overige schulden:

	Boek- waarde 31 decem- ber 2018	Boek- waarde 1 januari 2018	Boek- waarde 31 decem- ber 2017
<i>(bedragen x € 1.000)</i>			
Diverse publiekrechtelijke lichamen			4.647
Nog te betalen inzake PLG	1.692	-1.791	16.877
Crediteuren en nog te betalen posten	31.927	10.864	172.087
Crediteuren en vooruitontvangen bedragen Prolander	804	87	87
Te verrekenen inzake diverse projecten			
Saldi in rekening-courant met diverse instellingen:			
- Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN)	116.140	103.066	103.066
- Regiovisie Groningen-Assen	12.170	15.342	15.342
- Innovatiefonds Noord-Nederland (IFNN)	16.600	0	0
- Stichting Landinrichting en Bodemverontreiniging	2.431	2.405	2.405
- Groningen Bereikbaar	-490	1.948	1.948
- Omgevingsdienst Groningen (ODG)	3.108	2.678	2.678
Te verrekenen inzake diverse projecten	1.413	3.172	3.172
Totaal overige schulden	185.795	137.771	322.309

5.5.2. Overlopende passiva

De post overlopende passiva wordt onderscheiden in:

	Boek- waarde 31 decem- ber 2018	Boek- waarde 1 januari 2018	Boek- waarde 31 decem- ber 2017
<i>(bedragen x € 1.000)</i>			
De voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren, ontvangen van:			
- Europese overheidslichamen	1	1.861	1.861
- Rijk	178.745	180.390	177.827
- overige Nederlandse overheidslichamen	74.777	70.607	70.607
Overige vooruit ontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen	9.525	0	4.458
	263.048	252.858	254.753
Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen, met uitzondering van jaarlijks terugkerende			
- Nederlandse overheidslichamen	95.871	138.832	0
- Overige instellingen	38.351	47.601	0
	134.222	186.433	0

In onderstaand overzicht wordt het verloop weergegeven van de van EU, Rijk en overige openbare lichamen ontvangen voorschotbedragen voor specifieke uitkeringen over het jaar 2018 (bedragen x € 1.000):

	Saldo 31 decem- ber 2017	Balans 1 januari 2018	Toe- voegingen	Aan- wendingen	Saldo 31 decem- ber 2018
Europese overheidslichamen					
Subsidieregeling Energiebesparende Bouw particulieren (SEBB)	701	701	-10	691	0
Trans-European Transport Networks (TEN-T)	1.160	1.160		1.159	1
Totaal Europese overheidslichamen	1.861	1.861	-10	1.850	1
Rijk					
<i>Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW)</i>					
Regionaal Mobiliteitsfonds (RSP)	122.221	122.221		25.230	96.991
Planstudies	49	49			49
Uitvoering werkzaamheden Rijkswaterstaat	18.213	18.213	14.100		32.313
Externe veiligheid	40	40			40
Nuttig toepassen slib	200	200			200
Totaal	140.723	140.724	14.100	25.230	129.593
<i>Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)</i>					
Experiment Geïntegreerde Kindvoorziening	0	0			0
Totaal	0	0	0	0	0
<i>Ministerie van Economische Zaken en klimaat</i>					
Leren voor Duurzaamheid	97	97		97	0
Project Rodeschool-Eemshaven (RSEH)	62	62			62
Pilots NTS	10	10		10	0
Waardevermeerderingsregeling			1.193		1.193
Totaal	169	169	1.193	107	1.255
<i>Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid</i>					
Groningen op Voorsprong	543	543		543	0
Totaal	543	543	0	543	0
<i>Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)</i>					
RSP Concrete Projecten	29.149	29.149	1.562	849	29.862
RSP Ruimtelijk Economisch Programma (REP)	7.108	7.108		818	6.290
Motie Koopmans					0
Totaal	36.257	36.257	1.562	1.666	36.152
<i>Ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV)</i>					
Bestuurlijk strafbeschikking milieu	134	134		134	0
Totaal	134	134	0	134	0
<i>Ministerie van Landbouw, Natuur en Visserij</i>					
Kwaliteitsimpuls/Beheer natuur en landschap			10.740		10.740
Totaal	0	0	10.740	0	10.740
Nog te betalen bedragen		2.563		1.560	1.003
Vooruit ontvangen bedragen					
Totaal	0	2.563	0	1.560	1.003
Totaal het Rijk	177.826	180.390	27.595	29.240	178.745

	Saldo 31 decem- ber 2017	Balans 1 januari 2018	Toe- voegingen	Aan- wendingen	Saldo 31 decem- ber 2018
Overige Nederlandse overheidslichamen					
<i>Provincies</i>					
Agrodeal	36	36		36	0
Samenwerkingsovereenkomst en					
Uitvoeringsregeling We the North	114	114		114	0
Projecten Lauwersoog	118	118		118	0
Uitvoering werkzaamheden provincie Fryslân	205	205		170	35
Bijdrage regionale droogstudie	24	44	8		52
Terugploegkorting NOM			3.750		3.750
Bijdrage elektrische laadpalen	180				
Bijdragen Noord-Willemskanaal	384	384		384	0
Studiegroep biologische akkerbouw op zand- en					
dalgronden	9	9		6	3
Bijdrage CPMR	18	18			18
Overige bijdragen	37	703	2.457		3.160
Totaal	1.125	1.631	6.215	828	7.018
<i>Gemeenten</i>					
RSP	62.832	62.832		4.884	57.948
Overige bijdragen	5.035	5.035	3.924		8.959
Totaal	67.867	67.867	3.924	4.884	66.907
<i>Overige overheden</i>					
Vooruit ontvangen bedragen Prolander	1.109	1.109		257	852
Overige bijdragen	506				
Totaal	1.615	1.109	0	257	852
Totaal overige Nederlandse overheidslichamen	70.607	70.607	10.139	5.969	74.777
Totaal van de van EU en Nederlandse overheids- lichamen ontvangen voorschotbedragen voor specifieke uitkeringen die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren	250.294	252.858	37.724	37.059	253.523

	Balans 1 januari 2018	Saldo 31 decem- ber 2018
Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen, met uitzondering van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume		
- Nederlandse overheidslichamen	138.832	95.871
- Overige instellingen	47.601	47.876
	186.433	143.747
	439.290	397.270

5.6. Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Borgstellingen en garantstellingen

Aan natuurlijke en rechtspersonen verstrekte borgstellingen of garantstellingen

Voor zover leningen door de provincie gewaarborgd zijn, is buiten de balansstelling het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar opgenomen.

De borgstellingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

Natuurlijke personen of rechtspersonen	Aard	Oorspronkelijk bedrag	Percentage leningsbedrag borgstelling	Restant 1 januari 2018	Afgelost gedurende 2018	Restant 31 december 2018	Door provincie gewaarborgd	Betaald inzake garantstelling
De Hoven	Borg	681	100%	68	34	34	34	
De Zijlen	Borg	4.084	100%	953	136	817	817	
Nationaal Groenfonds	Borg	172.016	6,8%	62.304	8.800	53.504	3.638	771
Totaal		176.781		63.325	8.970	54.355	4.489	771

(bedragen x € 1.000)

Niet in de balans opgenomen belangrijke financiële verplichtingen waaraan de provincie voor toekomstige jaren is verbonden

Overeenkomsten

Op grond van artikel 53 van het BBV worden in de toelichting bij de balans opgenomen de niet in de balans opgenomen belangrijke financiële verplichtingen waaraan de provincie voor toekomstige jaren is gebonden.

Aangegane verplichtingen inzake contracten:				
Contractant	Dienst	Looptijd	Einddatum	Bedrag
Canon	Centrale reproapparatuur	5 jaar	28-9-2020	20
Canon	Grootformaat (repro)	5 jaar	30-9-2019	19
Toshiba	Decentraal	5 jaar	31-3-2019	6
Vitam	Catering	5 jaar	30-9-2020	359
Groene Energie Administratie BV	Gas	3 jaar	31-12-2021	390
Selecta	Koffieautomaten	7 jaar	1-7-2020	165
CSU	Schoonmaak	7 jaar	1-9-2021	814
Kropman	E+W (energie en water)	10 jaar	1-1-2029	2.138
subtotaal				3.911
Verplichtingen infrastructurele werken (wegen en vaarwegen):				subtotaal 10.543
Verplichtingen Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO, voorheen DR):				
- Agrarisch				9.209
- Natuur				13.004
- Landschap				690
- Functieverandering				18.804
subtotaal				41.707
Totaal aan niet uit de balans blijvende verplichtingen				56.161

(bedragen x € 1.000)

Toelichting verplichtingen RVO

In de periode voorafgaand aan de ILG-periode 2007-2013 zijn de door de Dienst Regelingen (DR, nu RVO: Rijksdienst voor Ondernemend Nederland), onderdeel van het ministerie van Economische Zaken, verplichtingen aangegaan naar particulieren en terrein beherende organisaties voor de inrichting en beheer van nieuwe natuur. Daarnaast zijn verplichtingen voor functieverandering aangegaan zodat agrarische grond kon worden omgezet naar natuur. Als gevolg van de afronding van het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG) en het aangaan van het bestuursakkoord Natuur zijn deze verplichtingen overgegaan de provincies. Dit betekent dat de provincie verantwoordelijk is voor de uitfinanciering van de door RVO aangegane verplichtingen, in plaats van het Rijk.

In april 2015 is door de Commissie BBV besloten dat:

1. De verantwoordingswijze van subsidies die zijn verstrekt vóór 2014 ongewijzigd blijft. Dit betekent dat de jaarlijks uitbetaalde jaarschijf wordt verantwoord als last en de resterende verplichting wordt toegelicht onder de niet in de balans opgenomen verplichtingen.
2. Verstrekte subsidies vanaf 2014: de last wordt verantwoord zodra en voor zover aan de subsidievoorwaarden is voldaan. Vanaf 2014 speelt de tussenkomst van het Rijk geheel geen rol meer en bestaat geen aanleiding meer om te spreken van een uitzonderingssituatie. Vanaf 2014 dienen de toegekende subsidies volledig als last te worden verwerkt in het toekenningsjaar, indien sprake is van een onvoorwaardelijke subsidie of subsidievoorwaarden die voor een onbeperkte tijd zijn aangegaan. In het laatste geval is het namelijk niet mogelijk om jaarlijks een toe te rekenen bedrag te bepalen. De last moet dan in één keer genomen worden bij toekenning met daartegenover een verplichting voor 'nog te betalen subsidies'.

Dit betekent dat alle subsidieverplichtingen uit hoofde van functieverandering, inrichting en beheer die vóór 2014 zijn aangegaan op basis van het kasstelsel dienen te worden verwerkt in de jaarrekening.

De (restant)verplichtingen die RVO voor ons is aangegaan maar nog niet als last zijn verantwoord (en dus nog niet zijn betaald) bedragen ultimo 2018 in totaal € 42 miljoen en zijn in bovenstaand overzicht nader gespecificeerd.

Controleverklaring

De accountantscontrole is op het moment van het drukken van deze versie van de Rekening 2018 nog niet afgerond. De verwachting is dat rond 7 mei 2019 de accountant de controle af zal ronden en haar verklaring zal afgeven.

Afkortingenlijst

AB	Algemeen Bestuur
AEC	Afvalenergiecentrale
AKP	Apparaatskosten Personeel
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
AO	Administratieve Organisatie
AOCS NM	Air Operations Control Station Nieuw Milligen
Appa	Algemene pensioenwet politieke ambtsdragers
arbo	arbeidsomstandigheden
arhi	algemene regels herindeling (wet)
ARZ	Aanpak Ring Zuid (project)
ATO	Autonoom rijdende trein
AVA	Algemene Vergadering van Aandeelhouders
AVG	Algemene verordening gegevensbescherming
AW95	Archiefwet 1995
Awb	Algemene wet bestuursrecht
Bbk	Besluit bodemkwaliteit
Bbl	Besluit burgerluchthavens
BBP	Bruto Binnenlands Product
BBT	Best Beschikbare Technieken
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
BCVW	(Verbeteren) Busverbinding Corridor West (HOV Leek)
BDU	Brede Doeluitkering
BFE	Bestuur, Financiën, Economie (Statencommissie)
BGR	Begroting
Bhvbz	Besluit hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden
Bibob	Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BIJ12	uitvoeringsorganisatie voor de 12 provincies
BIGNAL	Besluit inrichting en gebruik niet aangewezen luchtvaartterreinen
BIO	Baseline Informatiebeveiliging Overheid
Bkk	Besluit bodemkwaliteit
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BO	Bestuurlijk Overleg
BO	Beheer en Onderhoud (afdeling)
Bor	Besluit omgevingsrecht
BRIK(S)	bouwen, reclame, inritten, kappen(, slopen)
BREEAM	Building Research Establishment Environmental Assessment Method
BRO	Basisregistratie Ondergrond
BRP	Bruto Regionaal Product
BRZO/Brzo	Besluit risico's zware ongevallen
BSB(m)	Bestuurlijke strafbeschikking (milieu)
Btw	belasting toegevoegde waarde
BUS (TU)	Besluit uniforme saneringen (- tijdelijk uitplaatsen)
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (ministerie)
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
CBL	Cross Border Leases
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CCA	Controle Coördinatie Autoriteit (onderdeel NWWA)
CdK	commissaris van de Koning
CEO	Chief Executive Officer
CESI/IE	Cofinanciering Economische en Sociale Infrastructuur/Investerings Infrastructuur en Economie (voormalige reserves)
cf.	conform
CP	Concrete Projecten (RSP)
CPMR	Conference of Peripheral Maritime Regions
CROW	Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek

CSV	Claim Staat Vennootschap Amsterdam
CUR	Civieltechnisch Centrum Uitvoering Research en Regelgeving
DAL	Delfzijl, Appingedam en Loppersum (gemeenten)
DAW	Deltaplan Agrarisch Waterbeheer
DB	Dagelijks Bestuur
DIV	Documentaire Informatievoorziening
DO	Definitief Ontwerp
DOO	Datahuishouding op Orde (project)
DR	Dienst Regelingen (voormalig, voorloper van RVO)
DRIS	Dynamisch Reizigersinformatiesysteem
DSO	Digitaal Stelsel Omgevingswet
DU/du	decentralisatie-uitkering
DUB	decentralisatie-uitkering Bodem
duVV	decentralisatie-uitkering Verkeer en Vervoer (reserve)
DVO	Dienstverleningsovereenkomst
DVvG	De Verhalen van Groningen (stichting)
E&E	Economie en Ecologie (in balans)
ECB	Europese Centrale Bank
ED2050	Eems-Dollard 2050 (programma)
EDR	Eems-Dollardregio
EED	Europese Energie-Efficiency Richtlijn
EEP	energie-efficiëntieplan
EFRO	Europees Fonds Regionale Ontwikkeling
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EL&I	Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (voormalig ministerie)
EMU	Europese Monetaire Unie
EONIA	Euro Overnight Index Average
E-PRTR	European Pollutant Release Transfer Register
ERL	Erfgoed, Ruimtelijke kwaliteit en Landschap (opgave)
ESFI	Economische, Sociale en Fysieke Infrastructuur (reserve)
ETS	Emissions Trading System
EU	Europese Unie
EZK	Economische Zaken en Klimaat (ministerie)
FATO	Final Approach and Takeoff areas
fido	financiering decentrale overheden (wet)
FND	Fonds Nieuwe Doen (stichting)
fte	fulltime-equivalent
FUMO	Fryske Utfieringstsjinst Miljeu en Omjouwing
GAE	Groningen Airport Eelde
GD	Groningen Drenthe
GEP	gewenst ecologisch potentieel
GKG	Gegevensknooppunt Groningen
GO	Groninger Ondernemersregeling
GOV	Groningen op Voorsprong (regeling)
GPO	Groningen Promotie Overleg
GR	Gemeenschappelijke Regeling
GREX	Grondexploitatie
GROS	Grensoverschrijdende Samenwerking
GRRG	Groot onderhoud en Restauratie Rijksmonumenten Groningen
GS	Gedeputeerde Staten
GSA	grondstoffenanalyse
GSP	Groningen Seaports
GTK	Gemeentelijk Toezichtskader
hbo	hoger beroepsonderwijs
hof	houdbare overheidsfinanciën (Wet)
HOV	Hoogwaardig Openbaar Vervoer

HR	Human resources
HVO	Hydrotreated Vegetable Oil
IAG	Innovatief Actieprogramma Groningen
IBOI	Index Bruto Overheidsinvesteringen
IBT	Interbestuurlijk Toezicht
IBW	Interbestuurlijke Werkgroep
I/C	Intensiteit/Capaciteit
ICB	Incidenteel Cultuurbudget
ICT	Informatie- en communicatietechnologie
IenW	Infrastructuur en Waterstaat (ministerie)
IFG	Investeringsfonds Groningen
IFNN	Innovatiefonds Noord-Nederland
ILG	Investeringsbudget Landelijk Gebied
ILT	Inspectie Leefomgeving en Transport
IND	Immigratie- en Naturalisatiedienst
Interreg	Interregionaal (Europees subsidieprogramma)
IPPC	Integrated Pollution Prevention and Control
IPO	Interprovinciaal Overleg
JenV	Justitie en Veiligheid (ministerie)
JP	Jaarplan
KLOV	kleinschalig openbaar vervoer
KRW	Kaderrichtlijn Water
LAP	Landelijk Afvalbeheerplan
LAT RB	Landelijke Aanpak Toezicht Risicovolle Bedrijven
LEADER	Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale
LEM	Luchthavenexploitatiemaatschappij
LHB	Luchthavenbesluit
LHR	Luchthavenregeling
LNv	Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (ministerie)
LOB	Last Onder Bestuursdwang
LOD	Last Onder Dwangsom
LOM	Luchthavenontwikkelingsmaatschappij
LOS	Leefomgevingssysteem
LTO	Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland
LWVC	Landelijke Werkgroep Vuurwerkcoördinatoren
Mbw	Mijnbouwwet
MEDAL	(gemeenten) De Marne, Eemsmond, Delfzijl, Appingedam en Loppersum
MEE	Mobiliteit, Economie en Energie (Statcommissie)
MFC	Multifunctioneel Centrum
MIC	Mobility Innovation Center
MIT	Meerjarenprogramma Infrastructuur en Transport
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (rijksprogramma)
MJP	Meerjarenprogramma
MJOP	Meerjarenonderhoudsplan
MJV	Milieujaarsverslag
MK12	Martinikerkhof 12 (provinciehuis)
mkb	midden- en kleinbedrijf
MoMAR	Models of Management for Singular Rural Heritage
Mor	Ministeriële regeling Omgevingsrecht
mrB	motorrijtuigenbelasting
MW	megawatt
MWp	megawattpiek
NAD	Noordelijk Archeologisch Depot
NAM	Nederlandse AardolieMaatschappij
NCG	Nationaal Coördinator Groningen
NEC	New Energy Coalition

NEDAP	Niet Economische Diensten van Algemeen Belang
NEN	Nederlands Normalisatie Instituut
NeR	Nederlandse energierichtlijn
NIB	Noordelijke Innovation Board
NJN	Najaarsnota
NKL	Nadeelcompensatieregeling verleggen kabels en leidingen provincie Groningen
n.n.b.	nog niet bekend
NNN	Natuurnetwerk Nederland
NOA	Noordelijk Overlegorgaan Afvaltransporten
NOM	Investerings- en Ontwikkelingsmaatschappij voor Noord-Nederland
NPG	Nationaal Programma Groningen
NTS	Nuttig Toepassen Slib
n.v.t.	niet van toepassing
NVWA	Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
OCW	Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (ministerie)
ODG	Omgevingsdienst Groningen
OM	Omgeving en Milieu (afdeling)
OP	Operationeel Programma
OTB	Ontwerp Tracébesluit
OV	Openbaar Vervoer
OVb	Overboeking (reserve)
OVE	Oyens & Van Eeghen
Ow	Ontgrondingenwet
OZG	Ommelander Ziekenhuis Groningen
P+R	Parkeer en Reis(-voorziening)
PAS	Programmatische Aanpak Stikstof
PBE	Publiek Belang Elektriciteitsproductie
P&C	Planning & Control
PDBS	Provinciaal Depot Beheer Systeem
PDC	producten- en dienstencatalogus
PIA	Privacy Impact Assessment
PIP	Provinciaal Inpassingsplan
PLG	Programma Landelijk Gebied
PMF	Provinciale Meefinanciering (reserve of krediet)
POB	Persoonlijk Ontwikkelbudget
POP(3)	Plattelandsontwikkelingsprogramma (2014-2020)
POV	Provinciale Omgevingsverordening
POVV	portefeuillehoudersoverleg Verkeer en Vervoer (Regio Groningen-Assen)
PRW	Programma naar een Rijke Waddenzee
PS	Provinciale Staten
RBG	Routebureau Groningen
RBML	Regelgeving Burgerluchthavens en Militaire Luchthavens
RCR	Rijkscoördinatieregeling
REACH	Registration, Evaluation, Authorization and restriction of Chemicals
REK	Rekening
REP	Ruimtelijk-economisch programma (onderdeel RSP-ZZL)
RES	Regionale Energiestrategie
RIE4	Richtlijn industriële emissies, categorie 4
RHC	Regionaal Historisch Centrum
RIG	Regionale Investeringssteun Groningen
RMF	Regionaal Mobiliteitsfonds
RORG	Regulier Onderhoud Rijksmonumenten Groningen
RPAS	Remotely Piloted Aircraft Systems (drones)
RSP(-ZZL)	Regiospecifiek Pakket (Zuiderzeelijn)
RUDD	Regionale Uitvoeringsdienst Drenthe
RUG	Rijksuniversiteit Groningen
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland

RvS	Raad van State
RWS	Rijkswaterstaat
SAB	Stichting Afvalstoffen en Vaardocumenten Binnenvaart
SBE	Samenwerkende Bedrijven Eemsmond
SEBB	Subsidieregeling Energiebesparing Bestaande Bouw particulieren
SEV	Sociaal-economische vitalisering
SER	Sociaal-Economische Raad
SGS	Sportief Gezonde School (programma)
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer
SISA	Single Information Single Audit
SNN	Samenwerkingsverband Noord-Nederland
SodM	Staatstoezicht op de Mijnen
SP	Saneringsplan
SROI	Social Return on Investment
SPV	Special Purpose Vehicle
STEP	Skyrim Total Enhancement Project
STRONG	Structuurvisie Ondergrond
SVn	Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeenten
SZW	Sociale Zaken en Werkgelegenheid (ministerie)
TCMG	Tijdelijke Commissie Mijnbouwschade
TEN-T	Trans-European Transport Networks
TMS	The Museum System
TUG	Tijdelijk en Uitzonderlijk Gebruik
TU	Technische Universiteit
u/g	uitgeleende gelden
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
VGG	Vereniging van Groninger Gemeenten
VJN	Voorjaarsnota
vLOD	voornemen Last Onder Dwangsom
(v)mbo	(voorbereidend) middelbaar onderwijs
VN	Verenigde Naties
VO	Voorlopig Ontwerp
VR	Veiligheidsrapporten
VTH	Vergunningverlening, Toezicht, Handhaving
WA	Wettelijke Aansprakelijkheid
Wabo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WEL	Werk, Energie en Leefbaarheid
Wbb	Wet bodembescherming
WbG	Waterbedrijf Groningen
Wgh	Wet geluidhinder
Whvbz	Wet hygiëne en veiligheid van badinrichtingen en zwemgelegenheden
WKO	Warmte- en koudeopslag
Wlv	Wet luchtvaart
Wnb	Wet natuurbeheer
WNF	Wereldnatuurfonds
WNT	Wet normering topinkomens
Wm	Wet milieubeheer
wo	wetenschappelijk onderwijs
Wob	Wet openbaarheid van bestuur
Woo	Wet open overheid
WpN2	Waterplatform Noord-Nederland
Ww	Waterwet
ZZS	Zeer Zorgwekkende Stoffen